

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

URFALI HATTAT MAHMUT DÖRTBUDAK'IN

HAYATI VE ESERLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abubekir Avni DÖRTBUDAK

ŞANLIURFA - 2015

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

URFALI HATTAT MAHMUT DÖRTBUDAK'IN

HAYATI VE ESERLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abubekir Avni DÖRTBUDAK

Danışman:

Prof. Dr. Kasım ŞULUL

ŞANLIURFA - 2015

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı 115226005 numaralı Abubekir ÖRTBUDAK'ın hazırladığı "Urfalı Hattat Mahmut Dörtbudak'ın Hayatı ve Eserleri" konulu zli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11./06./ 2015 tarihinde, saat 10.00'te pılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

11./06./ 2015

Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Üye
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Üye
Prof. Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR

Bu tezin İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre düzenlendiğini Onaylarım.

17.06.2015
Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı 115226005 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "**Urfalı Hattat Mahmut Dörtbudak'ın Hayatı ve Eserleri**" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(11/06./2015)

Abubekir Avni DÖRTBUDAK
İmzası

İLETİŞİM ADRESİ :

Mehmet Akif Ersoy Cad. 232 Sokak Paşa Apt. No:15
Haliliye/Şanlıurfa

Tlf. Kod. (0. 535) 407 9773

e-mail : ebubekirdortbudak@hotmail.com

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'de kalemin önemini vurgulayan bir sûre bulunmaktadır ki adı da “Kalem sûresi” dir. Bu sûrenin ilk ayetinde de, “Nûn, kalem ve yazdıklarına and olsun” buyrulmaktadır. Bu sûreye Cenâb-ı Hak'ın “nûn” harfiyle başlamasında pek çok sır gizlidir. Bazı müfessirler, bu ayetin birçok işârî manalarından biri olarak “nûn” harfini -şekli itibariyle- “yazı hokkasına ve üzerindeki divite” benzetmiştir. Hokkadan maksat da içindeki mürekkeptir. Ondan sonra Cenâb-ı Hak, “kalem” ve “yazı” üzerine yemin etmektedir. Bilindiği gibi yemin, mühim ve kutsî şeyler üzerine yapılır. Yemin edilen şeye dikkati çekmek, gönüllerdeki şüphe ve tereddüdü gidermek, yemin edilen şeyin kendisiyle yemin edilmeye lâayık mühim ve mukaddes bir şey olduğunu bildirmek için yapılır. Bu itibarla kalem ve yazı tarih boyunca Müslüman toplumlarda mukaddes sayılmıştır. Yukarıdaki sûrede geçen ayetler ile buna benzer başka ayetler, Kur'ân-ı Kerim'in güzel yazı yoluyla kayıt altına alınması ve yayılmasında büyük rol oynamıştır. Her Müslüman, Allah'ın ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) sözlerini, güzel bir yazı ile yazmak ister. İşte yazıya ve kaleme bu gözle bakan hattatlar, tarih boyunca bu uğurda çok büyük gayretlerle muhteşem yazma eserler meydana getirmiştir. Yazının dünya tarihinde okuma-yazma aracı olmasının ötesinde, hat sanatıyla yazıya ve mekâna bir güzellik katma gayesi ortaya çıkmıştır.

Dolayısıyla bizim de amacımız, Urfa'da güzel hat eserleri meydana getiren, Urfalı hat sanatçılarından Mahmut Dörtbudak'ın hayatını ve eserlerini gün yüzüne çıkarmak ve incelemektir. Ayrıca bu çalışmayı yaparken bir amacımızda hat sanatı ve Urfa tarihine genel bir bakış ile geçmişten günümüze Urfalı hattatlar hakkında kısaca bilgi vermek ve İslâm hat sanat tarihine bir nebze olsun katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmamızla, genel olarak, Mahmut Dörtbudak'ın hayatı, eserleri, ilmi çalışmaları, hat sanatıyla ilgili görüş ve düşünceleri, tavsiyeleri ve

hatıraları tespit edilecektir. Özelde ise, sülüs, celî sülüs, talik, rık'a, divanî, celi divanî, tezyinî kûfi ve ma'kilî kalem türleri, girift müsennâ ve aynalı yazı formlarındaki eserleriyle hattat Dörtbudak'ın bu sanatta kendine özgü bir stil oluşturduğu üzerinde durulacaktır.

Tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Urfa tarihinde hat sanatının yeri, hat eserleri üzerinde meydana gelen tahribatlar, tabîî afetler, Urfa halkının yazıya olan ilgisi ile dört ekolden biri olarak Urfa hat ekolü gibi konulara değinilmiştir.

Birinci bölümde, Mahmut Dörtbudak'ın hayatı, sosyal çevresi, ilmi çalışmaları, **ikinci bölümde**, Mahmut Dörtbudak'ın sanat hayatı, sanatındaki konular, sanat anlayışı ve öğretim usulü gibi konular ele alınmıştır.

Urfalı sanatkârlardan, özellikle hat sanatı alanında bir kişilik üzerinde çalışılmasını tavsiye eden ve akademik bir araştırmanın nasıl yapılması gerektiği hususunda değerli bilgi ve birikimlerinden istifade ettiğim değerli hocam Sayın Prof. Dr. Kasım Şulul Beyefendi'ye şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalışmamın kemale ermesinde ve olgunlaşmasında katkıları bulunan Sayın Prof. Dr. Murat Akgündüz Beyefendiye, Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Yaşar Dörtbudak Beyefendiye, Sayın M. Veysi Dörtbudak Beyefendiye, Sayın Mahmut Dörtbudak Beyefendi ile tüm aile fertlerine, Sayın Nuray Çekilmez Hanımefendiye, Şanlıurfa İl Müftülüğüne, Üniversite hocalarıma ve daima beni destekleyen, maddî ve manevî katkıları olan eşime de teşekkür ederim.

Şanlıurfa - 2015

Abubekir Avni DÖRTBUDAK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
KISALTMALAR	VIII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X

GİRİŞ

1. ANAHATLARIYLA URFA TARİHİ	1
2. OTANTİK URFA KÜLTÜRÜNÜN KAYBOLMA NEDENLERİ	3
2. 1. Urfa Tarihindeki Savaşlar ve İşgaller	3
2. 2. Urfa Tarihindeki Tabii Afet ve Yıkımlar	7
2. 3. Cumhuriyet Döneminde Urfa'daki Yazma Eserler ve Hat Sanatına Yönelik Tahribatlar	8
3. ANA HATLARIYLA HAT SANATI	11
4. HAT SANATININ DİĞER BAZI SANATLARLA MUKAYESESİ 16	
5. HAT SANATINDA URFA EKOLÜ VE TEMSİLCİLERİ	19
6. URFA'DA YAZIYA VE HAT SANATINA OLAN İLGİ	22
6. 1. Hat, Sanat Olmadan Önce Güzel Yazı Yazarlar	27
İbrahim b. Hilal es-Sabii	27
6. 2. Hat, Sanat Olduktan Sonra Güzel Yazı Yazarlar	29
6. 2. 1. Eserleri olup ta sadece isimleri bilinenler	29
6. 2. 2. Kayıtlarda isimleri olduğu halde eserleri bilinmeyenler...	29
6. 2. 3. Hayat hikâyeleri ve eserleri bilinenler	30
6. 2. 3. 1. Mustafa Hattı Efendi	30
6. 2. 3. 2. Sakıb Efendi	31
6. 2. 3. 3. Hikmet Efendi	33
6. 2. 3. 4. Ali Halife	33
6. 2. 3. 5. Ahmet Vefik Efendi	35
6. 2. 3. 6. Saffet Efendi	39
6. 2. 3. 7. Hattat Hilmi Efendi	39

6. 2. 3. 8. Hattat Mehmet Reşid Saraç	40
6. 2. 3. 9. Hattat Hami Efendi	41
6. 2. 3. 10. Hattat Lütfi Efendi	42
6. 2. 3. 11. Hattat Behçet Arabî	42
6. 2. 3. 12. İ. Halil Kırıkçı	47
6. 2. 3. 13. M. Said Bağmancı	48
7. URFA'DA GÖRÜLEN HÜSN-İ HAT KALEM NEVİLERİ	49
8. URFA'DA KULLANILAN KÂĞIT VE MÜREKKEPLER	52
9. URFA HAT SANATI TEMSİLCİLERİNDEN BİRİ OLARAK MAHMUT DÖRTBUDAK	53
1. BÖLÜM	
MAHMUT DÖRTBUDAK'IN HAYATI	56
1. 1. SOSYAL ÇEVRESİ VE AİLESİ	56
1. 2. TAHSİL HAYATI VE HOCALARI	59
İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu.....	62
1. 3. TALEBELERİ	65
1. 4. HATIRALARI	65
1. 5. İLMİ ÇALIŞMALARI	71
1. 5. 1. İlm-İ Zilâl (Gölge İlmî)	72
1. 5. 2. Lügatçe	77
1. 6. KÜTÜPHANESİNDEKİ HAT İLE İLGİLİ KİTAPLAR	88
1. 7. KÜTÜPHANESİNDEKİ YAZMA ESERLER	93
2. BÖLÜM	
MAHMUT DÖRTBUDAK'IN SANAT HAYATI	95
2. 1. HAT SANATINA İLGİSİ VE SANATA BAŞLAMASI	95
2. 2. SANAT HAYATI.....	99
2.3.SANAT ANLAYIŞI VE HAT SANATIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ	100
2. 4. SANATINDAKİ KONULAR	105
2. 5. HAT SANATINDA ÖĞRETİM USULÜ	106
2. 6. ÜSTAD TALEBE İLİŞKİSİ	113
2. 7. HAT SANATINI TALEP EDENLERE TAVSİYELERİ ...	114

2. 8. HAT SANATINA YÖNELMESİNE ETKİ EDENLER	117
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	123
EKLER	
EK-1 MAHMUT DÖRTBUDAK'IN ÇALIŞMALARI VE ÖRNEKLERİ (Meşk-Ebrû-Resim Çizimi)	126
1. 1. Nesih.....	128
1. 1. 1. Nesih Kaleme Örnek	143
1. 1. 2. Nokta Ölçüsüne Göre Nesih Yazı Talimi	144
1. 1. 3. Nesih Meşk Çalışmaları	151
1. 2. Sülüs	161
1. 2. 1. Sülüs Harflerin Nokta Ölçüsüne Göre Meşk Çalışmaları.....	170
1. 2. 2. Sülüs Kalemle Harflerin Bünye Ve Karakterleri	178
1. 2. 3. Sülüs Kalem Örnekleri.....	201
1. 3. Celi Sülüs	207
1. 3. 1. Çift Kalem Tekniğiyle Celi Sülüs Harfler.....	208
1. 3. 2. Celi Sülüs Kalem Örnekleri	223
1. 4. Ta'lik (Osmanlı)	245
1. 4. 1. Çift Kalem Tekniğiyle Ta'lik (Osmanlı) Harfler ...	249
1. 4. 2. Ta'lik (Osmanlı) Kalem Örnekleri	251
1. 5. Ta'lik (İran)	262
1.5.1. Çift Kalem Tekniğiyle Ta'lik (İran) Harfler	262
1. 5. 2. Ta'lik Kalemle Harflerin Bünye Ve Karakterleri ...	265
1. 5. 3. Ta'lik (İran) Meşki	268
1. 5. 4. Ta'lik (İran) Kalem Örnekleri	278
1. 6. Rık'a	281
1. 6. 1. Nokta Ölçüsüne Göre Çift Kalem Çalışması	281
1. 6. 2. Rık'a Kalem Örneği	285
1. 6. 3. Meşk Çalışması	286
1. 7. Divan	303

1. 7. 1. Çift Kalem Tekniğiyle Celi Divan Harfler	305
1. 7. 2. Divan Kalem Örnekleri	316
1. 8. Kûfi	332
1. 8. 1 Tezyin-i Kûfi (Fatımi)	336
1. 8. 2. Kûfi Kalem Örnekleri	341
1. 9. Ma'kili	348
1. 9. 1. Ma'kili Kalem Örnekleri	353
1. 10. Mahmut Dörtbudak'ın Ebru Çalışmaları	360
1. 11. Mahmut Dörtbudak'ın Özgün Resimleri Çalışmaları..	362
EK-2 MAHMUT DÖRTBUDAK'IN KİTAP VE MEŞK	
KOLEKSİYONLARI	366
EK-3 MAHMUT DÖRTBUDAK'A TAKDİM EDİLEN TEŞEKKÜR	
BELGELERİ	371
EK-4 SERGİLERİNE DAİR KATILIMCI GÖRÜŞLERİ	381
EK-5 ÇALIŞMA VE SERGİLERİNDEN BAZI FOTOĞRAFLAR...	385

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
AÜ	: Ankara Üniversitesi
b.	: Bin, ibn (oğlu)
Bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle celalühü
Çev.	: Çevirmen
ÇOMÜ	: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
d.	: Doğumu, doğum tarihi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTC.	: Dil ve Tarih - Coğrafya
F.	: Fakülte
H.	: Hicrî
H.Ü.	: Harran Üniversitesi
H.z.	: Hazreti
M.	: Miladî
Ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
t.y.	: Basım tarihi yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ü.	: Üniversite
v.b.	: Ve benzeri
y.y.	: Basım yeri yok
yay.	: Yayınları

ÖZET

URFALI HATTAT MAHMUT DÖRTBUDAK'IN HAYATI VE ESERLERİ

Bu çalışma, Urfalı hattatlardan Mahmut Dörtbudak'ın hayatı, eserleri ve diğer çalışmalarını ele almaktadır. Bu şahsa ait eserler incelenerek tanıtılması amaçlanmaktadır.

Araştırma, Dörtbudak'ın kendine özgü bir stil oluşturduğunu ve Urfa sanatçıları içerisinde farklı bir konuma sahip olduğunu göstermiştir. Bu şahsın öğretim usulünü takip eden orta yetenekte bir kişinin, hat sanatında ilerleme sağlayacağı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hattat Mahmut Dörtbudak, Urfalı Hattatlar, Urfa Hat Ekolü, Hat Sanatı.

ABSTRACT

THE LIFE AND WORKS OF CALLIGRAPHER MAHMUT DÖRTBUDAK FROM URFA

This dissertation examines the life and works of calligrapher Mahmut Dortbudak from Urfa. It aims to introduce his works.

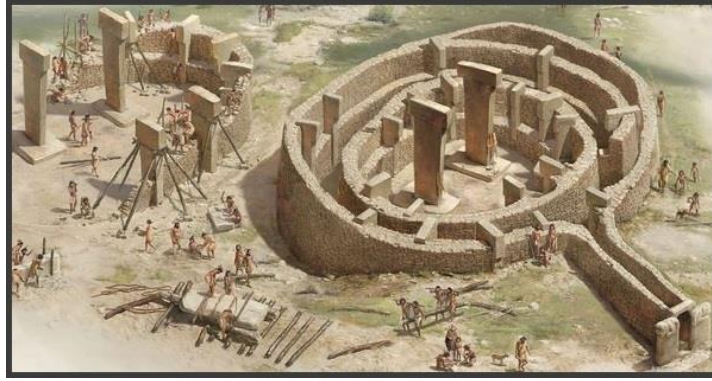
This research has shown that Dortbudak has his own style and has a different position among calligraphers in Urfa. It has been underlined that an ordinary person who follows his teaching method can develop his skills and make progress in calligraphy.

Keywords: Calligrapher Mahmut Dörtbudak, Calligraphers in Urfa, Urfa Calligraphy School, Calligraphy.

GİRİŞ

1. ANA HATLARIYLA URFA TARİHİ

Rivayete göre Şanlıurfa, Hz. Nuh (a.s.) zamanında tesis edilen ilk yedi şehirden biridir. Bu rivayetin her ne kadar ispatı mümkün değilse de Urfa ve yöresinin coğrafi konumu ve mutedil iklimi sebebiyle hayvancılık ve ziraata elverişli olması, onun dünyanın ilk kadim yerleşim alanlarından biri olma ihtimalini kuvvetli kılmaktadır. Yine Hz. İbrahim'in (a.s.) burada doğduğuna ve Nemrud ile olan mücadelesinin burada geçtiğine dair rivayetler halk arasında pek yaygındır. Bununla beraber birçok peygamberin uğrak yeri olmasına atfen "Peygamberler şehri" diye anılmaktadır. Ayrıca Göbekli Tepe¹ kazılarında elde edilen bulgular, Urfa'nın yeryüzünün en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu işaret etmektedir.

1: Göbekli Tepe

¹ Şanlıurfa'nın kuzey doğusunda Örencik Köyü civarındadır. Merkeze yaklaşık 20 km. mesafededir. Bilinen en eski kült yapılar topluluğudur. Bölgenin günümüzden yaklaşık 10.000 yıl (M.Ö. 9600-7300) öncesine dayandığı ileri sürülmektedir. Göbekli Tepe 15.04.2011 tarihinde UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirasları listesine aday gösterilmiştir.

Coğrafi konumu nedeniyle Urfa, geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapan Ortadoğu ve Mezopotamya'nın sayılı şehirlerinden biridir. Bugün olduğu gibi ortaçağda da aynı konumdaydı. Orta çağda Roma-Bizans ve İran devletleri arasında sık sık el değiştirmiş ve hâkim devletin kültür-medeniyeti altında kalmıştır. Bu durum İslâmiyet'in yayılmasına kadar devam etmiştir. İslâmiyet'in yayılmasından sonra bu defa şehir, Bizans ve Arap devletleri arasında yıllarca el değiştirmiş, haçlı saldırılarına maruz kalmış, istila ve işgal edilmiştir. Bu değişimler, Anadolu'nun İslâmlaştırılması zamanına kadar devam ede gelmiştir. Yöreye birçok beylik veya aşiretler hükmetmiştir.

Bugünkü Şanlıurfa'yı içine alan bölge milâttan önce I. binden başlayarak Asurlular, Medler ve Persler dönemini yaşadktan sonra milâttan önce 332'de Makedonyalılar'ın eline geçmiş, İskender'in ölümünden, Romalılar'ın hâkimiyet kurmasına kadar İskender İmparatorluğu'nun vârisleri olan Selevkoslar (Selefkiler), Abgar ve Osrhoene ² krallıkları elinde kalmıştır. Bilinen fakat kısa süre kullanılan en eski adı Edessa, Selevkoslar dönemine uzanmaktadır. Eski Makedonya krallık merkezi Selevkosça isminden alınmıştır. Urfa kelimesinin menşei ise tartışmalıdır. Süryânîce Orhai'den (Urhay) geldiği, bu ismin Arapça "suyu bol" anlamındaki "veriha"dan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bir başka görüş Yunanca Osrhoëne, Latince Orrpei'ye dayandığı yolundadır. Bu dillerdeki anlamı "kale" veya "pınar"dır. Fakat bu görüşlerin doğru olmadığını söyleyenler de vardır. Türkler döneminde yazılı kaynaklar vasıtasıyla yaygınlaşan Ruha kullanımını, şehrin Arapça adı olan Ruhâ'dan gelmiştir. Meşrutiyet'e kadar Osmanlı Döneminde de böyle kullanılmış, daha sonra muhtemelen şifahî Türkçe söylenişi kabul görerek Urfa'ya dönüşmüştür. 1984 yılında, Millî Mücadele dönemindeki önemine işaret etmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla şehre Şanlıurfa adı verilmiştir.³

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve dört halife zamanında, İslâm 'ın intişarıyla Arap Yarımadası, İran, Filistin, Mısır ve Şam Bölgesi (Suriye ve Urfa çevresi) İslâm

² Ortaçağ'da Mezopotamya'nın kuzeybatısında, Fırat nehriyle onun kolları olan Belih ve Habur çaylarının suladıkları bölge; VII. yüzyılda "Mudar" adlı Arap boyu bu bölgeye yerleştiğinden Diyar-ı Mudar adıyla anılır. Merkezi Rakka, başlıca kentleri Urfa, Harran ve Suruç'tur. Daha fazla bilgi için bkz. Evren Yılmaz - Süreyya Eroğlu, "Edessa'dan Urfa'ya: Urfa'da Kilise'den Camiye Dönüştürülmüş Yapılar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, sayı: 30, s. 2.

³ Ahmet Nezihî Turan, "Şanlıurfa", *DİA*, İstanbul, 2010, Cilt 38, s. 336.

topraklarına katıldı. Urfa, Hz. Ömer döneminde sahâbi İyâz b.Ganm⁴ (ö. 20/641) tarafından 639 yılında fethedildi. İslâm diniyle birlikte inkişaf eden birçok ilim, ülkenin her tarafına hızla yayıldı.⁵ Eski ilim merkezleri de yeniden eski canlılığına kavuştu. Urfa-Harran ve çevresi de artık İslâm ilim merkezlerinden biri olmuştu. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hâkimiyeti altına giren (1516) Urfa, kültür itibariyle Anadolu ile Ortadoğu (Filistin - Suriye - Irak) toprakları arasında bir geçiş güzergâhı olma yönüyle, kendine özgü medeni bir yapıyı temsil etmiştir. Urfa bu özelliğiyle mimaride, müzikte, Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde ve hat sanatında mümtaz yerini almıştır. Bu özelliği kısmen de olsa günümüze kadar devam ede gelmektedir.

2. OTANTİK URFA KÜLTÜRÜNÜN KAYBOLMA NEDENLERİ

2. 1. Urfa Tarihindeki Savaşlar Ve İşgaller

Tabîî, fizikî ve coğrafi konumu ile Urfa ve çevresi hep ilgi odağı olmuştur. Uç bölge olması sebebiyle birçok savaş ve işgallerde tahribata uğradığına tarihî kaynaklar şahitlik etmektedir. İşte bu işgal ve yıkımlar, kültürel ve ilmi çalışmaların da yok olmasındaki en önemli etkenlerden biridir.

3-6. yüzyıllar boyunca Roma'ya bağlı kalan Urfa bölgesi, Roma ve İran arasında kısa aralıklarla asırlar boyu süren savaşlara sahne olmuştur. Urfa, 540-544 arasında Sasanilerce kuşatılmış ama kent düşmemiş, ancak Sasaniler ve Bizans Devleti arasında devam eden çatışmalar nedeniyle tahribata uğramıştır.⁶ Urfa bölgesi, Bizans'ın hızla kan kaybettiği bir sırada 639 yılında İyâz b.Ganm komutasındaki İslam ordusu tarafından fethedilmiş, yeni kilise ve manastır inşa etmemek, cizye ödemek ve İslam düşmanlarına yardım etmemek şartıyla Urfa halkına emân verilmiştir.⁷

Urfa, Emeviler devrinde Harran ve Samsat'la (Sümeysât) beraber bir vilâyet haline getirildi (67/686-87). 133'te (750-51) bir müddet Abbasiler'le Emevi

⁴ Ebû Sa'd (Saîd) İyâz b. Ganm b. Züheyr el-Fihri (ö. 20/641), Ünlü kumandan, sahâbî. Daha fazla bilgi için bkz. Asri Çubukçu, "İyâz b. Ganm", *DİA*, 2001, Cilt 23, s. 498.

⁵ E. Yılmaz - S. Eroğlu, s. 2.

⁶ Işın Demirkent, *Ortaçağ'da Urfa, Uygarlıklar kapısı Urfa*, İstanbul, 2002, s. 49.

⁷ E. Yılmaz - S. Eroğlu, s. 2.

tarafatları arasındaki mücadelelere sahne oldu. Abbasi devletinin kurulmasına kadar Harran başkent olarak kaldıktan sonra Abbasi idaresi tarafından bölgeye atanan Ca'fer el-Mansur, bir bahaneyle Urfa'ya saldırır ve şehri harap eder.⁸ Bu saldırıyla Emeviler döneminde yapılan imaretler de yıkılmış ve bir medeniyet yok edilmiştir. II. Mervan'ın (saltanatı 744-750) ölümünün ardından şehir Abbasiler'e teslim edildi. Urfa daha sonra Mervaniler ile Bizanslılar arasında anlaşmazlıklar sırasında zaman zaman isyan ve karışıklıklarla sarsıldı. Bizanslılar 331'de (942-43) bölgeye gelip Urfa halkından Hz. İsa'nın tasviri (Mandylion) olduğuna inanılan mendili istediler. Abbasi Halifesi Müttaki-lillâh'ın (saltanatı 940-944) onayı ile 200 müslüman esirin serbest bırakılması ve şehrin bir daha taciz edilmemesi şartıyla kutsal ikona Bizans'a verildi. Ancak bu anlaşma Seyfüddevle el-Hamdani'nin Urfa halkıyla birlikte Misis'e saldırması yüzünden bozuldu (338/949-50). Bizanslılar 348'de (959) Urfa önlerine kadar geldi. 361 Muharreminde (Ekim-Kasım 971) Bizans ordusu Urfa'ya girerek şehri yağma ve tahrip etti.⁹

Abbasilerin hilafeti döneminde Urfa ve çevresinde X. yüzyılda "Hamdani" ve akabinde "Numeyriler" in dönemi başladı. Numeyri hâkimiyetinden sonra, Urfa, kısa süreliğine Büyük Selçukluların hâkimiyetine girdi (1045). Tekrar Bizans yönetimine geçen kent (1059), Malazgirt zaferinden sonra yapılan anlaşma ile Urfa, Alparslan'a verilecek şehirler arasında sayıldı. Ancak IV. R. Diogenes'in yerine tahta geçen VII. M. Dukas (1070-1078) bu anlaşmaya uymadı ve şehir Bizans'ta kaldı.¹⁰ Şehir 1087'de Sultan Melikşah döneminde Türk hâkimiyetine geçse de, iki yıl sonra Ermeni Thoros yönetimi ele aldı ve Thoros'un davetiyle Urfa'ya gelen Haçlılar, 1098-1144 yılları arasında Urfa'da ilk Haçlı Kontluğu'nu kurdular.¹¹ Bunun akabinde Urfa halkı kılıçtan geçirildi. İslâm kültürüyle alakalı her ne varsa tahrip edildi.¹² Bu arada camii ve medreselerdeki kitabeler de zarar gördü. İslâm kültürü yerine Hıristiyan kültürü hâkim olmaya başladı.

Musul Atabek'i İmadeddin Zengi'nin 1144'te Urfa'yı yeniden almasıyla Urfa haçlı kontluğu sona erdi ve Zengiler'in hâkimiyeti başladı. Zengiler döneminin

⁸ Mahmut Karakaş, *Urfa'nın Kültür ve İnançlar ve Serüveni*, Ankara, (t.y.), s. 222.

⁹ A. N. Turan, s. 337.

¹⁰ I. Demirkent, s. 56.

¹¹ E. Yılmaz -S. Eroğlu, s. 3.

¹² M. Karakaş, s. 248.

başlamasıyla Urfa, İslâmi kültürünü yeniden yaşamaya başlamıştır. II. Joscelin 1146 Ekiminde şehri geri almaya çalıştı; hatta askerleri bir gece içeri girdilerse de Nureddin Mahmud Zengi ve Emir Savar yetişip saldırıyı bertaraf etti. Bu savaşlar yüzünden şehir ağır tahribata uğradı. Nureddin Zengi'nin vefatıyla II. Seyfeddin Gazi burayı ele geçirdi (569/1174).¹³

Zengilerin hâkimiyetinden sonra Eyyübiler hâkimiyeti başladı. Şimdiki Ulu Cami'nin¹⁴ doğu cihetinde de bir medrese yapıldı. Yapılan bu medrese Eyyübi medresesi olarak anılmaktadır. Medresenin kuzey cephesi dış duvarındaki kitabe Eyyübi hat sanatının bir örneğidir.

2:

Medresenin kuzey cephesindeki kitabe:

“Bismillahirrahmanirrahim, bu mübarek medrese, Eyyub oğlu Mevlana
Melik Selahaddin Yusuf'un devleti zamanında 587 / 1191 'de
Eyyub'un oğlu Ömer ve Ömer oğlu Melik el-Mansur
Nasireddin Muhammed'in emriyle imar edildi”

Moğol istilasıyla Eyyübiler zamanındaki imaretler yıkılarak harap edildi. Harran'da Eyyübiler döneminden kalma bazı kitabelere rastlanılmaktadır. Fakat bu kitabeler bir bütün halinde değildir. (Bkz. Resim:3-4 Abdurrahman Dede Köyü Camii ve türbe kitabelerinden-Eyyübiler Dönemi).

¹³ A. N. Turan, s. 338.

¹⁴ Caminin inşa kitabesi bulunmamakla beraber 1170-1175 tarihleri arasında Nureddin Zengi tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Eski bir sinagog iken 5. yy. başlarında St. Stephan kilisesine dönüştürülmüştür. Müslümanlar tarafından fethi akabinde kızıl mermer sütunlarından dolayı “Mescidü'l Hamra” (Kırmızı mescit) adıyla anılmıştır. Çok ayaklı camiler grubuna giren Ulu Camii, kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonoz ile örtülü enine dikdörtgen plana sahiptir. Aslında kilisenin çan kulesi olan minare kesme taştan sekizgen kaideli ve sekizgen gövdelidir. Sivri kemerler üzerine oturan ve çapraz tonozlarla örtülü on dört sivri kemerle avluya açılan son cemaat yeri, Anadolu'da ilk kez bu yapıda uygulanmıştır.

3:

4:

Urfa ve çevresi Moğol tahribatından sonra, idareyi ele alan Selçuklu Beylikleri bölgede fazla bir varlık gösteremediği için onlardan günümüze ulaşan eserler yoktur. Karakoyunlular, Memluklar, Akkoyunlular bir süre Urfa ve çevresine hâkim oldular. Tabi bu el değiştirmeler neticesinde şehir devamlı olarak tahrip edilmiştir. Timur istilasıyla Urfa, kısmen tahrip edildi. Harran ise, tamamen tahrip edilerek bir şehir yıkıntısı olma halini günümüze kadar muhafaza etmiştir. Şii Safevi hükümdarı Şah İsmail de bir ara Urfa'yı ele geçirir ve İslâm âlimlerini kılıçtan geçirerek şehri harabeye çevirir. 1516 yılında Urfa ve çevresi Osmanlı hâkimiyetiyle tanışarak, Cumhuriyet'in ilanına kadar Osmanlı topraklarından bir parça olarak kalmıştır.¹⁵

İşte bütün bu savaşlar neticesinde Urfa'daki ilmi eserlerin ve medeni faaliyetlerin tahrip edilerek yok edildiği söylenebilir.

¹⁵ M. Karakaş, s. 308.

2. 2. Urfa Tarihindeki Tabii Afet ve Yıkımlar

Urfa, İslam tarihi boyunca bir çok tabii afet görmüştür. Emeviler döneminde, Miladi 679 tarihindeki Suruç merkezli depremde Urfa'da çok sayıda binalar yıkılmış ve insanlar ölmüştür. Yine aynı dönemde, 718 yılında Urfa'da meydana gelen depremde binalar yıkılır ve birçok insan ölür¹⁶ ki bu tarihlerde Urfa ve Harran çevresi ilmi çalışmalarda İslâm âleminin odak noktasıdır. Geçirdiği iki büyük depreme rağmen ilmi ve kültürel özelliği ile Emevilerin dikkatini celbeden Harran'ın bölge valisi Mesleme b. Abdülmelik 739 yılında bölgenin idare merkezini Kınnesrin'den (قنسرین)¹⁷ Harran'a nakleder. Emevi halifesi II. Mervân, (saltanatı 744-750), hilafet merkezini Şam'dan Harran'a nakleder.¹⁸ Böylece Harran, Emeviler devletinin son payitahtı olur. Emevi devleti, Abbasiler tarafından yıkıldıktan (750) sonra Harran, devletin merkezi durumundan çıkarılır.

784 yılında Urfa ve çevresini çekirgeler istila ederek kıtlığa sebep olur. Bu kıtlık yedi sene sürer. Bu kıtlığın meydana getirdiği hasar ve tahribat devam ederken 835 yılında Urfa'da yedinci ve en büyük su baskını meydana gelir. Batıdaki surlar zorlayarak kente giren sular caddelere ve avlulara dolar, evlerinde oturan 3 bin kişi boğularak can verir.¹⁹ Daha sonra doğudaki surları parçalayan sular, güneye doğru akar.

859'da meydana gelen bir deprem, birçok şehirde etkili oldu. Bu depremle ilgili yapılan tasvirler, depremin ne kadar büyük tahribata sebebiyet verdiğini göstermektedir. Anlatılanlara göre Antakya'da 1500 ev ve şehrin surlarından 90 küsur kule yıkıldı. Bu deprem, Urfa, Rakka, Harran, Ra'su'l-Ayn (Ceylanpınar), Humus, Dımeşk, Tarsus, Missisa (Misis), Ezene (Adana) ve Şam (Suriye) sahillerini etkiledi. Lazikiyye şehrinde yıkılmayan ev kalmadı.²⁰

¹⁶ Adnan Demircan, "Şanlıurfa Tarihinde Meydana Gelen Bazı Doğal Afetler", *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih Ve Turizm Dergisi*, sayı: 9, 2011, s. 26.

¹⁷ Kuzey Suriye'de Halep'in 28 km. güneybatısında olan tarihi bir şehirdir. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Yiğit, "Kınnesrin", *DİA*, 2002, Cilt 25, s. 419.

¹⁸ Ramazan Şeşen, "Harran", *DİA*, 1997, Cilt 16, s. 238.

¹⁹ A. Demircan, s. 26.

²⁰ A. Demircan, s. 26.

972 yılındaki sel baskınında ise, Urfa’da taş üstünde taş kalmayacak şekilde şehir tamamen harap olur.²¹

12 Kasım 1114’te şiddetli bir deprem, komşu şehirlerde büyük zarara yol açtı. Urfa’da surların 13 kulesi yıkıldı. Bu depremde Samusat, Hısnımansur, Keysun, Raban ve Maraş şehirleri harap oldu. Aynı yıl Karakoyun seddi aşırı yağmurlar neticesinde sele dayanamayarak yıkılır.²²

2. 3. Cumhuriyet Döneminde Urfa’daki Yazma Eserler ve Hat Sanatına Yönelik Tahribatlar

Cumhuriyet’in ilanından sonra Urfa ve yakın çevresinde kırk adet ilkokul ile bir adet yatılı köy ilkokulu ve merkezde de bir ortaokul bulunmaktaydı. Urfa Lisesi daha sonraları 1946 yılında eğitim ve öğretime açılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra dönemin idarecileri tarafından medreseler ile Mekteb-i Sultani²³ ve İmam Hatip Mektebi²⁴ kapatılmıştır. Yazı devrimi ile gerçekleştirilen harf inkılâbını amacına ulaştırmak için, -görgü tanıklarının ifadesine göre- medrese, kütüphane cami ve özel kişilere ait kitaplıklardaki kitaplar, yazma eserler toplattırılmış, şu an Verem Savaş Dispanseri’nin batı cihetinde, o zaman kütüphane olan yapıtın avlusunda yakıtılmıştır. Anlatıldığına göre, yanan kitapların alevlerini, Harran kapı mevkiinde vatandaşlar evlerin damlarından görebilmiştir.

Cami ve benzeri yerlerdeki taş zeminlere hakk edilen (kazılan), yazıtlar da ya silinmiş ve yahut ta camii görevlilerince -imha edilmekten korumak için- yazının üzeri okunamayacak hale gelecek şekilde kireçle badana edilerek veya kendir sıvası

²¹ M. Karakaş, s. 228.

²² A. Demircan, s. 26.

²³ Fransız eğitim sistemine göre 1868’de İstanbul’da açılan orta dereceli öğretim kurumu. Mektepte Türkçe, Fransız dili ve edebiyatı, ahlâk ve adab, Latince, Grekçe, Osmanlı tarihi, genel tarih, Osmanlı coğrafyası, genel coğrafya, matematik, kozmografya, mekanik, fizik, kimya, tabiat bilgisi, hukuk, mülkî idare, hitabet ve edebiyat, hat ve resim, muhasebe, defter tutma gibi dersler bulunuyordu. Daha fazla bilgi için bkz. Adnan Şişman, “Galatasaray Mekteb-i Sultanisi”, *DİA*, 1996, Cilt 13, s. 323.

²⁴ İlk defa 1913 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere “ıslah-ı medaris” programı çerçevesinde Medresetü’l-eimme ve’l-hutaba adıyla imam hatip medresesi açılmıştır. Ancak 3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün medreseler kapatılmıştır. Aynı kanunun 4. maddesi gereğince ilkokula dayalı olarak dört yıllık İmam-Hatip mektepleri açılmıştır. 1924 yılından itibaren kademeli olarak kapatma yoluna gidilen İmam Hatip mektepleri 1933 yılında tamamen kaldırılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Halis Ayhan, “İmam Hatip Lisesi”, *DİA*, 1996, Cilt 22, s. 191.

diye tabir edilen kendir lifleriyle harcı hazırlanmış kireç sıvasıyla sıva edilmiştir. 1950 yılında Urfa’da Arabî Camii imam hatibi Müslüm (Abacı) hafız tarafından kurulan, Cami Koruma ve Yaşatma Derneği aracılığıyla sıvaları kaldırılarak kitabeler gün ışığına çıkarılmıştır.

5:
“Nimetullah Camii mescit girişindeki motiflerin üzerinde halen sıva kalıntılarına rastlanılmaktadır”

Hattat Mahmut Dörtbudak’ın²⁵ Urfa’nın yaşlılarından dinlediği ve aktardığı şu iki olay tarihe ışık tutmaktadır: Birinci olarak, dönemin Urfa Ulu Camii imam hatibi sabah namazını kıldırdıktan sonra odasına girer. Bir müddet sonra kuşluk vakti eve gitmek için odasından çıktığı zaman, camiinin son cemaat mahallindeki sağdaki mihrabiye’nin yazılarının, emniyetten görevli olduklarını söyleyen iki kişi tarafından silindiğini görünce onlara niçin bunu yaptıklarını sorar, verilen cevap ise hayli ilginçtir; kendilerine verilen emri yerine getirmekle görevli olduklarını belirtirler. Bunun üzerine imam Efendi, diğer kitabeleri imha edilmekten korumak için onlara rica eder ve yazının üzerini sıvayla kapatır.²⁶

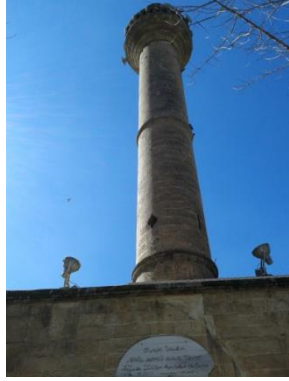
İkinci olarak, Mevlid-i Halil (Dergâh) Camii²⁷ minaresi, Züleyha isminde bir hanımefendi’nin vasiyeti üzerine Urfalı mimar Hüseyin Altıntaş (Yetim Hüseyin) tarafından Selçuklu mimari tarzına uygun olarak yapılır. (Bkz. Resim: 6)

²⁵ Dârü’l- hattatin muallimi hattat Behçet (Görgün) Arabî’nin (1893-1965) talebesi.

²⁶ Silinen yazı adı geçen mahalde halen silinmiş olarak bulunmakta, diğer yazılar ise tamirat esnasında sıvalar kazınarak açığa çıkarılmıştır.

²⁷ Hz. İbrahim’in doğduğu mağaranın yanında inşa edilmesi nedeniyle, bu camiye Mevlid-i Halil Camii denmektedir. Putperest tapınağından, havraya daha sonra kiliseye çevrilmiştir. Osmanlı Paşası Muhammed Salih Paşa tarafından 1523 tarihinde camiye dönüştürülmüştür. Osmanlı döneminden bu yana, bu camide sabah, ikindi ve yatsı namazlarından sonra kadiri zikri yapılmaktadır.

Cami avlusunun dışından, minare kaidesi üzerindeki kitabe alınlığına zamanın Urfa il Müftüsü (1930 M.) Müderris Miftehizâde Hasan²⁸ Efendi'nin ebced hesabıyla tarih düşürülen manzumesi²⁹ hat üstadı Behçet Arabî tarafından yazılır. O yazı harf inkılâbına aykırılığı sebebiyle, kırılarak veya kazınarak okunamaz hale getirilir. Şimdiler de, silinmiş olan o yazı üzerine aynı manzume bir mermer panoya yazılarak çivilenmiş haldedir. (Bkz. Resim: 7)

6:

7:

Yazı yazmakla geçimini sağlayan Hattat Behçet, geçim sıkıntısına rağmen yetkili makamlarca defalarca ifadesinin alındığını, hakkında soruşturma yapıldığını ve takibe maruz kaldığını yaşlı gözlerle öğrencisi Mahmut Dörtbudak'a defalarca anlatmıştır. Camii, kıraathane, dükkân ve evlerdeki her türlü kitap ve hat eserlerinin, harf inkılâbı yasasına aykırı olarak bulunan eserlerin çift kubbe³⁰ metruke'sinde yakılarak imha edilmiştir.

²⁸ Miftahizade Hasan Açısal (1873-1953), 16 Temmuz 1911 tarihinde Urfa müftüsü oldu. 1919 yılında Fransızların işgaline uğrayan Urfa'nın kurtuluşunda büyük katkısı olmuştur. İstiklal madalyası ile taltif edilmiştir.

²⁹ Manzume şöyledir:

“Vilâdetgahı ceddülenbiyada, Züleyha kurdu bu kudsi esası
Şafi olsun ona ruzi cezada, Cenab-ı kibriya'nın enbiyası
Ararken sırrı mevcudu halilin, beşikten göklere erdi bükası
Çıkıp nühtaki mu'cem mısrasından, asıldı arşa bu mu'ciz duası
Huzuru kudse yükselsin bu yerden, duatı müsliminin hoş duası
Rebiulahir 1351- 24 Ağustos 1952 Miftahizade Hasan Hüsni Efendi, Urfa.”

³⁰ Şanlıurfa Balıklıgöl'ün Güneydoğu ciheti veya Şanlıurfa Kalesi 'nin Doğu tarafında bulunan mezarlık içerisinde bulunan iki anıt mezar ki, kubbeli, açık kümbet tarzında bir yapıya sahip olduğu için bu iki kubbe halk arasında çift kubbe olarak anılmaktadır. İçerisinde kimlerin olduğu ve yapım tarihi bilinmemektedir.

Konumuzla alakalı olarak eğitim tahribatına örnek olması ümidiyle Mahmut Dörtbudak'ın hocası Behçet Arabî ile olan bir hatırasını nakletmek yerinde olacaktır. Mahmut Dörtbudak'ın; “Hocamdan, hat meşk ederken, bir ara hocam durakladı ve gözlerinden yaşlar döküldü. Sonra başını kaldırıp bana baktı ve bana hitaben:

-Mahmut evladım! Niçin ağladığımı biliyor musun?

-Hayır, hocam, bilmiyorum, dedim. Devamen bana şöyle dedi;

-Bak bu eyvanda hocam Ahmet Efendi talebelere meşk veriyordu, bayağı kalabalıktı. Bir ara kendimce saydım, hazırda yüz civarında talebe vardı ki bazı talebeler gelmemiş, bazı talebeler de meşki alarak gitmişti. Tahminime göre onlar da otuz kırk kişi kadardı. Şimdi ise sadece ben ve sen kaldık, dedi. Ve içten bir ah çekerek ağlamasına devam etti.” Mahmut Dörtbudak: “Halen bu anı, acı bir hatıra olarak gözlerimin önünde canlılığını korumaktadır” diye belirtmiştir.³¹

3. ANA HATLARIYLA HAT SANATI

Hat sanatı, Arap harflerinden doğarak İslam medeniyetinde müstakil ve olağan üstü bir mevki kazanan³² ve zaman içerisinde gelişerek mümtaz bir yere kavuşan, kendine mahsus bir takım kavram ve kuralları olan estetik görünümlü yazı sanatıdır. Hat, sanatkârın elindeki kamyş kalem ve ona can veren is mürekkebinin iş birliğiyle kâğıt, deri vb. yazı malzemesi üzerinde ortaya konur.

İbnü'n-Nedim'e (ö.995) göre, “Arap hattını ilk icat edenin kim olduğu hususunda tarihçiler ayrı görüşlere sahiptir. Hişam b. Muhammed el-Kelbi'ye göre bu yazıyı ilk icat edenler Arab-ı A'ribe'den bir grup insandır. Şu harfleri onlar kendi adlarından almışlardır. Ebced (ا ب ج د), hevvez (ه و ز), hutti (ح ط ي), kelemen (ك ل م ن), sa'fed (ص غ ف ض), karaset (ق ر س ت). Bu harfleri aldıktan sonra, kendi adlarında geçmeyen bazı harfleri bulmuşlar ki bu harfler; se (ث), ha (خ), zel (ذ), zı (ظ), ğayn (غ) ve şin (ش) harfleridir. Bunları da revâdif (ek-yedek) harfler diye adlandırmışlardır.³³

³¹ Mahmut Dörtbudak, kişisel görüşme, 13 Ocak 2013.

³² M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, 1997, Cilt16, s. 427.

³³ Muhammed Hamidullah, “Allah'ın Elçisi (s.a.v.) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı”, *İslami Araştırmalar*, sayı: 7, 1988, Cilt 2, s. 96.

İbn Abbas da şunları söyler: “Arapça ilk yazanlar üç kişidir. Bunlar Meramir b. Murre, Eslem b. Sidre ve Amir b. Cüdre olup Enbar’da bir araya gelmişlerdir. Meramir şekilleri bulmuş, Eslem harflerin ayrı veya bitişik durumlarını göstermiş, Amir ise i’camı (harekelemeyi) ortaya koymuştur.”³⁴

İslâm müellifleri, Arap yazısının Enbar’dan Hire’ye ve oradan da Hicaz’a geçtiğine dair rivayetler naklederler.³⁵

En şaşırtıcı olan, Arap yazısının en eski örneklerinin Arap Yarımadası’nın dışında, Nemara³⁶, Zebed³⁷ ve Harran’da³⁸ bulunmasıdır.³⁹ Arapça’nın teşekkülünde etkili olan Aramî kültürünün 4. asırdan itibaren tesirini kaybetmeye başlamasıyla, bitişik Nebat yazısı şeklinde Arap yazısı doğmuş ve Nebat Dilinin yerini Arapça almaya başlamıştır. Bütün Arapların övücü İmrü’l-Kays’ın (ö. 545) mezar taşında da yer alan miladi 328 tarihli “en-Nemara” adlı kitâbe, söz konusu devrin özelliklerini yansıması bakımından son derece önemli kabul edilir.⁴⁰

Cahiliye devrinin sonları ile İslamiyet’in doğuşu sırasından günümüze intikal eden herhangi bir vesikaya sahip olmamakla beraber tarihi kaynaklarda okuma yazma bilen bazı kişiler hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Mesela, İbnü’n-Nedim, el-Me’mun’un kütüphanesinde Hz. Peygamber’in dedesi Abdülmuttalib’in hattıyla bir vesika bulunduğunu bildirmektedir.⁴¹

Kuzey Arabistan’dan Hicaz bölgesine intikal eden Nebat yazısının farklı karakterde iki üslûbu olduğu bilinmektedir. Cahiliye devrinde “cezm” ve “meşk” diye adlandırıldığı rivayet olunan bu yazılar, İslâmiyet’ten sonra hicreti takip eden bir asır içinde büyük gelişmeler kaydetmiş ve tedricen güzelleşerek sanat yazısı seviyesine yükselmiştir.⁴²

³⁴ M. Hamidullah, s. 96.

³⁵ Nihad M. Çetin, “Arap”, *DİA*, 1991, Cilt 3, s. 276.

³⁶ Miladi 328 tarihli Melik İmrü’l-Kays el-Lahmi’nin kitabesi Havran’ın doğusundaki Nemara’dadır.

³⁷ Haleb’in güney doğusundaki Yunanca, Süryanice ve Arapça yazılmış kitabe, Zebed süslemeleri, (m. 512).

³⁸ Yunanca ve Arapça yazılmış kitabe, Harran süslemeleri (m. 568).

³⁹ M. Hamidullah, s. 96.

⁴⁰ Bilal Temiz, “İlk Filolojik Çalışmalar Döneminde Kur’ân-ı Kerim’in Arapça’ya Kazandırdıkları”, *Ç.Ü. İlahiyat F. Dergisi*, sayı: 2, 2003, Cilt 3, s. 312.

⁴¹ N. M. Çetin, s. 276.

⁴² M. U. Derman, s. 427.

Kuzey Arap yazısı, İslâm'dan önceki dönemde en fazla işlendiği bölgeye nisbetle Enbârî, Hîrî, İslâm'ın doğusunda Mekkî, hicretten sonra Medenî isimlerini alarak gelişti. Geometrik, dik ve köşeli “*cezmi tarzı*” Arap hattıyla kitap haline getirilmiş olan ilk metin Kur’ân-ı Kerîm, deri (parşömen) üstüne siyah mürekkeple noktasız ve harekesiz biçimde yazılmıştır. Süratli yazılabilen “*meşk tarzı*” ise, günlük yazılarda kullanılmış, yuvarlak ve yumuşak karakterinden dolayı sanat icrasına uygun bir hal almıştır.⁴³

Birbirinden pek farklı olmadığı anlaşılan Mekkî ve Medenî tarzların en bariz özelliği, İbnü’n-Nedim’in yalnız elif harfi ile ilgili olarak verdiği çok kısa bir tavsif ve bir besmeleden ibaret örnek sayesinde tanınmaktadır. Bu sayede bir taraftan Hicazî tarz yazıyı tanıma imkânı bulunmakta, diğer taraftan artık muhtelif kültür merkezlerinde aynı yazının farklı hususiyetler kazandığı anlaşılmaktadır.⁴⁴

Yazı yazmaya duyulan ilgi, bütün düşünce ve hareketlere rehber olarak, Kur’ân-ı Kerîm’e duyulan ilgi ve onu muhafaza etme isteğiyle doğru orantılıdır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) hayatında muhtelif malzeme üzerine yazılmış olan Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Ebû Bekir’in (ö. 634) (r.a.) hilâfetinde (632-634 m.) vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit (ö. 665) (r.a.) tarafından bir araya getirilerek suhuf (sayfalar) halinde yazıldı. Bilhassa fetihlerde Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlemiş birçok hafız sahabe’nin şehid olması ve muhtelif yerlerde bazı kıraat ihtilaflarının görülmeye başladı. Bunun üzerine Hz. Osman (ö. 656) (hilafeti 644-656 m.), Zeyd b. Sabit’in yazdığı ve Hafsa bint Ömer’in elinde bulunan “suhuf”tan “mushaf” halinde bir nüsha istinsah ettirdi. Daha sonra da bu mushaftan muhtelif yerlere gönderilmek üzere istinsah ettirdi. Bu mushaflardan birini yanında alıkoyarak diğerlerini farklı merkezlere gönderdi. Bu nüshalar parşömen üzerine tek renk (siyah) mürekkeple yazılmıştı; nokta ve harekeleri yoktu; üzerlerinde herhangi bir tezyinî unsur bulunmuyordu; sûre adlarını, sureleri, âyetleri, cüzleri vb. ayıran işaretler taşıymıyordu. Böylece İslâmî devirde kitap haline getirilen ilk metin Kur’ân-ı Kerîm oldu. Bu tedvin hareketinin gayesi Kur’ân-ı Kerîm’in bozulmadan tespiti, muhafazası ve yayılması idi.⁴⁵

⁴³ M. U. Derman, s. 427.

⁴⁴ N. M. Çetin, s. 278.

⁴⁵ N. M. Çetin, s. 278.

Yazılı Arapçada imla geliştikçe bazı yazı hatları ya da stilleri de geliştirildi. Daha İslâm'ın doğuşu sırasında Arap yazısının, kullanılma sahalarının ve farklı yazı malzemelerinin tesiriyle şekil bakımından iki tarz doğmaya başlamıştı. Birinci olan “*cezmi tarzı*”, harflerin şekillerinde sert köşelerin hâkim olduğu tarz, taş üzerine kazılan kitâbelere, parşömene yazılan ciddi ve mühim vesikalara, bu arada bilhassa mushaflara tahsis edildi. İkinci olan “*meşk tarzı*” ise, Papirus ve benzeri malzemeye yazılan, fazla itinadan ziyade sürat isteyen günlük muamelata ait vesikalarda da yine aynı yazı, yumuşak, kavisli hatların hâkim olduğu yuvarlak karakterli ikinci bir üslûp kazanıyordu. Önceleri sanat değeri taşımayan ikinci tarz, merkezde ve taşrada süratle genişleyen devlet teşkilâtında, Hz. Peygamber'in kâtiplerinden olan ilk halifelerin ve valilerin divanlarında gittikçe ehemmiyet kazandı. Aynı zamanda Arap yarımadasının dışına taşarak İslâmiyet'le birlikte yayıldığı anavatanından uzak ülkelerde daha önce kullanılan yazıların yerini almaya başladı.⁴⁶

Miladi sekizinci yüzyılın ikinci yarısına doğru Irak'ta ortaya çıktığı sanılan “**Kufi hattı**”, onbirinci yüzyıldan itibaren yazmaların süsleme şeritlerinde, mimari ve küçük objelerin dekorasyonunda kullanımı yaygınlaşmıştır. İlk hat çeşitlerinden biri olan ve köşeli bir yapıya sahip olan Kufi hattı adını, yeni bir İslâm şehri olan Kufe'den alarak, Basra ve Kufe çevresinde rağbet kazanmıştır. Bu sitilin Arami ve Süryani köklerinden geliştiği düşünülmektedir.⁴⁷

Onbirinci yüzyıldan itibaren Kufi hattı kullanılmasına rağmen “**Nesih**” adı verilen yuvarlak ve el yazısını andıran bir hat çeşidi göze çarpar. Açıklığı, basitliği ve okunabilirliği ile ayırt edilen bu hattın, Bağdat sarayında kullanan İbn Mukle⁴⁸ tarafından geliştirildiği sanılmaktadır.⁴⁹

⁴⁶ N. M. Çetin, s. 279.

⁴⁷ M. Hamidullah, s. 96.

⁴⁸ Ebû Alî Muhammed b. Ali el-Hüseyn (el-Hasen) b. Mukle el-Bağdadî (ö. 328/940), hattatlığıyla ünlü Abbasi veziri. 21 Şevval 272'de (31 Mart 886) Bağdat'ta doğdu. Hattat bir aileye mensuptur. İbn Mukle lakabını, İbnü'n-Nedîm'e göre babasının lakabı olduğu, Yâkut el-Hamevî'ye göre ise, babasının Mukle adındaki karısına daima, “Ey babasının muklesi” (gözbebeği) şeklinde hitap ettiği için almıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Abdülkerim Özeydin, “İbn Mukle”, *DİA*, 1999, Cilt 20, s. 211.

⁴⁹ İsmail Raci el Faruki-Luis Lamia el Faruki, *İslam Kültür Atlası*, (Çeviri: Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu), İstanbul, İnkılâb yayımları, 1997, s. 390-391.

Abbasi döneminin ilk yıllarında yaygınlaşan, miladi sekizinci yüzyıl sonlarında kullanılmaya başlanan “*Sülüs hattı*” harflerin herhangi bir boşluk veya forma uyacağı şekilde genişlemesine ya da sıkıştırılmasına izin veren dekoratif bir yazı çeşididir. Üst üste satırlar ve uzatılan düşey çizgiler, hattın diğer özelliklerindedir.⁵⁰

Miladi dokuzuncu yüzyıl civarında ortaya çıktığı sanılan yuvarlak el yazısı hattı olan “*Ta’lik*”, Tebrizli meşhur sanatçı ve hattat Mir Ali’nin⁵¹ zamanına kadar yaygın bir kullanım alanı bulamamıştır. (Miladi ondördüncü yüzyıl sonu - onbeşinci yüzyıl başı). Kur’ân-ı Kerîm nüshalarında çok az kullanılan bu hat, daha çok edebi eserlerin istinsahında ve küçük nesnelerin süslenmesinde kullanılmıştır. *Nesta’lik ve Şikeste*, Ta’lik hattının birer çeşidi olarak bilinir.⁵²

Onaltıncı yüzyılda “*Nesta’lik*”, İran edebi eserlerin yazımında, pratikte neshin yerini almıştır. *Nesta’lik* ismi *Nesh* ve *Ta’lik* adlarının bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Bazıları da ta’liki nesh ettiği için, bu adı aldığı öne sürmüşlerdir. “*Şikeste*”(kırık şekil) hattı, Herat’ta Hicri onbirinci/Miladi onyedinci yüzyılın ortalarında geliştirilmiştir. Ta’lik’in, karmaşık ve okuması zor bir çeşididir.⁵³

Müslüman dünyasında geniş bir öneme ve kullanıma sahip olan bir başka hat çeşidi de “*Dîvânî*” hattır. Hicri dokuzuncu/Miladi onbeşinci yüzyıl sonlarında Osmanlı saray kâtipleri tarafından yaygınlaştırılmıştır. Bu da Ta’lik’in bir çeşidi olarak bilinir, fakat *Nesta’lik* ve *Şikeste* kadar açık değildir. *Dîvânî* hat, kısmen resmi dokümanlar, fermanlar ve Osmanlı padişahlarından her biri için yapılan resmi imza mühürlerinde (tuğra) kullanılmıştır.⁵⁴

Hat sanatında yazılar büyüklükleri ve farklı kalem ağzı genişliği ile alakalı olarak farklı adlarla anılır. Mesela yaklaşık ölçüyle nesih 1 mm. sülüs ve ta’lik 2-2,5 mm. gibi yazılır. Bundan daha da küçüldüğünde yani alışılmış boyutlardan daha

⁵⁰ İ. Faruki - L. Faruki, s. 392.

⁵¹ *Nesta’lik* hattının kaidelerini koyan ilk İranlı hattat (ö. 850/1446), Timur ve oğlu Sahruh devri ileri gelenlerinden Hasan-ı Tebrîzî’nin oğludur. Hattatın en tanınmış talebesi oğlu Mîr Abdullah’tır. Ali Tebrîzî’nin eserleri kitap, murakka ve kıtalardan ibaret olup Tahran, Londra. Leningrad. İstanbul kütüphanelerinde ve bazı hususi koleksiyonlarda bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Ali Alparslan, “Ali Tebrîzî Mîr”, *DİA*, İstanbul, 1989, Cilt 2, s. 455.

⁵² İ. Faruki - L. Faruki, s. 393.

⁵³ İ. Faruki - L. Faruki, s. 396.

⁵⁴ İ. Faruki - L. Faruki, s. 396.

küçük harflerle yazılan yazılar “**Hurde**” gibi vasıflarla tanıtılır ve büyüdüğünde ise her tür yazıtta kullanılan ve uzaktan okunabilen yazılara iri anlamında “**Celi**” adı verilmektedir.⁵⁵ Duvarlara asılan levhalarda, cami, türbe gibi dinî yapılardaki kuşak ve kubbe yazılarında, Daha çok sülüs ve ta’lik yazının celisi kullanılmıştır. Çıplak gözle kolay seçilemeyecek boyuttaki yazılara da “**Gubarî**” (toz) denilir.⁵⁶ Ancak gubarî müstakil bir yazı cinsi değil her çeşit hattın çok ince yazılan biçimidir. Eskiden posta vazifesi gören güvercinlerin kanadına bağlanan mektuplar gubarî hattıyla yazıldığı için bu yazıya “kalemü’l-cenâh” (kanat yazısı) adı da verilmiştir.⁵⁷

Harflerin bünyesi, hat nevine göre yazıldığı kaleminden çıkan eşkenar dörtgen veya kare şeklindeki noktalarla ölçülendirilir. Nokta iki köşesi dikey, diğer ikisi yatay olacak şekilde ve kalem ağzının bütünüyle kâğıda teması sağlanarak konulur. Nokta boyu hesabı da bir köşeden bir köşeye ölçülerek gerçekleştirilir. Harflerin boylarının, kavislerinin, meyillerinin, aralarındaki mesafenin tâbi olduğu ölçü birimi bu nokta boyudur. Hüsn-i hat, noktalardan oluşan basit bir çizgi sisteminin ortaya koyduğu büyümlü hendesesiyle hayranlık uyandırmıştır. Satırlar ve satır araları da nokta hesabıyla tespit edilir. Bunun için “mıstar” denilen bir alet kullanılır. Harf ölçüleri, uzun bir zaman süreci içinde oluşan güzeli arayış gayretlerinin neticesinde kesinleşmiştir. Bununla beraber hattatların mecbur kaldığında bedîî kaideleri zorlamadan bu ölçülerin dışına taşıkları da görülür.⁵⁸

4. HAT SANATININ DİĞER BAZI SANATLARLA MUKAYESESİ

“*Cismani aletlerle meydana çıkan ruhani bir hendesedir*”⁵⁹ şeklindeki bu tanım, en uygun ve yerinde olan tanımlardan biridir. Çünkü sanatın kurallarına uyularak meydana getirilen bir esere bakıldığı zaman, harf veya harf şekillerinin, istifin anlamına uygun olarak o istifte raks ettikleri görülür. Bu raks cazibesıyla, insan ruhani âleme dalar, daldıkça istifin cazibesi de artar. Cazibe arttıkça, insan ruhu tarif edilemeyen, ancak hissedilerek yaşanan bir mutluluk duyar.

⁵⁵ M. U. Derman, s. 432.

⁵⁶ İ. Faruki - L. Faruki, s. 396.

⁵⁷ Ali Alparslan, “Gubârî”, *DİA*, 1996, Cilt 14, s. 167.

⁵⁸ M. U. Derman, s. 431.

⁵⁹ İ. Faruki - L. Faruki, (Levha 20.12), s. 397.

Hattat Mahmud Bedreddin Yazır (d. 1895 - ö. 1952), bir dostu olan Macar ressamın hat sanatıyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir: “Birinci Cihan Harbi’nde askerlik münasebetiyle tanıştığım Macar subay bir arkadaşım vardı, aynı zamanda ressamdı. Ara sıra İstanbul camilerini, müze ve kütüphanelerini birlikte gezer, her çeşit sanat eserini tetkik ederdik. Bir gün Sultanahmet Camii’ndeki Melek Paşazâde Ali Haydar Bey⁶⁰ merhumun, ta’lik celisi “el-kâsibu habibullah” levhası önünde bulunuyorduk. Arkadaşım ona dikkatle baktıktan sonra bana dönerek: - Dostum! Bu sizin yazılarda bir hal var, ilk bakışta sade bir renk, geometrik bir sessizlik görülüyor, dikkatle baktığımda harekete geliyor, canlanıyor, cilveniyor. Önce bir tatlı bakış, arkasından yavaş yavaş içe süzülen canlı bir akış, sessiz bir armoni içinde ruhu oynatan metafizik bir musiki var. Lâkin ondaki ahengi kulaklar duymuyor, içler dinliyor, dinledikçe bir başka âleme yükseliyor. Bakarken ne oluyor anlamıyorum, içimi içine çeken büyüleyici bir çehre, bir güzellik denizi, sevimli titreşimlerle gönlümü ferahlatan bir hava, derken bir melek sesi ve nefesi kadar gizli bir okşayış ve sarılış içinde kalıyorum. Sanki o, ben oluyor, ben de o oluyorum, sizde de böyle şeyler oluyor mu?” demiştir.⁶¹

Batı dünyasında güzel görünümlü estetik yazılar elbette yazılmıştır. Batılılar yazdıkları güzel yazılar için “*callygraphy*” sözcüğünü kullanmışlardır. Ancak *callygraphy*, İslâm âleminde kullanılan hat kavramı anlamında değildir. Zira hat, sanat olma özelliğine sahiptir. *Callygraphy* sözcüğünün ifade ettiği anlam ile hat ve hat sanatının ifade ettikleri anlamlar birbirinden tamamen farklıdır. *Callygraphy*, geçmişten günümüze kadar hiçbir zaman sanat olma özelliğini gösteremediği gibi, estetik anlamda da hiçbir zaman sanat olamamıştır. Ancak günümüzde bazı kimseler, hat eserleri taklit etmek suretiyle, mevcut alfabe harflerine göre yazılar yazmaktadırlar. Ancak dediğimiz gibi bu yazılarda sanat olma özelliği gerektiren bir

⁶⁰ Türk hattatı olan Ali Haydar Bey 1802 yılında İstanbul’da doğdu. Sultan III. Selim devri sadrazamlarından Melek Mehmed Paşa’nın torunudur. Bu sebeple yazılarında bazen Hafid-i Melek Paşa imzasını kullanırdı. Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi’den ta’lik hattını öğrenerek icazet aldı. Sırasıyla müderris, Galata kadısı ve Filibe mollası oldu. Mekke ve İstanbul payelerini aldıktan sonra 1868’de İstanbul kadılığına getirildi. 28 Rebîülevvel 1287/1870’de vefat etti ve Yahya Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi. Kabir kitabesini talebesi Sami Efendi yazmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. M. Uğur Derman, “Ali Haydar Bey”, *DİA*, İstanbul, 1989, Cilt 2, s. 395.

⁶¹ Mahmut Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslam Medeniyetinde Kalem Güzeli* (Neşre Hazırlayan: Ecz. Uğur Derman), Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1972, Cilt 1, s. 69.

takım kural ve kavramlar mevcut değildir. Oysaki hat, estetik görünümlü bir yazı sanatı olduğu gibi, kendine özgü bir takım kavram ve kuralları da vardır.

Hattın konusu yücedir, her ne kadar İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (d. 1886 - ö. 1978) “*Harflerin her birisi bir insan şeklidir*”⁶² diye tabir etse de, asıl olan harflerin insan olmamasıdır. Çünkü harfler şekillerini insanların bedenlerinden değil, ruhlarından alırlar. Hat sanatı diğer plastik sanatlar⁶³ gibi bir sanat sanılır. Hakikat ise zannedildiği gibi değildir. Şöyle ki: Hat, resim sanatından çok farklıdır. Resim sanatı tabiatın kopyasıdır. Herkesin bilip gördüğü şeylerin tablo üzerindeki tekrarından başka bir şey değildir. Her ne kadar resimde, ressam resmi yaparken tabiatı dışarıda bırakmak istese de, tabiattan faydalanır.

Heykeltıraş ise, heykeldeki sanatını ispatlamak için aslının aynısını yapmak zorundadır. Aynı zamanda heykelde hareketlilik yerine donukluk vardır.

Tezyîni sanat unsurları da birer kıymettirler. Ancak hat sanatı farklıdır. Her ne kadar dini ve sivil mimarilerde hat kullanılmış ise de, hiçbir zaman tezyini (süsleme) bir unsur olma özelliği olarak kullanılmamıştır. Hat, tezyini unsurlara gereksinim duymamış ve ilgi alanı dışında kalan kimselerde bile hayranlık uyandırmıştır. Mesela, bir hat sergisini gezenler arasında, eserleri okuyamayanlar bile eserler arasında güzellik tercihi yapabilmektedir. Bu hal, seyircilerin eserde duydukları ruhani halden meydana gelmektedir. Hat eseri ortaya konulurken ortaya koyucusundan, özel yetenek ve yüksek karakterin var olmasını da ister. Hat ortaya çıkarken de göz, irade ve iradenin el hâkimiyeti maharetiyle ortaya çıkar. Zarafet, nisbet (orantı), heybet ve ruhani yücelik unsurlarıyla bakanların dikkatlerini celbederek hayranlık uyandırır.

⁶² Talebesi Mahmut Dörtbudak’ın tanıklığı ve ifadesi, *kışisel görüşme*, (19 Kasım 2013).

⁶³ Plastik sanatlar, resim, oymacılık, heykeltiricilik ve mimarlık gibi sanatlardır. Bkz. Türk Dil Kurumu Resimli Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.

5. HAT SANATINDA URFA EKOLÜ VE TEMSİLCİLERİ

Araştırdığımız kadarıyla hüsn-i hat sanatında Urfa'nın bir ekol olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi ya da ifadeye rastlayamadık. Ancak yöresel olarak Urfa'nın hat sanatında bir ekol olduğu yönünde Mahmut Dörtbudak şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Diğer güzel sanatlarda olduğu gibi hüsn-i hat sanatında da zaman ve yer itibariyle, emsallerinden farklı özellikler gösteren yazı gruplarına “ekol” veya eski tabirle “mektep” denilir. Hat sanatında harflerin mevzunu (ölçüsü), yazıt türlerinde bütün ekollerde aynı olduğu halde, harflerin fizyonumu ve duruş karakterleri ile farklılık gösterirler. Bir ekolde, yazı türlerinin her biri etrafında birçok sanatkâr toplandığı gibi yine bu türlerin her birinin farklı mevzunu olmaları ekol olması için yeterli bir sebeptir.

Mektep sözcüğünün aslı Arapça bir kelime olup, “ketebe” filinden mastar ismi zaman ismi mekân olarak yazının yazıldığı yer, yazıhane, eğitim ve öğretimin yapıldığı yer manasında kullanılmaktadır. Türkçemizde eğitim ve öğretimin icra edildiği yer için “okul” tabiri kullanılmaktadır. Plastik sanat dünyasında eski adıyla “mektep” yeni adıyla “ekol” sözcüğü kullanılmaktadır. Ekol (ecole) kelimesi aslı Fransızca bir kelime olup, Yunanca, Latince ve Türkçede kullanılmaktadır.

Felsefe veya herhangi bir ilim dalında, resim ve edebiyat gibi plastik sanat kollarında bir kimsenin başlattığı, kendi zamanında ve kendinden sonra başka kimseler tarafından devam ettirilen, kendine mahsus özellikleriyle benzerlerinden farklı toplulukların oluşturduğu gruba da ekol veya mektep denilmektedir.

Bir sanatta, bir yöreye ekol diyebilmek için, o sanatın diğer yörelerde icra edilen sanatlardan genel özellikler itibariyle ve kurallar içerisinde bariz farklılıklarının olması gerekir. Yöresel birer ekol olarak, İslâm âleminde günümüzden önce hüsn-i hat sanatında dört ekol vardı. Bunlar ise, İstanbul,

Tebriz, Şam ve Urfa vilâyetleridir. Urfalı hattatların kendine özgü davranış biçimlerini hat sanatına yansıtarak, emsallerinden farklı tarzda eserler ortaya çıkarması Urfa'nın bir ekol olarak anılmasını gerektirir.

Sanatkâr sanatını icra ederken bulunduğu toplumun hal ve davranışlarından kendisini soyutlayarak sanatını icra edemez. Aksi takdirde o toplum içerisinde eserleri rağbet görmez. Bundan dolayıdır ki, sanatçılar buldukları toplumun sosyal ve ruhi hallerini yansıtan aynalar gibidir. Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran bariz özellikler varsa, o toplum elbette diğerlerinden daha farklı bir toplumdur. Bu farklılık sosyal hayatta olduğu gibi sanat eserlerinde de olmaktadır. İşte bu gibi farklılıklar çeşitli sanat ekollerinin de kaynağı olur.

Aynı ekolde kendi içinde kol, üslup, tarz, tavır ve hal görüntülerine göre değerlendirme yapılır.

*“**Dal (brans-kol)**”, ekolün içerisinde gelişme gösteren ve değer yönünden benzerleri arasında farklı izlenimler veren üslup tarzlarına denilir. Mesela, sülüs yazı kalemindeki ayrı dönem örnekleri oldukları halde, ortak özellikleri kol ile ekol arasında geçişi gösterir. “**Üslup**”, koldan farklı olarak yazının genel karakterini belirten özellikler ile mensubu bulunduğu ekol içindeki diğer yazılardan farklı görüntüler, üslubun farklılığı sebebiyledir. Üsluptaki farklılık, yazanlara ait olmayıp yazılardaki metodlar ve farklılıklar ile alakalıdır. Mesela Şeyh Hamdullah'ın nesih kalem türündeki üslup, Hafız Osman'ın nesih kaleminden farklıdır. “**Tarz**” ise, yazının aynı ekol, kol ve üslubuna ait olmakla beraber, bir eseri diğerlerinden yani emsallerinden ayıran bazı yazı karakter özelliklerine o yazı tarzı denilir. Hattatın eserindeki karakterleri andıran bütün özellikleriyle ifade ettiği duruma ise “**yazının tavrı**” denilir. Tavırlar arsındaki farklılık, hattatların eserlerine ilave ettiği ve açıkça görülen farklılıklar sebebiyledir. Hattatın eserinde, emsallerinde karşılaşılmayan kişisel özellikleri sebebiyle beliren hususi duruma “**yazının şivesi**” denilir. Aynı türdeki eserlerin yan yana getirildiğinde küçük farklılıklar ise “**hal**” sebebiyledir. Yazılar, yazılışları itibariyle incelenirken, yazıyı oluşturan harf, kelime ve istiflerin*

göriüntüleri yönüyle incelenmesi ve diğerleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmesi gerekir.”⁶⁴

Hattat Mahmut Dörtbudak, İ.Hakkı Baltacıoğlu’na derste talebelerinin kendisine “yazı insan ilişkisi nasıl olur?” Diye bir soru sorduğu zaman Baltacıoğlu’nun bir örnekle açıklamasından bahsederek şöyle demektedir:

“İstanbul’un tanınmış hattatlarından biri, celi dersi almaya gelen öğrencilere, devrin hat üstatlarından Mahmut Celalettin ile Mustafa Rakım Efendi dönemleri arasındaki farkı anlatır, Mustafa Rakım Efendi’nin elif harfi için şöyle bir benzetme yapar: “Üstadın uzun bir boyu ve uzun bir sakalı varmış. Ayağa kalkarak dimdik durur, sakalını ileri doğru uzatarak gözlerini açar, kızgın bir şekilde durur, işte bu Rakım’ın elifi der, sonra sakinleşir, sakalını göğsünün üstüne dayar, gözlerini kapar, işte bu Mahmut Celalettin’in elifi” der. Hocamız İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun derste anlattığı olayda Rakım ve Celalettin Efendilerin elifleri arasındaki farkı izah etmeye çalışması kişilere veya yörelere ait genel davranış tarzlarının bir yansımasıdır. Bu tarzlarda ortak özellikler vardır. Denilir ki, insanların davranış biçimlerinin kaynağı o insanların beyinleridir. Yazının da kaynağı insan beynidir. Ortak kültür ve düşüncenin kaynağı olan beynin eseri olarak da, yazının hal ve tarzı da kültür ve düşünce gibi beynin eseridir. Urfalı hat sanatçılar da kültür, düşünce ve sosyal yapısına uygun olarak yazılarında hal, tarz, harflerin bünyeleri, o harflerin terkibi ve istifi şeklinde eserler vermişlerdir. Urfa’lı hattatların eserlerindeki bu özellikler, Urfa’nın ekol olması için yeterli sayılabilir.

Urfa hat ekolü temsilcilerinin kimler olduğu hakkında şunu açıkça ifade edebilirim ki; mezar ve mimari yapılardaki mevcut eserleri tarihi bir silsileyle örneklemek mümkün ise de, bu eserleri yazan hattatların isimleri zikredilmemektedir. Ancak buna rağmen bazı eserlerde ve kayıtlarda isimleri anılan, eserlerine rastlanılan Urfalı hattatları Urfa hat ekolünün birer temsilcileri olarak addedebiliriz.”⁶⁵

⁶⁴ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 05 Nisan 2014.

⁶⁵ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 09 Nisan 2014.

6. URFA'DA YAZIYA VE HAT SANATINA OLAN İLGİ

Çeşitli millet ve hükümdarların hâkimiyetleri altında kalan Urfa, aynı zamanda o millet veya devletlerin hâkim kültür ve medeniyetlerinden de etkilenmiştir. İlim ve imaretleriyle tanışmış ve her yeni işgallerde ise tahribat ve yıkımlar görmüştür. Hz. Ömer (r.a.) döneminde, Suriye'nin fethini müteakip miladi 639 yılında Müslüman topraklarına katılmış ve İslâm kültürüyle tanışmıştır. Rivayet edildiğine göre Suriye (Şam) toprakları İslâm hâkimiyetine girdikten sonra Hz. Ömer (r.a.) ile birlikte birçok sahabe Urfa'ya gelmiştir. Gelen meşhur sahabelerin kaldıkları yerler halen Urfa halkı tarafından ziyaretgâh olarak gezilmektedir. Ebu Ubeyde b. Cerrah (d. 583 - ö. 638)⁶⁶ ve Abdurrahman b. Avf (d. ?- ö. 652)⁶⁷ makamları bunlara birer örnektir. Yine denilmektedir ki, Hz. Ömer (r.a.) Urfa'nın Tılfındır⁶⁸ mevkiinde ramazan orucunu iftar etmişlerdir. Bir Roma veya Bizans şatosunun kurulu olduğu yerde Müslümanlar iftar ettikleri için bu muhkem yapının bulunduğu hâkim tepeye "tellu'l-fitri" (iftar tepesi) demişlerdir. Bu söz halk arasında zaman içerisinde "tılfındır" şeklinde telaffuz edilegelmiştir. Hz. Ömer (r.a.) ile birlikte Hz. Ali'nin de (ö. 661) (hilafet yılları 656-661 m.) (r.a.) olduğuna inanılmaktadır. Rivayetlere göre kadim Urfa'nın bulunduğu mevkilerden biri olan Eyyubiye ilçesinde Şeyh Mes'ud⁶⁹ türbesi⁷⁰ bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu mevkinin batı cihetinde bulunan kaya

⁶⁶ Makamı Şanlıurfa Hekimdede mah. Hekimdede Camii içerisinde. Makam odasının ortasında bir sanduka bulunmaktadır. Bu sandukanın içerisinde Ebu Ubeyde'nin kabrinin olması şüphelidir. Fakat makamının olduğu kesindir. (Urfa halkı tarafından Hekimdede olarak ma'ruftur).

⁶⁷ Makamı Abdurrahman Dede köyündedir. Eski havaalanı güzergâhı Harran yolu üzerinde Urfa'ya 11 km. Türbedeki tahta levha kitabe üzerinde dört satır halinde şu yazı bulunmaktadır; (هذا ضريح عبدالرحمن ابن عوف صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم) "Bu türbe, Resulullah'ın (s.a.v.) arkadaşı Abdurrahman bin Avf'a aittir." (Urfa halkı tarafından Abdurrahman Dede olarak ma'ruftur).

⁶⁸ Balıklıgöl'ün kuzey istikametinde bulunan bir tepe.

⁶⁹ Anadolu'nun manevi fatihi Hoca Ahmet Yesevi'nin alp eren talebelerindendir. Zengiler (1144-1182) ve Eyyubiler'in (1182-1193) Urfa'ya hâkim olduğu dönemde Batı Türkistan yakınlarındaki Nişabur şehrinden talebeleriyle birlikte gelerek, Urfa'da halka İslamiyet'i öğretmekle görevlendirilmiştir.

⁷⁰ Şanlıurfa il merkezinde dört eyvanlı kapalı Selçuklu medreseleri tarzında inşa edilmiş bir yapıdır. Doğudaki eyvanda Şeyh Mesud'un sandukası bulunmaktadır. Eyvanın altındaki bodrumda beş mezar olup, biri Şeyh Mesud'un, biri kız kardeşinin, diğer üçü ise müritlerine aittir. Şanlıurfa yapılarının en eskilerinden biri olan bu türbenin batısında (yaklaşık 100 metre) kaya üzerine yazılmış bir kitabe

üzerinde (Bkz. Resim: 8) tamamı okunamayan ve kısmen mevcut olan yazılmış bir yazının (Bkz. Resim: 9), Hz. Ali (r.a.) tarafından yazıldığı rivayet edilmektedir.

8: Şeyh Mes'ud türbe ve çevresi

9: Hz. Ali'nin yazdığı iddia edilen yazı

Malum olduğu üzere Hz. Ali (r.a.) İslâmiyet'in ilk döneminde “en güzel yazı yazan” şimdiki tabirle “hattat” idi. “*Kef*” harfinin “*boru kâfi*” () denilen şeklini en güzel yazan kişi olması ve hat ile ilgili söylediği sözlerden dolayı hattatların ustası ve piri olduğu kabul edilmektedir.

Hz. Ali'nin (r.a.) kayalar üzerinde oluşturduğu rivayet edilen yazı, hiç şüphesiz ki Urfa halkının yazıya olan ilgisinin kaynağını oluşturmaktadır. Denilebilir ki, bu zikredilen yazı Hz. Ali'ye (r.a.) ait değildir. Bu görüş kabul edilebilir. Fakat burada bir gerçek vardır ki, Hz. Ali zikredilen yazıyı yazmamış olsa bile muhakkak yazdığı bir yazı vardır. Güzel yazı yazmayı beceren, *Şâmî* ve *Ma'kûlî*⁷¹ yazıdan “*Mensub*”⁷² yazıyı tahriç eden Hz. Ali'nin (r.a.) Urfa'da yazı yazmış olduğu rivayeti, Urfa halkının güzel yazıya verdiği önem ve değer bir göstergesidir. Bu sebeptendir ki, Urfa kültüründe Urfa halkının güzel yazıya verdiği değer ile güzel yazıya olan aşinalığı, güzel yazı yazmaya olan istek, merak ve hevesinin inkâr edilemez bir tezidir.

bulunmaktadır. Kitabe: “*Bu sarnic, Nişaburlu Said Hengel'in oğlu Mesud tarafından 10 Receb 579 (30 Ekim 1183) tarihinde oyulmuştur. Kim Allah'ı yardıma çağırırsa, Allah ona ve bütün Müslümanlara yardım ve merhamet etsin.*” Bu kitabeye dayanılarak türbenin Nişaburlu Said Hengel'in oğlu Mesud'a ait olduğu sanılmaktadır. Bu durumda türbe ve yanındaki medresenin XII. Yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı sanılmaktadır.

⁷¹ İslâm'dan önce, Mekke şehrinde Milâdî beşinci yüzyılın ikinci yarısında dik ve köşeli Makili yazı ile yuvarlağımsı Şâmî yazısı kullanılmaktaydı. Mâ'kûlî yazı daha ziyade resmî yazışmalarda kullanılırken, Şâmî yazılar ise, halk arasında, resmî olmayan yazışmalarda, haberleşmede kullanılıyordu. Daha fazla bilgi için bkz. Doğan Çilingir, *Hüsn-ü Hat Kitabı*, Ankara, 2006, s. 8.

⁷² Makili ve Şâmî yazının karışımından doğan ve “*Mensub yazı*” adı verilen bir yazı çeşididir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.), Habeş kralı Necaşi'ye gönderdiği ve bugün tarih kitaplarında da gördüğümüz davet mektubu Mensub yazı türü ile -vahiy kâtiplerince- yazılmıştır. Mukavkıs'a gönderdiği mektup ta bu yazıya bir örnektir. Daha fazla bilgi için bkz. D. Çilingir, s. 8.

Urfa ve çevresi, Osmanlı Devleti idaresine girinceye kadar her türlü işgalin beraberinde getirdiği yıkım ve tabii afetlere rağmen, ilim ve kültür şehri olma özelliğini koruyarak, Osmanlı döneminde de birçok ilim adamının ilim tahsil ettiği bir merkez olmuştur. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm kıraati, edebiyat, musiki ve hat sanatında da mümtaz bir yere sahip olmuştur. Ancak tarih içerisinde, Urfa ve çevresine yapılan saldırı ve savaşların sonucu ile tabii afetlerle meydana gelen tahribatlar, Urfa'da yazı sanatıyla işgal eden kimselerin isimlerinin bilinmesine engel ve eserlerinin de tahribine sebep olmuştur. Zira yazılan eserler, çoğunlukla kâğıt üzerine yazılmaktadır. Kâğıt ise, dayanıklı bir madde olmadığından zamanla kaybolabilmektedir. Dini ve sivil yapıtların üzerlerindeki bir kısım kitabeler günümüze ulaşmış, fakat bu eserlerin de hattatlarının kimler olduğu bilinmemektedir.

Urfa'da kıraathane, dükkân ve umuma açık mekânlarda hikmetli sözler, âyet veya hadislerin teşhiri adettendir. Hac farızasını eda edenlerin de evlerine hac dönüşünden önce evin oda ve eyvanlarına evlerdeki konsüllerin altına ve sokak kapısının üst ve yanlarına yazılar yazılırdı. Kendir lifiyle hazırlanan kireç harcı üzerine nakşedilen bitkisel motifler arasına yapılan çerçeveler içine, Besmele, Kelime-i Tevhid, Maşallah, Fetih Sûresi'nin ilk ayeti ve hac ile ilgili bazı âyetleri yazdırtmak adettendi. Bu hal Urfa halkının sanata olan ilgi ve sevgisini göstermektedir.

Urfa halkının müzik ve edebiyata ilgisi bilinmektedir. Nitekim bir çok kişi kendi yazdığı türkü ve şarkılarını, cönklerini ⁷³ ücret karşılığında yazdırırdı. Cönklerde sadece kendi manzum eserlerini değil, başkalarından duyduklarını da yazdırırlardı. Cönkün son sayfasında hattatın adı ve cönkün bitirildiği tarih yazılmaktaydı.

Halepli Bahçe'de, halk tarafından "Beyaz Saray" olarak bilinen Sakıp'ın ⁷⁴ köşkünde ⁷⁵ (Şu an Urfa Belediye'sine ait) Dârü'l-fünun müderrislerinden hattat ve şair Sakıp Bey (ö. 1873), oturma odasına ta'lik hattı ile kendi manzumesini yazmıştır.

⁷³ **Cönk:** Dikine açılan halk edebiyatına ait şiirlerin toplandığı mecmualardır.

⁷⁴ Asıl adı Emin olup mahlası Sakıp'tır. 1800 yılında Birecik'e bağlı Serisad köyünde doğmuştur.

⁷⁵ Balıklıgöl'ün kuzeybatı tarafında bulunan belediye tarafından restoresi yapılmış bir yapı.

1980’li yıllara kadar umumi mezarlıklardaki mezar taşlarındaki kitabeleri *Behçet Arabî, Abdülvahhap (Günay) Hoca ve Mühürücü Hacı Abdullah Efendiler* yazmaktaydı. Daha önceki yıllarda ise *Ahmed Vefik, Ali Halife, Kamil Efendi, İsmail Rahmi Efendi* ve *Muhammed Bakır Efendilerin* Urfa mezar taşlarında hatları mevcuttur. Adı geçen şahısların vefatlarından sonra Urfa mezar taşlarına *Ahmet Eriş* ve *Cevher Polat* tarafından yazılar yazılmış, bunların vefatlarını müteakip ise yazan kimse kalmamış veya okuyanları azalmıştır diye Latin harfleriyle mezar taşlarına yazı yazmak yaygınlaşmıştır. Urfa hat sanatçısı Mahmut Dörtbudak’a 1990’lı yıllardan sonra Nakşî şeyhleri *Hacı Şakir (Genç) Efendi* ve *Hacı Abdullah (Eski) Efendi* ile *Rufai Şeyhi Şeyh Ahmet (Kar) Efendi*’nin mezar taşları yazdırılmıştır. Hali hazır da ise mezar taşlarına hüsn-i hat ile yazılar yazdırılmamaktadır. Sebebi ise, Urfa halkının ilgisizliği değil, hüsn-i hat yazılarını okuyabilen avamdan kimsenin kalmamasındandır. Son dönemde Mevlid-i Halil Camii’nin bahçe alanındaki kemerler üzerindeki yazılar da yine Arabî Camii’nde (Darü’l-Hattatin) Ahmed Vefik Efendi’den meşk alan *Hacı Ali Eren* tarafından nakşedilmiştir.⁷⁶

Urfa’da yapılan işgallerin ve meydana gelen tabii afetlerin yıkımlarıyla ancak bazı kitabelerden parçalar kalmıştır. Şüphesiz bunları yazan, yazı üstatları vardır. Fakat bu üstatların isim ve hayat hikâyeleri ise bilinmemektedir.

Hattatları üç gruba ayırmak mümkün olacaktır. Birinci grubu oluşturanlar okullarda yazı dersi veren meşk hattatlarıydı. Bunların arasında hat sanatında ileri düzeyde olanlar bile bulunurdu. Yazma kitapları istinsah (kopya) eden, ya da ısmarlama yazan hattatlar ikinci bir grubu oluştururdu. Üçüncü grupta yer alanlar ise, öğrenci yetiştiren ve özgün yapıt veren hattatlar idi.

Hattat Mahmut Dörtbudak, “*Urfa’daki medreselerde İslâmi ilimlerle birlikte felsefe, mantık, cebir, tıp, fizik, kimya dersleri verilmekteydi. Bunun yanı sıra Rahimiye Medresesi* ⁷⁷ bünyesinde hadis derslerinin öğretildiği yer manasında

⁷⁶ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 14 Mayıs 2013.

⁷⁷ Rahimiye Medresesi, Balıklıgöl civarında Hasan Paşa Camii’nin içerisinde yer almakta idi. Şimdiki avlunun kuzey tarafında avluya bakan medrese odaları (dârü’l-kurra) Cumhuriyet Dönemi’nde yıkılarak yola katılmıştır. Doğu tarafındaki odalar (dârü’l-hadis) ise, satılmış ve akabinde de yıkılarak iş merkezine dönüştürülmüştür. Halen pasaj olarak kullanılmaktadır.

“**darü’l-hadis**”⁷⁸ ve Kur’ân-ı Kerîm’in -tilavet ilminin- öğretildiği edildiği yer manasında “**darü’l-kurra**”⁷⁹ bulunmaktaydı. Özellikle “**darü’l-hattatin**”⁸⁰ diye bilinen Arabî Camii’nde ise hüsn-i hat dersleri talim edilmekteydi.⁸¹ Yabancı dil olarak Latince, İbranice, Rumca ve Balkan dilleri ile birlikte ticari münasebet sebebiyle Fransızca, Arapça ve Farsça en çok öğrenilen yabancı diller idi. İslâmi ilimlerin temel dili Arapça olmakla beraber, Farsça da, edebi eserlerin okunmasında ilgi odağıydı. Süryanice, Kürtçe, Ermenice ve Zazaca bölge halklarının konuştuğu diller idi. Yine Halep Salnamelerindeki kayıtlara göre hat sanatı ve ta’lik yazı meşki sadece darü’l-hattatin’de temeşşük edilmezdi. Aynı zamanda Tanzimat’tan sonra açılan okullarda da müstakil ders olarak verilirdi. Dersleri de, dönemin meşhur hattatları veya güzel yazıyı beceren tahrirat kâtipleri⁸² verirdi.

Halep Salnamelerinde⁸³ adı geçen hat muallimlerinin kimler olduğu hakkında şu kayıtlara rastlanılmaktadır: Buna göre, 1890 Birecik rüştiye mektebi rık’a muallimi Hafız Mustafa Efendi, Rumeli (Halfeti) Rüştiye mektebi rık’a muallimi İsmail Yaver Efendi’dir. 1891-1892’de Rumkale Rüştiye mektebi rık’a muallimi Rüşdi Efendi’dir. 1894-1895’te Rumkale Rüştiye mektebi rık’a muallimi Muhammed

⁷⁸ **Darü’l-hadis:** Hadis öğrenimi yapılan medrese. “Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen dâr ile hadis kelimesinden oluşan darü’l-hadis “hadis okutulan yer” demektir. Bu müesseselere “darü’s-sünne”, “darü’s-sünneti’n-nebeviyye” veya “darü’s-sünneti’l-Muhammediyye” adı da verilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Nebi Bozkurt, “Dârülhadis”, *DİA*, 1993, Cilt 8, s. 527.

⁷⁹ **Darü’l-kurrâ:** Kur’an öğretilen ve hafız yetiştirilen mekteplerin, kıraat talimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı. “Yer, mekân, ev” gibi anlamlara gelen dâr ile “okuyan” anlamındaki karî kelimesinin çoğulu olan kurra kelimelerinden meydana gelen darü’l-kurra, Kur’ân-ı Kerîm’in öğretildiği, bir bölümünün veya tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin talim ettirildiği mektepler için kullanılmıştır. Bu müesseselere darülkur’ân veya darülhuffaz adı da verilir. Daha fazla bilgi için bkz. N. Bozkurt, “Dârülkurrâ”, *DİA*, 1993, Cilt 8, s. 543.

⁸⁰ **Darü’l-hattatin:** İlk olarak “Medresetü’l-hattatin” adıyla güzel yazı ve Türk tezyini sanatlarının bütün incelik ve teknikleri öğretilerek sanatkâr yetiştirilmesi amacıyla Şeyhülislam ve Evkaf nazırı Ürgüplü Hayri Efendi’nin teşebbüsüyle 1914’te İstanbul’da kuruldu. 1921’de kapatılarak “Hattat Mektebi”, 1931’de “Şark Tezyini Sanatlar Mektebi”, 1936’da Güzel Sanatlar Akademisi bünyesinde “Türk Tezyini Sanatlar Bölümü” olarak değişikliğe gidildi. Bkz. Gülbün Mesara, “A.Süheyl Ünver’in medresetü’l hattatin yılları ve ötesi”, <http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM130598.pdf>, (25.12.2014).

⁸¹ Şanlıurfa Arabî Camii içerisinde yer alan, hat sanatının meşk ve ta’lim edildiği medrese. Resmî kayıtlarda burası hakkında herhangi bir resmî bilgiye ulaşılamamakla beraber, halk arasında bu adla anıldığı, üstad Behçet Arabî’nin burada meşk verdiği ve Hattat Mahmut Dörtbudak’ın da buradan meşk aldığı yerdir.

⁸² **Tahrirat:** Resmî bir daire tarafından yazılan yazılar veya mektuplar. **Tahrirat Kâtibi:** Resmî yazı işleriyle görevli kimse, Osmanlı devlet kurumlarında resmî evrak - mektup gibi yazışmaları yapan memura denir.

⁸³ Halep Salnameleri, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tasnif No: Sal-Haleb (1890-1908 yılları arası).

Bakır Efendi'dir. 1895-1896'da Urfa Rüştüye mektebi rık'a muallimi Şerif Efendi, Birecik muallimi Nefî Efendi'dir. 1899-1900'de Hayriye Mekteb-i İbtidaiyyesi hüsn-i hat muallimleri Ali ve Mustafa Müslüm Efendilerdir. 1904-1905'te Urfa Mekteb-i Sultani hüsn-i hat muallimi Ahmed Vefik Efendi'dir. İrfaniye Mektebi hüsn-i hat muallimi ise İsmail Rahmi Efendi'dir. 1905-1906'da Mektebi Sultani hüsn-i hat muallimi Ahmed Vefik, Mektebi Hayriye ve İrfaniye hüsn-i hat muallimleri ise Muhammed Bakır, Birecik kazası Rüştüye mektebi rık'a muallimi Muhammed Vefa ve Rumkale Rüştüye mektebi rık'a muallimi Mahmut Nedim Efendilerdir. 1906-1907'de Mekteb-i Fevziye hüsn-i hat muallimi Ali Efendi'dir. 1907-1908'de Mekteb-i Fevziye hüsn-i hat muallimi Bakır Efendidir. Birecik Rüştüye Mektebi rık'a muallimi ise Hayali Efendi'dir”⁸⁴

Bu itibarla hattatları “sanat olma vasfını kazanmadan önce güzel yazı yazmayı becerenler” ile “sanat olma vasfını kazandıktan sonra güzel yazı yazmayı becerenler” diye iki ana kısma ayırabiliriz. Sanat vasfını kazandıktan sonra güzel yazı yazmayı becerenleri de, “eserleri olup ta sadece isimleri bilinenler”, “kayıtlarda isimleri bilindikleri halde eserleri bilinmeyenler”, “hayat hikâyeleri ve eserleri kısmen bilinenler” diye sınıflandırabiliriz.

6. 1. HAT, SANAT OLMADAN ÖNCE GÜZEL YAZI YAZANLAR

İbrahim b. Hilal es-Sabii (313 - 384 / 925 - 994)

Adı İbrahim b. Hilal b. İbrahim b. Zehrun Ebu İshak es-Sabii⁸⁵ el-Harrani'dir. Ebu İshak'ın “Sabii” ve “Harrani” olmak üzere iki nisbesi vardır. Sabii dinine bağlılığı ile es-Sabii, ailesinin Harran kökenli oluşunun nedeniyle el-Harrani nisbesini almıştır.⁸⁶ Güvenilir kaynakların tümünde Ebu İshak⁸⁷ künyesi kullanılmaktadır. Ebu İshak'ın Harran'da doğduğunu söyleyenler olduğu gibi Bağdat'lı olduğunu belirtenlerde vardır.⁸⁸ Büyük ihtimalle Ebu İshak Harran'da

⁸⁴ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 19 Kasım 2012.

⁸⁵ Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1928, s. 45.

⁸⁶ Mahmut Polat, *Ebu İshak İbrahim b. Hilal Es-Sabii'nin hayatı ve şiirleri*, H.Ü. S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa, 1999, s. 10.

⁸⁷ M. Polat, s. 9.

⁸⁸ Müstakimzade , s. 45.

doğmuş daha sonra ailesiyle Bağdat'a intikal etmiştir.⁸⁹ Tıp âlimi olan babası, Ebu İshak'ın çok zeki ve becerikli olmasından dolayı tabip olması için gayret etse de kendisi küçük yaştan itibaren edebiyat, şiir ve güzel yazıya meraklı olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber diğer ilim dallarında da (matematik, mühendislik) kendini yetiştirdiğini, bunların yanında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlediğini, Ramazan'da oruç tuttuğunu ve İslam yazı sanatı olan hat ile meşgul olduğunu öğreniyoruz.⁹⁰

Ebu İshak, edebiyatla uğraşma iznini ancak babasına Horasan vezirlerinden gelen mektuba hazırladığı cevapla koparabilmiştir. Büyük bir itina ile hazırlanan cevabın Ebu İshak tarafından yazıldığını öğrenen babası, buna çok sevinmiş ve ona "şimdi sana izin veriyorum, haydi git, kâtip ol" dediğini bizzat Ebu İshak anlatmıştır.⁹¹ Ebu İshak'ın divan kâtipliğine kadar yükseldiğini, Büveyh ailesinden Sultan İzzü'd-devle Bahtiyar'ın (saltanat yılları 967/976) inşa kâtipliğini⁹² yapmıştır. Kendisine dönemin sultanı tarafından Müslüman olması teklifi yapıldığı halde o bundan imtina etti, dininden dönmedi.⁹³

Ebu İshak es-Sabii, belagat ve fesahatte Irak'ın tek âlimi olma şansını yakalamış, kâtiplikte karşısında el bağlanılacak bir seviyeye yükselmiştir.⁹⁴ Bağdat kâtipler reisliği seviyesine kadar yükselen Ebu İshak'ın namı her tarafa yayılıp o güne dek kalemlerin ve kâğıtların taşıdığı, en fasih değerli söz sahibi unvanını kazanmıştır.⁹⁵ Ebu İshak bulunmuş olduğu divan kâtipliği görevinden dolayı devlet erkânıyla iyi veya kötü münasebetleri olmuştur.⁹⁶

Ebu İshak bir müderris değildir. Ancak tespit edildiği kadar üç kişinin yetişmesinde etkili olmuştur. Ebu Abdullah el-Haccac (391/1000), Ebu Kasım

⁸⁹ M. Polat, s. 11.

⁹⁰ Müstakimzade , s. 45.

⁹¹ M. Polat, s. 12.

⁹² Bazı İslâm devletlerinde başlıca görevi hükümdarın özel kâtipliği olan memur; Resmî yazışmaların yürütüldüğü devlet kurumu olarak divan kâtipliği ise Emevî Halifesi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Dîvânü'r-resâil'i kurmasıyla hayata geçti. Önceleri doğrudan halifeye bağlı bulunan müessese, Abbasiler zamanında vezire bağlandı. Dîvânü'r-resâil, Mısır'da hüküm süren Fâtımiler'de Divan-ı İnşa ismiyle anılmaya başlandı ve başındaki kâtibe sahibü divani'l-inşa ünvanı verildi. Önceleri vezirlerin idaresi altında görev yapan bu dönemin kâtipleri daha sonraları vezir tayin edilmediği zamanlarda da bu görevi de yürüttüler. Daha fazla bilgi için bkz. Fatih Yahya Ayaz, "Sır Kâtibi", *DİA*, 2009, Cilt 37, s. 116.

⁹³ Müstakimzade , s. 45.

⁹⁴ M. Polat, s. 37.

⁹⁵ M. Polat, s. 38.

⁹⁶ M. Polat, s. 21.

Süleyman b. Fahat (ö.), Hilal b. Muhassin (444/994). Ebu İshak'ın en uzun olarak yaptığı resmi görevi divan kâtipliği ve reisliğidir. Yüksek makamları işgal eden ve saraylarda yaşamış olan Ebu İshak yaşlanmış, ömrünün geri kalan kısmını inzivada, fakirlik ve yoksullukla geçirmiştir.⁹⁷

Hayatı inişli çıkışlı olan Ebu İshak'ın 384/994 yılında 71 yaşında Bağdat'ta öldüğünü ve el-Kerhi semtinde bulunan el-Şünüziye kabristanına bitişik olan el-Cüneyne mezarlığına gömüldüğünü naklederler.⁹⁸

6. 2. HAT, SANAT OLDUKTAN SONRA GÜZEL YAZI YAZANLAR

6. 2. 1. Eserleri olup ta sadece isimleri bilinenler

- Hattat Hakkı imzalı, Halilürrahman Medresesi⁹⁹oda kitabesi - 1189 / 1775.
- Hattat Hacı Abdurrahim¹⁰⁰ imzalı, Nakıbzâde İbrahim Efendi Medresesi'nin kapı alınışındaki kitabe - 1196/1781.
- Hattat Cevher Polat imzalı, Damat Süleyman Paşa Camii kitabesi.
- Hattat Naciye imzalı, Rızvaniye Camii içinde bulunan bir levha.

6.2.2. Kayıtlarda isimleri olduğu halde eserleri bilinmeyenler

-Birecik Rüştüye Mektebi rık'a muallimi Hafız Mustafa Efendi, Mustafa Nefi Efendi, Muhammed Vefa Efendi, Hayali Efendi.

-Rumkale (Halfeti) Rüştüye mektebi rık'a muallimi İsmail Yaver Efendi, Rüşdi Efendi, Muhammed Bakır, Mahmut Nedim Efendi.

- Urfa Rüştüye Mektebi rık'a muallimi Şerif Efendi.

-Urfa Hayriye Mektebi hüsn-i hat muallimi Ali Efendi, Kamil Efendi, Mustafa Efendi, Müslüm Efendi, M. Bakır Efendi.

-Urfa İrfaniye mektebi hüsn-i hat muallimi İsmail Rahmi Efendi, Muhammed Bakır Efendi.

- Urfa Fevziye mektebi hüsn-i hat muallimi Ali Efendi, Bakır Efendi.¹⁰¹

⁹⁷ M. Polat, s. 32.

⁹⁸ M. Polat, s. 33.

⁹⁹ Balıklıgöl'ün iç tarafında, halk arasında "Döşeme Camii" olarak bilinen Halilü'r-Rahman camii medresesi.

¹⁰⁰ Urfa naibi ve musavver

- Urfa'nın ilk fotoğraf sanatçılarından olan hattat ve hakkâk Kadri Efendi.¹⁰²

6. 2. 3. Hayat hikâyeleri ve eserleri bilinenler

6. 2. 3. 1. Mustafa Hatti Efendi (d. ? - ö. 1174 /1760)

Osmanlı döneminin şairi, musikişinası, hattatı daha geniş bir ifadeyle sanat erbabının hepsi aynı kültür ve sanat ortamında yetişmektedir. Hattat olarak üstadından icazet alan, hüsn-i hat sanatına yatkınlığı olan bir hattat sadece hat sanatıyla ilgilenmez, aynı zamanda şiir, musiki, ebru, tezhip gibi sanatlara da ilgi duyardı. İşte bu sanatçılardan biride Mustafa Hatti Efendi'dir.

Asıl adı Mustafa olup, Hatti ismi ise eserlerinde kullandığı mahlasıdır. Urfa'da doğup orada yetiştiğinden öğrenim gördüğü hocaları hakkında kaynaklar bilgi vermemekle beraber, zamanın ilim ve irfan ehli bazı kimselerden ilim öğrendiği ve hüsn-i hat meşk ettiğini bildirir.

Yazısının güzelliğiyle hat erbabı arasında şöhret bulan Mustafa Efendi, "Hatti" mahlasıyla söylediği şiirleriyle de Urfalı Şair Nabi'nin dikkatlerini üzerine çekti. Nabi'nin yardımıyla İstanbul'a gelerek bazı devlet adamlarına kâtiplik hizmetinde bulundu.¹⁰³ Hat sanatının sülüs ve nesih yazı çeşitlerinde kendisinin üstadı olan Çerkez Osman Paşa'ya divan kâtibi olmuştur.¹⁰⁴ Hüsn-i hat alanındaki maharetini ve bu sayedeki divan hocalığı makamına yükselişini Nabi, şu beyitle över: "Cümleden hub bulmuşam anı, ola gör hâcegi-i divanı".

Nabi gibi bir şairin beğenisini kazanan Mustafa Hatti Efendi, devletin, çeşitli kademelerinde hizmet ettikten sonra divan hocaları zümresine yükseldi. Çerkez Osman Paşa'ya yaptığı kâtiplik hizmetinden sonra sırasıyla 1152/1739-1740'ta mevkûfatçı (evkaf kalemi hizmeti), 1154/1742'de kalyonlar kâtibi¹⁰⁵ ve tekrar mevkûfatçı oldu. Mustafa Hatti Efendi divan kâtipleri baş muhasebecisi iken bu görevden azledilerek 1161'de Nemçe'ye (Avusturya) baş elçi tayin edildi. Elçilik

¹⁰¹ Haleb Salnameleri, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tasnif No: Sal-Haleb (1890-1908 yılları arası).

¹⁰² A. Cihat Kürkçüoğlu, *Ruha'dan Urfa'ya 1780-1980*, Ankara, 1990, s. 58.

¹⁰³ Halit Karatay, "Urfalı Hattat Şair Mustafa Hatti Efendi", *Şurkav, Şanlıurfa Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, Sayı:2, 2008, s. 29.

¹⁰⁴ Müstakimzade, s. 554.

¹⁰⁵ Kalyon: Kadırgadan ağır, yelkenli ve kürekli savaş gemisi; Kalyonlar Kâtibi: Kalyonda çalışanların aylıklarını, yiyecek ve içecekleri ile levazım hesaplarını tutan vazifeli kâtip.

görevini tamamladıktan sonra 1162’de tekrar önceki görevi olan baş muhasebeci makamına getirildi. Kısa bir süre sonrada Anadolu defterdarlığı makamına atandı. Sultan III. Mustafa’nın padişah olduğu sene 1174/1760 yılında vefat etti. Fındıklı civarındaki yalısı arkasındaki Peri-zat Hatun Camii ile zaviyesi karşısında bulunan mezarlığa defnedildi.¹⁰⁶

Şiir, inşa ve hat gibi sanatlarda Mahir ve işsiz olan Mustafa Efendi’nin şiirleri beğenilmekle beraber, kaynaklarda bunların az olduğu zikredilir. Sultan Osman’ın tahta geçtiği yılı bildiren bir beyti, tarih düşürmedeki ustalığını gösterir.

“Leb-i pey gamı tarih-ı cülusun didim ey Hattı
İde Mevla müeyyed makdem-i sultan Osman’ı” 1131.¹⁰⁷

Hattat ve şair olan Mustafa Hattı Efendi’nin şiirleri gibi hat eserlerinin de akıbeti hakkında eldeki veriler yetersizdir. Bunun sebebi olarak da belli bir dönem Kur’ân-ı Kerîm yazısı diye nitelendirilerek hat eserlerinin yok edilmeye çalışılmasını gösterebiliriz.

6. 2. 3. 2. Sakıb Efendi (1221 - 1291 / 1800 - 1873)

Asıl adı Emin olup mahlası Sakıb’tır. 1800 yılında Birecik’e bağlı Serisad köyünde doğmuştur. Hacı Mustafa adlı bir köylünün oğludur. Birecik’te medrese tahsilini gördükten sonra Urfa’ya yerleşir. İlk görevi Şer’iye mahkemesi kâtipliğidir. Eşinin ve ailesinin isteği üzerine memuriyetten ayrılır, ziraat ve ticaretle uğraşmaya başlar. Serveti günden güne artınca memleketine hizmet etmek ister, mektep, mescit, camii, tekke gibi hayır eserleri yapar. Kendi eliyle bugün Akarbaşı mevkiinde Sakibiye tekke ve medresesinde birçok âlim yetiştirmiştir. 1854 yılında hacca gider ve dönüşünde hem hacı hem şeyh (Kadirî tarikatı)¹⁰⁸ ünvanını beraberinde getirir, artık dünya işlerini bırakarak irşada başlar. Sakıb Efendi 1873 yılında misafir olarak

¹⁰⁶ Müstakimzade, s. 554.

¹⁰⁷ H. Karatay, s. 29.

¹⁰⁸ Seyyid Abdulkadir-i Geylanî, Gavs-ül A’zam, Kutub gibi mecazî nam ile bilinen bu zat 470- 561 yılları arasında yaşamış ve Kadirî Tarikatının müessisidir. Müteaddid müridlerinden bir çoğu sonradan veli olarak meşhurdurlar. Derslerinin tesiriyle birçok gayri müslim Müslüman olmuştur. Aktab-ı Erbaa’dan sayılır. Bkz. Abdullah Yeğin, *Osmanlıca-Türkçe İslamî, İlmî, Edebî, Felsefî Yeni Lûgat*, İstanbul, 1983, s. 174.

gittiği Birecik'te oğlu Mustafa Lami'nin evinde vefat eder, cenazesi vasiyeti üzerine Urfa'ya getirilerek, Sakibiye medresesinde ki türbesine gömülmüştür.¹⁰⁹ Ölümünden az önce söylediği irticali şiiri hayli ilginçtir;

“Dar-ı Mevla'da yetmiş yıl ömür sürmek saadettir,
Yaşı yetmiş olan her bir kulun azadı adettir.”

Şair Ahmet Lami ölümüne şu tarihi düşürmüştür:

“Geldi üçler okudu tarihini, nevverallahu li kabri'l-sakıb” Hicri/1291.¹¹⁰

Sakıb Efendi'ye Şair Âlima'nın (Mustafa), Sakıb Efendi'nin ölümü üzerine yazdığı kitabe ünlüdür. Ve bu kitabe, mezar taşı üzerine kazılıdır. Ve ölüm tarihini vermektedir:

“Alima tarih dedi mu'cemle çıktı yediler,
Cennet-i adnini sakıb eyledi ca-yı karar” 1291.¹¹¹

Sakıb Efendi'nin Kırım hanı Şahingiray'ın gazeline yazdığı tesdis ve tahmis,¹¹² sanatlı bir şekilde kompoze edilmiştir. Bu kompozisyon üst üste on üç daireden oluşuyor, her daire altı kısma ayrılıyor, her kısımda bir mısra yer alıyor. Daireler birbirine geçkin durumdadır, dairelerin altında “Güfte-i Şahingiray, tesdis-i Sakıb Ruhay” yazılıdır. Bu güzel dairesel levhanın bir nüshası fotoğraflarla büyütülmüş, temyiz mahkemesi hukuk dairesi azasından Urfalı Mazhar Efendi tarafından Kahire el-Ezher Üniversitesi'ne armağan edilmiştir.¹¹³

Şanlıurfa Halepli Bahçe'de bulunan köşk, 1263 hicri yılında yaptırılmıştır. Sakıb Efendinin kendi el yazısıyla mavi zeminli tahta üzerine beyaz boya ile talik bir yazı ile yazdığı kaside, köşkün üst katında ve doğu tarafında kalan odanın iç tarafında her dört duvarın üzerinde baştanbaşa tek satır halinde bulunmaktadır.¹¹⁴

¹⁰⁹ M. Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri*, 2. Baskı, Ankara, s. 155.

¹¹⁰ Bedri Alpay, (Edisyon: Adil Saraç), *Şanlıurfa Şairleri (I)*, Şanlıurfa, 1986, s. 192-194.

¹¹¹ B. Alpay, s. 21.

¹¹² **Tahmis:** Bir şiir veya gazelin her beytinin üstüne üçer mısra ilave ederek beşe çıkarmak; **Tesdis:** Bir şiir veya gazelin her beytine dörder mısra ilave ederek onu altı mısralı (müseddes) hale getirmek.

¹¹³ B. Alpay, s. 195-199.

¹¹⁴ M. Karakaş, *Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler*, 1.Baskı, Ankara, 2001, s. 293.

6. 2. 3. 3. Hikmet Efendi (1832 - 1878)

Asıl adı Ahmet olup Hikmet onun mahlasıdır. 1832 yılında Pazar Camii mahallesinde doğmuştur. Şefkatzâde Eyyüb Efendinin oğludur. İlk tahsilini babasından aldıktan sonra Hasanpaşa Medrese'sine girmiş medreseyi bitirdikten sonra muavinlik ettiğini daha sonra da Suruç köylerinde aşar mültezimliği¹¹⁵ yapmıştır. Refah içinde yaşamış, çevresine cömert davranmıştır. Evlenmemiştir. Hayatta kazandıklarını kitap ve fakirlere vermiştir. Mürettep divanı, “dal” harfine kadar Nabi divanına yazdığı tahmisi, “sin” harfine kadar Hafız Şirazi'nin Divanı'na tahmisi, Mecmua-i Hicviyat gibi eserleri vardır. O zaman Urfa mutasarrıfı¹¹⁶ olan Süleyman Şefik Paşa bu eserleri bastırmak için İstanbul'a götürmüş fakat iki ay sonra paşanın ölümü bu eserlerin kaybolmasına yol açmıştır. Kendi teşvik ve desteğiyle Hasan Paşa Kütüphanesi kurulmuş ve kendisi de bu kütüphaneye bir kitabe yazmıştır. 1878 tarihinde vefat etmiş Harran Kapı mezarlığına defnedilmiştir.¹¹⁷

6. 2. 3. 4. Ali Halife (d. ? - ö. 1306/1888)

Ali halife'nin, Ahmed Vefik'in hocası olduğunu bizatihi Ahmed Vefik talebesi Behçet Arabî'ye söylemiştir. Behçet Arabî'de Mahmut Dörtbudak'a hocasının hocası olarak Ali halife adını anmıştır. Biz de bundan yola çıkarak Ali Halife'nin torunlarının çocuklarına ulaştık. Fakat onlar, dedelerinin hayatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirttiler. Ali Halife'nin torunu Mehmet Tahir Halfeoğlu ve onun oğlu Fahrettin Halfeoğlu ile hal pazarındaki (şutim) dükkânında 25.04.2011'de görüştük. Yaptığımız söyleşide, aslında kendilerine Urfa'da “şehirli”¹¹⁸denildiğini, yine kendilerinin Çulcuoğulları ailesinden olduklarını fakat dedelerinin yani Ali Halifenin, Halidi Bağdadî koluna bağlı Nakşî şeyhinin Urfa halifesi olması sebebiyle, zaman içerisinde kendilerine Halfeoğulları denildiğini belirtmektedir. Ali Halife'nin torunu Mehmet Tahir 1947 Urfa Merkez doğumlu

¹¹⁵ Arapça olan öşür sözcüğünün anlamı onda bir'dir (1/10). Çoğulu aşar'dır. Osmanlı'da en önemli vergilerdendir. Mültezim, Osmanlı toprak sisteminde açık arttırma usulüyle, eyaletleri (Özellikle merkezden uzak olanları) kiraya vermeye iltizam, iltizam sahibi olan kişiye de mültezim denirdi.

¹¹⁶ Sancak'taki en büyük mülki amir.

¹¹⁷ B. Alpay, s. 90-92.

¹¹⁸ Şanlıurfa'da “Şehirli” deyimi, ana dili Türkçe olan ve atadan beri şehirde yaşayan, köyle ilişkisi olmayan yerli halk için kullanılır.

olup, sekiz kardeşten dördüncüsüdür. Dedesi hakkında kendisinin de yaşlı olması hasebiyle fazla bir şey hatırında kalmadığını söylemiştir. Yalnız dedesinin yazısından bir numune halasının mezarlığı üzerinde bulunduğunu belirtmesi üzerine halasının mezarına gidilip, mezar taşına yazdığı yazı (hat) ve Ali halife'nin mezarında ki yazı görüntülenmiştir. Ayrıca, Ali Halife'nin kendi yazısı olan (altın varak çerçeveli) Kur'ân-ı Kerim'den sadece iki sahife, Mahmut Dörtbudak'ın özel koleksiyonunda bulunmaktadır.

10:

Enbiya Suresi, ayet: 111-112 ile Hac suresi, ayet: 1-11

Ali Halife'nin mezar taşında şu ibare bulunmaktadır. “Urfa ulema-i kibriyasından tarikatu âliye-i nakşibendiyye hulefasından faziletli es-Seyyid el-Hac Ali Halife Efendi. Eş-Şahit el-muktebil el-muallim el-mağfur es-Seyyid Muhammed Tayyib Efendinin marked-ü tayyibullah senahüma ve ceâla el-cennetü'l-mesvahüma âmin bi hürmeti seyyidil mürselin. Fi şehri sene 1306 cemaziyel evvel.¹¹⁹

¹¹⁹ Mezarı, Şanlıurfa Bediüzzaman Mezarlığı içerisinde.

6. 2. 3. 5. Ahmed Vefik Efendi (1860 - 1932)

Asıl adı Ahmed, mahlası Vefik, lakabı ise Lobud'dur. Urfa'da halk arasında Lobud¹²⁰ Ahmet diye bilinir. 1860 yılında doğmuştur. Babası Zirki aşiretinden Balibeyzâde Lobud Bey'dir. İlk tahsilini İstanbul Valide Sultan Mektebi'nde, Orta tahsilini İstanbul Sultani'de yapmış, Sultaniyi bitirmeden terk etmiştir. 1882 yılında babası İstanbul'dan sürülerek Halfeti nahiye müdürlüğüne atanmasıyla, O da Urfa'ya gelmiştir. 1886 yılında babasının emekli olmasıyla Urfa'ya yerleşmişlerdir. 1887 yılında Ahmed Bey, Urfa tahrirat kalemi mukayyitliği (kayıt memuru) ile memuriyete başlamıştır. Yazısı güzel olduğu için üç yıl sonra aynı kalemin ser mümeyyizliğine getirilmiş ve bu görevinden 1923'de emekli olmuştur.¹²¹

Hattat, şair ve musikişinas olan Ahmed Bey, Diyarbakırlı Cenanzâde Hacı Abbas, Urfa tahrirat müdürü Asaf Bey¹²² ve Nakşî halifesi olan Ali Halife'den¹²³ hat dersleri almış, bu konuda kendini yetiştirmiş, icazet almış ve bir üstat olarak icazet verme durumuna gelmiştir. Urfa'nın bütün mektep ve medreselerinde hüsn-i hat ve yazı dersleri vermiştir. Ahmed Bey'den icazet ve ders alan meşhur hattatların başında Behçet Arabî (ö.1965), Muhammed Hilmi (ö. ?), Muhammed Lütfi (ö.1938), Hami Halil (ö.1908), Mehmet Reşit Saraç (ö.1946) gibi değerli şahsiyetler, onlarca talebesinden sadece birkaçıdır.

Musikiye de vakıf olan Ahmed Bey, bütün makamlara hâkim olmanın yanı sıra, kanun, ud ve armonika gibi musiki aletlerini de maharetle çalar, gazel okuyarak iyi bir musikişinas olduğunu kanıtlardı. Hat ve musikide usta olduğu kadar şairliği de tartışılmazdır.¹²⁴ Mütevazı, iyi huylu, ince ruhlu, yardımsever bir zat olan Ahmed Vefik Bey'in şiirlerinin birçoğu kitabedir. Bir mezar kitabesinde;

“Yaz Vefik sen ki mezara şu hazin mersiyyemi
İşte dâğım yâresi târih-i fevtimdir benim 1336”¹²⁵ olarak geçmektedir.

¹²⁰ Kolun gücünü geliştirmek için kullanılan şişe biçiminde ağaçtan yapılmış araç.

¹²¹ B. Alpay, s. 234.

¹²² B. Alpay, s. 234.

¹²³ Mahmut Dörtbudak *kişisel görüşme*, 03.01.2013.

¹²⁴ Şanlıurfa 1967 İl Yıllığı, Kültür Bölümü, s. 150.

¹²⁵ B. Alpay s. 236.

Şehir merkezinde, daha önceleri vilayet binası önündeki bulvarın ortasında, ağaçlar altında bulunan harb-ı umumi şehitleri anıtı 1983 yılında Urfa Belediye Başkanı Alâeddin Turhan tarafından hükümet konağı önündeki dört yolun birleştiği kavşağa taşınan anıt¹²⁶ daha sonra 2010 yılında tekrar eski yerine nakledilmiştir. Bu anıt 1917 yılında, birinci Dünya savaşının bütün cephelerinde savaşa katılan Urfalı şehit ve gazilerin hatırasına yaptırılmıştır. Sekiz buçuk metre yüksekliğindeki anıt tamamen kesme taştan ve yuvarlak bir kaide üzerine kare tabanlı olarak oturtulmuştur. Anıtın kuzeyinde iki, güneyinde ise iki kitabe olmak üzere toplam dört kitabe Ahmed Vefik tarafından yazılmıştır.

Kuzey cephe üst kitabede; *“Bu hacer samit değil, ikkil-i cihadı ekberdir 1335”* (Bu taş sessiz değil, büyük cihadın tacıdır. 1917).

Kuzey cephe alt kitabede; *“Harb-ı umumi şühedaya Fatiha 1330-1332”* (I. Dünya savaşı şehitlerine Fatiha 1912-1914).

11:
Kuzey Cephesi Üst Kitabe

12:
Kuzey Cephesi Alt Kitabe

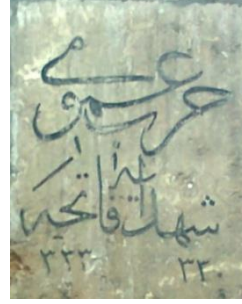
¹²⁶ Selahattin E. Güler - Remzi Mızrak, *Resimli Şanlıurfa Kültürü Sözlüğü*, 2008, s. 130.

Güney cephe üst kitabede; “*Cay-cihada giden erlere nusret ola 1334*”
(Cihad yerine giden erlere yardım ola 1916).

Güney cephe alt kitabede; “*Harb-ı umumi şühedaya Fatiha 1330-1332*”
(I.Dünya savaşı şehitlerine Fatiha 1912-1914).¹²⁷

13:
Güney Cephesi Üst Kitabe

14:
Güney Cephesi Alt Kitabe

Nusret bey tarafından diktirilen abideye, büyük bir ustalıkla “nusret” adını yazmıştır. Ayrıca Ulu Cami haziresindeki celi talik hattı ile yazılmış mezar şahidelerinin ona ait olduğu tahmin edilmektedir.¹²⁸

Bu büyük hattatın kâğıt üzerine yazılmış levhalarından günümüze kadar maalesef çok az ulaşan olmuştur. Bunlardan sadece Mahmut Ertan koleksiyonunda bulunan parşömen üzerinde “Muhammed Aleyhisselam” yazılmış celi sülüs levha (Resim: 15) ile Şehbenderiye Camii imam hatibi odasındaki “Ve hüve ala külli şey’in kadir” yazılı celi sülüs levha (Resim: 16) tespit edilmiştir.¹²⁹

15:
Nesih, Rık’a, Sülüs, Divani ve Ta’lik
yazı çeşitlerinin hepsi kullanılmıştır

16:
“Ve hüve ala külli şey’in kadir”
(O, her şeye gücü yetendir)

¹²⁷ S.E. Güler - R. Mızrak, s. 130.

¹²⁸ A. Cihat Kürkçüoğlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabî*, Şanlıurfa, 1997, s. 76.

¹²⁹ C. Kürkçüoğlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabî*, s. 76.

Mevlid-i Halil Camii'nde Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sakalı şeriflerinin muhafaza edildiği odada asılı bulunan, cam üzerine yağlı boya ile tersten yazılmış Lihye-i Şerif makamını belirten levhada “Haza makamı lihyeti’ş-şerifetin nebeviye. Aleyhi efdalü’s-salavati ve ekmel’üt-tehiyye” diye belirtilen yazı celi sülüs hattı ile yazılmıştır. Bu levha şu an Urfa Müzesi’ndedir.

17:
Lihye-i Şerif makamını belirten celi sülüs levha. (Hat; Lobud Ahmed 1399 h.)

“Küllema dehela aleyha zekeriyya’l mihrab” levhası ise Nimetullah camii kışlık bölümünde mihrab olarak kullanılan pencere üzerinde hicri 1325 tarihini vermektedir. Yine Urfa müzesinde 1348 hicri tarihli bir kitabenin Ahmed Vefik Efendi’ye ait olduğu belirtilmektedir.¹³⁰ Kitabede bu evde oturanlar için duada bulunmuştur:

“Bu hâne öyle bir hane her usûlü bâ safâ
İçinde sâkin olanlar çekmeye asla cefa
Bir gelen bir daha gelsin demesinler bî vefâ
Sahibine kıl şefâ’at ya Muhammed Mustafa. 1348”

Urfa’da yetişen birçok sanatçı ve şaire hat dersi veren Ahmed Vefik Efendi 1932 yılında vefat etti.¹³¹

¹³⁰ M. Karakaş, *Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler*, Ankara, 2001, s. 304.

¹³¹ Şanlıurfa İl Yıllığı, 1967, s. 150.

6. 2. 3. 6. Saffet Efendi (1866 - 1950)

Halvetiye şeyhi olan Saffet Efendi'nin asıl adı Mustafa Kemalettin olup, Saffet ise mahlasıdır. 1866 yılında Urfa'nın Hacı Gazi mahallesinde doğmuştur. Şeyh Abdülkadir Kemalettin'in küçük oğludur. Tahsilini sırasıyla Urfa İstanbul, İskenderiye ve Kahire'de tamamlamıştır. El-Ezher'den mezundur.¹³² Tahsilini bitirdikten sonra tekrar Urfa'ya geri dönmüş ve devrinin Urfa müftüsü Abdüllâtif Efendi'den Arapça ve dini dersler okuyarak icazet almıştır.¹³³ 1908 meşrutiyetinde Urfa'dan milletvekili seçilmiş, Meşihat Dairesi, Meclisi Meşayih, Müellefat-ı Şer'iyye reisliklerinde, Darü'l-Hikmeti'l-İslamiyye azalığında bulunmuş, Cumhuriyet devrinde milletvekili seçilmiştir.¹³⁴ *Kur'an-ı Kerîm Hattı*, *Haftalık Tasavvuf Mecmuası*'nı yayınlamış, *Tasavvufun Zaferleri*, *Ulumu Şeriyye* ve *Asri Müceddidlerimiz* adlı eserleri vardır. *Nur Heykelleri*'nin (Sühreverdi) de çevirisini yapmıştır.¹³⁵ Saffet Efendi, 1890 senesinde Halveti tekkesini tamir ettirmiştir. Bu tekkenin kapısının üzerindeki kitabeyi de bizzat kendisi yazmıştır. Şeyh Saffet Efendi, İstanbul'da Fatih Dersiamlığı'nda bulunmuş ve Nisan 1914'de Göynüklü Hafız Hilmi Efendi'ye icazetname vermiştir.

1924 senesinde hilafetin kaldırılması için önerge verenler arasında yer aldı. 1927 senesinde milletvekilliğinden emekli oldu. 27 Ekim 1950 senesinde Ankara'da vefat etti. Cenazesini önce Urfa'ya getirmek istedilerse de sonra vazgeçerek Ankara'da defnettiler.¹³⁶

6. 2. 3. 7. Hattat Hilmi Efendi (1881 - ö. ?)

Asıl adı Muhammed olup Hilmi onun mahlasıdır. 1881'de Urfa'da doğmuştur. Babasının adı Abdurrahman Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Kur'an-ı Kerîm'i hafız Osman'dan ezberlemiş, daha sonra İbrahimiye Medresesi'ne¹³⁷ girmiştir. Medresenin müderrisi ise, ünlü âlim Hacı Ramazan Efendi'dir (ö.1908).

¹³² B. Alpay, s. 189.

¹³³ M. Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri*, s. 369.

¹³⁴ B. Alpay, s. 189.

¹³⁵ B. Alpay, s. 189.

¹³⁶ M. Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri*, s. 369.

¹³⁷ İbrahimiye Medresesi, Şanlıurfa ili Dabakhane Camii içerisinde bulunmakta idi.

Hattat Hilmi Efendi, bu medresede hüsn-i hat derslerini de meşhur hattat Ahmed Vefik'ten almıştır. 1904 yılında Darü'l-Muallimin'e girmiştir. 1908 Meşrutiyetinde Okulu bitirip, Darü'l-Fünun'a girmiştir. Ders-i âm belgesi aldığı için fakülteye devam eden Hilmi Bey, fakülteyi bitirdikten sonra Medresetü'l-Kudat'a girip oradan da yüksek bir derece ile mezun oldu. İlk memuriyeti 1914'te Evkaf Nezareti memureyn kalemi kâtipliğidir. Bu görevden sonra Fetvahane müsevvidliğine, sonra da birinci sınıf olan hattıyla adliye nezaretindeki “temyiz şer'i” dairesine atandı. Bu dairenin kaldırılmasından sonra ise, tekrar fetvahane müsevvidliğine atandı. Bu dairenin de kaldırılmasından sonra Medresetü'l-İrşat tarih muallimliğine, sonra da Şeriyye Vekâleti'nce Anadolu medreseleri müfettişliği ile Adana'ya atanmıştır.. Tevhid-i tedrisat kanunu çıkınca Adana Lisesi Arapça ve Farsça öğretmenliği, daha sonra erkek muallim mektebinde Türkçe öğretmenliği görevinde bulunmuştur. Ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir.¹³⁸

6. 2. 3. 8. Hattat Mehmet Reşid Saraç (1883-1946)

Saraçâdelerden olan Mehmet Reşid Efendi, 1883 yılında Urfa'da doğdu. Babası Kadiri Şeyhi Saraçzâde Ömer Efendi'dir. M. Reşid Efendi, Döşeme Camii'nde, Urfa'da Buluntu Hoca namıyla maruf Hacı Abdurrahman¹³⁹ Efendi'den (ö. 1968) ders alarak ondan icazet aldı. Hüseyin Paşa Camii'nde imam hatip olarak görev yaptı. Son devrin din ulemasından olan Reşid Efendi, camilerin kapatıldığı o devirde kendisi, her ay kaç gün imamlık yapmışsa o kadarının parasını alır, görevini ifa edemediği günlerinkini almazdı. M. Reşid Efendi hat dersini ve icazetini Lobud Ahmet'ten almıştı. Bu icazette Ahmed Vefik'in de, hocasının kimler olduğu ve kimlerden icazet aldığını gösterir bir belgedir. İcazet aldığı tarih 29 Muharrem 1322 (7 Nisan 1904) dir. İcazetin altında Ahmed Vefik'in adı ve mührü vardır. Bu mühür üç defa basılmıştır.

¹³⁸ B. Alpay, s. 97-98.

¹³⁹ 1865-1968 yılları arasında yaşamış Urfa'nın büyük âlimlerindendir. Kabri, Döşeme Camii'nde (Balıklıgöl Haliliürrahman Camii) bulunmaktadır.

18:

Hattat Ahmed Vefik'in talebesi M. Reşid Saraç'a vermiş olduğu icazet

Ömrünün sonlarına doğru verem hastalığına yakalandı, 1946 senesinde hacca gitti, Arafat'ta vakfede iken vefat etti.¹⁴⁰

6. 2. 3. 9. Hattat Hami Efendi (1884 - 1908)

Asıl adı Halil olan hattatımızın mahlası Hami'dir. Urfa'da Hüseyin Paşa Mahallesi'nde 1884 yılında doğmuştur. Babası Cafer Ağa, 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşında Türklerle savaşmamak için oradan (Rusya'dan) kaçıp gelen Aktay kabilesi reisi Akmirza Bey'dir. Annesi Mekkiye Hanım ise aynı kabileden ünlü âlim Hacı Emir Efendi'nin kızıdır. Yusuf Paşa Medresesi'ne girmiş Abdurrahman Muhibbi'den ders okumuş ve burayı birincilikle bitirmiş daha sonra 1906 yılında İstanbul'a giderek Mekteb-i Nüvvab'a (Hukuk Fakültesi) girmiştir. 1908 yılında hastalanarak Urfa'ya dönmüş, bir hafta sonra da vefat etmiş ve Bedirzaman Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Hattat Hami, Hattat Lütfi'nin abisi aynı zamanda Bedri Alpay'ın¹⁴¹ da dayısı olur. Hattatlığının yanında şair ve musikişinas'tır. Hat sanatını Ahmed Vefik'ten öğrenmiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ M. Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri*, s. 299-303.

6. 2. 3. 10. Hattat Lütfi Efendi (1888 - 1938)

Asıl adı Muhammed, Lütfi ise onun mahlasıdır. Hattat Hami'nin kardeşidir. 13 Mayıs 1888'de Urfa'da doğmuştur.

Hattat Lütfi'de abisi Hami gibi, O da hat sanatını Ahmed Vefik'ten öğrenmiştir. Ve bu alanda çok güzel eserler vermiştir. Askerliğini jandarma olarak Lübnan'da yapmıştır. Birinci Cihan harbinden sonra terhis olarak Urfa'ya dönmüştür. 1930 yılında askerlikten ayrılarak sivil hayata atılmıştır. Birecik ve Hilvan'da tapu müdürlüğünde bulunduktan sonra 24 Aralık 1938 yılında Hilvan'da kalp krizi geçirerek ölmüştür. Hilvan mezarlığına defnedilmiştir.¹⁴³

6. 2. 3. 11. Hattat Behçet Arabî (1893 - 1965)

Asıl adı Muhammed Behçet (Görgün) olup, "Behçet Arabî" ismi, onun mahlasıdır. 1893 yılında Urfa'nın Kaleboynu Mahallesi'nde doğdu. Peygamberimizin sancaktarı Ebu Eyyüb el-Ensari'nin torunlarından olan ve günümüzden yaklaşık dört yüzyıl önce Arap yarımadasından gelerek Urfa'ya yerleşen "Arabizâdeler" ailesinden olup, babası Hamid Efendi'nin tek evladıdır. Bu nedenle, yazdığı levhalarda "Behçet Arabî" imzasını kullanmıştır.

Babası Hamid Efendi tarafından on üç - on dört yaşlarındayken ondaki ilgiden dolayı hüsn-i hat öğrenmesi için şer'i mahkemede kâtip olan akrabalarından birinin yanına gönderildi. Bu şahsın yanında ilk bilgilerini alır ve hat sanatında büyük bir ilerleme kaydeder, hatta hocasını geçecek seviyeye ulaşır. Kendisinin daha usta birinin yanına verilmesine gerek duyularak şer'iyye'deki kâtip hoca, Behçet'i hattın her çeşidinden icazet almış ve vermiş olan Lobud Ahmet'e götürerek "Ahmet Efendi işte sana kabiliyetli bir genç ben bildiklerimi öğrettim gerisi sana kalıyor" diyerek Behçet'i Halil'ür-Rahman Medresesine yerleştirir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Bedri Alpay, Cumhuriyet Dönemi şair ve yazarlarındandır. 1905-1987 yılları arasında yaşamıştır. "Urfa Şairleri-1" kitabının yazarıdır.

¹⁴² B. Alpay, s. 80.

¹⁴³ B. Alpay, s. 130.

¹⁴⁴ E. Güler - R. Mızrak, s. 112 -113.

Behçet ile hocası Ahmed Vefik arasında şöyle bir diyalog geçer, “hocam yazıyı yazarken kâğıt üzerinde cızırtıya benzer sesler çıkartıyor, bunun sebebi nedir? Diye sorduğu zaman Ahmet Efendi, hemen şu cevabı verir; “Kalem feryâd eder ağlar mürekkebe, beni cahil eline verme Ya Rab!” Buna içlerlenen Behçet daha azimle işe sarıldı ve çok güzel kompozisyonlar üreterek icazetnamesini aldı.

19:
Hat: Behçet Arabî
Yazı türü: Celi sülüs - 1381/1961

Behçet Efendi, 17 yaşında evlendi, 24 yaşında üç çocuk babası olarak I.Dünya savaşına alındı ve Medine-i Münevvere’de beş buçuk yıl askerlik yaptı. Askerlik yaptığı sırada Peygamber Efendimizin makamına İstanbul’dan gönderilen yazıları işledi. Kendi yazılarından yazdı, bu yazılarının başında Urfa’lı şair Nabi’nin;

“Sakın terki edepten kuy-i mahbubi Hüdadır bu
Nazargah-ı ilahidir bu makam-ı Mustafa’dır bu”.

Dizeleriyle başlayan meşhur kasidesi gelmektedir, ancak bu eşsiz eser, daha sonraki bir zamanda Mescid-i Nebevi’nin duvarlarından sildirilmiştir.¹⁴⁵ Bu çalışmalarından dolayı Fahri paşa tarafından fırka yazıcılığına alındı ve kendisine Peygamber Efendimizin Sakal-ı Şerifleri hediye edildi. Bugün Urfa’da Peygamberler camiinde Ramazan aylarında ziyarete açılan Sakal-ı Şerif, Behçet Efendi’ye Medine’de hediye edilen Sakal-ı şeriftir.

Behçet Efendi askerlik dönüşünde bazı okullarda hüsn-i hat dersleri verdi. Harf devriminden sonra işsiz kalınca Urfa Tekel memurluğu görevine başladı. Kırk yaşlarında Siverek’e aynı görevle atandı. Siverek’te de 1 yıl çalıştıktan sonra istifa

¹⁴⁵ C. Kürkçüoğlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabî*, s. 11.

ederek Urfa'ya geldik. Kendisini tamamıyla hat çalışmalarına verdi ve geçimini bu yolla sağlamaya başladı.

Kendisine bu güzel yazıları nasıl yazıyorsun? Diye soranlara büyük bir tevazu ile “Ben yazmıyorum, yazdıran yazdırıyor, bu sanat bana Cenab-ı Allah’ın bir lütuf ve ihsanıdır” derdi.¹⁴⁶ Behçet Efendi’nin yazmış olduğu şaheser levhaları bugün Urfa’daki çoğu cami, dükkân ev ve mezar taşlarına sanatının en ince ayrıntılarını aksettirmiştir.¹⁴⁷

20:

Hat: Behçet Arabî “Ve hüve ala külli şey’in kadir”
Yazı türü: Girift celi sülüs yazı

Mareşal Fevzi Çakmak ve Diyanet işleri eski reisi Ahmet Hamdi Akseki’ye göndermiş olduğu levhalar çok beğenilmiş ve bu zatlardan takdir ve teşekkür almıştır. Bundan başka İstanbul Ayasofya Camii mihrabının sol tarafında ve Üsküdar’daki Özbekler Tekkesi’nin mihrabında birer levhası asılıdır.¹⁴⁸

Behçet Efendi, hazır mürekkep kullanmamış eski geleneği sürdürerek özel mürekkebi kendisi yapar ve hazırlardı. Kendi yaptığı özel mürekkebi hazırlarken zeytinyağı kandilini etrafı kapalı bir sacın altında yakar, bunun saca yapışan islerini kazıyarak toplardı. Sonra bu isleri yakarak kararttığı pirinçle birlikte iyice döver, daha sonra bunları kaysı ağacı sakızıyla uzun müddet karıştırmak suretiyle kaynatır, mürekkebe parlaklık versin diye de bazen bu karışıma kaynama safhasında soğan

¹⁴⁶ C. Kürkçüoğlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabî*, s. 12.

¹⁴⁷ Şanlıurfa İl Yıllığı, 1967, s. 151.

¹⁴⁸ C. Kürkçüoğlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabî*, s. 12.

kabuğu ilave ederdi. Elde ettiği bu m¼rekkep gayet parlak ve uzun ¼m¼rl¼ olur, su ile dahi ¼ıkmazdı.¹⁴⁹

Behçet Efendi nesih, s¼l¼s, divan, rık'a gibi yazı ¼eřitlerini başarıyla kullanmış, ancak en ¼ok celi s¼l¼s ve celi talik tarzında eserler vermiştir. Eserlerinden bir kısmı ve kullandığı malzemeler şanlıurfa m¼zesi Behçet Arabi k¼şesinde sergilenmektedir.

Aynı zamanda iyi bir musikişinas olan Behçet Efendi ¼ok g¼zel gazel okurdu.¹⁵⁰ Ahmed Vefik Efendiden icazet alan Behçet Efendi sanat hayatı boyunca kimseye icazet veremedi hakkın rahmetine kavuşmuştur. Kendisinden Dr. M¼nip G¼rg¼n (Arabizade) ve Mahmut D¼rtbudak meşk etmiştir ama ¼stadın ¼l¼m¼yle icazet alamamışlardır.1965 yılında 76 yaşında Urfa'da vefat eden Behçet Efendi Harran kapıdaki aile mezarlığına defnedilmiştir.¹⁵¹

21:

Hat: Behçet Arabi, "Ashab-ı Kehf'in isimleri"

Yazı t¼r¼: Celi s¼l¼s - 1381/1961

¹⁴⁹ C. K¼rk¼ođlu, "Mahalli Bir Hattat Urfalı Behçet", *T¼rkiyemiz Dergisi*, İstanbul, sayı: 42, 1984, s. 34.

¹⁵⁰ C. K¼rk¼ođlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabi*, s. 12.

¹⁵¹ C. K¼rk¼ođlu, *Urfalı Hattat Behçet Arabi*, s. 13, E. G¼ler - R. Mızrak, s. 113.

ŞANLIURFA MÜZESİ BEHÇET ARABİ KÖŞESİ
(Bazı Eserleri İle Hat Yazarken Kullandığı Malzemeleri)

22

23

24

25

26

46

6. 2. 3. 12. İ. Halil Kırıkçı (1938 -)

1938 yılında Urfa'nın Kamberiye Mahallesi'nde İbrahim Halil Kırıkçı, Hacı Abdullah Efendi'nin altıncı çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.

Altı yaşındayken mahallede Âmine Hoca Hanım'dan Kur'an-ı Kerîm dersine başladı. Sekiz yaşında mahalle camii hocası merhum Molla Mehemed Hoca Efendi'nin nezdinde Kur'an-ı Kerîm dersleriyle beraber tecvit, Kaside-i Bürde ve meşk derslerini almaya başladı. Hoca Efendi'nin vefatından sonra mahalleye yeni gelen mahalle hocası merhum Mehemed Guli Hoca Efendi'nin derslerine katıldı. 1950'den sonra Gümrük hanında Molla Hamid Efendi'den Arapça ve Farsça dersleri alırken bu arada da terzilik yapmaktadır. Hem çalışıyor hem de derslere devam ediyordu. 1955'lerde Müftü Eyüp Sabri Efendi'den hadis ve feraiz derslerini aldı. Askerlikten sonra manifaturacılık mesleğini icra etmeye başladı.

Hat sanatında, ilk başlarda kendi gayretleriyle bir şeyler yazdığını fakat bunun yeterli olmadığını belirten Halil Kırıkçı, 1998'de Harran Üniversitesi'nde hocalık yapan Mehmet Memiş Hoca'nın Balıklıgöl Rızvaniye Camii'ndeki hat derslerine de katılmıştır.

27:

Hat: İ. Halil Kırıkçı

Yazı türü: Celi sülüs - 1428/2007

Şiir, ilahi ve natı şeriflere merakı olan Kırıkçı, aynı zamanda hüsn-i hat sanatına olan özel bir ilgisinden dolayı hat sanatında mahir bir şekilde eserler vermeye başladı. Halen çalışmalarına devam etmektedir.

6. 2. 3. 13. M. Sait Bağmancı (1961 -)

1961 yılında Mustafa Bey'in yedi çocuğundan ilki olarak Urfa'da dünyaya geldi. Aile olarak meşhur sahabi Halid b. Velid'in (r.a.) soyundan geldiği rivayet edilmektedir. İlkokulu Urfa Mithat Paşa'da, ortaokulu Gazi Ortaokulu'nda, liseyi İmam Hatip Lisesi'nde okudu. Yüksek okul olarak ilahiyat ön lisans mezunudur. Kendisi aynı zamanda hafızdır. Rızvaniye Camii'nde müezzinlik yapmakta iken yeni çıkan Diyanet'te rotasyon uygulaması nedeniyle Narıncı Camii'nde görevine devam etmektedir. Mehmet Bey'in hattatlığının yanında resim, şiir ve çok güzel gazel okuduğu belirtilmektedir.

On beş yaşlarında iken kendi çabalarıyla hat öğrenmeye başladı, fakat üstadsız bu işin öğrenilemeyeceğini anlayınca Mahmut Dörtbudak'tan hat meşki almaya başladı. Belli bir seviyeye geldikten sonra on sekiz yaşlarında Şam'a gitti, Şam'da Süleymaniye Medresesi'nde hattat Nedim'den meşk aldı. Daha sonra Türkiye'ye geri döndü. Yazı ve görselliği birleştirerek çeşitli yazılar meydana getirdi. Bir müddet böyle çalıştıktan sonra İstanbul'da bir müzede pirinç üzerine Besmele ve İhlâs suresinin yazılı olduğunu yine aynı müzede cam obje veya şişelerin içerisine hat sanatının eşsiz örneklerinin yazılı olduğunu duyar. Bunları görmek için bizzat Beyazıt Müzesi'ne gider. Müzede şişeler içerisindeki yazıları görünce, böyle ve benzeri eserleri çok rahatlıkla yapabileceği kanaati kendisinde de hâsıl olur. Çünkü müzede gördüğü şişelerin ağzı üç santim genişliğinde, alt tarafı on santim eninde, boyu ise kırk santim kadar olan şişeler olduğunu belirtir. Tabi kendisi bu ilhamı aldıktan sonra Urfa'ya gelir ve bunun üzerine çalışmalarını yoğunlaştırır. Önce milimetrik şişelerden başlayarak, ağzı çok dar olan bir kum saati ki, içerisine ancak iğne ucu geçecek kadar olan yerden Besmele-i Şerife'yi yazar.¹⁵²

28:

Kum saati içerisine yazılmış Besmele

¹⁵² M. Sait Bağmancı, *kişisel görüşme*, 21 Eylül 2012.

M. Sait, “2006 yılında Ankara’daki bir sergimde dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek, sergi açıldıktan sonra hayretini gizleyemeyerek “olur da bu kadar mı olur” dediğini anlatmaktadır.¹⁵³

M. Sait Bey, yine pirinç üzerine Besmele ile beraber İhlâs-ı Şerif suresini yazdığını belirtmektedir. Ancak bir hasta yakınının, hastasının iyileşmesine vesile olması amacıyla, bu yazılı pirinci istediğini, kendisinin de bu isteğe kayıtsız kalmayarak hastaya verdiğini ve hastanın Allah’ın izniyle şifaya kavuştuğunu belirtmektedir.

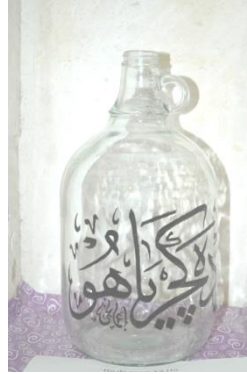
Ağız en dar olan şişe ve pirinçten sonra çeşitli ebatlarda ve değişikliklerdeki obje ve materyallerden faydalanarak yaklaşık ellinin üzerinde eseri bulunmaktadır. Genellikle ağız dar küçük şişelere, cam kılıca, ampul ve floraslan lambalara içinden yazmak suretiyle eserler vermiştir. Çalışmalarına halen devam etmektedir.

29:
Hadis-i Şerif
“Rabbim beni en güzel
şekilde edeplendirdi”

30:
“Lailahe illallah”

31:
“Bu da geçer ya hu”

32:
Ayet-i Kerime: 49/7
“Bilin ki, içinde
Allah’ın elçisi vardır”

7. URFA'DA GÖRÜLEN HÜSN-İ HAT KALEM NEVİLERİ

Osmanlı dönemi, hatlarında genel olarak, celi sülüs ve ta'lik kalem (yazı) çeşitleri mevcuttur. Bazı mimari eserlerin tamir kitabeleri ise, rık'a hattı ile yazılmıştır. Osmanlı dönemi öncesindeki kitabeler ise Selçuklu ve Eyyübi hatları ile yazılmıştır.

¹⁵³ M. Sait Bağmancı, *kişisel görüşme*, 21 Eylül 2012.

Kitaplar, genelde nesih hattı ile yazılmakla beraber ta'lik hattı ile de yazılmıştır. Nesir türü kitaplar genelde nesih hattı ile yazıldıkları halde nazım türündeki edebi eserler ve mimaride ta'lik hattı ile yazılmıştır. Atabek ve Zengiler dönemine ait yakın çevrede ma'kili türü yazılara çok rastlanıldığı halde, Urfa'da bu tür yazı üç ayrı eserde görülmektedir. Bunlardan birincisi Nimetullah Camii¹⁵⁴ Mescidi'nin güneybatı köşesinin dış cephesinde (Resim: 33-34), bir diğeri Dabakhane Camii'nin batı portal girişi üzerindeki alınlıktadır. (Resim: 35-36)

33:
Nimetullah Camii dış cephesi

34:
Güneybatı köşesi (ma'kili yazı)

35:
Dabakhane Camii batı kapısı

36:
Dabakhane Camii batı kapısı
İç içe geçmiş dört adet "Ali" yazısı

¹⁵⁴ Yapım tarihi bilinmemekle beraber 1500'lü yıllarda yapıldığı sanılmaktadır. St. Sergius kilisesinden çevrilerek "Akca" adını almış ve Firuz Bey tarafından onarılmıştır 1174/1760.

Ve sonuncusu ise Halilü'r-Rahmân Camii'nin dış (güney) cephesinde soldan birinci pencerenin üzerinde bulunmaktadır. (Resim: 37-38)

37:

38:

Bunlardan başka Dabakhane Camii'nin son tamiri sırasında mihrap üzerine Mahmut Dörtbudak tarafından ma'kili hattıyla ayet yazılmıştır.¹⁵⁵ (Resim: 39)

39: "Küllema de hale aleyha zekeryya'l mihrab" yazısı
Yazılış tarihi: 1420/2000

Resmi yazışmalarda ve günlük işlerde (çek-senet, pusula v.b.) rık'a hattıyla yazılır ve mekteplerde de muallimler tarafından rık'a meşki verilirdi. Kâğıt üzerine celi divan hattı ile istifler de yazılmıştır.

¹⁵⁵ Mahmut Dörtbudak'ın ma'kili hattı (Al-i İmran suresi 37. .ayet-i kerime) ile yazması, caminin batı kapı portalındaki "Ali" yazısı ile ilişkilidir.

8. URFA'DA KULLANILAN KÂĞIT VE MÜREKKEPLER

Hat, tezhip ve minyatür sanatlarında kullanılan kâğıt üzerine sürülen koruyucu tabakaya “*ahar*” adı verilmektedir.¹⁵⁶ Urfalı hat sanatçıları ise, genelde kullandıkları kâğıtları Halep ve Şam vilâyetlerinden getirip aharlayarak kullanırlardı. Daha sonra aharlama işlemi uzun ve zahmetli olup emeklerinin karşılığını da alamadıklarından ve bu işlerle uğraşacak kimse kalmadığından aharlı ve mühreli kâğıtlara hat yazmak usulü zamanla terk edilmiştir.

Kâğıtların renklendirilme işleminde ise, bir zamanlar ceviz ve nar kabuğundan faydalandığını Behçet Arabî'nin talebesi Mahmut Dörtbudak, hocasından nakletmektedir.¹⁵⁷

Yazılarda, her türlü süsleme unsurları olan, tezhip ve ebrûdan imtina edilmiştir. Tezhip, sadece Kur'ân-ı Kerîm'de Fatiha suresi ile Bakara suresinin ilk beş âyeti etrafında çerçeve olarak kullanılmıştır. Günümüzde İstanbul ve çevresi, Bursa ile Konya'da istiflere ebrû süslemesi yapıldığı, Urfa'da da çok başarılı olarak ebrû sanatı icra edildiği halde, Urfalı hat sanatçısı Mahmut Dörtbudak'a, niçin yazılarında ebrû'yu kullanmadığı hakkındaki bir soruya verdiği cevap; “*Üstatlarım, hat sanatını, sadece hat sanatı olarak icra etmişlerdir. Ebrû üzerine âyet veya hadis gibi mübarek kelimelerin yazılması da hoş görülmemektedir. Zira ebrûda, toz boyanın suda dağılmaması için kullanılan sığır ödü bulunmaktadır. Sığır ödü ise, fıkıh kitaplarında necis olarak tavsif edilmiştir. Acizane benim de ebrû çalışmalarım olmakla beraber, üstatlarıma ve onlardan gelen o geleneğe saygımdan dolayı ebrû sanatını yazılarımda kullanmadım ve üzerine de hat yazmadım. Ancak buna rağmen bazen sadece ebrû desenli matbu kağıt üzerine hat çalışmışımdır*” şeklinde olmuştur.¹⁵⁸

Mürekkep, hattat tarafından tavada yandırılmış Karacadağ pirinci, sac isi ve erik ağacı sakızıyla iyice dövülerek halledikten sonra sulandırılarak kullanılırdı. Ayrıca zırnık mürekkebi de siyah zemin üzerine yazı yazmakta kullanılmak için yapılan mürekkep çeşidiydi. Behçet Arabî bir kaç istifinde boyalı tahta kalem

¹⁵⁶ Daha fazla bilgi için bkz. M. U. Derman, “Ahar”, *DİA*, 1988, Cilt 1, s. 485.

¹⁵⁷ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 29 Mayıs 2013.

¹⁵⁸ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 29 Mayıs 2013.

kullanmıştır. Bundan başka tezhip ve boyalı hat eserine rastlamadığını talebesi Mahmut Dörtbudak belirtmektedir. Ahmed Vefik ise, beyaz zemin üzerine yaptığı istifin etrafından, mürekkeple zemini boyamak suretiyle, yazı harf bünyelerini beyaz olarak bıraktığı görülmektedir. Bu şekilde yapma usulüne “*muḥata*” denilmektedir.¹⁵⁹

40:

Hat: Mahmut Dörtbudak
Muhata yazı örneği

41:

Hat: Mahmut Dörtbudak
Muhata yazı örneği

9. URFA HAT SANATI TEMSİLCİLERİNDEN BİRİ OLARAK MAHMUT DÖRTBUDAK

Urfa kültürüne vakıf olan sanatçımız, aynı zamanda Urfa hat sanatının son temsilcisi olma niteliğindedir. Gerek geçmiş yıllardan beri Urfa kültürüyle yaşamış olan bir ailenin çocuğu olması ve gerekse Urfa'daki kitabeleri inceleyerek yapmış olduğu araştırma ve incelemeleriyle, Urfa hat sanatına vakıf olması ve bunu benimseyerek devam ettirmesi, Urfa'da hat sanatının devamına vesile olmuştur. Şanlıurfa Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) bünyesinde yetiştirdiği öğrencilerini de Urfa hat okuluna kazandırarak kendi deyimiyle: “*Kendimi köprü yapıp son olmaktan kurtuldum*” demektedir.

Yaklaşık iki yüzden fazla eseri bulunan Mahmut Dörtbudak eserleri hakkında şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

1. Terkip içindeki harfler arasındaki mesafeler hep aynı ölçüdedir.
2. Terkibi oluşturan harfler hep bir arada ve bir topluluk halinde bulunmaktadır.

¹⁵⁹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 29 Mart 2014.

3. İstifteki harfler duruşları itibariyle birbirlerine bağdaşık olup küskün ve dağınık değildir.
4. Harflerin istifteki görüntüleri hep aynı durumdaki bünyeleri ile zayıf ve cılız olmadıkları gibi küt ve hantal da değildir.
5. İstifi oluşturan kelimeler bir bütünlük içerisinde şekillenerek harflerin ölçülerinden tolerans miktarından fazla taviz verilmemektedir.
6. Harflerdeki kıvraklık kalemin tabiatına uygun olarak terkibe canlılık kazandırmaktadır.
7. Her halükârda harfler, terkip içerisinde kendi kaideleri üzerinde duruşlarını sergileyerek estetik bir görünüm arz ederler.
8. İstif içerisinde kelimelerin açılımı yapıldığında harfler okuma kurallarına uygun olarak bir çizgi üzerinde bulunmaktadır.

Urfalı hattatların farklı olan özellikleri ise şunlardır:

1. Amudi (dik) harflerin satır çizgisi üzerindeki meyiller (eğim) hep aynı derecededir.
2. İstif içerisindeki harfler hep aynı anatomik özellikte oldukları halde metnin anlamına uyularak çoğu zaman değişik fizyonomidedirler.
3. Cim vb. (ج) harflerin başları kalemin tabii akışına uygun olarak kıvrımlıdır.
4. Çanaklı (س ص و) harflerin gövde ve kuyrukları bazen serilmiş halde olabildikleri gibi bazen de metnin anlamına uyularak toparlanmış bir görünüm sergileyebilmektedirler.
5. Başlı ve gözlü (م و ف ص) olan harflerin metin içerisindeki görüntüleri terkihi oluşturan metnin çoğu zaman anlamına uyularak yukarıya doğru kalkık veya aşağıya doğru eğik olabildiği gibi istikbale (ileriye) doğru veya satır çizgisine paralel de olabilmektedir.

6. Urfalı hattatlar, metin içerisindeki lafza-i celalleri, hat üstatlarının geleneklerine uyarak terkinin alt çizgisine değil de, üst çizgisine yakın yazmaktadırlar.
7. Terkiplerde insan ve hayvan motifleri hiç tercih edilmemiştir.
8. Müsenna ve aynalı yazılar, emsallerinden fazladır.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 10 Nisan 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAHMUT DÖRTBUDAK'IN HAYATI

1. 1. SOSYAL ÇEVRESİ VE AİLESİ

Mahmut Dörtbudak, 10 Mart 1948 yılında, Urfa'nın Tepe Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Aile olarak Urfa'nın Kadioğlu ailesine mensuptur.

Babası, Urfa'nın dokumacı esnafından Mehmet Veysi'nin oğlu Ahmet Efendi'dir (1922-1988). Berber Babe Ahmet diye tanınmıştır.¹⁶¹ Mahmut Dörtbudak'ın dedesi Mehmet Veysi ve onun babası İbrahim Halil Beylerin ilim ve edebiyatla işigal ettiklerini, ailenin büyüklerine ve onlardan Mahmut Dörtbudak'a intikal eden matbu ve yazma eserlerden anlaşılmaktadır. Mehmet Veysi Efendi edebiyat ve musiki cemiyetlerinde bulunmuş, güzel sesi ve kişiliğiyle zamanının sevilen ve sayılan şahsiyetlerinden olmuştur.

Mahmut Dörtbudak'ın babası Ahmet Efendi'nin annesi Ayşe Hatun, Beni Yusuf'lar ailesinden Pafzâde Halil Ağa'nın kızıdır. 1914 yılı Birinci Dünya Harbi esnasında babasının askere celp tarihi olana kadar Şanlıurfa'da faaliyet gösteren Mekteb-i Nisa'ya¹⁶² devam eder. Babasının şehadet haberinden sonra amcaları tarafından mektebden çıkarılır. Emsalleri arasında belli bir ilmi kariyeri olan Ayşe Hanım, gelin oluncaya kadar kendi çaba ve gayretleriyle -yeterli olmasa da- ilmi çalışmalara yönelerek ilmini arttırmaya gayret eder.

¹⁶¹ Urfa halkı sempatik ve babacan tavırlarından dolayı "baba adam" anlamında "babe" lakabını ona vermiştir.

¹⁶² İlkokul düzeyinde olup öğrencilerin tamamı kızlardan oluşmakta olup, Kur'ân, ilmihal, yazı (rıka, nesih) dersleriyle birlikte sosyal ve genel kültür eğitimi verilen yer.

Ahmet Efendi, annesinin ve babasının okumuş ve aydın birer kişi olmalarına rağmen 1928 harf devrimi gerekçesiyle okula kayıt ettirilmemiştir. Daha sonra da ilim ve okumaya olan ilgisi sebebiyle arkadaşlarından yeni yazı denilen bugünkü yazıyı öğrenmeyi başarmıştır. Okula gönderilmeyen Ahmet, evde annesinden Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğrenmiş, ayrıca annesinin yardımıyla nesih ve rık'a yazılarının hem okunmasını hem de yazılmasını da öğrenmiştir.

Mahmut Dörtbudak'ın annesi Zehide Hanım da Urfa'nın bahçeci esnafından Bahçeci Hüseyin'in kızıdır. Zehide Hanım da Ahmet Efendi gibi, zamanın olumsuz etkisinden olacak ki, o da okula gönderilmemiş ve okuma yazma öğrenememiştir. Ancak annesi Hayriye Hanım'dan Urfa kültürüne dair çok şeyler öğrenmiştir. Hayriye Hanım da bir bahçeci kızıdır. Babasının mesleği gereği olarak okula gönderilmemiştir. Ancak denilebilir ki, o zaman bir nevi sosyal akademi gibi edebi ve musiki çalışmalarının icra edildiği bahçe sefalarında bahçeye gelen misafirlerden çok şeyler öğrenmiş şair karakterli bir hanım idi. Anlatılır ki, Hayriye Hanım, on dört yaşında günümüze göre çocuk yaşta olan genç bir kızıdır. Bahçe önündeki yoldan geçen üç genç erkek kendi aralarında yüksek sesle mani söylüyorlarmış. Bunu duyan Hayriye Hanım bunlara cevap vererek atışmalara iştirak etmiş, ancak kızının erkelerle mani atışmasını duyan babası kızını azarlayarak uyarmıştır.

Mahmut Dörtbudak'ın babası Ahmet Efendi, zamanın diğer insanları gibi mağara yatısına, gece sıralarına ve bahçe sefalarına katılmış. Annesi Zehide Hanım ise, mahalle hanımlarıyla, komşu ve akrabalar arasında geleneksel olan helva sohbetlerine (bayanlara mahsus sıra geceleri) haftada bir, mutad bir şekilde katılır, annesinden ve helva sohbetlerinden öğrendiği fıkra ve masalları çocuklarına anlatmış.

Örf ve geleneğine bağlı muhafazakâr bir anne ve babanın evladı olan Mahmut Dörtbudak, dört yaşında babası tarafından esnaf ahlak ve terbiyesiyle yetişsin diye terzilik mesleğine verilir. Beş yaşında Kur'ân-ı Kerîm okuması için mahalledeki bayan hocaya gönderilir. Mahmut Dörtbudak, sabahleyin hocaya, öğleden sonra ise, terzi dükkânına gider. Bu durum altı yaşına kadar devam eder. Altı yaşında ilkokula kayıt ettirilir. On yaşına gelinceye kadar hem okula gider,

hem terzilik mesleğine devam eder, hem de Kur'ân-ı Kerîm ve Mızraklı¹⁶³ İlmihali mahalledeki bayan öğretici hocadan ders alır.

Okul ve esnaf çevresi sebebiyle muhafazakâr bir çevreye sahiptir. Arkadaşlarıyla beraber bahar ve yaz mevsiminde mağara yatılarına katılır, sohbetlerde bulunur, musiki eğlencelerine katılır.

1966 yılında Urfa Lisesi'nden mezuniyetinin ardından Urfa Müftülüğü'nde memuriyete başlar.1967-68 öğretim yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırır. 1971 yılında üniversite'den mezun olduktan sonra Urfa İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev alır.

1972 yılında nacar (marangoz) esnafından Mehmet Dülger Efendi'nin kızıyla görücü usulüyle evlenir. Bu evlilikten ikisi erkek, üçü kız olmak üzere beş çocuk sahibi olur. 1975 yılında kısa dönem yedek subay adayı olarak askerliğini tamamlar.

1980 yılında, Şanlıurfa İmam Hatip Lisesi Müdürlüğü'nden Afyon ilinin Emirdağ ilçesi İmam Hatip Lisesi Müdürlüğü'ne tayin edilir. 1981-1984 yılları arasında Afyon'un Çay İlçesi Lisesi'nde görevine devam eder. 1984 yılında Şanlıurfa Cumhuriyet Ortaokulu'na atanır. 22 Eylül 1995'de aynı okulun müdürü iken emekliye ayrılır.

Emeklilik hayatında evinin yakınında mülkiyeti kendine ait olan dükkânda ilme ve bilhassa hat sanatına yönelik çalışmalarına devam eder. Hat hakkında **“Kavaid-i Hatt-ı Osmanî”** adlı bir eseri basıma hazırlar.

İlk kişisel sergisini 1996 yılında Şanlıurfa'da açar daha sonra Silifke Uluslararası kültür etkinlikleri ile Çankırı, Sinop, Van, Malatya gibi illerde de kişisel sergilerinin açılışı yapılır. Sülüs, celi talik, rık'a, divan, celi divan, tezyini

¹⁶³ Osmanlı ilmihal geleneğinin ilk örnekleri arasında yer alan anonim eser. Miftâhu'l-cennet olarak da bilinen ve Osmanlılar'da "ilmihal" adının kullanıldığı ilk eser olan Mızraklı İlmihal'in müellifi ve hangi tarihte yazıldığı kesin bir biçimde tespit edilememiştir. Kitapta zikredilen kaynaklar dikkate alındığında Mızraklı İlmihalin XVI. yüzyıldan sonra yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Eserde genellikle Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşler bir araya getirilmiş, ihtilafli meselelere yer verilmemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. M. Kâmil Yaşaroğlu, “Mızraklı İlmihal”, *DİA*, 2005, Cilt 30, s. 5.

kufi ve ma'kili kalem türlerinde yazıları dışında Girift müsenna ve aynalı yazı formlarında da eserler meydana getirmiştir. Hattat Dörtbudak'ın bu sanatta, kendine özgü bir stil oluşturduğu söylenmektedir.¹⁶⁴

Urfa İlahiyat Fakültesinde iki dönem hüsn-i hat hocası olarak ders verir. 2007 yılından bugüne kadar Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)'ın katkılarıyla, Şurkav Eğitim Merkezi'nde, nazari ve ameli olarak hat sanatını öğretmektedir. 2012 yılının Mayıs ayında öğrencilerinin hazırlamış olduğu ilk sergi halka arz edilir.

1. 2. TAHSİL HAYATI VE HOCALARI

Kur'ân-ı Kerîm ve ilmihal bilgisi öğretilen diye beş yaşında iken mahallede Kur'ân-ı Kerîm öğreticisi olan bayan hocaya, altı yaşında da ilkokula gönderilir. Okulun iki devre olması sebebiyle günün yarısını Kur'ân-ı Kerîm öğreniminde ve diğer yarısını da okulda geçirir. 10 yaşına kadar bu hal devam eder. Mahalle hocasından Kur'ân-ı Kerîm ve Mızraklı ilmihali okumayı öğrendikten sonra hocadan ayrılır. 1960 yılında ilkokuldan mezun olur. 1960/1961 öğretim yılında Şanlıurfa Lisesi ortaokuluna kaydolar.

1962 yılında Rızvaniye Camii Kur'ân-ı Kerîm kursuna kayıt ve kabul edilir. Kurs öğreticisi merhum “**Ahmet Demir**”¹⁶⁵ hoca efendi'nin derslerine katılır. Hoca Efendiden Rık'a hattı ile Arapça ve Farsça derslerini alır. Yeni camide “**Yusuf Baz**” hoca efendi'nin yanında Sarf kitabını okumaya başlar.

1963 yılında Mevlid-i Halil Camii'nin (Dergâh Camii) müezzini Mehmet (Kılıç) Hafızın tavassutuyla, Şanlıurfa hüsn-i hat ustası, Behçet Arabî namıyla maruf “**Mehmet Görgün**” den meşk eder, üstadın ölüm tarihi olan 1965'in Ekim ayına kadar devam eder. 1965 yılında edebiyata olan ilgisi sebebiyle Dergâh diye maruf olan Mevlid-i Halil Camii imam hatibi merhum “**Bahattin Genç**”den Fuzuli divanıyla uygulamalı edebiyat derslerini alır.

¹⁶⁴ E. Güler – R. Mızrak, s. 91-92.

¹⁶⁵ 1939 yılında Urfa'nın Kantara köyünde dünyaya geldi. Buluntu Hocanın talebesi Hamid Bingöl'den (Molla Hamid) icazet alır. Urfa müftüsü Halil Gönenç hoca efendinin derslerine katıldı. Urfa ve çevresinde vaizlik ve müftülük görevlerinde bulundu. Karabaş Tecvidini Arapçaya tercüme etmiş ve Lübnan'da bastırmıştır. 1976 senesinde hac için Hicaza gitti. Dönüşünde hastalandı, Diyarbakır Tıp Fakültesi'ne kaldırıldı, ancak kurtarılamadı.

1966 yılında da “Kabani” lakabıyla maruf Rızvaniye Camii imam hatibi merhum “Mahmut Özbay”dan İlm-i zilâl veya İlm-i Keddusi de denilen güneş saati ve burçlar ilmini öğrenir.¹⁶⁶

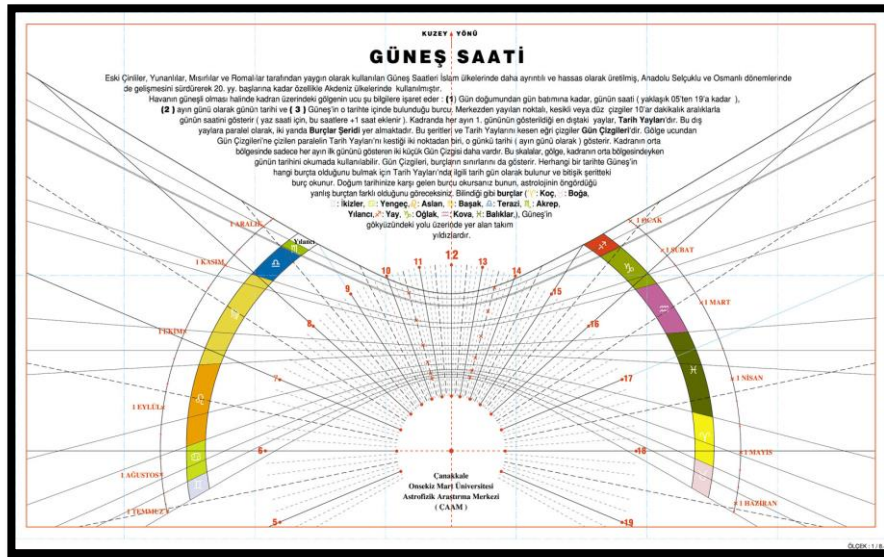
¹⁶⁶ ÇOMÜ, Fizik Bölümü Arş. Gör. Afşar Kabaş yüksek lisans tez çalışmasında şu bilgiler yer almaktadır;

“Eski Çinliler, Yunanlılar, Mısırlılar ve Romalılar tarafından yaygın olarak kullanılan Güneş Saatleri, İslâm ülkelerinde daha ayrıntılı ve hassas olarak üretilmiş, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de gelişmesini sürdürerek 20. yy başlarına kadar özellikle Akdeniz ülkelerinde kullanılmıştır. Güneş saatine tarih ve burç bilgisi ilk kez bu örnekte eklenmiştir.

Kadranın kırmızı çerçevesine ait kısa kenarın 0.15 katı uzunluğundaki bir çubuk, kadran üzerindeki deliğe, kadran ile 40 derecelik açı yapacak şekilde (çubuğun kadran üzerindeki dik izdüşüm doğrultusu kuzey yönü ile çakışık olmalıdır.) yerleştirilir. Kadran yatay bir düzlem üzerine konulur ve K ile simgelenen kuzey yönü gerçek kuzey ile çakıştırılır.

Havanın güneşli olması halinde bu çubuğun kadran üzerindeki gölgesinin ucu (1) günün saatini (yaklaşık 05'ten 19'a kadar), (2) günün tarihini ve (3) Güneş'in o tarihte hangi burçta bulunduğunu gösterir. Merkezden yayılan noktalı, kesikli veya düz çizgiler 10'ar dakikalık aralıklarla günün saatini okumada kullanılır (yaz saati için, bu saatlere bir saat eklenir). Kadranda her ayın 1. gününün gösterildiği yaylar, tarih yaylarıdır.

Bu dış yaylara paralel olarak, iki yanda burçlar şeridi yer almaktadır. Bu şeritleri ve tarih yaylarını kesen eğri çizgiler gün çizgileridir. Gölge ucundan gün çizgilerine çizilen paralelin tarih yaylarını kestiği iki noktadan biri, o günkü tarihi (ay ve gün olarak) gösterir. Kadranın orta bölgesinde her ayın ilk gününü gösteren iki küçük tarih ölçeği daha vardır. Bu ölçekler, gölge, kadranın orta bölgesindeyken günün tarihini okumada kullanılabilir. Gün çizgileri, burçların sınırlarını da gösterir. Herhangi bir tarihte Güneş'in hangi burçta olduğunu bulmak için tarih yaylarında ilgili tarih ay ve gün olarak bulunur ve paralel şeritteki burç okunur. Doğum tarihinize karşı gelen burcu okursanız, bunun, astrolojinin öngördüğü yanlış burçtan farklı olduğunu göreceksiniz. Bilindiği gibi burçlar (Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yılanca, Yay, Oğlak, Kova, Balıklar), Güneş'in gökyüzündeki yolu üzerinde yer alan takımyıldızlardır.” Daha fazla bilgi için bkz. Afşar Kabaş, (http://physics.comu.edu.tr/caam/dokumanlar/gunes_saati.php). 11.11.2014

1965/1966 öğretim yılında Şanlıurfa Lisesinden mezun olur. Şanlıurfa Müftülüğü'nün memur alım imtihanına katılır. İmtihani kazanarak memurluğu 1967 Kasım ayına kadar çalışır, sonra bu görevinden ayrılarak kayıt yaptırdığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tahsile devam eder.

Müftülükte memur iken önceden merhum Ahmet Demir'den aldığı Arapça tedrisatını Hasanpaşa Camii imam hatibi merhum **“Abdullah Yolgösteren”**¹⁶⁷ hoca'dan devam ettirir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi üçüncü sınıfta iken, tercihli ders olarak hüsn-i hat dersini seçer. Bu dersin hocası olarak da o zamanın hat ustası **“İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”** olur. Baltacıoğlu'nun hat sanatı üzerine olan tavsiyelerini ve terkip metotlarını kendine düstur edinir.

Güneş saati, bir kadran ile bunun üzerine dikili bir milden oluşan ve gölge hareketi sayesinde vakti tayine yarayan basit bir alettir. İslâmî güneş saatleri şekillerine göre yatay, dikey ve silindirik olmak üzere üç gruba ayrılır. Yatay gruptakiler günün saatlerini ve özellikle namaz vakitlerini, yüksekçe bir kaide üzerine oturtulmuş taş bir tablanın (kadran) güney kenarına yerleştirilen bir milin gölgesinin, kadranın üzerinde bulunan çizgilerin üstüne düşmesine göre çizgilerin ucundaki yazı ve rakamlarla göstermektedir. Bazen her saat yirmi, hatta daha küçük zaman dilimine bölünmüştür. Gelişmiş tiplerde güneşin hangi burçta bulunduğunu gösteren içbükey ve dışbükey eğriler görülür. Bunlardan mile en yakın olan içbükey yay en uzun günü (21 Haziran), en uzaktaki dışbükey yay ise en kısa günü (21 Aralık) belirtir.

İkinci ve akşam vakitlerini gösterebilmesi için binaların batı duvarına yerleştirilen dikey güneş saatlerinin daire, dörtgen, üçgen veya en az ikisinin bir araya getirilmesiyle oluşan birleşik çeşitleri bulunmaktadır. Dairevî ve dörtgen tiplerdeki taksimat, milin dibinden eşit açılarla ışın biçimi dağılan ve her biri bir saati gösteren çizgilerden meydana gelir ve milin dibindeki çizgi öğle vaktine işaret eder. Üçgen güneş saatleri, basit örnekleri de bulunmakla birlikte genellikle diğerlerine göre daha hassas ve ayrıntılıdır. Bu tip saatlerin kadranında bir gösterge milin hemen sağ altındaki küçük bir içbükey kış gün dönümü eğrisiyle daha sağdaki büyük bir dışbükey yaz gün dönümü eğrisini milin tam altında dikey olarak birleştiren öğle çizgisi ve bununla milin sağındaki yatay ufuk hattı arasında yer alan düz saat çizgileri bulunur. Üçgen saatlerde güneşin batışı daima 12 (0) olarak kabul edilmiş ve her saatin arası 15 veya 20'şer dakikalık dilimlere ayrılmıştır.

Bunlardan başka yalnızca ikinci namazının asr-ı evvel ve asr-ı sâni vakitlerini göstermek için yapılmış, kadranında hafif kavisli birçok çizgi bulunan güneş saatleri de vardır ki bu tiplere “ikinci saati” adını vermek mümkündür. Bu saat sütun şeklinde ve 30 cm. boyunda olup üst tarafında dönen kapağa takılı ipten asılarak veya bir masa üzerine konulmak suretiyle kullanılır. İslâm dünyasında güneş saatlerinin yatay tipleri için ruhâme yahut basîta, dikeyleri için de münharife terimleri kullanılmıştır; bugün ise modern Arapça'da genel olarak bu aletlere mizvele veya sâa semsiyye denilmektedir Daha fazla bilgi için bkz. Nusret Çam, “Güneş saati”, *DİA*, 1996, Cilt 14, s. 298.

¹⁶⁷ 1328 h./ 1912 m. Urfa doğumlu olan Abdullah Yolgösteren Molla Hamit (Bingöl) hoca efendiden icazet almıştır. 1963 yılında Hasan Paşa Camii imam hatibi olarak göreve başlar ve birçok talebinin yetiştirilmesinde katkısı olur.

1970/1971 Haziran döneminde mezuniyeti müteakip, Urfa İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmenliğine atanır. Bu arada merhum Abdullah hoca'nın Arapça derslerine katılır. Mantık ve İsağoji derslerini tamamlar.

1984 yılında Nimetullah Efendi Camii imam hatibi merhum hafız “Şefik Kahvecibaşı”ndan¹⁶⁸ feraiz derslerini alır. Ancak ilgi alanı olan hat, Arapça tedrisatından öne çıkarak, tüm çalışmalarını bu yöne tahsis edip elde edebildiklerini hat sanatıyla alakalı kaynak kitaplarına ayırır. Kitabelerden çıkardığı kopyalarla incelemelerde bulunur.

1996 Ocak ayında ilk kişisel hat sergisini Urfa halkına Urfa Devlet Güzel Sanatlar Galerisi müdiresi Nevin Güllüoğlu'nun gayret ve çabalarıyla Urfa Devlet Güzel Sanatlar Galerisi sergi salonunda halka arz eder. Nevin Güllüoğlu'nun gösterdiği bu ilgi, onun hayatında bir dönüm noktası olur.

Mahmut Dörtbudak'ın, hat sanatında etkilendiği, sanat yaşantısında izlerini görebileceğimiz iki ustası, Behçet Arabî ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'dur ki, bunlardan Behçet Arabî'nin hayat hikâyesinden teferruatlıca bahsettik. (Bkz.1. Bölüm, s. 41).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)

28 Şubat 1886 yılında İstanbul Cihangir'de doğdu. Babası Baltacıoğulları'ndan Mucurlu Abdurrahman'ın oğlu İstanbullu İbrahim Ethem Efendidir. Annesi Düzceli Hamdune Hanım'dır. İlk öğrenimine Cihangir Sirkeci Mescidi içindeki mahalle mektebinde başladı. Kabataş'taki Şemsü'l-mekâtib ile Firuzağa'daki Meşrik-ı Füyüzât adlı özel okullarda ve Kışlaarkası İlkmektebi'nde devam etti. Orta öğrenimini Fevziye Rüşdiyesi'nde yaptı. 1899'da girdiği Vefa İdâdîsi'nden 1903'te mezun oldu. 1904 yılı Darülfünun-i Osmaniye'nin Ulum-u Tabiiye şubesine kayıt oldu. Burada özellikle kimya, fizik ve morfoloji derslerine karşı olan büyük ilgisi yanında hocası Kadri Efendi'den de hüsn-i hat dersleri almaya başladı. Öğrencilik yıllarında Divan-ı Hümayun kâtipliğinde bulundu. Hat

¹⁶⁸ Dericilere tuz sattığı dükkânında bile ilim öğretmekten geri durmamış olan Şefik Hoca halk arasında “Tuzcu Şefik Hoca” olarak bilinir.

derslerini temeşşük etti. 1908’de buradan mezun oldu. II. Meşrutiyet’in ilânından önce bir süre fahrî hat hocalığı yaptıktan sonra mezuniyetinin ardından Darü’l-Muallimin-i İbtidaiyye’de hat öğretmenliği görevinde bulundu. Daha sonra bu okulun öğretim yöntemi öğretmenliğine atandı.¹⁶⁹

1910 yılında Maarif Nezareti tarafından pedagoji ve el işi dersleri üzerinde incelemelerde bulunmak üzere Avrupa’ya gönderildi. Avrupa’ya gönderilmesi okul Müdürü Mustafa Satı Bey’in tavsiyesi ve Maarif Nazırı Emrullah Efendi’nin onayıyla gerçekleşti. Fransa, İngiltere, Belçika, İsviçre ve Almanya’daki öğretim kurumlarında araştırmalarda bulundu.¹⁷⁰

Eğitim alanındaki yapılan yenilikleri inceledi. İncelemeleri sonucunda İngilizlerin uygulamaya yönelik sistemine ilgi duydu.¹⁷¹

1911’de tekrar Darü’l-Mualimin’deki eski görevine döndü. Görevli olduğu okulu batılı anlamdaki sisteme uygun olarak tanzim etti. Yaptığı yeniliklerin yurt çapında yaygınlaşması için konferans sergi ve makalelerle teyit etmeye çalıştı.

Şemsü’l-Mekatip adlı özel ilkokulda karma (kız-erkek birlikte) öğrenim, kır gezintisi ve okul tiyatrosu gibi uygulamaları Osmanlı’da ilk defa gerçekleştirerek reformist davranışıyla geleneksel-muhafazakâr sisteme aykırı harekette bulundu. Böylece Batı tarzı eğitim ve öğretimin temelini atmış oldu.

Balkan Harbi’nin müteakibinde Şemsü’l-Mekâtip İlkokulu’nun ders nazırlığını ücretsiz olarak üstlendi ve reformist düşüncelerini burada uyguladı.¹⁷²

1902 yılından itibaren Divanı Hümayun kâtipliği görevine 1906’da ise Tophane-i Amire meclis kalemi kâtipliğine, 1907’de ise Darü’l-Muallimin’in hat muallimliğine tayin edilmiş ve daha sonraları maarifin çeşitli kademelerinde görevler almış 1913 yılında Darülfünun’da pedagoji dersi vermeye başladı ve bu hizmeti 1933 yılına kadar sürdürdü. 1921-24 yıllarında Edebiyat Fakültesine dekan oldu. Daha sonra Darülfünun emini (üniversite rektörlüğü) görevine seçildi. Bu

¹⁶⁹ Mehmet Faruk Bayraktar, “Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı”, *DİA*, 1992, Cilt 5, s. 36.

¹⁷⁰ Kemal Aytaç, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6452.pdf> (04.11.2014).

¹⁷¹ Kemal Aytaç, *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6452.pdf> (04.11.2014).

¹⁷² M. F. Bayraktar, s. 36.

görevde iken üniversite muhtariyetini sağlayan kanunun çıkarılması ve yürürlüğe konulması, üniversite binasının ilga edilmiş olan Harbiye Nezareti'ne nakli, müderrislerin yalnız kendi dersleriyle uğraşmalarının sağlanması, üniversitenin merkezî bir kütüphaneye kavuşturulması gibi işleri gerçekleştirdi. 1927 yılında rektörlükten istifa etti. 1933'te Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesi akabinde de üniversite ile ilişkisi kesildi. 1941 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne profesör olarak atandı.¹⁷³

1942'de Afyonkarahisar, 1946'da ise Kırşehir milletvekili olarak parlamentoda görev aldı. 1950'de milletvekilliğinden emekli olduktan sonra “*Yeni Adam*” dergisini yayınlamaya devam etti. Felsefe sosyoloji, edebi piyes, pedagoji ve estetik konulu kitapları yayınlandı. Döneminde, birçok mecmualarda bilimsel makaleleri vardır.

1934 yılında neşrine başladığı gazetesi, ölüm yılı olan 1978 yılına kadar devam etmiştir. *Yeni Adam* 46 yıl, 1980 yılına kadar -kendisinin ölümünden sonra da iki yıl- devam etmiştir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ömrü boyunca yazı (hat), resim, dekorasyon, süsleme sanatları, mimarlık tiyatro incelemeleri el sanatları ve bahçıvanlıkla uğraşmıştır.¹⁷⁴

Hat sanatında ilk meşkini Çukurcumalı hat ustası hoca “Kadri Efendi”den temeşşük eder. “Hattat Sami” ve “Hacı Kamil Akdik”den de ders almıştır. Hat sanatına konu olan her çeşit kalem (yazı) türünden yazmayı becermiştir. Kendisine özgü yanan bir ateşin alevlerini andıran ve kendince “alevi” olarak isimlendirilen bir yazı türünü hat sanatında geliştirmek istemişse de, bu yazının zorluğu sebebiyle de olsa gerek bu yazı yaygınlaşmamıştır. Eserlerinde “*ketebe/Hakkı*” imzasını kullandığından çoğu zaman kendisini tanımayanlar imzasını “Altunbezer İsmail Hakkı” ile karıştırdıklarını bizzat kendisi ifade etmiştir.¹⁷⁵

¹⁷³ M. F. Bayraktar, s. 37.

¹⁷⁴ M. F. Bayraktar, s. 37.

¹⁷⁵ Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü derslerindeki anlatımından Öğrencisi Mahmut Dörtbudak'ın ifadeleri, *kişisel görüşme*, 11 Mayıs 2014.

Baltacıoğlu, 131 eser yayınlamıştır. Bu eserlerden 35 tanesi eğitim ve oğretim üzerinedir. Plastik sanatlarla ilgili olarak yazdığı eserleri arasında, “*Hendesenin usulü tedrisi*” (İst.1920), “*Resmin usulü tedrisi*” (İst.1915), “*Yazının usulü tedrisi*” (İst.1920), “*Resim ve Terbiye*” (İst.1932) ve “*El işlerinin usulü tedrisi*” (İst.1915) sayılabilir.¹⁷⁶

1. 3. TALEBELERİ

Hat sanatına ilgi gösteren ve bu sanatı uygulamada başarılı çalışmaları olanlar, M. Sait Bağmancı ve İbrahim Bal sayılabilir.

ŞURKAV’ın¹⁷⁷ katkılarıyla düzenlenen hat kurslarında Esmâ Yunusoğlu, F. Zehide Dörtbudak, Mehmet Kara, Mustafa Kadakçı, Sultan Özsevgiç, Sümeyra Mintaç, Zeliha Özdemir ve Zehra Mintaç ise bu sanatı kavrayan öğrenciler olarak sayılabilir.

Ayrıca, hat çalışmalarına yatkın ve kabiliyeti olan, Adıyamanlı bir polis memuru ise, bir müddet meşk’e devam eder. Ancak naklen tayini sebebiyle meşkini tamamlayamaz.

1. 4. HATIRALARI

1964 yılının Ekim ayında hava değişimi sebebiyle rahatsızlanmış, dört gün hocaya meşk için gidememiştim. Kuşluk vaktiydi. Hocam bizim eve geldi. Ablam kapıya gitti ve bana seslenerek; “*Hocan kapı önünde seni görmek istiyor,*” dedi. Ben de hocam Behçet Arabî’yi karşılayıp elini öpmek istedim. Bana: “*Hasta mısın?*” diye sordu. Ben de ona “*Evet*” dedim. Hocam bana dedi ki: “*Mahmut evladım, ben senin dersi terk edeceğinden korktum. Son çağımda hat sanatını iştiyakla öğrenmek isteyen bir talebem oldu. O da beni terk edecek sandım*” dedi

¹⁷⁶ Kemal Aytaç, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6452.pdf> (04.11.2014).

¹⁷⁷ Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı.

ve devamı bana ne zaman geleceğimi sordu. Ben de iyileşir iyileşmez hemen geleceğimi söylememe rağmen o gün öğleden sonra dersime gittim.¹⁷⁸

1965 yılının Haziran ayında hocam Behçet Arabî ile mutad olduğu üzere ders için yanına vardığım zaman bana: “*Evladım bugün evde kimse yok, dersimize evde devam edelim*” dedi. Ekmek tahtası üzerinde çalıştığı “maşallah” yazısına henüz yeni başlamıştı. “*Otur bitirelim*” dedi. İkinci vaktine kadar yazıyı tamamladı, bir yazıya baktı, bir de dönerek bana baktı. Ve bana şunları söyledi: “*Artık yaşım geçiyor, hayatımın son demlerini yaşıyorum, belki bir daha böyle güzel eserler veremeyeceğim. Bu yazdığım eseri benden sana bir hatıra olarak hediye edeceğim. Aslında bunu, bir kasaba 12 lira borcum olan iki kilo ete karşılık yazıyordum. Lakin bunu sana hediye etmek istedim*” dedi. Yanından ayrılırken bana hitaben: “*Evladım, param yok, babana söyle bana on lira verebiliyorsa versin. Yoksa babanı zorlama, zaten ben bunu sana hediye olarak vermiştim*” dedi. Akşam babam geldiğinde olanları babama aynen aktardım. Babam bana gerekli olan on lirayı hocama götürmem için verdi. Ertesi gün parayı hocama götürdüğüm zaman, hocam bana: “*Ben bu yazıyı sana hediye ettim, para ile satmadım. İstememem gerekirken senden on lira istedim. Fakat sen gittikten sonra pişman oldum. Parayı babana geri götür*” dedi. Ben ise babamın bana kızacağından çekinerek parayı geri almadım.¹⁷⁹

Ağustos 1964, mevsim, yaz mevsimiydi. Arabî Camii son cemaat mahallinde hocam Behçet Arabî’den hat sanatını tedris ederken hocam durdu, başını kaldırıp bana baktı ve: “*Bilir misin ne hatırladım?*” dedi. “*Hayır*” dedim ve hocam sözlerine şu şekilde devam etti: “*Ben üstadım Ahmed Vefik Efendi’den meşk alıyordum. Aynı bu eyvanda yaklaşık olarak yüz civarında öğrenci bulunuyordu. Gelmeyen veya sayamadıklarımınla beraber bu sayı yüz altmışta bulmakta idi. O günden bu güne bu dersi tedris eden bir ben kaldım, bir de sen kaldın*” dedikten sonra, gözlerinden süzülen yaşlar halen hatırımdan çıkmıyor.

¹⁷⁸ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 12.06.2012.

¹⁷⁹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 12.06.2012.

Zaten birkaç ay sonra Ekim 1965’de hocam Hakkın rahmetine kavuştu. Sanki beni yetiştiremeyeceği kendisine malum olmuştu.¹⁸⁰

Hocam Behçet Arabî hazırlamış olduğu bir terkib üzerine, besmele-i şerife yazacaktı (Mayıs/1965). Besmeledeki lafza-i celâli tamamladıktan sonra bana dedi ki: “Allah (cc), beni cehenneme koyup bütün vücudumu yandırsa da, ellerimi yandırmayacaktır inşallah. Çünkü ben bu ellerimle Allah’ın (cc) ismi şerifini yazıyorum. Allah (cc) ise, kendi ismini yazan elleri yakmaz.”¹⁸¹

Bir gün hocama evde yaptığım meşk çalışmamı gösterdim. Çok beğendi ve bana şunları söyledi: “Çok kimseler benden meşk istediler. Kimine hatır için, kimine Allah rızası için meşk verdim. Kimisi iki ay, kimisi beş ay yanıma geldi, biraz yazmaya başlayınca, her şeyi öğrendiklerini sandılar ki, düzeyleri seninkinden çok düşüktü. Çarşı, pazar dolaşırken sanat değeri olmayan birtakım yazılar görüyordum, kimin bu eserler diye sorunca, aldığım cevaplar ise bunu falan şahıs bize getirdi, şu kadar para verdik. Bunu filan şahıs getirdi, şu kadar para verdik gibi sözlerle karşılaşıncaya, bir daha o kimselere ders vermedim. Çünkü yaptıklarının bir sanat değeri yoktu. Fakat insanlar benim için, öğrenci yetiştirmez, bildiğini öğretmez veya bildikleriyle mezara gidecek derlerdi. Hâlbuki benim yaptığım hareket, sanata ve sanatçıya olan bir hareketti. Sen onlara göre çok iyi yazdığın halde, çarşı pazarda sattığını görmedim ve rastlamadım.”¹⁸²

2001 yılının Temmuz ayında Dabakhane Cami imam-hatibi, caminin onarımında mihrab üzerine mihrabiye yazısını yazmamı istedi. Camiye gittim. Mihrab üzerinde herhangi bir yazı yoktu. Cami, yapı ve tezhip itibariyle beylikler dönemine ait olduğu kanaatini bende hâsıl etti. Tahminime göre o zamanlarda celi-sülüs inkişaf etmemişti. Avlunun batı cihetindeki taş portalda kapı atkı taşı

¹⁸⁰ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 12.06.2012.

¹⁸¹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 12.06.2012.

¹⁸² Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 12.06.2012.

üzerindeki alınlıkta ma’kili yazıyla “Ali” yazılı idi. O yazıyı imam efendi ve dernek mensuplarına gösterdim. Ve dedim ki yazılacak yazının bu türden olması gerekir. Orada bulunan heyet bu fikrimi beğendi. Taşın koyulacağı yer belirlenmiş idi, belirlenen yeri veya ölçüsünü de değiştirme gibi bir şansım da yoktu. Ölçüyü aldım. Sadece ilk dört gün bu iş üzerine yoğunlaşmama rağmen herhangi bir ilerleme kaydedememiştim. Dördüncü günü ikindi güneşinin batmasına bir saat kalmıştı ki büyük oğlum yanıma gelerek: “Daha bitmedi mi?” diye sorması üzerine, ancak kendime gelebildim. İkinci ezanı okunmuş hiç duymamıştım. Muhakkak ma’kili yazı olması gerekir, diye düşünüyordum ve çalışmamı da o yönde yoğunlaştırıyordum. Fakat yazı o ölçü içerisine oturmuyordu. Sonuçta bu yazı türünden vazgeçtim. Kalkıp namazımı kıldıktan sonra yazıyı celi-sülüs yazmaktan başka çarem olmadığını, kimsenin de buna itirazı olmayacağını hatta halkın bu yazı türünü daha çok seveceğini oğluma söyledim. Oğlum ise; sakın ha baba vazgeçme! Vatandaş anlamaz ama sanat bunu gerektirmez, deyince kalkıp namazımı kıldım. Çalışma masama döndüğümde her şey aynısı gibiydi. Ellerimi açtım ya Rabbim beni mahcup etme dedim ve besmeleyi çektim. O anda zihnimde bir şeyler oldu. Bir iki değişiklikte dört günde yazamadığımı, kısa bir süre içerisinde yazmıştım.

Çok sevindim, adeta gözlerim yaşarmıştı. Bundan anladım ki, o anda nefsimden kurtulmuş ve Allah’ın yardımıyla karşı karşıya gelmişim. İnsana Hak yolda yapılması gerekeni yaptıran, kendi yetenek ve bilgisi olmayıp, sadece Allah’ın inayet ve lütfundan başka bir şey olmadığını anladım.

Yazıyı camiye götürüp taşa resmettim. Hakkâk¹⁸³ Abdullah Efendiye, bunu yaparken kapı üzerindeki hâkka uygun olarak yapılmasını tenbihledim ise de dediğim olmadı. Basit fakat düzgün bir işçilikle yapıp yerine konulduğunu gördüm. Halkın hiç alışkın olmadığı bu yazı türü halk arasında büyük bir ilgi görmektedir.¹⁸⁴

¹⁸³**Hakk**: Kazıma, oyma. **Hakketmek**: Oyarak ve ya kazıyarak taşa veya demire işlemek, yazmak. **Hakkâk**: Hakmeden, Mühür vs. kazıyan.

¹⁸⁴ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 13.06.2012.

Çok samimi olduğum ve plastik sanatlara ilgisinden dolayı bana özel ilgi gösteren sevdiğim bir dostuma uğradım. Bana İstanbul'daki bir hatırasını anlattı: “Urfalı ressam Yaşar Yayla, güzel sanatlara karşı ilgi ve becerisi olan bir arkadaşını, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip ustası olan Süheyl Ünver hoca ile tanıştırır. Akabinde, Yaşar Yayla arkadaşının Süheyl hoca'dan tezhip dersi almasını sağlar. Arkadaşı bir gün bir tezhip hazırlar ve Urfa'ya gelerek baba dostu Behçet Arabî'den hazırladığı tezhibin ortasına bir besmele yazmasını talep eder. Üstadın, “*Şu an müsait değilim, daha sonra yazarım*” demesine rağmen, yapılan ısrarlara dayanamayarak hemencecik orada tezhibin ortasına nesih yazı türünde bir besmele yazar ve kendisine iade eder. İstanbul'a dönen Yaşar Yayla'nın arkadaşı, Behçet'in yazdığı yazıyı Süheyl Ünver ve hattat arkadaşlarının bulunduğu bir ortamda üstaplara takdim ederek, takdir bekler ve takdir de görür. Lakin bu eserde, sadece tezhibin kendisine ait olduğunu bismelenin kendisine ait olmadığını, onun Behçet Arabî'ye ait olduğunu ifade eder. Orada bulunan üstadlar, bunun Behçet'e ait olamayacağını, bunun ancak bir aceminin eseri olabileceğini belirtirler.”¹⁸⁵

Ben de bu olaydan ders çıkararak, hiç kimseye ayaküstü, motive olmadan, yersiz ve zamansız hat yazmamaya kendime söz verdim. Zira insanın kendini motive etmeden yapacağı eserler, onun sanat hayatına hanel getireceğinin canlı bir örneğidir.¹⁸⁶

1962 yılında Rızvaniye Camii Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kursuna devam ederken Rızvaniye Camii imam hatibi Mahmut Özbay'ın muteaddit zamanlarda bazı camii görevlileri ile ellerindeki irtifa aletine bakarak bir takım rakamlar söyledikten sonra cep saatlerine bakarak saatlerinin doğruluğunu test ettiklerini görür. Hoca efendilerin ellerindeki aletin dedesinden babasına intikal eden emanet sandığındaki alete benzediğini görür. O zamana kadar bu aletin ne olduğunu bilmemektedir. Birkaç sefer babasından irtifa tahtasının ne olduğunu sorduğunda “*bu saattir*” cevabını alır. Fakat zemberekli saatlerle bir irtibat

¹⁸⁵ Hadiseyi anlatan Mahmut Dörtbudak'ın arkadaşı Dr. Burhan Vural (tezhip sanatçısı).

¹⁸⁶ Mahmut Dörtbudak, *kışisel görüşme*, 13.06.2012.

kuramaz. İşte o zaman irtifa aletinin güneşe tutularak bir takım rakamsal ifade ve anlatımla hoca efendilerin cep saatlerine bakarak kiminin saatlerinin doğrulduğu ve kimilerinin saatlerinin Mahmut Özbay'ın sözleriyle düzelttikleri görülür. Urfa İl Müftülük memurluğuna atandıktan sonra bir gün Rızvaniye Camii'ne uğradığında hoca efendinin ikinci namazına müteakip irtifa aldığını görür. Hocanın diğer arkadaşlarına anlattığı irtifa sonuçlarını dinler. İrtifanın alınmasından sonra diğer hocalar ayrılıp giderler. Kendisi de Hoca Mahmut Özbay ile birlikte camideki İmam Hatip odasına girer. Hocanın oturma teklifinden sonra oturur ve hocaya: *“Babamın sandığında irtifa tahtası dediğiniz bu aletin bir benzeri vardır. Babamdan sorduğumda bu saattir demişti. Nasıl bir saat olduğunu anlayamadım. Kur'an kursu için buraya geldiğimde sizin kullandığınızı gördüm. Bilmediğim bu aletin nasıl kullanılacağını çok merak ettim, sizden öğrenmek istiyorum”* der. Hoca (Mahmut Özbay): *“Bunun öğrenilmesi çok zordur. O gördüğün hocalar bir yıldan üç yıla kadar eğitim aldılar ve öğrenemedi terk ettiler. Bunu ben, Müftü Eyüp Sabri (Kondracioğlu) Efendi'den öğrendim. Sen meraklısın galiba, ben sana kolay yoldan öğretirim.”* Hocasına der ki : *“Ben de bir sene gibi kısa bir zamanda öğrenebilir miyim?”* Hocası: *“Sen hevesli olduğun için o kadar sürmez. Üç ay, bilemedin en fazla altı ayda öğrenirsin”* der. Ertesi günü derse gelmesine salık verir. Ertesi gün hocanın huzuruna varır. Hocasına babasının emanet sandığındaki irtifa aletini getirir. Hocası der ki: *“Bu çok eskidir. Antika olmuştur. Bunu evde sakla, benim yaptığım bir tane vardır onu sana vereyim”* der ve verir. Ders için keddusi denilen bir küçük kitap vardır. Onu kitapçıdan almasını ve kendisinde olmadığını söyler. Kitapçıdan kitabı sorar fakat bulamaz. Hocasına bulamadığını söyler. Hocası: *“Hekimdede Camii İmam Hatibi Bekir Uzun Efendi'de vardır. Onun yanına git sana verir”* der. Bekir Uzun hocanın yanına gider. *“Hoca kitap yoktur ancak bende bir adet el yazması kitap vardır. Onu ben sana veririm ama sen okuyamazsın. Fakat Mahmut Hoca okuyacak ise sana vereyim”* der ve verir. Kitabı hocasına getirir. Hocası : *“ Bu zordur kitap olsaydı daha iyi olurdu. Sen Dabakhane Camii İmamı Molla Hüseyin'e git. Onun kitapları deve yüküyledir. Onda da yoksa hiç bulmazsın”* der. Dabakhane Cami İmam Hatibi Molla Hüseyin'in (Uzunlar) huzuruna varır. Kitabı sorar. Ertesi gün, hoca kitabı oğlu Ahmet Uzunlar aracılığıyla müftülük binasına

getirerek teslim eder. Fiyatını sorduğumda “10 lira verirsene yeter” der ve 10 liraya kitabı alarak derse başlar. Derse 10 gün devam ettikten sonra hocasına “Hocam anlattıklarının hepsini öğrendim irtifa alayım” der. Hocası şaşkınlıkla “Nasıl oluyor bu kadar kısa zamanda birçok hocalar öğrenemediler. Fakat sen çok çalışıyorsun gel irtifa almaya çıkalım” der ve irtifa için güneşe çıkarlar. Yapılan hesaplamalardan sonra neticeyi hocasına söyler. Hocası cep saatini çıkararak bakar ve “Bir dakika yanlışın var” der ve ekler. “Bu bir dakika ise hesaplamada geçen zamandır. Doğru irtifa almışsın aferin sana” diyerek tebrik eder.¹⁸⁷

1. 5. İLMİ ÇALIŞMALARI

Beş yaşında iken elif-ba ile tanışıp, altı yaşında iken akranları okula başlamadan okula başlar. On yaşlarında iken Kur’ân-ı Kerîm’i öğrenir, on dört yaşında iken Arapça’ya başlayan Mahmut Dörtbudak, on beş yaşında plastik sanatlardan hüsn-i hat sanatını meşke başlar. Rızvaniye Camii imam hatibi, aynı zamanda edebiyat çalışmalarıyla bilinen ve muvakkit¹⁸⁸ olan *Kabani* lakabıyla maruf *Mahmut Özbay*’dan ilm-i zilâl’i öğrenir.

Mahmut Özbay’den öğrendiği ilm-i zilâl bilgisini yazıya geçirir. Malum olduğu üzere ilm-i zilâl (Güneş Saati) vakit bilimidir. Keddusi denilen ¼ daire üzerinde günün tarihine göre imsak, güneşin doğuşu, öğle, asr-ı evvel, asr-ı sâni ve gece yarısı hesaplanır. Aynı zamanda, güneşli günlerde irtifa alma tabiriyle, mahalli saatle içinde bulunulan zamandaki saatin vakti ile dünya ekseninin güneş yörüngesindeki hareketiyle meydana getirdiği epliktik eksenle oluşturduğu açı, meskûn bulunulan mahaldeki yerin arz üzerindeki enlemin (paralel) bulunmasına yardımcı olan bir ilimdir. Hocasından öğrendiği bu ilmi, Urfa’da günümüzde kendisinden başka tahsil eden yoktur diyebiliriz. Bu konuda bildiklerini, öğrendiklerini ve çalışmalarını kayıt altına almıştır. Fakat bu çalışmalarını baskıya

¹⁸⁷ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 13.06.2012.

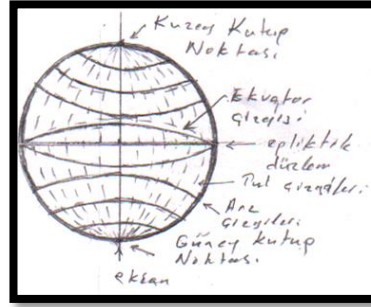
¹⁸⁸ Muvakkit, namaz vakitlerinin güneşe göre ve hassas bir şekilde belirlenmesi ile kible yönünün dakik olarak tayinini ayarlayan kimse olmakla beraber namaz vakitlerinin belirlenmesinde kullanılan çeşitli saatleri düzenleyen, bunların ayarlarına ve tamirlerine bakan kişidir. Muvakkitlere saatçi veya muvakkit-i salât da denilir, onların faaliyet gösterdiği yere de muvakkithane denir. Daha fazla bilgi için bkz. Salim Aydın, “Muvakkithane”, *DİA*, 2006, Cilt 31, s. 413.

vermemiştir. Hüs-n-i hat talimi ve meşki ile ilgili çalışmaları da aynı şekilde bir araya getirmiş, hatta birkaç defa da basıma hazırlamış ise de çeşitli nedenlerden dolayı baskıya verememiştir.

Hat sanatı çalışmaları dışında, Arapça gramer bilgisi olan sarf nahiv, mantık, feraiz (miras hukuku), fıkıh ve ilm-i zilâl gibi ilmi çalışmaları ile sanata dair bazı terimlerin izahını yaptığı lügatçe diye tanımladığı bir çalışması vardır. Burada ilm-i zilâl ile lügatçe adlı çalışmasını aktarabiliriz.

1. 5. 1. İlm-i Zilâl (Gölge İlmî)¹⁸⁹

Kutuplardan ekvatora doğru basık bir küre şeklinde olan dünyamızı çevreleyen bir takım hayali çizgiler olduğu kabul edilmektedir. Kutup noktalarından eşit uzaklıkta bulunan noktaları birleştiren daireye Ekvator denir. Ekvatora paralel olan ve birer derece aralıklarla geçen dairelere eski tabirle “arz” günümüzde ise Paralel daireleri denir. Paralel dairelerini başlangıç yeri olan ekvator, sıfır numaralı paralel dairesini oluşturur. Ekvator dünyayı kuzey ve güney olmak üzere iki eşit yarıküreye ayırır.

45: Mahmut Dörtbudak'ın kendi çizimi

Kuzey kutbundan güneye doğru dünyanın iç kısmından geçtiği varsayılan çizgiye de “eksen” tabiri kullanılır. Eksen çizgisinin ortasından doksan derecelik açıyla çizilen itibari daireye de “epliktik düzlem” denilir. Kuzey ve güney kutup noktaları arasından ekvatoru keserek geçen itibari çizgilerin toplam sayısı 360 adettir. Tul, boylam veya meridyen de denilen bu çizgilerin başlangıç noktasındaki ilk çizginin Londra'dan geçtiği kabul edilmektedir. Bu çizgi tulleri

¹⁸⁹ Mahmut Dörtbudak'ın kendi çalışması ve açıklamaları (15. 02. 2015).

(boylam) ikiye ayırır. Doğusunda kalanlara doğu tulu, batısında kalanlara da batı tulu denilir. Her tulun diğerine olan uzaklığı zaman dilimi itibari ile 4 dakikadır. Arz (paralel) aralıkları da metre ölçü birimiyle 111 km dir.

Dünya'nın üç farklı hareketi vardır. Güneş etrafındaki hareketi ile yıllar oluşur. Yıllar da aylara taksim edilir. Ekvator cihetiyle eksen merkezli doğu batı yönündeki hareketiyle de günler oluşur. Bir günde bir gece ve bir de gündüz vardır. Günler zaman dilimi itibariyle 24 saattir. Her saat derecesi tul itibariyle 15 tuldür. Hıristiyan âleminde yeni günün başlangıcı gece yarısından sonra başlar. İslam âleminde ise yeni günün başlaması güneşin batışından sonra başlar. Güneşin batmasıyla itibar olunan mahalli zaman 0 yani 12 olarak kabul edilir. Dünyanın üçüncü hareketi de eksen hareketidir. Eksenin (epliktik düzlem) ekvatorla yaptığı yaklaşık 24 derecelik dairevi açıyla mevsimler oluşur. Bu hareketle gece gündüz farkları da meydana gelmektedir. Dünyanın bu hareketiyle de aynı zamanda güneşten akseden şualar ile mevsimlerdeki sıcaklık soğukluk farkları oluşur. Kuzey kutup noktasının güneşten daha fazla şualarını aldığı günün geceden fazla olduğu mevsimlere yaz mevsimi denmektedir. İlm-i zilâlde bu hale “şimali” denilir. Kuzey yarım kürede yaz mevsimi hükmederken güneyde kış mevsimidir. Güneyde kış mevsiminin olduğu hale de “cenubi” denir.

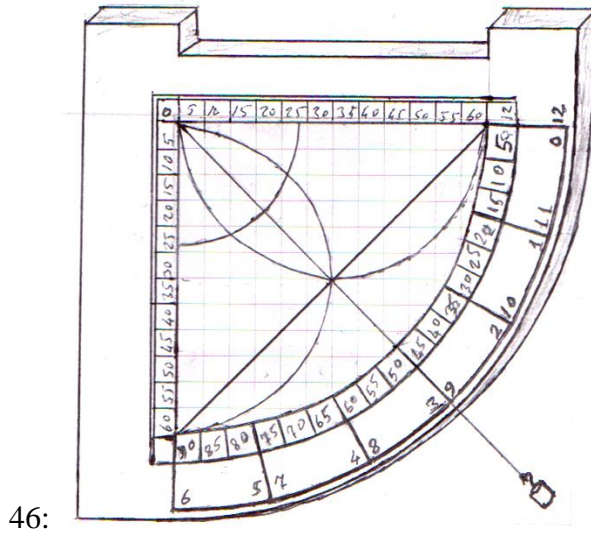
Güneş, güneş sisteminin merkezinde sabittir. Hareketi sistemiyle beraberdir. Belki kendi eksenini etrafında mütedavirdir. Ancak bizim konumuz, mevsimlere göre güneş ışığındaki cismin gölgesindeki değişimi, dünyanın zaman dilimindeki değişkenliğiyle alakalıdır. Bunun için gölgenin tespiti bu tespitle de güneş saati oluşturuldu.

Gnomoni (güneş saatinde gölgeyi tabanı aktaran kısım) alanı içine giren güneş saatinin yapımı Anaksimandros'a (M.Ö. VI. yy) mal edilir. Herodot ise aleti Keldanilerin bulduğunu yazar (meydan Larousse cilt 5). Güneş saatinin temel ilkesi dünya eksenini doğrultusunda mil tabir edilen sivri uçlu çubuk geçilir. Bu mil dik bir düzlem üzerinde 24 çizgi çizilir. Bu çizgiler üzerine değişik saatlerde milin gölgeleri düşer. Zeminde saat çizgileri olur. Bu sistemle oluşturulan zaman ölçeğinden (saat aleti) güneşli günlerde istifade edilir. Bu sistemden başka olarak mevsime göre yapılan hesaplara dayalı, güneşli zamanlarda vaktin

belirlenmesinde istifade edilen bilimde de “ ilm-i zilâl” den (gölge bilimi) faydalanılır.

Öyleyse İlm-i Zilâl Nedir?

İlm-i zilâl Arapça isim tamlaması olan iki kelimedden meydana gelmiştir. Malum olan ilim kelimesinden sonraki zilâl lafzı Türkçe karşılığıyla gölge demektir. Şekilde görüldüğü gibi iki-üç veya daha fazla düz iki köşesi arasındaki kalan kısmı çeyrek daire şeklinde müdevver (dairevi) bir tahta parçasıdır. Bu tahtaya “irtifa” tahtası da denilmektedir. Bunun üzerinde bir takım belirlenmiş kareler ve tespit edilmiş muhatap çizgilerle rakamlar vardır. Sağ üst köşesinin karşısında sol üst çıkıntı ve ikisinin arasında düzgün çıkarılmış bir bölge vardır. Bu alet sağ ve sol avuç içinde tutularak sol taraf alındıktan sonra sol üst çıkıntı - gölge sağ üst çıkıntıyı sıyrarak yalayacak şekilde tespitiyle bu hareketten dolayı bu ilme “ilm-i zilâl” demek adet olmuştur. İlm-i zilâl’in talimini konu edilen risalenin ismi “keddusi”dir. Bu isim sebebiyle Urfa çevresinde ilm-i zilâl’e ilm-i keddusi de denilmektedir.

Yukarıya resmedilen alet¹⁹⁰ ile beş vakit namazın mahalli saat itibariyle hangi saatlere tekabül edecekleri belirlenir. İmsak, güneşin doğuşu, zeval vaktiyle gecenin yarısı da (nısfı'l-leyl) belirlenir.

¹⁹⁰ Mahmut Dörtbudak'ın kendi çizimi

Şekildeki “0” noktasından itibaren sağ ve aşağı sola doğru 24 dereceleri arasında çeyrek çember dünya eksenini ile 90 derece açı olarak çizilen izafi daire ki buna epliktik düzlem diye tabir edilir. bu epliktik düzlemin mevsimler itibariyle ekvatorla oluşan açı derecesini tespiti yarar. Sağ üst köşeden aşağı sol köşeye kadar 0-90 derece arasındaki rakamlar, dünyadaki var sayılan ekvator dan kutuplara doğru arz (enlem) çizgilerine bedeldir. Güneş tam zevalde iken alınan irtifa mevsimine göre epliktik açının çıkarılması veya ilavesiyle irtifa alınan yerin arzı tespit edilmiş olduğu gibi gece gündüz on iki saat olduğu yılın günlerinde zeval vakti alınan irtifa da arzı gösterir.

Sol çıkıntı (çene) altındaki sıfır noktasının bulunduğu yere ince ipek sicimin geçirildiği noktaya da merkez denilir. Merkezdeki delikten geçirilen sicimin alt köşesinde sicimin gerilmesi için bağlanan ağırlığa “şakül” denilir. Sicim üzerinde düğümlenen iki küçük ip dahi vardır. Bunların irtifa esnasında sicim üzerinde aşağıya-yukarıya doğru hareket kabiliyetleri vardır ki bunlara da “muri” denir.

Kavs-ı İrtifa: İrtifa tahtasının evvelindeki sıfır rakamından itibaren başlayıp 90 rakamında son bulan $\frac{1}{4}$ daire parçasına irtifa yayı denilir ki bu alete bundan dolayı da “rubu’l irtifa” da denilir.

“ceb’i-tamam” irtifa tahtasının evvelinden merkezden sola ve aynı zamanda yine aynı merkezden aşağıya doğru nihayete eren çizgiye verilen isimdir.

“Sittiyin” irtifa tahtasını merkezden aşağıya ve sağ uçlara doğru çizilen 0-60 rakamlı çizgilere denilir ki sağ üst köşede nihayete eren çizgiye “evvel” sol alt köşede nihayete eren çizgiye de “ahir” denilir.

“Muri” merkezden aşağıya doğru şakülle nihayetlenen ipek sicim üzerinde hareket ettirebilen düğüm iplere denilir ki merkez tarafında olana “yukarı muri” şakül tarafında olana da “aşağı muri” denir.

Ceb’ül Menkusu: Merkezden itibaren aşağı doğru çizilen 60 adet doğru çizgilere verilen isimdir.

Ceb’ül Mabsute: Merkezden itibaren soldan sağa doğru birbirlerine paralel olan 60 ince çizgilere verilen isimdir.

Tecvibi Evvel ve Sani: İrtifa tahtasının merkezinden itibaren sağ tarafta nihayete eren çizgiye “tecvibi evvel” sol aşağıya doğru nihayetlenen çizgiye de “tecvibi sani” denilir.

Kavs-ı Meyl: Ceb-i mebsutenin 24.çizginin başlangıç noktasından başlayıp ceb-i menkusenin 24.çizgisinde nihayete eren çeyrek dairevi çizgiye denilir. (buralardaki 24.çizgiler kolaylık içindir. Gerçek 23°27'45" dir.

Hatt-ı Asr (İkinci namazı çizgisi): İrtifa tahtasının sağ üst köşe ceb'ül menkusenin 60° çizgisinden çıkıp ceb'ül mebsutenin 60° çizgisinde nihayete eren ve merkezden 42.5° uzakta bulunan doğru çizgiye denir. Bazı irtifa aletlerinde iki adet asr (ikinci namazı) çizgisi vardır. İkinci asr çizgisi ise yine ceb'ül menkusenin 60° çizgisinden çıkıp ceb2ül mebsutenin 27.5° nihayete erer. İmam-ı Azam Hanefi mezhebine göre ikinci namazının duhul (giriş) vaktinin evveli asrı sani çizgisiyle girmiş olur.

Hedefan: İrtifa tahtası ele alındığında gölgelerin izdüşümlerinin tesbitine yarayan üst iki çıkıntıya “çene” veya “hedefan” denilir. Soldaki yani merkezin üzerindeki çıkıntıya “ulya” diğerine de “sufla” tabiri kullanılır.

İrtifa aletini kullanabilmek için mevsimleri ve burçları bilmek gerekir. Günler takvim günüyle değil burçlara göre hesap edilir. Kuzey yarım kürede şimali burçlar ki bu zamanda gündüzler uzun geceler ise kısadır. Bunların aksi cenubi burçlar ki gündüzler gecelerden kısa olur. Kuzey-şimali burçlar toplam gün itibariyle 183 gündür. Cenubi burçların sayısı ise toplam gün itibariyle 182 olup şubat ayı 29 olduğu senelerde ise cenubi burçlar 183 güne kamil olur.

Şimali burçlar: Hamel (22 Mart- 21 Nisan), Sevr (22 Nisan- 21 Mayıs), Cevza (22 Mayıs- 21 Haziran), Seretan (22 Haziran- 20 Temmuz), Sümbül (21 Ağustos- 20 Eylül), Mizan (21 Eylül- 20 Ekim).

Cenubi burçlar: Akrep (21 Ekim- 21 Kasım), Kavs(22 Kasım- 20 Aralık), Cedi (20 Aralık- 22 Ocak), Delv (23 Ocak- 23 Şubat), Hut (24 Şubat- 21 Mart).¹⁹¹

¹⁹¹ Mahmut Dörtbudak'ın kendi açıklamaları (15. 02. 2015).

1. 5. 2. Lügatçe¹⁹²

A

Acem yazısı: Dört tarafı birbirine denk ve ölçülü İran yazısıdır. İranlılar buna çardek veya cehardenk demektedir.

Ahsen: En güzel

Akma: Katkı ve karışım hatalarından dolayı, boya ve mürekkebin kâğıt üzerinde durmayarak kayması sonucu renklerin birbirine karışması

Alaylı: Taklit ve kopyacılıkla iş yapan kimseler

Algün: Parlak pembe renk

Alt kalıp: Kopyalanmak istenilen bir yazı veya motifin iğneleme usulüyle esas kalıbın altında bulunan kalıp

Altın cetvel: Yazma eserlerin yapraklarındaki metni çevreleyen siyah çizgi

Altın ezme: Altın varak'ın (sayfa haline getirilmiş altın) usulüne göre ezilerek mürekkep haline getirilmesine denilir.

Altın mühresi: Yazı ve tezhipte kullanılan altın ezmesinin matlığını gidermek için kullanılan mühreye denilir. Çeşitli biçim ve maddelerden yapılır ve çeşitli isimlerle anılır. Mesela akik taşından yapılanlara “zermühre”, “miskale” veya “mazzkale” denilir.

Altın suyu: Tezhip ve yazıda kullanılan altın varaktan yapılan mürekkep

Altın tozu: Serpme ve yıldızlama tekniğinde kullanılan toz halinde altın

Altın varak: Yazı ve genellikle tezhip için dövülmek suretiyle son derece inceltilerek kâğıt haline getirilen altın levha

Altlık: Yazarken kâğıdın kirlenmesini önlemek kastıyla elin altına konulan ve elin hareketini kolaylaştıran genellikle meşinden (deri) olan alet

Anat: Rengin tonları

Arap zamkı: Tropikal bölgelerdeki bir tür akasya ağacında çıkan reçine çeşididir. Toz halinde mürekkep yapımında kullanılır.

Arz kâğıdı: Sadrazamın padişaha sunduğu ve genelde 15x25 cm ebadındaki arz-u hal kâğıdı

¹⁹² Mahmut Dörtbudak'ın kendi çalışması ve açıklamaları (20. 02. 2015).

Avesta hattı: Sami kaynaklı bir tür İran yazısıdır. Toplam 44 harfli olan bu yazı sağdan sola doğru yazılır.

Ay-Aylar: Kitap ve hat sanatında hicri sene ile birlikte kullanılan yılın 29-30 günlük birimlerine ay denir. Her ay 29 ve 30 günlük birimin bir ismi ve bu ismi sembolize eden harfler vardır. Muharrem “م”, Safer “ص”, Rabiülevvel “ا”, Rabiülahir “ر”, Cemaziyelevvel “ج”, Cemaziyelahir “ح”, Recep “ب”, Şaban “ش”, Ramazan “ن”, Şevval “ل”, Zilkade “ذ”, Zilhicce “ه”.

Hicri sene aylarının ilk gününe “غرة” (Gurre), son gününe “سلخ” (Selh), ilk on gününe “اوائل” (Evail), son on gününe “اواخر” (Evahir), ikisinin arasındaki günlere de “اواسط” (Evasıt) denir.

Azvay: Aden Körfezi’nde acı ağacın özsuyu olup siyah mürekkep yapımında kullanılan bir madde

B

Bademi mühre: Badem şeklindeki mühre

Baga: Süs eşyası veya benzeri yapımında kullanılan kaplumbağa kabuğuna verilen isimdir.

Balık tutkalı: Bir çeşit balık türünden elde edilen tutkaldır.

Boşluk: Kitapların belirli yapraklarına yapılan süslü levhalardır.

Bed’: Kalemin yazıya başladığı yer

Bende: Köle anlamında tevazu için kullanılır.

Berat: Osmanlı padişahları tarafından kişilere verilen resmi belgelere denilir.

Beyaza çekme: Hazırlanan bir müsveddeyi temize çekmeye (tebyiz) denilir.

Beyazî: Yatay olarak açılan ve şiir gibi şeylerin günlük olarak yazıldığı defterdir. Buna “Cönk” veya “Danadili” de denir.

Beyne’s-sütur: Yazma eserlerin satırları arasına yapılan çeşitli motiflerden oluşan süslemelere denir.

Bezeme: Süsleme

Bezeme yazı: Herhangi bir kalem türüne tabi olmaya (kural dışı) yazı çeşitlerinin genel isimleridir. Daha çok resim veya sembolik yazı türleridir.

Billur mühre: Cam ve kristalden yapılan mhredir.

Bitik: Mektup, yazı, hat gibi anlamlara gelen kökeni Uygurca olan bir deyimdir. Kâtip anlamında “bitiki” kullanılır.

Bride: Kğıtları katladıktan sonra onları kesip oymak suretiyle ortaya çıkan dantel görünümündeki süslü şekillerdir.

C

Celi-celil: Büyük, iri, muhteşem, ulu.

Cereyan: Kalemin el ve mürekkeple birlikte hareketi

Cild: Deri, kap, kitap anlamındadır. Kitapları korumak için ön ve arka tarafındaki işlemeli kapaklara cild (cilt) denilir. “Ciltcilik” İslam kitap kültüründe öneme haiz bir meslektir.

Cild-bend: Ciltli kitapların içine konulduğu kutu şeklindeki koruyucu muhafazalara denildiği gibi aharlanmış veya mhrlenmiş kâğıtları, yazılmış levhaları, resimleri korumak için genellikle deri ile kaplanmış dosya büyüklüğündeki muhafazaya da cilt-bend denilir.

Cönk: Beyazi de denilir. Uzunlamasına açılan ve daha çok şiir yazmakta kullanılan günlük defter. Cönk köşe manasında da kullanılır.

Cz gl: Kur’an-ı Kerimi oluşturan cüzlerin ilk sayfalarına konulan belirtme sslemeleridir.

Czlk kâğıt: Kur’an-ı Kerim’in cüzlerini yazmaya yetecek kadar kâğıt form.



akmak mühre: Ağaçtan mühre

alakalem: Sanat veya ilmi değeri olmayan ve sratlice yazılmış yazı tarzı

ekmek: Aharlanacak kâğıdın suya batırılıp çıkarılması

engr battal: Büyük ebattaki renkli kâğıt

ep yazısı: Divani yazıdan intişar eden yazı türleri

erbe: Yağlı ve şeffaf kâğıt

Çıkartma: Öğrenci meşki üzerinde hocası tarafından yapılan düzeltmelerdir. Düzeltmelerin, farklı renklerdeki mürekkeple harf veya kelimenin altına veya satır hizasına yapılması şeklindedir.

Çift aharlı: Birden fazla aharlanmış kâğıt, çiftâli

Çift kuzu: Kitaplarda yazı ile kenar boşluğunu ayırmak için çekilen çift çizgi

Çift pervaz: Levhaların kenarlarına yapıştırılan renkli kâğıtlara paralel ince bordür

Çivit: Pakistan-Hint ve Çin taraflarında yetişen çivit otundan elde edilen koyu mavi boyadır. Bunun kırmızı, yeşil ve sarı olanları varsa da çivit sözüyle koyu mavi kast edilir.

D

Dere: Meşk kâğıtlarının tomanı

Derkenar: Esas sayfa yazılarının kenarlarına çıkartılan yazılara denir. Çıkma yazı tabiri de kullanılır.

Destimal: El silmek için kullanılan bez mendil

Dip taşı: Altın varakı dövmeye yarayan mermer taş

Divan kâtibi: Divan'da yazı işleriyle görevli kimse

Dude: Saf bezir yağından yapılan is

Dude ihracı: İs elde etme sanatı

E

Ebcad: Fenike alfabesinden mülhem olarak Arap alfabesinin diziliş sırasına verilen isimdir. Tarih düşürmede (çıkarma) kullanılan harflerin diziliş ve sayı değerleri farklıdır.

Ebrulu kâğıt: Ebrulanmış kağıda denir. Levhalarda, muraka'larda, çerçeve, cilt ve kaplamalarda kullanılır.

Edevat: Hattatların hat sanatının icrasında kullandıkları malzemelerin hepsine birden verilen isimdir.

Efsinti: Siyah mürekkep yapımında kullanılan acı pelis otunun adıdır.

El yazması: El ile yazılmış kitap

Elvan kâğıt: Çeşitli renklerde boyanmış renkli kağıt

Endaze: Hat sanatında harfin nokta değeriyle ölçülmesi, 60 cm. uzunluğunda eski bir ölçü birimidir.

Eskiz: Tasarım ve planlamanın yapıldığı müsvedde olarak kullanılan bir çeşit şeffaf kâğıt

Eznev: Öğrencinin meşkte hocası tarafından yeniden yazılmasını istediği bölüm için kullanılır. Yeniden anlamına gelir.

Ezsenev: Meşkin yeniden yazılmasını bildiren ifade

F

Fersude: Eskimiş, solmuş, yıpranmış

Frenk altını: Ayarı düşük altın tozu için kullanılır

G

Garva: Kesildiği halde ağzı düzeltilmemiş kalem

Gelin tacı: Siyah mürekkep yapımında kullanılan eftinim, cin veya kafir sacı denilen tıbbi bir maddedir.

Gubar: Toz

Gubari: Çok ince yazıya denilir

H

Hafi: 1. Gizli, ince. 2. Yazının ince yazılış şekli

Hahişker: İstekli, hevesli, sanata başlamak isteyen kişi

Hamiş: Kenar anlamında dipnot veya yazının altına sonradan eklenen satırlara denir.

Hançere: Tuğranın kol denilen bölümü, soldan sağa doğru kavisli paralel çizgi

Harrareku: “Bunu yazan” anlamında eseri yazan kimsenin ismini yazmadan önce kullandığı söz

Hat-Şinas: Hat sanatında uzmanlaşan kimse

Hattat-ı Rum: Anadolu hattatlarının genel ünvanı

Hatt-ı dest: El yazısı olan eser, yazma kitap

Hatt-ı Hümayun: Padişahın el yazısıyla tezyin edilmiş ferman

Hatt-ı İcazet: İcazetnamenin yazıldığı yazı türü

Hatt-ı İlhanî: Mimari kitabelerde kullanılan ilhanlılar dönemi

Hatt-ı Mağribî: Atlas ülkelerinde halen kullanılan bir yazı türü

Hatt-ı Şehriyari: Padişah imzasını taşıyan yazıdır. Bu yazı padişah tarafından yazıldığı gibi kâtipleri tarafından da yazılmış olabilir.

Hatt-ı Yemeni: Hatt-ı Hamirî de denilen bu yazı Arap yazı türünün ilk örneğidir.

Hatt-ı Zerendud: Altın mürekkeple yazılmış yazı

Hazef: Noktasız harflerden oluşan yazılar

Hendesi: Geometri

Hizb gülü: Kur'an-ı Kerim'deki hizipleri belirtmek için sayfa kenarlarına yapılan süslü işaretler

Huffi: Çizmeye koyulacak kadar küçük defter

Hurde: Küçük, ince yazılardır. Çok ince kalemle yazılır.

İ

İ'cam: Yazıyı noktalama işlemi

İbda': Kalemin yazmaya başladığı ilk nokta

İcazet: Diploma, yetki belgesi, eseri yazan kişiye eserine imza atma yetkisini veren belge

İcazetname: İcazet belgesi

İğne tahtası: İğnelemenin üzerinde yapıldığı tahta

İğnedan: İğnedanlık ta denilir. İğnenin konulduğu kutu

İhcam: Harfi bir defada hemen yazmak

İklil: Yazma eserlerdeki isim ve bölüm başlıklarını bildiren sayfa

İmza: Eseri yapan tarafından eserin belirli bir yerine koyduğu isim veya işaret

İnşa: 1.Yazı örneklerinin bulunduğu defter veya kitap. 2.Düz yazı, yazıya dökme veya kaleme alma

İstinsah: Bir eseri çoğaltma, nüshalandırma, kopyalama

İşlek yazı: Tashihsiz fakat çok güzel olmayan yazı

J

Jelatin: Hayvan bağırsak, deri veya kemiğinden yapılan ve mürekkep yapımında kullanılan bir çeşit pelte, tutkal çeşidi

Jengar: Mavimsi yeşil renkli mürekkep yapmak için kullanılan bakır oksit

K

Kâğıt paklamak: Yıpranmış kağıt eserleri onarırken, kağıdın arkasına yapıştırılan diğer bir kağıdın kenarlarının keskin bir aletle inceltilmesi

Kalem sahibi: Güzel ve sanatkârane yazı yazan kimse

Kalemgir: Yazıyı güzel gösterecek haldeki mamul kâğıt

Kalemi kırık: Güzel yazı yazmasını beceremeyen kişi

Kalemzen: Kalemi kuvvetli olan veya kâtip anlamında

Kargacık: Sayfalarda boş kalan yerlere yapılan süslemeler

Kavi kağıt: Sağlam ve dayanıklı kağıt

Ketebe: Eseri yazan

Ketebe kıtası: Hat sanatında yetişen uzman kişiye verilen izinname (icazet)

Kıt'a: Güzel bir hatla yazılmış küçük levha, iki beyitten oluşan şiir

Kitre: Ebru ve eczacılıkta kullanılan bitkisel reçine (tutkal) çeşidine denir. Kesira çalılarının gövdesinden sızan ve hava ile temas edince katılaştıran bir madde

Kontur: Kenar çizgisi, çerçeve, yazı

Kuyud-ı kadime: Yazılı belgeler, eski kayıtlar

Küf rengi: “Çal renk” denilen siyah ile beyazın karışımıyla oluşan renk

L

La edri: Kim tarafından yazıldığı belli olmayan eser

Lika: 1. Kalemin ağızındaki mürekkep damlasını önlemek için mürekkep kabına konulan ham (işlenmemiş) ipek. 2. Altın varakı yapıştırmak için kullanılan bezir yağı.

M

Makleme: Kalem haline getirilmiş çizme aleti

Maskale: Yüzeyleri parlatmak için kullanılan metal

Matlab: Okuyucu tarafından kendince önemli olan ve dikkat çekmek için sahife kenarlarına yazılan kısa yazı, işaret veya süsler

Mecma': Büyük hokka, mürekkeplik

Medak: Somaki de denilen zırnık v.b. şeyleri ezme için kullanılan düz taş

Mibzele: Mürekkep süzmek için kullanılan keçe, çuha v.b. şeyler

Mihatta: Kalemin ucunu temizlemede kullanılan alet

Mihras: Havan, içinde bir şey dövmeye yarayan çukur kap

Milnaz: Boya karıştırmakta kullanılan alet

Minnaz: Havaneli, havanda bir şeyi dövmeye yarayan tokmak

Mirmele: Kâğıt üzerindeki mürekkebi kurutmak için kullanılan kumun konulduğu kap, rıhdanlık

Muavveç yazı: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun ihdas edip geliştirmeye çalıştığı eğri yazıdır. Buna alevli yazı veya alevi de denilmektedir.

Mübtedi: Hat sanatına ilk defa başlayan kimse

Müellif hattı: Eser sahibinin kendi el yazması ile kaleme aldığı kitap

Mühre: Hat sanatında aharlanan kağıtların çatlamaması veya pürüzlerinin giderilmesi için cam, çakmak taşı, veya akik gibi maddelerden yapılan araç

Mührezen: Mühre işini yapan kişi, sanatkâr

Mühür: Mükellef tarafından üzerinde ismi yazılı olan ve imza yerine geçen alet

Mülef: Likayı saracak alet

Mülzime: Kâğıtların üzerine konulan ağırlık

Müstensih: Bir eseri suret veya kopyasını çıkartarak çoğaltan kişi

Müşkil yazı: Okunması zor olan yazı

Müvellidi levn: Renk veren ve kendisinden boya elde edilen maddeler

N

Nakt: Kur'an-ı Kerim harflerinin noktalanması

Naturalizm: Tabiatı olduğu gibi kopya eden sanat akımı

Naturel: Süslemelerde kullanılan tabii şekiller

Neşsaf kağıdı: Mürekkep veya boya süzmekte kullanılan kağıt

Nisbet: Oran, orantı, ölçü, kıyaslama

Nüsha: Yazmaların elle çoğaltılmış örnekleri, kopya

P

Perdah: Cila, parlaklık, parlama, perdaht

Peştahta: Üzerinde yazı yazılan küçük yazı tahtası, piş-tahta

R

Resim yazı: Hayvan ve insan şeklinde resmedilmiş yazı, nesnenin doğrudan çizimi, piktografik yazı

Rugan: Süt veya ot benzeri şeylerden çıkarılan ve parlatıcı olarak kullanılan bir çeşit yağ

S

Sakal: Altın varakları yıpratmadan tutmaya ve yapıştırmaya yarayan seyrek tüylü geniş fırça

Sancak Kur'ânı: Ceviz kabuğu içine yerleştirilerek gemilerin sancak direğine çekilen çok küçük ebattaki Kur'an-ı Kerim

Saykal: Mühre aletine verilen bir başka isim, parlatıcı alet

Secavend: Kur'an-ı Kerimdeki tilavet işaretleri

Secde gülü: Kur'an-ı Kerimdeki secde ayetlerini belirtmek için sayfa kenarlarına yapılan motifler

Sene: Tuğralardaki esas metnin yazılı olduğu ilk bölüm, kürsi

Seyyahiye: Harflerin birbirleriyle olan ilişkisi

Sırrı mektûm: Hattatın sanat araçları ve sanatla olan ilgi, yakınlık ve samimiyet sırrı

Skelografi: Mühür ve mühür sanat bilgisi, vasfû'l-ahtam

Simili: Bir şeyin benzeri veya taklidi olan şey

Sin-taş: Mezarların baş ve ayak uçlarındaki kitabeler, mezar taşı

Sürh: Kırmızı renkli mürekkep

Ş

Şakuli hat: Amudi, dikey çizgi

Şazza: Kamış kalem ağzının vahşi tarafıyla, bazı harflerin üstüne konulan zülfe gibi takmalara denir.

Şebih yazı: İstif ve ibare bakımından birbirinin benzeri olan yazılar

T

Ta'likat: Yazma eserlerde sayfanın kenar boşluğuna yazılan açıklamalar, not

Taklid: Bir şeyin aslına bakarak yapmak

Takrir: Kalemi hareket ettirmek

Tarih düşmek: İmaret veya önemli olayları ebced hesabıyla kelime, cümle veya mısralarda tarih belirtmek, tarih düşürmek

Tarz-ı barid: Görüntüsü güzel olmayan eserler için kullanılır

Tashihsiz: Yazının düzeltme yapılmamış haline denir. Düzeltme yapılmaya gerek görülmeyen yazılara “tek kalem” denilir.

Tastir: Yazma, başa koyma, satırlama

Tav: Mürekkebin en güzel şekilde yazacak hale gelmesi

Tenasüb: İstif veya terkipte harflerin birbirleriyle uyum ve ahenk içinde olması

Tesvid: Karalama, kopyalama, müsvedde yapma

Tezhip: Altınlama, yazma eserlerin etrafını renkli boyalarla veya altın varak kullanarak süsleme sanatına denir.

Tezyinat: Süsleme demektir. Hatai ve Rumi diye iki kısma ayrılır. Hatai, çiçek ve yapraklarla stilize edilmiş girift şeklindeki desenler olup, ismini Hitay Türklerinden alır. Rumi ise, çeşitli hayvan şekillerinin stilize edildiği süsleme şeklidir. Orta Asya menşelidir. Rumi denilmesinin sebebi, Selçuklular zamanında Anadolu'ya Diyar-ı Rum denilmesindedir.

Tıla: Aharlı kâğıtta kalemin kaymasını önlemek için sürülen bir madde

Tirşe: Yazı, tezhip veya minyatür için kullanılan terbiye edilmiş deri

Tomar: Kâğıt ve derilerin uzunlamasına kesilerek boru şekline getirilmiş hali

U

Ufki hat: Yatay çizgi

Usul: Metod

Ü

Ünik: Eşi benzeri olmayan tek eser

Üslub: Sanatkârın kendine özgü olan yapım şekli

V

Varak: Yazılı kâğıt, yaprak

Vısak: Harfleri birbirine bağlayan parça, vessak

Vuzuh: Kolaylıkla okunabilen yazı, açıklık

Y

Yazıt: Mimari eserlerde eser hakkında bilgi veren kitabe

Yed-i tûla sahibi: Uzun öğrenim ve deneyimlerinden sonra alanında söz sahibi

Yele: Kuş veya kümes hayvanlarının büyükçe olan tüyü. Kalem kullanılmadan önce bu tüyle yazılar yazılırdı.

Yelen: Kuş veya kümes hayvanlarının kanadından düşen tüy

Z

Zencerek: Yazıda harflerin uzantılarının birbirlerine zincir şeklinde geçmesi

Zırnık: Arsenik sülfürün halk arasındaki ismi olup birkaç renklidir. Sarı renkte olanı mürekkep yapımında kullanılır.

Zir-i meşk: Yazı althığı

1. 6. KÜTÜPHANESİNDEKİ HAT İLE İLGİLİ KİTAPLAR¹⁹³

- *Albaraka Türk Hat Yarışmasından Seçme Eserler* (3. Baskı, İstanbul, 2007).
- *Amuzeş-i Hattı Ta'lik* (Hat: Mahmut Namcu, Kütüphane Molla, İran, 1370) Farsça.
- *Anadolu'da Türk İslâm Sanatı* (Mustafa Bektaşoğlu, D.İ.B. yay. Sanat Eserleri no: 9, Başak Matbaacılık, Ankara, 2009).
- *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı* (Muammer Ülker, Türkiye İş Bankası Kültür yay. No: 277, Ankara, 1987). Türkçe-İngilizce.
- *Camiû'l-Hattı'l-Arabi*, (Fevzi Salim Afifi, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire, 1996 / 1416) Arapça.
- *Devlet Türk Süsleme Sanatları Sergisi Sergiye Katılan Eserlerin Örnek Fotoğrafları* (Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğü).
- *El-Hattı'l-Kufî* (Ahmet Sabri Mahmut Zaîd), Arapça.
- *Emşakü'l-Hattat-ı Muhammed Şevki fî Sülüs ve Nesih* (Milletlerarası İslâm Kültür ve Mirasını Koruma Komisyonu, İstanbul, 1999).
- *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı* (Abdülhamit Tüfekçioğlu, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 2001).
- *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi* (J. Strzygowski Glück ve Fuat Köprülü, çeviren: A. Cemal Köprülü, İş Bankası yay. Ankara).
- *Eski Yazı Gramer-Metinler* (Faruk K. Timurtaş, İstanbul, 1962) Osmanlıca.
- *Eski Yazıları Okuma Anahtarı* (Mahmut Yazır, Vakıflar Kayıt Mümeyyizi, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul, 1942).
- *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı* (Ekrem Hakkı Ayveri, İstanbul Matbaası, 1953).
- *Günümüz Sanatçılarından Türk İslâm Sanatı Örnekleri* (Diyanet Vakfı yay. Ankara, 1997).

¹⁹³ Mahmut Dörtbudak'ın kendi beyanattır

- *Güzeli Bulmak–Hattatların Hali* (Ahmet Efe, Esra Sanat Yay. Konya, 1994).
- *Halim Efendi'nin Nesih, Dîvânî, Celi-Dîvânî, Rık'a Meşk Murakkai* (Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat, No: 73, İstanbul, 2000).
- *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* (Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat, No: 68, İstanbul, 2003).
- *Hat Sanatımız Tarihçesi, Malzeme, Aletler ve Meşkler* (Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1982).
- *Hat ve Hattatan* (Habibi, Kostantiniyye, 1306) Osmanlıca.
- *Hat-ü Tahrir “Nesta'lik-Şikeste”* (Seyyid Ali Musa, Tahran, 1387) Farsça.
- *Hat, Tezhip Sanatları Deyim ve Terimleri Sözlüğü* (Hasan Özönder, Konya, 2003).
- *Hattat Hafız Kemal Batanay* (Muhittin Serin, Kubbealtı yay. 2010).
- *Hattat Şeyh Hamdullah* (Muhittin Serin, Kubbealtı yay. 2007).
- *Hatt-ı Dîvânî* (Ahmet Sabri Zaid, Mektebetü ibn-i Sina, Kahire) Arapça.
- *Hatt-ı Sülüs* (Ahmet Sabri Zaid, Mektebetü ibn-i Sina, Kahire) Arapça
- *Hulusi Efendi Ta'lik Meşk Murakkai* (Neşre Hazırlayan: Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat No: 65, İstanbul, 1999).
- *Hüsn-i hat Bibliyografyası “1888-1988”* (Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler: 44, Ankara, 1990).
- *İlaveli Nüzhetü'l-Münşeat* (Sahafi Osmanî Matbaası, 1318) Osmanlıca.
- *İnşa-i Cedid* (İstanbul, 1319) Osmanlıca.
- *İnşa-i Sağir* (Ahmet Cevdet ve Şürekâsı, Der Saadet Osmaniye Matbaası, 1317) Osmanlıca.
- *İslâm Paleografyası Diplomatik Arşivcilik* (Cahit Baltacıoğlu, Marmara Ü. İlahiyat F. Vakfi Yay. No: 28, Doğan Ofset, İstanbul, 1989).
- *Kalem-ü Şa'n Li Hüsn-i Hat* (Seyyid Muhammed Mecdi, 1278) Osmanlıca.

- *Kavaid-i Hattı Farisî* (Ahmet Sabri, Mahmut Zaîd), Arapça.
- *Kazasker Mustafa İzzet Efendi Sülüs, Nesh Meşk Murakkâ* (Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat, No: 47, İstanbul, 1996).
- *Kırk Hadis*, (Hat: Hamit Aytaç, Hazırlayan: Abdulkadir Karahan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. No: 626 Ankara, 1986).
- *Kırk Hadis*, (Hat: Hamit Aytaç, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1977).
- *Kitabu Levhatü'l-Faize fi Müsabakatü'd-Devliyyetü'l-Ula fi'l-Hat*, (Hazırlayan: Muhammed Tamimi, 1987).
- *Levhatü'n-Fenniye min Revaiu'l hattü'l Arabi* (Ahmet Sabri Zaid, Metabiu'l-Ubud el-Hadise, Kahire, 2011) Arapça.
- *Mecmuatü'n-Hattiyetü'n li envai'l-Hututi'l-Arabiye* (Hattat: Haşim Muhammed, Bağdat, Irak, 1941 / 1381) Arapça.
- *Mecmuatü'n min el-Hututi'l-Arabiye* (Fevzi Salim Afifi, Mısır, 1975) Arapça.
- *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli* (Mahmut Bedreddin Yazır, DİB Yay. Ankara, 1972).
- *Menakıb-ı Hünerveran* (Gelibolulu Mustafa Ali, Hazırlayan Dr. Müjgan Cunbur, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. Ankara, 1982).
- *Meşk Mecmuası Sülüs-Nesih-Ta'lik Hattı* (Muhammed İzzet Efendi, Darüşşifa matbaası, İstanbul, 1306) Osmanlıca.
- *Muhtasar Nevdeste yahut Münşeati Cedidiye* (Müellifi Zeki, Mahmut Bey Matbaası, 8.Baskı, 1338) Osmanlıca.
- *Murakka'i Has* (M. Uğur Derman, Kubbealtı yay. 2009).
- *Nukatüin Fevku'l Huruf* (Muhammed Haddad, 1943) Arapça.
- *Osmanlı Fermanları - Ottoman Fermans* (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, yayın no: 63), Türkçe-İngilizce.
- *Osmanlıca Gramer* (Faruk K. Timurtaş, İstanbul, 1964)
- *Rahatü's-Sudur ve Âyetü's-Sürur* (Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi, Farsçadan Tercüme: Ahmet Ateş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957).

- *Resm-i Hattı Emirhani* (Naşir: Encümen Hoşniyan, Tabistan, İran, 1384) Farsça.
- *Ruhu't-Ta'lik* (1214) Osmanlıca.
- *Siyakat Yazısı* (Mahmut Yazır, İstanbul, 1941).
- *Son Hattatlar "Sülüs, Nesih, Celi ve Ta'lik Hattatları"* (İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, 1970).
- *Son Türkçe Elif - Ba Nesih ve Rık'a Yazısı* (Tabı ve Naşiri: İbrahim Hilmi, İstanbul, 1928) Osmanlıca.
- *Şanlıurfa Çarşıları Hanları ve El Sanatları* (Cihat ve Sabri Kürkçüoğlu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü yay. Ankara, 2011).
- *Şanlıurfa İl ve İlçelerinde Kitabeler* (Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yay. Şehir kitaplığı dizisi: 22, Konya, 2012).
- *Şevki Efendi'nin Sülüs ve Nesih Meşk Murakkatı* (Muhittin Serin, Kubbealtı Neşriyat, No: 44, İstanbul, 1996).
- *Talik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım* (Nihat Boydaş, MEB Yay. 2532, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 653, İstanbul, 1994).
- *Talimi Hatt-ı Nesih* (Macid Haşim Mahmud, Dar-ı Rıdvan, Halep, Suriye) Arapça.
- *Talimi Hatt-ı Rık'a* (Mihri's-Seyyid Mahmud, Mektebetü İbn Sina, Kahire) Arapça.
- *Tarih-i Hat ve Nûşe Hayguhen Afgan Kâbil – A Shont History of Calligraphy and Epigraphy in Afganistan* (By Abdülhayy Habibi, 1350) Afganca-İngilizce.
- *Tuhfe-i Hattatin* (Müstekımzâde Süleyman Sadettin Efendi, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928) Osmanlıca.
- *Türk Hat Üstadları* (Hattat Aziz Efendi, Muhittin Serin, İkinci baskı, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1990).
- *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu* (Proje Yürütücüsü: İsmet Parmaksızoğlu – Abdullah Uysal, Adana İl Kütüphanesi ve Müzesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1989).

- *Türk Yazı Çeşitleri* (Süheyl Ünver, İstanbul, 1953)
- *Türklerde Yazı Sanatı* (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Türk İslâm Sanatları Enstitüsü yay. Ankara, 1958).
- *Urfalı Hattat Behçet Arabî* (Cihat Kürkçüoğlu, Şanlıurfa Belediyesi, Kültür Eğitim Müdürlüğü yay. 1997).
- *Yazı Mecmuası/Meşk Mecmuası* (İsmail Rüşdi, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1324) Osmanlıca.
- *Yazıya Giriş* (M. Hüsrev Subaşı, Dersaadet yayınevi, İstanbul, 1987).

1. 7. KÜTÜPHANESİNDEKİ YAZMA ESERLER¹⁹⁴

KÜTÜPHANESİNDEKİ YAZMA ESERLER							
	ESERİN ADI	MÜELLİF/ MÜSTENSİH	TÜRÜ	YAZIM YERİ	YAZIM TARİHİ	VARAK	DİLİ
1	Yusuf Suresi	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Emeviler Dönemi	12	Arapça
2	Kavanin-i Mesail	Belirtilmemiş	Nesih	Edirne	Muharrem 1084/1673	40	Osmanlıca
3	Mevlid-i Nebi	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Şaban 1343/1924	27	Osmanlıca
4	Kemal Ümmi Divanı	Müstensih, Cevherizade Abdurrahman b. El- Hac Abdülmecid	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	72	Osmanlıca
5	Hadis Kitabı	Belirtilmemiş	Talik	Belirtilmemiş	Şaban 1343/1924	460	Farsça
6	Şiir Kitabı	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Şaban 1343/1924	113	Osmanlıca
7	İslam Akidesinde Emaliye Şerhi	Belirtilmemiş	Talik	Belirtilmemiş	Şaban 1386/1966	181	Arapça
8	Minyetü'l Musalli	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	93	Arapça
9	Celalü't Tehzib el Mantık	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	1099/1687	190	Arapça
10	Mevlid-i Nebi	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	8	Osmanlıca

¹⁹⁴ Mahmut Dörtbudak'ın kendi beyanatı

11	Sarf Kitabı	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	100	Arapça
12	Kitabı Dua ve Salat	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	1070/1659	230	Arapça
13	Fetva Kitabı	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	1141/1728	40	Arapça
14	Cönk	Müstensih, Hattat Mustafa	Rıka	Belirtilmemiş	1328/1910	38	Osmanlıca
15	Kitab-1 Müstecab	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	1043/1633	74	Arapça
16	Kitab-1 Hindi Şerhi Kafiye	Müstensih, Hac Ramazan oğlu Şaban	Talik	Belirtilmemiş	1315/1897	88	Arapça
17	Kitab-1 Mutavassıt Şerhi Kafiye	Müstensih, Hattat Ömer	Talik	Belirtilmemiş	1287/1870	264	Arapça
18	Mirza Cani Ala Hikmetü'l Ayn	Müstensih, Abdurrahman Efendi	Talik	Belirtilmemiş	1083/1672	133	Arapça
19	Şeriatü'l İslam Kitabı	Müstensih, Molla Ömer b. Muhammed	Nesih	Belirtilmemiş	1291/1874	41	Arapça
20	Şifa-i Şerif	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	144	Arapça
21	Alet İlmi Kıtabı	Belirtilmemiş	Nesih	Belirtilmemiş	1117/1705	40	Arapça
22	Kur'an-ı Kerim	Ali Halife	Nesih	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	1	Arapça

İKİNCİ BÖLÜM

MAHMUT DÖRTBUDAK'IN SANAT HAYATI

2. 1. HAT SANATINA İLGİSİ VE SANATA BAŞLAMASI

Mahmut Dörtbudak, arkadaş ortamında bulunduğu bir sohbette, hat sanatına olan ilgisini ve hat sanatına nasıl başladığını şu ifadelerle anlatmıştır:

“Yıl 1952, mevsimlerden sonbahar, babam ve amcalarım, büyük amcam Hacı Halil Efendi'nin talimatıyla kazma kürek hazırlayarak, avludan yaklaşık on basamak aşağıdaki zerzembede (bodrum) gömülü bulunan sandıkları çıkarmak için zerzembeye indiler. Bir köşede bulunan odun ve tahtalar bir kenara alınarak, zemin yaklaşık bir metre kazılarak biri büyük, biri küçük olmak üzere iki sandık çıkardılar. Sandıklar açıldığı zaman, içerisinde yaprakları tamamen küflenmiş, hatta ele alınamayacak kadar çürümüş kitaplarla doluydu. Babam ve amcalarım ah vah edip sızlanıyorlardı. Ninem ve büyük amcamın hanımı ise kendilerini tutamayarak ağlıyorlardı. Ben, ağabeyim ve ablam küçük yaşta olmamızdan dolayı, olanlardan bir şeyler anlayamıyorduk.

Sandıktan çıkan ve temiz olan çok sayıda kitap bir tarafa ayrıldı. Çürümüş ve bozulmuş olanlar da bir tarafa ayrılarak imha edildi. Babam birkaç kitabı kendisine hatıra olarak ayırdı. Babam ve amcam ninemden Kur'ân-ı Kerîm'i okumasını öğrenmişlerdi. Lakin toprak altından çıkartılan kitapları okuyamıyorlardı. Çünkü bu kitapların birçoğu Arapça, Farsça ve Osmanlıca olan edebi ve ilmi eserlerden oluşmaktaydı.

Ninem ve amcam Halil'in hanımı, okulda okumasını öğrendikleri *İnşa Ahmediye*, *Envarü'l-Aşikin* gibi kitapları kendilerine ayırdılar. Kalan bir kısım kitapları ise amcam: “*Bunlar burada hapis olmasınlar, hocalara söyleyeyim de*

gelip alsınlar, istifade etsinler” diyerek, hocalara verdi. Ancak babamın hatıra diye ayırmış olduğu birkaç kitap bizde kaldı. Fakat onları da ben okuyamıyor ve anlayamıyordum, hatta bazen kendi kendime bunun hatırası ne ola ki? Diye düşündüğüm anlar bile oluyordu.

Ne zaman ki mahalledeki mahalle hocasına gittim. Elif- Ba öğrenip Kur’ân-ı Kerîm’i okumaya başladığım zaman evdeki kitapların sayfalarını karıştırmaya başladım. Mızraklı ilmihalini okumaya başladığımda ise evdeki bu kitaplara karşı olan ilgim ve okuma iştihakım daha da artıyordu.

Günlerden bir gün amcam Hacı Halil’e niçin o kitapları önce gömdünüz sonra da çıkardınız? Çürüyebileceğini düşünmediniz mi? Neden birkaç kitabı, babam, “hatıra kalsın”, diyerek ayırdı? gibi sorular sordum. O zamanlar on yaşlarında idim. Amcam sorduğum sorulara birer birer cevap vermeye başlarken, ben de onu pür dikkat dinlemeye koyuldum.

Amcam; “bizim çocukluğumuzda okuma yazma bilmeyen çok azdı. Ailemizde hoca diye hitap edilenler vardı. Yemen Harbi ardından Çanakkale Harbi başladı. O zaman 18-45 yaş aralığında olan herkes harbe çağrıldı” deyince ben de “peki amca sen de gittin mi?” dedim. Amcam; “Ben o zaman çocuktum” dedi ve devam etti, “işte, harbe giden akrabalar, savaştan döneriz veya dönmeyiz Allah bilir, kitaplarımız sizde emaneten kalsın. Eğer savaştan dönmezsek kitaplarımız sizin olsun dediler. Bekir amcam Çanakkale Cephesine gitti fakat geri dönemedi. Şükrü abim ise, Yemen Cephesine gitti o da dokuz yıl esaretten sonra ancak geri dönebildi. Amcam ve amcazadelerim geri dönmediler. Savaş bitti, padişahlık kaldırıldı, Cumhuriyet kuruldu ve beş yıl geçmeden yazımız değiştirildi. Latin alfabesi kabul edildi. Bazı kimseler karşı çıktı. Karşı çıkanlar ise, ağır cezalarla cezalandırıldı. Herkesten yanında bulunan eski yazıyla yazılı kitaplarını yetkililere teslim etmelerini istediler. Teslim etmeyenlerin evlerine kolluk kuvvetleri baskın yaparak, hapse atılmalarını sağladılar. Bu esnada babam, Şükrü abim ve ben, bizdeki kitapları zerzembeye (bodrum) indirerek çukur kazıp içerisine koyduk. Bir müddet sonra, kolluk kuvvetleri bizim kapımızı da çaldı. Bizden kitap isteyip de “yok” karşılığını alınca evimize girip her tarafı aradılar. Bir şey bulamadılar, bir Kur’ân-ı Kerîm vardı onu aldılar ama bize herhangi bir

şey demediler. Yani ceza almamıştık. Daha sonraları ise camiler ya satıldı ya yıkıldı. Ezan değiştirildi. Duvarlardaki eski yazılar ya kazıtıldı veya görevlilerce üzeri sıvandı.

Allah'a şükürler olsun, şimdi camiler açık, bakım gerektiren camiler onarılıyor, ezan eskisi gibi okunuyor, dedi ve gözlerinden yaşlar süzölmeye başladı. Tabi ben o zaman çocuk olduğumdan niçin ağladığımı idrak edememiştim. Ancak ben "hacı amca" dedim ve ekledim "ben hem babamın hatıra olarak sakladığı kitapları okuyacağım hem de o silinen yazıları tekrar yazacağım" dedim. Amcam ise bana "aferin, Allah sana söylediğini nasip etsin" diyerek dua ile mukabelede bulundu.

Zamanla yazıya olan ilgim ziyadeleşti. 1962 yılında Rızvaniye Camii Kur'ân-ı Kerîm kursuna gittiğim zaman, okuduklarımı da deftere yazmaya başladım. Dergâh Camii'nde bulunan avlu ve hazirelerdeki yazılara bakar onları taklit ederdim. Hocam "Ahmet Demir" benden bir yazı yazmamı istedi. Kendisine 70x50 ebadında bir Kelime-i Tevhid yazdım. Çok beğenerek evine astı. Hatta kursta bulunan diğer arkadaşlara beni örnek almaları için, onların yanında bana teşekkür etti.

Hocam "Ahmet Demir" in bu teşvikiyle yazıya olan istek ve arzum daha da arttı. Giderek yazılarımı çoğaltıyor, bu yazdıklarımı da tanıdık ve dostlara hediye ediyordum.

1963 yılının bir haziran ayıydı. Ahmet Demir hocadan benim gibi ders alan fakat benden yaşça büyük olan Hafız Mehmet (Kılıç)¹⁹⁵ bana devamlı "*senin yazıya olan merakını biliyorum. Neden Behçet hocadan ders almıyorsun?*" derdi. Ben de ona Behçet Hoca'yı tanımadığımı söyleyince bana "*Behçet Hoca her gün sizin evin önünden geçmekte ve hatta baban da onu tanımaktadır*" dedi. Bu durumu babama açınca babam; "*ben söyleyemem çünkü bilirim ki Behçet Hoca kimseye ders vermez. Hatta benim arkadaşım Sabri Kılıç, o kadar peşine düştü ki, yine de kabul etmedi. Eğer ben söylersem ve kabul etmezse ben bundan çok kırılırım*" dedi.

¹⁹⁵ Daha sonraki yıllarda Mevlid-i Halil Camii'nde (Dergâh) müezzin kayyum olarak görev almış ve aynı vazifeden emekli olmuştur.

Ertesi gün Hafız Mehmet ağabey'e durumu ifade edince Hafız ağabey: *"Eğer baban izin verirse ben senin için aracı olabilirim. Çünkü hoca efendi, benim kıraatimi beğenir, Kur'an-ı Kerîm'den aşır okuduğum zaman kendisini Medine-i Münevvere'deymiş gibi hissettiğini söyler"* dedi. Buna çok sevindim. Babamdan da müsaade alarak hafız ağabey bir ikinci vakti ikinci namazına Arabî Cami'ye gider, namazın müteakibinde hafız ağabey bir aşr-ı şerif okur. Ve benden bahseder. Hoca efendi ise, "yarın gelsin bir tanışalım bakalım" der.

Ertesi gün hafız ağabeyle beraber camiye gittik. Hoca efendiyle tanıştıktan sonra, hocamın elini öptüm ve ne yapmam gerektiğini sordum. Hocam yarın öğle namazına gelirken bir resim kâğıdını dörde bölerek, bir şişe çini mürekkeple beraber getirmemi söyledi. Benim sevinç dolu bir yürekle, hafız ağabeyin de tebessüm eden yüzüyle hoca efendi'nin huzurundan ayrıldık.

Ertesi gün öğlen vakti Arabî Camii'ne gittim. Hocamın elini öptüm. Son cemaat mahalli olan eyvanda, hocamın karşısına, kibleye karşı oturdum.

İlk olarak usulüne göre kalem açmayı bana talim edip, makta'ı üzerinde kalem ağzının açılışını gösterdi. Açtığı kalem ile getirdiğim kâğıt üzerine "Rabbi yessir ve la tüassir Rabbi temmim bil hayr" duasını yazdı. Ve bana uzatarak, *"bu yazdığım yazının aynısını yaz ve bana getir"* dedi. Ben de evde aynısını benzetebildiğim kadarıyla dört sayfaya yazarak, ertesi günü -ilk imtihan günüm de- ona götürerek takdim ettim. Yazdıklarımı eline alarak baktıktan sonra bana dönerek: *"Sen bu işi yaparsın"* dedi ve ekledi, *"Çünkü ben senden bir defa yazmanı istemiştim ama sen bana dört sayfa yazarak getirdin. Ki bu hal, sen de yazıya karşı olan istek ve hevesinden gelmektedir. Nitekim Hz. Ali (r.a.) demiştir ki: İlmin hocası hevestir. Ayrıca ilk yazımdan son yazıma kadar yazdıklarında bir düzelme var. Bu ise senin yazıdaki maharetini gösterir"* dedi. Daha sonra bana elif- ba harflerinin meşkini vererek çalışmalarına başladım. Bir hafta sonra da çarşıdan aldığım mürekkebi beğenmeyerek, kendisinin hazırlamış olduğu mürekkepten bana vererek bundan sonra meşklerimi bununla çalışmamı ister."

2. 2. SANAT HAYATI

Hat sanatına olan iştiyakının neticesi olarak merhum Behçet Arabî (Mehmet Görgün) Efendi'den aldığı ilk dersle meşke başlar. Bir yanda okul dersleri, diğeryanda Arapça öğrenimiyle birlikte günde yaklaşık iki saat meşk çalışması yapar. Yaptıklarını da hocası ile paylaşarak yapması gerekenleri hocasından talim ederdi. Bu durum 1965 yılının Ekim ayına kadar devam eder. Hocası Behçet Arabî'nin vefatıyla hat sanatından bir ara uzaklaşır ve diğeryderslere daha fazla yönelir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi üçüncü sınıfta iken, tercihli ders olarak hat dersini seçer. Bu dersin hocası da "İsmail Hakkı Baltacıoğlu" olur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun hat sanatı üzerine olan tavsiyelerini ve terkip metotlarını kendine düstur edinir. Lakin Mahmut Dörtbudak dördüncü sınıfta iken, üstad İsmail Hakkı Baltacıoğlu, yaşının ilerlemesi sebebiyle derslere katılamaz. Bu durum ise, onun üzerinde Behçet Arabî'den sonra ikinci bir inkıtaa sebep olur.

Urfa halkının gözünde Behçet'in tek talebesi olarak bilinmesi sebebiyle kendisine Şehitlik Camii'ne ve Hasan Paşa Camii'nin avlu batı kapısı üzerine hat yazması talep edilir ve o da istenilen yerlere hat sanatına uygun yazı yazarak eser verir.

1980 ve ondan sonraki yıllarda hat sanatına olan ilgisi yeniden canlanmaya başlar. Hat sanatıyla alakalı yeni kitaplar edinir. Başta İstanbul, Halep, Şam, Bağdat gibi şehirler ile Mısır ve Suudi Arabistan'dan kitap ve yazı örnekleri getirtir.

Yazma eserleri, meşk mecmualarını, Urfa'daki cami ve mezar kitabelerini inceleyip örnek hat eserlerini icra eder. Seyyid Ahmet, Şeyh Abdullah (Eski), Hacı Şakir efendilerin mezar taşlarının yazılarını yazar.

1992 yılında Urfa Kültür Müdürlüğü'nün Ankara, İstanbul ve İzmir'de açtıkları karma sergilerde Urfa Devlet Güzel Sanatları Galerisi Müdürü Nevin Güllüoğlu'nun teşvik ve katkılarıyla Mahmut Dörtbudak'ın eserleri sergilenir.

1995 yılı Eylül’ünde Şanlıurfa Cumhuriyet Ortaokulu müdürlüğünden emekliliğini müteakiben, yine Nevin Güllüoğlu’nun teşvikleriyle, 1996 yılının Ocak ayında Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde ilk kişisel hat sergisini açtı.

1998 yılında Nevin Güllüoğlu’nun gayret ve katkılarıyla “Hüsn-i hat ve Aile büyüklerimizden intikal eden yazma eserler” sergisini açar, bu serginin müteakibinde Sinop, Çankırı, Van ve Malatya illerinde “Hattat Mahmut Dörtbudak’ın Kişisel Sergisi”nin açılmasında, yine yardım ve katkılarıyla Nevin Güllüoğlu görülmektedir.

2006-2008 yıllarında Silifke ilçe Milli Eğitim Müdürü “Mustafa Ak”ın katkılarıyla uluslar arası kültür festivalinde ve Urfa il merkezinde bir takım sergileri olur. Ki bunlar arasında en önemli yer işgal eden, Ortadoğu Arap Yazarlar Birliği’nin Urfa’ya teşrifleri nedeniyle Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi “Salih Aydemir”in tertipleri ve Şanlıurfa Valiliği’nin katkılarıyla “11. Hüsn-i hat” sergisini açar.

2007 yılından beri Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV)’ın katkılarıyla Şurkav eğitim merkezinde hat dersleri bilimsel ve teorik olarak tarafından, hat sanatı meraklılarına, öğrencilerine talim etmektedir. Burada yetiştirdiği talebelerinin yapmış olduğu eserler, 2012 yılı Mayıs ayında, ŞURKAV’ın katkılarıyla ŞURKAV eğitim merkezinde sergilenir.

2. 3. SANAT ANLAYIŞI VE HAT SANATIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mahmut Dörtbudak’a göre: “Sanat sanat içindir. Her sanatın kendine has bir takım kural ve kavramları vardır. Her sanatın kuralı, kendi icra ve gayesine müteveccihdir. Hiçbir sanat gayesiz değil, sanatın gayesi toplum içindeki itibarıyla mütenasiptir. Zaten gayesiz bir sanatın olması düşünülemez. Diyelim gayesiz bir sanat oldu, o zaman onun da itibarı olmaz, olduğu gibi yok olur. İşte bunun için, sanatın gayesi toplum içindeki itibarıdır. Bu itibar sanat hayatında sanatın yüceliğidir. Sürekliliği de toplumun ona gösterdiği itibar ile olur.”¹⁹⁶

¹⁹⁶ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 21 Şubat 2013.

Mimari eserlerdeki güzellik anlayışı eserin ihtiyaca uygunluğu iledir. İhtiyaca uygun olmayan görüntüler gereksiz görünür. Eğer bir mimari eserde ihtiyaca uygun olmayan bir unsur icra edilmişse bu unsur ikinci veya üçüncü unsurda yok olmaya yani tekrar edilmemeye gayret edilir. Zira mimarideki ek olunan her görüntü masrafı arttırır. Onu içindir ki mimarideki ihtiyaçtan olmayan her görüntü tercih edilmeyen fazlalıklardır. Mesela bir Müslüman evinde tüm aile namaz kıldığı halde, evdeki odaların hiçbirinin kible cihetinde mihrap yapılması düşünülmemiştir. Ancak mimari eserlerin güzel görünmesi için mimaride, mimari eseri güzel göstermek için tamamlayıcı tezyini sanat unsurlardan faydalanmak gerekir ki, ancak bir mimari yapıt, tamamlayıcı sanat unsurları yardımıyla güzellik kazanır. Bu güzellikler de insan ruhundaki anlayış ile kıymet kazanır.

Edebi ve musiki sanatlar da elbette resim, mozaik ve mimari gibi birer sanattır. Edebi ve musiki gibi sanatlar da sanat olma özelliğini sürdürebilmesi için halka rağmen olmaması gerekir. Kulağa hitap eden musiki ve edebiyat insan ruhu ile değerlenir ve kıymet bulur. İnsan ruhunda değerlenen edebiyat ve müzik herhangi bir zemin üzerinde şekillendirilemez. şekillendirilmeleri için resim ve hat sanatına ihtiyaç duyarlar. Bu sebeptendir ki, insan zihninde insanın ruhuna haz veren, edebiyat ve musiki, insanın ruhunu hislendirir diyebiliriz. Ancak, bir insan ruhunu harekete geçiren his başka insanların hislerine hitap etmeyebilir.

İnsan ruhunda tatlanan, hissedilen duygu ve düşüncelerin herhangi bir zeminde kendine özgü kurallara uygun olarak şekillenen “hüsn-i hat” sanatı bu cihetiyle, edebiyat ve musikiden farklılık arz etmektedir. Denilebilir ki, hüsn-i hat sanatı, her kalem ve kalem unsuruyla tabiattan aldığın algıyı düşüncesiyle ruhunda şekillendirip şekilleri zemin üzerinde aynı düşünceyle görüntüleyen yegâne sanattır.

Sanatı sanat için yapmak anlayışı belki de bazı kimseler, sanatı başaramadıkları için bu fikri kabul edememektedirler. Zira sanatın beceri olduğu kadar az veya çok bilimsel yönü de vardır. Muhakkak ki, bu iddiayı kabul etmeyenlerin hali, sanatı beceremediği halde, ya beceriksizliklerini gizlemek veya sanatın bilimsellik yönünü bilmemelerindedir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Mahmut Dörtbudak, *kışisel görüşme*, 21 şubat 2013.

Kaynağını halktan alan ve halkı içinde değer bulan bir sanatın hiçbir zaman halka rağmen olduğu düşünülemez. Halkın kültüründen alarak, sanatkârının zihninde şekillenen ve halk arasında değer bulan bir sanat usul ve kavramıyla bilimsellik olma cihetiyle sanat içindir. Halkın kültüründen kaynaklanmayan ve halkında değer bulmayan bir sanat, değil yüce bir sanat, zanaat dahi olamaz.

“Sanat sanat içindir” sözü çok kişi tarafından tenkit edilmektedir. Belki de tenkit edenler, tenkit etmekte haklı olabilirler. Fakat bu iddianın geçerliliği belki de hüsn-i hat sanatı için geçerli olmasa gerektir. Her sanat gibi hüsn-i hat sanatı da gayesine müteveccih bir sanattır. Yok olan sanatlar, gayesi olmayan sanatlardır. İster bu sanat, saraçlık, keçecilik, kilimcilik veya çulhalık gibi ihtiyaçtan doğanlar olsun, ister plastik sanatlardan olsun sonuç aynıdır.

Hüsn-i hat sanatının sanat olarak gayesi nedir? diye bir soru sorulduğu zaman, denilebilir ki, hüsn-i hat sanatının gayesinden önce, sanatın oluşumundaki etkenleri bilmek gerekir. Bu etkenlerin evvelinde İslâm dininin güzellik veya hüsn mefhumuna verdiği önem vardır.

“Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzeli sever”¹⁹⁸ buyruğunu Müslümanlar yapmış oldukları bütün işlerde kendilerine düstur edinerek adeta günlük hayatın bir parçası haline getirmişlerdir. Bu sebeptendir ki, Müslümanlar günlük hayatta ne yapmışlarsa en iyisini ve güzelini yapmaya gayret etmişler ve bunu kendilerine bir hayat tarzı olarak belirlemişlerdir.¹⁹⁹

Malumdur ki, İslâmiyet, dünya ahiret dengesini muhafaza eden bir dindir. Ayrıca paylaşımcı bir din olma özelliğiyle de diğer dinlerden tamamen farklıdır. Müslümanlarda bende olsun, başkasında olmasın düşüncesi yoktur. İyilikler ve iyi olan her şey meşru çerçevede paylaşılır. İster bu düşün gibi mutlu anlar olsun, isterse de cenaze ve defin işlemleri gibi acı ve hüzünlü işler olsun, bunların her biri Müslümanlar tarafından paylaşılır. Her kim duyarsa zengin fakir demeden işini karını bırakır ve yardıma koşar. Kimse de bundan dolayı başa kakıcı olmaz. İşte İslâm kültürünün fertlerine vermiş olduğu böyle bir düşünceyle zaman zaman

¹⁹⁸ Müslim, İman, 1/93; İbn Mâce, Dua, bâb/10.

¹⁹⁹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 23 Şubat 2013.

husule gelen yanlış hayat tarzı ve insanların ahlakında meydana gelebilecek muhtemel davranışların olmaması için, İslâm dininin ilk iki ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri olan hadislerin, halka ulaştırılması, takdim edilmesi gerekir. İşte bu gereklilik ile “*yaptığınız işi, hoş yapınız ki, Allah'ın da hoşuna gitsin*”²⁰⁰ düsturunun birleştiği yegâne sanat “Hüsn-i hat” sanatının hudûs ve inkişafının sebebinden başka ne olabilir. Onun içindir ki, hüsn-i hat sanatı her kalem türüyle, “sanat sanat içindir” anlayışıyla beraber halkına rağmen olmamıştır.

Hüsn-i hat hakkında bir bilgisi olmadığı halde yapılan eserleri gözlemleyen veya sergileri gezen kişilerin farklı görüşleri olmakla beraber, her kişinin kendine göre bir eseri, diğer bir esere karşı tercih etmekte ve bunda da ısrarcı olmaktadır. Bunun sebebi sorulduğu zaman ise izah edememeleri, hüsn-i hat sanatında, sanatın sanat için olması anlayışı yanında, halka rağmen olmadığının en bariz örneğidir.

Herkesin kendine özgü bir güzellik anlayışı vardır. Sanat, sanat olup kavram ve kurallarına uyuldukça, sadece sanat olma özelliğiyle halka rağmen varlığı mümkün değildir. Çünkü halka rağmen olan sanatlar, halkın itibar etmemesinden dolayı zaten yok olmaya mahkûmdur.

“Sanat sanat içindir” sözü çoğunlukla yanlış anlaşılmaktadır. Bu sözle sanatın halka rağmen olsa da, sanat için olduğu zannedilir. Hâlbuki gerçek sanat hiçbir zaman, halka rağmen olmamıştır ve olamaz. Çünkü sanatçı, sanat hayatını ancak halk ile devam ettirebilir. Bir divan edebiyatı ve klasik musiki eserleri zamanla yok olmaya mahkûm olmadıkları gibi, zamanla değer bulmakta hatta daha çok ilgi görmektedir. İşte bu misaller gibi yazıda, yani hüsn-i hat sanatında da bu ilgiye rastlamak mümkündür.²⁰¹

Kufi veya Ma'kili yazıların yok olması halk içinde itibar görmemesinden midir? diye bir soru akla gelebilir. Ama bu yazıların denildiği gibi yok olmaları, halkın itibar etmemesinden değildir. Bilakis ihtiyaç yazısı Kufi'den ayrı olarak

²⁰⁰ Beyhakî, Şu'bu'l-İman, 4/334.

²⁰¹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 24 Şubat 2013.

geliştirilen ve sanat olma özelliği gösteren “Tezyini Kufi” ve yine onuncu asırda mimaride tezyini bir unsur olarak kullanılan “Ma’kili” yazı halk arasında hayretle seyredilmektedir. Eğer bu yazıların yerlerini diğer yazı (kalem) türleri almış ise, bunlara halkın itibar etmeyişi değildir. Geçmişten günümüze hüsn-i hat sanatını para kazanmak kastıyla icra eden birçok kişi vardır. Ma’kili’nin istif edilmesinin zorluğu, Kufi’nin ise nebati ve geometrik şekillerin sivilize edilerek terkip edilmesi, geçim aracı olarak kullanıldığından dolayı daha çok para kazanmak kastıyla daha çok eser yapmaya engel olmasındandır denilebilir.

Hat sanatının İslâm kültür ve sanatları tarihinde Hz. Ali (r.a.) ile başladığının ve Hz. Ali’nin sanatın önder ve ustası olduğu hattatlarca hüsnü kabul görmektedir. Tüm plastik sanatlar arasında gerek gayesi ve gerekse estetik görünümü ile farklılık arz eder.

Hat sanatının plastik sanatlar arasındaki farklılığı onun canlı olmasındandır. Canlı olması ise kalem izinin çıkardığı harflerdeki görüntülerin geometrik olmayışındandır. Zira harflerin duruş ve karakterleri kalemin tabiatındandır. Bu ise insan ruhuyla da canlanarak var olan şekiller (harfler) birbirleriyle bir bütünlük içerisinde yerlerini alırlar. Heykeltıraşta ise bir heykeltıraş bütün çabalarıyla devasa bir heykel meydana getirir. Hayranlık uyandırsın diye aslına uygun yapmaya özen gösterir. Her ne kadar özen gösterse de eserin aslı tabiattır. Kendini tabiattan soyutlaması mümkün değildir. Yapılan şey bir nevi var olan bir şeyin kopyasından başka bir şey değildir. İşte böyle bir eseri ilk görenler gördüklerine hayret ederler. Fakat bu hayretleri zamanla etkisini kaybeder ve sıradan bir şey haline gelir. Çünkü heykel cansızdır. Cansız cisimler ise donuktur. Donuk olan şeyler ise dikkati celp etmezler. Resim, mimari sanat ve musiki de aynen böyledir. Örneğin bir türkü yazılır, dillerde söylenir, zirveye ulaşır, daha sonra ise unutulur veya dinlemekten usanılır.

İşte hüsn-i hat sanatının farkı, farklılığının farkında olunmasındandır. Farkındalığı ise, o sanatın canlılığı ve halkın inancından doğan ruhtur. Yani harflerin şekillendirilmesinde kullanılan kalemin tabiatında var olan canlılıktandır. İşte bu canlılık insan ruhuyla da canlanarak var olan harfler birbirleriyle bir bütünlük oluştururlar.

Hüsn-i hat sanatı hakkında hiçbir birikimi veya bilgisi olmayan kişiler bile hüsn-i hat eserlerine baktıklarında hayretlerini gizleyemedikleri gibi eserler arasında tercih bile yapabilmektedirler. Eserlere baktıkça eserlerdeki ruhi yücelik ruhaniyetlerinde canlanmaktadır. Canlandıkça da hayal âlemlerindeki nazarlarıyla birleşerek şekillenmektedir. Hayal âlemindeki şekiller halden hale dönmekte, döndükçe de doyumsuzlaşmaktadır. İşte bu anlattıklarımız hattın sanat yönüyle ilgili olan bir vechesidir.

Hat sanatı, manen İslâm nizamının hayat kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm ve onun açıklayıcısı olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) telkin ve terbiyesinden kaynaklanır. Bunun sonucu olarak da insanlara ve insanlığa hayat verir. Bu ise sanatı mucizevî kılmaktadır. Yalnız bu sanatı öğrenmek sabır gerektirmektedir.²⁰²

2. 4. SANATINDAKİ KONULAR

Eserlerinde hayal gücünü kullanarak yazının anlamına uygun kompozisyonlar oluşturarak şekil ve anlam bütünlüğü oluşturmaktadır. Hüsn-i hat sanatındaki eserlerindeki konular, hüsn-i hat sanatının oluşumundaki esas maksada uyumlu olarak toplumun problem ve sorunları ile kıymet değerlerini ifade eden Kur'ân-ı Kerîm âyetleriyle ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözleri olan hadislerin birer mesaj niteliğinde estetik olarak sunulmasıdır. Bu sunumda halkın itibar ettiği hat sanatının estetiğinden faydalanmayı ihmal etmemektedir.²⁰³

Bazı yörelerde toplumun problem ve sorunlarına değinilmeden hat sanatının sadece halka estetik bir değer olarak sunulmasına karşın üstadımız onlar gibi davranmamaktadır. Kendine özel, ara sıra yaptığı özgün resim çalışmalarında da aynı konulara işaret ettiği gözlenmektedir. Resim çalışmalarında dünya ve insanları değişik çizgilerle stilize ederek, insanların dünya halleri ile sokakta rastladığı durumların kâğıt üzerine aks ettirilmesi olarak ifade etmektedir.

²⁰² Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 25 Şubat 2013.

²⁰³ M. Yaşar Dörtbudak, "Urfalı Hattat Mahmut Dörtbudak", *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, sayı 10, 2011, s. 59.

Yapmış olduğu hat eserlerinde Esmâ-i Hüsna'dan, Allah'ın bazı isimleri ve sıfatlarından alıntı yaparak çalıştığı gibi Lafza-i Celal, İsm-i Muhammed (s.a.v.) ve Maşallah gibi lafızları da sanat eserlerinde sıklıkla görmekteyiz.²⁰⁴

2. 5. HAT SANATINDA ÖĞRETİM USULÜ

Mahmut Dörtbudak, hat üstadı İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun öğretim usulünü tercih ederek öğrencilerini yetiştirdiğini ifade etmektedir.

Mahmut Dörtbudak, bazı hat üstadlarının öğretim metod ve usulünü şu şekilde izah eder; *“İlk önce üstad öğrenciye sülüs kalem türünün meşki ile ve “Rabbi yessir ve la tüassir rabbi temmim bil hayr” duası örnek bir satır olarak yazılır ve ders başlar. Öğrenciden buna bakarak yazması istenir. Öğrenci günlerce hatta aylarca kendi yazısını bu yazıya benzeterek yazmaya gayret eder. Bunu tamamladıktan sonra sülüs veya reyhanî hattıyla besmele yazılır. Bundan sonra harf sülüs tarzına uygun olarak elif harfinden başlayarak harfler münferit ve mürekkep şekilleriyle meşk edilir. Yapılan her çalışma üstadın gerekli düzeltme ve açıklamaları ile devam eder. Bu usul, tüm kalem hataları giderilinceye kadar uygulanır.”*²⁰⁵

Mahmut Dörtbudak'a göre ise; *“Hat sanatı, sanat olması itibariyle, kişideki bulunan beceri yeteneğin açığa çıkartılmasını gerektirir. Yapılan araştırmalarda bütün insanlar, -pek azı müstesna- aynı yetenek ve kavrayış özellikleriyle yaratılmıştır. Ancak insanlar büyüdükçe, çevre ve imkânları mesabesinde yetenek ve kavrayışlarında bazı özellikler öne çıkarken, diğer yetenek ve becerilerinde ise azalma eğilimi baş gösterebilmektedir. İşte yok olan bu yeteneklerin tekrar kazandırılması için bazı temrin (alıştırma) çalışmaları gerekmektedir. Üstadlar tarafından yapılması tavsiye edilen bu temrinlerin, bıkp usanılmadan mümkün olduğu kadar çok yapılması gerekir. Temrin çalışmaları, kişiye usanç veren, sıkıcı olan, ancak bir o kadar da sabır gerektiren bir yoldur.*

²⁰⁴ Mahmut Dörtbudak, *kışisel görüşme*, 19 Mart 2013.

²⁰⁵ Mahmut Dörtbudak, *kışisel görüşme*, 20 Mart 2013.

Her sanatın üstadı, kendine ait olan bir eseri tamamlayıp, ikinci bir esere başladığında, başkalarının hoş görülme-yen yönleri bir kenara bırakarak, kendine göre daha elzem, nazariyat ve usul bakımından daha evla olan, bir önceki eserinde edindiği tecrübe ve görüşleri öne çıkararak, eserine yenilikler getirir. Yani her yeni eser, bir önceki eserden tahriç edildiği gibi, bir sonra ki eserin de mahrecidir. Böyle yaparak sanatını yenileyen sanatçı, usta sanatçıdır.”²⁰⁶

Bu anlatılanlara bakarak denilebilir ki, Mahmut Dörtbudak’ın bütün eserleri kendinden bir önceki eserden ilham aldığı gibi, kendinden sonraki esere de ilham verebilmektedir.

Mahmut Dörtbudak’ın öğretme usulündeki öncelikli şey, hat sanatını öğrenmeyi talep eden kişiye, harf yazmaktan ve yazdırmaktan önce, ona eline hâkim olabilmeyi öğretmektir. Yazıda ele hâkimiyet için, bolca doğru veya eğri çizgi çizmek olduğunu savunmaktadır. Çizgi çizerken çeşitli yönler istikametinde (dört ana, dört de tali yön) olarak bir noktadan başlayarak diğer bir noktaya kadar varabilmek esastır. Bunun için de ilk başlayanlar için kareli defterde uygulama yaptırmakta ve çizgi çalışmasına başlayan öğrencisine önce defterin üst köşesine tarih ve saat yazdırmaktadır. Çizgiye nasıl başlaması ve defteri masa üzerinde kendince nasıl tutması gerekliyse -ki, daha önce alıştığı tarzı öğrenci kendi kendine usul ittihaz ettiğinden, usulü değiştirmek zamanı uzatacağı aynı zamanda usançlık ve terk etmeye sebep olabileceği gerekçesiyle- o şekilde tutmasını ve yazmaya o şekilde başlamasını ister. Yazmaya başlarken en önemli şey olarak, yazan kişinin kesinlikle istekli ve hevesli olması gerektiğini de sık sık vurgular.

Mahmut Dörtbudak: “Çizgi çizimi, bir işe nerden başlanıp nerede bitirileceğini öğretir. Gerçek odur ki, çizgi, yalnız bir parça görünümünde olmayan, aslında noktaların yan yana ve birleşerek oluşturdukları bir görüntü biçimidir. İşte kareli bir defterdeki 0,5 santim uzunluğundaki bir çizgi zamanla uç uca gelerek daha uzun çizgilerin oluşmasına sebep olur.

Denilebilir ki, 0,5 santim uzunluğunda bir çizgi çizmeyi öğrenen kimse nasıl olurda 40 santime kadar uzayan çizgiler çizebilmektedir. İşte bunun da iki yolu

²⁰⁶ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 20 Mart 2013.

vardır. Bunlardan birisi yarım santimden başlayarak zamanla bir santim, bir buçuk santim, iki santim ve daha fazla uzunluklara doğru uzatılarak, daha uzun çizgi çizme alışkanlığı kazandırır. İkinci olarak da; daha uzun çizgi çizemeyenler, çizecekleri şekilleri noktalar halinde tespit ederler, tespit edilen bu noktaları birleştirmek suretiyle daha uzun doğrular veya eğriler çizmeyi becerirler.

Noktaları birleştirmekteki usul ise, daha önce çizilmiş olan yarım santimlik çizginin sonuna gelindiğinde kalem hafifçe çizerek kaldırılır. İkinci atılacak çizgi önceki çizginin tam bitiş ucundan değil de, biraz içerden yani çizgi bitmeden önce kalem üzerine hafifçe konularak yarım santimlik çizginin ortasına doğru kalemin izi koyulaştırılarak hareket ettirilir, sona doğru gelindiğinde kalem hafifçe çizilerek kaldırılır ve bu usul çizgi tamamlanıncaya kadar devam ettirilir. Böylece çizgi öğrenen bir kimse nesih yazıyı kopya usulüyle çalışır. Bu işi yaparken dahi kendini test etmelidir. Kopya ile çalışmada parşömen kâğıdı kullanılmalıdır. Zira parşömen denilen kâğıt hem alttaki yazıyı gösterir ve hem de daha dayanıklıdır. Elde çabuk yıpranmaz. Yapılan kopyalama usulünden sonra bakarak yazılır. Bakarak yazmayı tamamladıktan sonra ezber yazmaya devam edilir. Bu alışkanlıktan sonra sülüs yazıya geçildiğinde aynı hal üzere hareket edilir. Sülüs yazıyı ezber yazmayı öğrendikten sonra kamyş yardımıyla mürekkeple yazmaya devam edilir.

Eski üstadlar önce sülüs meşki verdikleri halde, neden nesih kalemi tercih ediliyor diye bir soru yöneltildiği zaman, “Doğrudur, ben dahi nesihle değil de, sülüs ile yola koyuldum. Ancak benim yaşadığım zaman ile şimdiki öğrencilerin zamanı farklılık arz etmektedir. Benim gözümde ilk algıladığım Kur’ân-ı Kerîm’in yazıldığı nesih yazı idi. Nesih yazının harflerine aşinalığım vardı. İlkokula başladığım zaman Latin harflerinden ziyade Arap harflerine aşinalığım vardı. Şimdi ise halkımızın büyük bir ekseriyeti Latin harflerine aşinadırlar. Bunların bu hallerine alternatif olarak Latin harfleri iriliğinde olan nesih harfleriyle “hat sanatına” başlamak kanaatime göre, sülüs ile başlamaktan daha isabetlidir. Bu iddiamın doğruluğunu uygulamamda başarı ile müşahede ettim.

Mürekkeple nesih yazı meşk olurken, bunun yanında yine aynı metotla kopyalama, taklit ve ezber usulüyle sülüs yazı meşk edilir. Sülüs meşkinden sonra Celi sülüs'e geçiş yapılır.

Celi sülüs meşki zannedilir ki, sülüsle aynıdır. Hâlbuki zannedildiği gibi değildir. Nasıl ki sülüs, nesih yazısının kalem ağzı kalınlığının üç katı kadar ise, celi sülüs de sülüs kalem ağzı kalınlığının üç katı kadar kalem ağzı genişliğinde yazılır. Nasıl ki aynı ebatta, biri çocuk, biri genç ve bir diğeri 40-50 yaşlarındaki kişilere ait olan fotoğraflara bakıldığında fotoğraftaki kişilerin anatomik yapıları itibariyle hiç tanımayanlara dahi gösterildiğinde çocuk, genç ve olgun kişiler ayırt edilerek hüküm veriliyorsa nesih, sülüs ve celi sülüs de aynı şekilde birbirinden farklıdır. Sülüs, ne nesihin büyütülmüşü, ne de celi sülüsün küçültülmüşüdür.

Usuldür ki; nesih kalem ağzı genişliği, eski tabirle sekiz saç kılı (yaklaşık 0,8-1,0 mm), sülüs kalem ağzı genişliği ise, bunun üç katı kadar, yani 24 saç kılı (yaklaşık 2,5 - 3 mm) genişliktedir. Celi sülüs ise, sülüs kalemin üç katı genişlikte yazılır. Her ne kadar birbirlerinin 3x3 katı ise de nesih daha basittir. Kamışla meşk edilir. Sülüs, nesih'e göre daha müttekâmil olup güzellik itibariyle nesihden daha güzeldir. O dahi kamışla meşk edildiği halde celi sülüs de sülüse nazaran daha olgun görünümüyle kamışla değil de, iki kurşun kalem birbirlerine kamış kalemin kat' (kesilmiş) kadar ağzına uygun olarak, birbirine nazaran biri yukarda ise diğeri de ötekine nazaran biraz daha aşağıdadır. Yani kalemin birisinin ucu, vahşi uca eşdeğer ise diğer kalemin ucu da ünsi uca eşdeğerdir.²⁰⁷ İşte böylece ortaya çıkan iki ayrı kalem, bir kamış kalem gibiymiş gibi harfler ayrı ayrı kalemin, kalem ağzı genişliğinin çıkardığı nokta ölçüsüne göre yazılır. Bir zemin üzerinde terkip edildikten sonra tespit edilerek kopyası alınır. Gerekli tashihten sonra tebyiz edilir. İşte bu şekilde yazılan bir sülüs, kalın bir kalemle müttekâmil olarak meydana getirilir.

²⁰⁷ Yontma işlemi biten bir kalemin ağız kısmının elde veya maktâ üstünde kamış boyuna paralel olarak birkaç santimetre uzunluğunda düz bir hat halinde çatlatılarak iki yakaya ayrılmasına şakk-ı kalem (kalemin yarılması) denir. Küçük bir depo vazifesi gören bu çatlağa mürekkep dolarak aşağıya doğru devamlı akar. Şakkedilen kalem ağzının yazandan tarafa kalan kısmına ünsî, diğerine de vahşî adı verilir. Daha fazla bilgi için bkz. M. U. Derman, "Kalem", *DİA*, 2001, Cilt 24, s. 246.

Sülüsün celi'si demek her ne kadar sülüs harflerin bünye ölçüsüne tabi ise de, anatomi ve fizyonomi bünye yapısıyla sülüsten çok farklıdır. Geniş ağızlı tahta kalem ile sülüs yazmakla harflerin hakkı verilir. Bunu ancak yazıda üstad olanlar fark edebilir. Ta'lik, rık'a ve Şam da nesih kalemleri de geniş ağızlı tahta kalemle yazılmaktadır. Ta'lik ve rıka'nın iri yazılanı için celi tabiri kullanılması celi sülüsteki olgunluğun ifadesi için ıstılahi manadaki "celi" sözü olmayıp lügat anlamıyla "iri-büyük" anlamındaki ifade içindir. Nasıl ki, celi sülüs ile sülüs farklı kalemler ise, "celi divan" da Dîvânî yazıda anatomik-fizyonomik farkı yanında, harf karakteri itibariyle de çok farklıdır. Celi divan, çift kurşun kalem usulüyle yazıldığı cihetiyle, Dîvânî kalemden farklıdır. Dîvânî yazının kalem ağzı genişliği nesih kalem ağzı genişliğiyle aynıdır.

Sülüs divan, talik yazıları, meşikleri yapılırken, önce harfler kurşun kalemle noktalama ile (veya öğrencinin yazım kabiliyetine göre çizgiyle) başlayıp çizgi şekline dönüştürüldükten sonra, harflerin iç ve dış kenarları oluşturulmalı, daha sonra da mürekkeple kopya edilerek, mürekkep ile yazmaya alıştıktan sonra bakarak ve ezbere meşk edilmelidir. Zira harflerin yazılması göz, beyin ve el'in üçlü koordinesiyle mümkündür. Malum ki beyin, organları hareket ettiren organdır. El ise hareketini beynin yönlendirmesiyle icra eder. Göz ise görme organdır. Beyin nasıl hareket ettireceğini, gözün görmesiyle yapar. Bunun içindir ki önce kopya ile harf bünyeleri kavranılır. Kavranılan harf bünyeleri beyinde şekillenir. Beyinde şekillenen harfler, beynin elleri komuta etmesiyle görüntülenir."²⁰⁸

Anlatılan esaslar gereğince, orta yetenekte bir kişi, Mahmut Dörtbudak'ın metodunu uygulayarak, talep, sabır, azim ve sebatla iyi bir hat ustası olabilir. Ancak Mahmut Dörtbudak'ın bu öğretim ve anlatım usulüne itiraz olabilir. Mahmut Dörtbudak verdiği bir misal ile bu itiraza cevap vermektedir:

"Nasıl ki, her türlü ihtiyacını teminden ve anlatmaktan aciz olan bir bebek büyüdükçe çevreyi taklit ederek hareketlenir. Gençlik çağında kişilik kazanır. Kazandığı kişilik özelliği onun taklit ve gördüklerinden etkilenmesinin bir sonucudur. Çocuk misali gibi hat sanatını öğrenmekte aynıdır. Her hat üstadının

²⁰⁸ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 22 Mart 2013.

kendine göre mensubu olduğu bir mektebi (veya etkilenip kendi zihninde şekillendirdiği bir ekolü) vardır. Mektep altındaki sanat derecelerinde karakteristik olarak kazandığı üslup, tarz, hal veya şivesi vardır.

Bir kişinin hat sanatını öğrenmesi belirli bir zamanla sınırlı değildir. Bu süre kişinin gayret ve kabiliyetiyle ilgilidir. Bir sene gibi kısa bir zaman içinde olabileceği gibi on senede de olmayabilir. Üstadı azam Hz. Ali (r.a)'nin "Hattın öğrenilmesi üstadın öğretmesinde gizlidir" dediği gibi, günümüz şartları içerisinde çizgiden başlayarak öğrenmenin en kolay ve en çok öğretim metodu olduğu anlaşılmaktadır".²⁰⁹

Mahmut Dörtbudak, kamaş kalem ve mürekkeple yazarken, kalemin nasıl tutulması gerektiği hususundaki şu ifadeleri önem arz eder:

"Harfi bir kalemde tam olarak yazmak için kalemi durdurmadan ağır hareketle hareket ettirmek tavsiye edilirse de bu tarz kişinin kalemi kullanım alışkanlığına göredir. Bir yazıda müstelkiyen yani arka arkaya dayalı bir harf gelirse (dal ve elif gibi) bu harfin işba' denilen kısmını kalemin göğsüyle doyurmak lazımdır. Yazı iki çeşit parçadan seçilerek ikmal edilebildiğinde beriki parçada hiçbir eğrilik bulunmamaktadır. Keşide ve mürselleri kalemi durdurmadan akışına tabi olarak süratle yazmalıdır.

Dik yazılması gereken yerlerde ise kalemin vahşi ve ünsi ucuna dayandırılarak diklik çıkarılmalıdır.

Sağdan sola yazılan harflerde ise kalemin biraz sola doğru meylettirilmesi gerekir. Soldan sağa doğru yazılan harflerde ise kalemin başı biraz daha sağa meylettirilir.

Harf bünyesindeki her takma ise kalemin vahşi ucuyla tamamlanır. Noktalar kalemin vahşi ve ünsi uçlarıyla birlikte yapılır. "sin, şin, sad" gibi kâseli harflerin çukurlukları kalemin vahşi ucuyla yazılır. Sonu mürsel olarak tamamlanan harfler ile "cim" ve "ayn"ların ta'ricleri de kalemin ünsi tarafıyla tamamlanır. "cim" in başı gibi sağdan sola yazılan harf cüzlerinde ise, kalemin başı biraz sağa meyilli olarak, yapılmak suretiyle kalem yürütülerek harfin cüzü tamamlanır.

²⁰⁹ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 23 Mart 2013.

Yazı yazarken her yerde ağır veya süratle yazmak yazının bir kalemle tam olarak (itmam) yazılmasının sıhhatini bozacağı gibi, işba'(dolgu) kısımlarında ise tesavi ve tenasüp de sağlanmaz. Meşki yaparken, yapan kişinin, kalemin nasıl süratle veya ağır yürütüleceğini bilmesi lazımdır. Meşk de, meşki veren üstadın, tarif ve temeşşükleri, örnekleriyle görülerek, tarif ve teallümler temeşşük edilerek alışkanlık haline getirilmelidir.

Yazarken kullanılan kalem ucunun keskin olması lazımdır. İfade edilmek istenen husus, ünsi ve vahşi uçları yazmakla aşınan kısımlarının dışı doğru yuvarlağımsı olmamasıdır. Zira böyle kalemler, yazarken kalemin tabiatında olan doğallığın yazıda görülmesi meydana çıkmaz. Kalem ağzında pürüzler varsa, onların da giderilmesi gerekir. Zira kalem ağzındaki pürüzler yazarken kalemin hareketini zorlaştırır. Böylece harf bünyesinde olması gereken özellikler meydana çıkmaz.

Mürekkebin kıvamını da yazan kişi kendine göre ayarlamalıdır. Süratle yazabilme alışkanlığında olan bir kimsenin mürekkep kıvamı, yavaş yazmayı adet haline getirmiş olan kimselere göre, daha ince olması gerekir. Zira ince kıvamda olmayıp da kalın kıvamda olursa, mürekkep harf bünyesindeki cüz'ün bir ucundan diğer bir ucuna ulaşması sağlanamadığından, harf bünyesi yazılırken yazı sanat değerinden çok şeyler kaybeder. Ayrıca mürekkebin akışından dolayı da harflerde olmaması gereken bozuklukları küçük yazılarda gidermek çok zor olur. Ağır olarak kalemi hareket ettirenler de ise, mürekkebin kıvamı ince olursa mürekkep kâğıt üzerinde damla görünümünde olarak yine harf bünyesinde istenmeyen görüntüler ortaya çıkar. Üzerine yazılması istenen kâğıdın da, kalemin hareketlerine uygun olması gerekir. Yavaş yazanlar için kâğıdın kalemi kaydırıcı özelliği olması gerektiği gibi süratli yazanlar için de kalemin hareketini tutucu özelliği olmaması lazımdır. Yazmaya alışık olmayan bir kimse yazılması gereken bir harfi, bir kalemde tamamlayamaz. Bu durum ise harflerin satır veya istif içinde kürsülerine oturmalarına engel olur. Harflerin görünümündeki metanet ve duruşlarını etkiler.”²¹⁰

²¹⁰ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 25 Mart 2013.

2. 6. ÜSTAD TALEBE İLİŞKİSİ

Hat sanatının öğretilmesindeki usulde üstadın talebelerine nasıl bir davranış sergilediğini gözlemek, hat dersinin bilimsel yönünü anlatırken tanık olduklarımı, davranış tarzını, talebelerinden beklentilerini dersleri anlatış tarzı olarak aktarmak için Mahmut Dörtbudak'ın hat derslerine misafir dinleyici olarak katıldım. Dersleri anlatış tarzı olarak şunları söyleyebiliriz:

Ders kendisi için her şeyden önce gelir. Öğrencilerden önce ders mahalline gelir ve ders saatinde mutlaka sınıfta hazır bulunur. Derse başlamadan önce düzenli olarak devam eden öğrencilerin sınıfta olmasına dikkat eder. Gelmeyenler varsa bir müddet daha onların gelmelerini bekler, bekleme anında orada bulunanlara bir şeyler anlatır, gelmelerinden ümidini kestiği zaman ise derse başlar. Anlattıklarını öğrencilerinden yazmalarını talep eder. Ta ki tüm öğrenciler yazıncaya kadar bekler. Yazdırırken öğrencilerden soru talebi olanlara, yazdıracağı cümleyi tamamladıktan sonra soruları cevaplar ve tekrar kaldığı yerden devam eder. Ders anlatırken gayet sabırlı davranır. Derste dersin gayesine uygun hususları öğrencilere âyet ve hadis mealleriyle açıklar. Gerektiğinde, fıkralar anlatır, öğrencilerin yorulduğunu hissettiğinde, onların derse dikkatlerini çekmek için tarzını yavaşlatır, bildiği fıkraları mahalli şivesiyle anlatarak güldürmeyi de ihmal etmez ve öğrenciler dersin bitmesini değil devam etmesini arzu eder. Bir hat hocasının genel olarak nasıl davranması gerektiğini ise, Mahmut Dörtbudak şu şekilde izah etmektedir:

- Bir hat hocası üstatlarına karşı her zaman saygılı olmamalı.
- Üstatlarının hataları da olsa saygısını elden bırakmamalı.
- Öğrencilerine karşı sanatını kıskanmamalı.
- Talebelere meşki sevdirmeli ve talimi kolaylaştırmalı.
- Öğrenmeyi zorlaştırıcı değil, kolaylaştırıcı ve teşvik edici olmalı.
- Öğretmede öğrencileri karşısında sabırlı olmalı.
- Dersin daha iyi anlaşılması için öğrencilerin eleştirilerini hoş karşılamalı, yanılmış ise hatasını kabul ederek hoş görülmesi olmalı.²¹¹

²¹¹ Mahmut Dörtbudak, *kışisel görüşme*, 27 Mart 2013.

2. 7. HAT SANATINI TALEP EDENLERE TAVSİYELERİ

Mahmut Dörtbudak, hat sanatını öğrenmek isteyenler için bazı tavsiyelerde bulunmaktadır, şöyle ki:

“Öncelikle bu sanatı öğrenmek isteyenlerin sabırlı olmaları gerekir. Eserlerini oluşturmak isterken hat sanatının inkişaf maksadına uygun olarak davranmaları gerekir ki; Allah (c.c.) bu sanat elbisesini kendilerine bahşetsin. Çevrelerindeki insanların sosyal ve psikolojik yapılarını tanıyıp bilmeli, hazırlayacakları eserlerde toplumun uyması gereken konuları ikaz ve telkin edici âyet ve hadisleri yazmalıdır. Şayet öyle bir çalışma içerisinde olurlarsa Allah’ın yardımı onlarla beraber olur. İyi bilinmelidir ki Allah (c.c.) kendi rızasını elde etmek gayesiyle topluma hizmet edenleri muvaffak etmiştir. Sanatı öğrenip de maddi çıkar elde etmek isteyenler de yok değildir. Ancak o kimselerin gayesi para olduğundan yapacakları eserler de sınırlıdır. Sanatlarında ilerleyemezler.

Sanatı öğrenmek isteyenler, öğrenmeden önce onu arzulamalıdır. Öğrenmek için iyi bir hat ustasından, sadece Allah rızası için hat sanatını talep etmelidir. Zenginlik veya şöhreti düşünmemelidir. Eserlerini yaparken aceleci davranmamalıdır. Çünkü acelecilik hatadan uzak değildir. Yapılan hata eserin metninde olduğu gibi, sanatın usul ve kurallarında da olabilir. Asıl olan, yapılmak istenen eserin sanat değerlerine uygun olarak her türlü noksanlık ve hatadan uzak olarak yapılmaya çalışılmasıdır. Yapılması arzulanan eser metni hazırlandıktan sonra hemen temize çekilmelidir. Müsveddeyi hazırladıktan sonra her zaman görebileceği bir mahalde buldurmalı, gidip geldikçe defalarca bakılarak harflerin harfler ile uyumu ve kelimelerin girift de olsa açılımda bir çizgi üzerinde bulunmasına dikkat edilmeli. İstif içerisindeki aynı harfin değişik bünye ve karakterdeki görüntüleri düşünülmeli gerekirse, yeniden ve hatta birkaç defa usanmadan yeni müsveddeler hazırlanarak gözlenip, bunlardan hangisinin daha güzel ve halkın nazarında kabul göreceğini tahmin ettikten sonra tebyiz etmeli, yani en son temiz kâğıda kopyalama suretiyle geçirmelidir.

Eserleri istif ederken dar kalıplara tıkanıp şekil verme isteğiyle ki günümüzde bazı yörelerde yapıldığı gibi şekillendirmeden (insan veya hayvan şekli) kaçınılmalıdır. Bazılarının yaptıkları bu çalışmalarda örneğin lafza-i celal,

tasvirde yazılması uygun olmayan yerlere konulmaktadır. Bu husus ise hat sanatının gayesine uygun değildir. Harflerin dizilişiyile bakan kişilerde, bazı şekillerin şuur altında şekillenmesi amaçlanırsa da bu şekillenmeler kişilere göre değişebilir. Bu ise hüsn-i hat sanatının kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in mucizesinden kaynaklandığını söylemekte bir beis yoktur. Hattat eserini harflerin duruşu ve yerine göre olması gereken kıvraklığı vererek hareketlilik kazandırır. Bu husus hattın ruhani ve yüce bir sanat olmasından kaynaklanır. Ancak eseri istif ederken hattatın yapması ve yaparken dikkat etmesi gereken davranışlar da yok değildir. Örneğin dua ile ilgili bir metin istif edilirken metindeki başlı harfler, Allah Teâlâ'ya karşı duyulan utanç sebebiyle başları yere eğilmiş olarak yapılabileceği gibi yalvarırcasına başlarını yukarıya kaldırmış olarak da düşünülebilir. Rahatlık halinde, çanaklı ve mürsel harfler rahatlıkla yerlere serilmiş gibi yapılması da muhtemel hareketlendirmelerdendir.

Hüsn-i hat sanatının güzelliği kendindedir. Daha da güzelleştirilmesi maksadıyla ebrû veya tezhip gibi tamamlayıcı sanat unsurlarına gerek yoktur. Eğer böyle bir gerek görülüyorsa istifin estetiğinde muhakkak bir eksiklik vardır. Bu eksiklik istifte yapılan çalışmalarla giderilmelidir.

Tezhip sanatı çok eskilerde bilinen bir sanattır. Cetvel tekniğiyle yazılan kûfi yazıya estetik görünüm kazandırmak için hat zemininde yazıya uyumlu olarak stilize edilmiş bitkisel (nebatî) motifler ile hendesi şekiller kullanılmıştır. Çünkü cetvel hendesidir, yani donuktur. İşte bu donukluğu gidermek içindir ki, kûfide stilize şekillere yer verilmiştir. Hâlbuki kamış kalem tekniğiyle meydana getirilen eserler geometrik (hendesi) değildir. Kamış kalemin tabiatına uygun olarak nakşedilen bir hat eserinde tezhip veya ebrûya gerek yoktur. Hat sanatının ruhaniyeti kamış kaleminin tabiatındandır Tezhip çalışmaları, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk iki sayfasında, sûre başlarında dua ve zikir içerikli kitaplarda yapılmıştır. Minyatürde edebiyat ve tarih konulu kitaplarda sayfalar arasında kullanılmıştır.

Hat sanatı sanat olarak müstesna bir yere sahiptir. Hattatların bu sanatı kendilerine Allah'ın bir lütfu olarak bilmeleri gerekir. Bununla beraber Allah'ın verdiği her in'am veya lütfun bir bedeli vardır. Örneğin malın bedeli ehline verilen sadakadır. Sadaka mal için bir şükürdür. Hat sanatının bedeli de herhangi

bir maddi çıkar olmaksızın İslâm'ın güzelliklerinden olarak en güzel şekilde tüm insanlara arz edilmesidir. Taliplerini de en doğru şekilde zora koşmadan talim ve meşk ettirilmesidir. Hattat eserini yaparken Allah'ın rızasını Resulullah'ın sevgisini ümit ederek yaptığında, yaptığı eserde Kur'ân-ı Kerîm'in ve hâdisin mucizeleri tecelli eder. İnsanın eserindeki bu ilahi ikram niteliğindeki haller sanatkârın sanatında başarısı olduğu gibi yücelmesine de vesiledir. Bu sebeptendir ki hat sanatını öğrenenlere Allah'ın kendilerine bir hediyesi olduğunu bilmeli ve bunun şükrü olarak da dünyevi menfaatleri gözetmemelidir.

Müslüman toplumlara mahsus olan ruhani ve yüce bir sanat olan hat sanatına sahiplenilmeli sanatçıları teşvik etmeli ve onları korumak konusunda ilgisiz kalınmamalıdır. Her bir hat eseri bir kitap hükmündedir. Sadece aslı veya orijinali bende bulunsun yoksa olmasın zihniyetinde olmayıp, gerekirse matbuu ile de yetinmek lazımdır. Bende aslı var diyerek başkalarına karşı övünmek yerine eserin güzelliğinden, içeriğinde bulunan mesajından bahsedip hat sanatının gaye ve inkişafına uygun davranmak lazımdır.

Bu eserlere sahip olanlar, görülebilecek yerlere asarak teşhir edilmesinde cimrilik etmeyip, gereken ne ise onu yapmaları gerekir. Zira bu sanat eserleri sadece bir sanat eseri olmayıp dinimizin "iyiliği emir kötülüğü nehy" emrinin halka ulaştırılmasında da bir tebliğ vasıtasıdır.

Hattat, dünya hayatında Allah'ın (c.c.) "Sâni" (sanat sahibi) isminin tecellisine mahzar olmuş imrenilecek müstesna kişilerden biridir.

Hattatın topluma daha fazla eser sunması için toplum tarafından sahiplenilmesi ve dünya işlerinin kolaylaştırılması gerekir. Tabi ki, sanatkârın şımartılmamasına ayrıca dikkat etmek gerekir. Mal biriktirme yerine daha fazla eser üretmesine yardımcı olunmalıdır.²¹²

²¹² Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 15 Nisan 2013.

2. 8. HAT SANATINA YÖNELMESİNE ETKİ EDENLER

1965 yılında Mahmut Dörtbudak hocası Behçet Arabî'nin vefatı, lise son sınıfa geçmesi ve sosyal hayatta üzerine düşen sorumluluklarının artması, onu sanat hayatından uzaklaştırdı. Üniversite 3.sınıfta iken hat dersine İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun gelmesi onun için sanat hayatında ikinci bir fırsat oldu. Üstadın yaşlılığı sebebiyle 4.sınıfta iken hat derslerine giremeyişi Mahmut Dörtbudak için bir talihsizlik olmuştur. Her ne kadar dersler boş geçmesin diye farklı hocalar derse girmişse de, yapılan çalışmalar yeterli seviyede olmamıştır.

Fakülte tahsilini tamamlayıp Urfa İmam Hatip Okulu meslek dersleri öğretmenliğine atandıktan sonra sanat çevresini kaybeder. 1977 tarihinde Arapça gramer ve mantık hocası Abdullah Yolgösteren Şehitlik Camii'nin büyütülmesi çalışmalarında ona birkaç yazıyı taş üzerine hâkk (kazıma) edilmek üzere yazmasını söyler. Hocasının bu talebi onda yeniden hat sanatına olan aşkını alevlendirir. O zamanlar hazırladığı yazı terkipleri iyi olmamakla beraber hâkkakın (kazıcının) da özenerek yazıları çıkarmaması yazıdaki çirkin görüntüye sebep olarak daha da çirkinleşir. Fakat başka yazarlar olmadığı için çevreden de herhangi bir tenkit almaz hatta hat beğenilir. İltifat görür. Camiye yazdığını gören mesai arkadaşı M.Emin Ertan çok iltifat eder ve kendisinden ismini bir kartvizit olarak kullanacağını söyleyerek yazmasını talep eder. Arkadaşı da o yazıyı bayramda bayram kartı olarak gönderir. Daha sonra Mehmet Emin Bey kendisine tabaklanmış bir deri getirir. Üzerine istediği bir yazıyı yazmasını söyler. Mahmut Dörtbudak ise bu derinin üzerinde Behçet Arabî'nin müsenna celi sülüs hattındaki "Selamün Kavlen Min Rabbi'r-Rahim" âyetini yazar. Ayrıca bir kumaş üzerine yine hocasının hilal şeklinde bir eseri olan Tevhid kelimesi ve yıldız şeklinde Besmele-i Şerifi yazar. Bu yazdığı eseri de Şeyh Sode'nin tekkesine hediye eder. Zamanla o yazılan yazıyı da tekkeye gidip gelenler bu yazı siyasi bir simge gibi görüp o eserin ortadan kaldırılmasına neden olurlar.

İdareciliğin verdiği külfet sebebiyle fazla yazamamaktadır. Fakat sanatı artık duyulmuştur, kendi ifadesiyle istediği şekilde eserler olmamasına rağmen yaptığı eserler iltifat görmekteydi.

Hasan Paşa Camii dış cephe duvarından kuzeybatı köşesindeki kapıya bir yazı yazması Mahmut Dörtbudak'tan talep edilir. Fetih Sûresi'nin onuncu âyetindeki: “İnnellezine yubayiuneke innema yubayiunallah” ibaresini yazar. (Resim 43-44) Tabi bu olay ondaki sanata olan şevkini ve iştiyakını daha da arttırır.

43:
Hasan Paşa Camii girişi

44:
Hat: Celi sülüs 1400/1979

1980 Haziran ayında Emirdağ İmam Hatip Lisesine naklen tayin edilir. Meşk ve yazı çalışmaları artık olmaz. Fakat Urfa'da yazdıkları eserleri gelen misafirlere gösterir ve hat sanatıyla ilgilendiğini ifade eder. Bu ise kendisine büyük bir haz veriyordu. Emirdağ İmam Hatip Lisesi müdürlüğünden Çay Lisesi Din Kültür ve Ahlak Bilgisi öğretmenliğine tayin edilir. O zaman Urfalı meslektaşı Mustafa Kaçar ile birlikteliği olur. Yaptığı eserleri ona da gösterir. Hatta Mustafa Kaçar Bey'in sözleri onu hat sanatına karşı daha da şevklendirir. Mustafa Bey inşaatı devam eden bir caminin ilgilileriyle görüşerek caminin levhalarını Mahmut Dörtbudak'ın yazabileceğini habersiz olarak onlara söyler. Cami yetkilileri ise bunun üzerine teklifte bulunurlar. Bunun üzerine istenilen talep doğrultusunda yazıyı yazar ve iltifat görür.

1984 yılında Urfa Cumhuriyet Ortaokulu ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğine ataması olur. Bu atama sanat hayatındaki bilimsel çalışmalar için bir dönüm noktası teşkil eder. Urfa'ya atandıktan sonra aile dostu Hacı Şakir Efendi Bediüzzaman mezarlığında kendisi için bir mezar yaptırır. Mezar taşına yazı yazmasını talep eder. Tabi bu talep onun ufkunun açar. Çünkü mezar taşının üzerine nasıl yazılacağını bilmemektedir. Fakat eski mezar taşlarını inceler

onlardan esinlenerek yazıyı yazar. Mezar taşlarında inceleme yaparken etkilendiği, yararlandığı şahısların başında üstadı Behçet Arabî gelir. Onun çağında en çok kabir taşlarına müderris A.Vahap Hoca Efendi'nin yazdıklarından da etkilenir. Mühürücü H. Abdullah Efendi tarafından yazıldığı söylenen yazılara rastlar. Behçet Arabî ve A. Vahap Efendilerin vefatından sonra Molla Hasan'ın oğlu Cevher Polat'ın, İğneci Ahmet Efendi'nin yazılarına rastlar. Bunlardan ayrı olarak Behçet hocayla çağdaş ve üstadı olan Lobutzâde Ahmed Vefik ve Ali Halife'nin yazılarına rastlar ve onları da inceler. Merhum Hacı Şakir (Nakşibendî halifesi) Efendi'nin mezar taşını yazdıktan sonra bilimsel çalışmalarını arttırmak için Suriye, Irak, İran, Hicaz ve Mısır'dan hat sanatıyla ilgili incelemelerde bulunmak üzerine kitaplar alır, Türkçe yayınları takip eder.

Yaptığı inceleme ve çalışmalarla Urfa mimarisindeki gerek dini ve gerekse sivil yazılardan Urfa'nın İstanbul ve Arap hat sanatından ayrı özellikleriyle bir ekol olduğunu keşfeder. 2005 yılında araştırma için Atlas Dergisi adına Urfa'ya gelen araştırmacı yazar ve Ortadoğu uzmanı Faik Bulut ile tanışır. Faik Bulut, Urfa'nın hat sanatında İslâm ülkelerindeki dört hat sanatı ekolünden biri olduğunu belirtir. Bunların ise, İstanbul, Urfa, Şam ve Tebriz olduğunu belirttikten sonra şunları ifade eder: “Ben birçok İslâm ülkesi gezdim, fakat bu eserler kadar güzellerini görmedim. Gerçekten Urfa, hat ekolünde mümtaz bir yere sahiptir”.²¹³

Ressam ve müzehhip Dr. Burhan Vural²¹⁴ ile tanışır, ondan güzel sanatlar hakkında istifadeleri olur. Burhan Vural, kendisinden -sanata teşvik için- yazılar ister. Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdiresi Nevin Güllüoğlu, Burhan Vural vasıtasıyla Mahmut Dörtbudak'ı keşfeder. Sergiler açması için ona yardımcı olur. 2008-2009 yılından beri Şanlıurfa Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı üyelerinden Müslüm Süzer'in teklifiyle, kısa adı ŞURKAV olan vakfın katkılarıyla vakıf bünyesinde hat kursu öğreticiliği görevini yapmaktadır. Kursiyerlere hat sanatının talim meşkinden ziyade bilimsel bilgilere ağırlık vermektedir.

²¹³ Mahmut Dörtbudak, *kişisel görüşme*, 21 Mayıs 2013.

²¹⁴ 1938 Şanlıurfa doğumludur. 1960 yılında ressam Yaşar Yayla'nın teşvikiyle İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Cemal Tollu Atölyesi'ne devam eder. 1962-64 yıllarında A. Süheyl Ünver'den tezhip dersleri alır. Eserleri Şanlıurfa, İstanbul ve Ankara'da kişisel ve karma olarak sergilenir.

SONUÇ

Urfa, coğrafi konumu itibariyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış tarihi ve kadim bir şehirdir. Bu özelliğiyle Urfa ilmi, edebi, dini ve kültürel faaliyetlerin gelişmesine ve kalkınmasına daima beşiklik etmiştir.

Urfa'nın Hz. Ömer döneminde İyaz b. Ganm komutasındaki müslümanlar tarafından İslâm topraklarına katılması ve fethedilmesi (639) ile İslâm medeniyeti, bir güneş gibi bölgeyi karanlıktan aydınlığa çıkartarak mümtaz bir konuma oturtmuştur.

O günden bugüne İslâm medeniyetinin parlak izleri Urfa ve çevresinde müşahede edilmektedir. İslam medeniyetindeki bütün ilmi ve kültürel faaliyetlerin ya kendisi veya etkisi bu şehirde vuku bulmuştur.

Tabi bunun yanı sıra bazı dönemler olmuştur ki, medeniyetleri temsil eden eserler veya faaliyetler çeşitli nedenlerden dolayı ağır bir yıkım ve tahribata uğramıştır. Bu tahribatlara sebebiyet verenlerin başında savaşlar ve tabii afetler gelmektedir. Bir de bunlara ilaveten, yönetimi ele geçirenlerin hâkimiyetini veya otoritesini güçlendirmek için iktidarını sarsacak her türlü dini, ilmi ve kültürel faaliyetleri anımsatacak objeleri yok ederek ortadan kaldırması uygulanan başlıca tahribatlar arasında sayılabilir.

Urfa ve çevresi, Osmanlı Devleti idaresine girinceye kadar her türlü işgalin beraberinde getirdiği yıkım ve tabii afetlere rağmen, ilim ve kültür şehri olma özelliğini koruyarak, Osmanlı döneminde de birçok ilim adamının ilim tahsil ettiği bir merkez olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm kıraati, edebiyat ve musikide değerli bir yere sahip olan Urfa, İslam medeniyetinin gözde sanatlarından biri olan hat sanatının etkin olduğu ve bu alanda kendinden söz ettirdiği muhakkaktır.

Malumdur ki, bir hat eseri ortaya çıkarken göz, irade ve iradenin el hâkimiyeti maharetiyle ortaya çıkmaktadır. Zarafet, orantı, heybet ve ruhani yücelik unsurlarıyla bakanların dikkatlerini celbederek, göze bir yapıt ve yapısındaki yücelik anlamıyla bir hayranlık uyandırmaktadır. Bu sebeple Urfa, hat sanatına daima özel bir ilgi duymuş ve duyduğu bu ilgi neticesinde çok değerli hattatlar yetiştirerek onların eşsiz eserler vermesine yardımcı olmuştur.

Hattatlar tarafından yazılan âyetler, hadisler ve hikmetli sözler ev veya kıraathane, dükkân gibi umuma açık mekânlarda teşhir edilmektedir. Hatta hac farızasını eda edenlerin de evlerine hac dönüşünden önce evin oda ve eyvanlarına, evlerdeki konsüllerin altına veya sokak kapısının üst ve iki yanına hat yazıları yazdırılması bu sanata ve sanatçıya olan ilgiyi göstermektedir.

Urfa'lı hattat Mahmut Dörtbudak'ın tüm eserleri için, önce yapmış olduğu bir eserinden ilham aldığını daha sonra yapacağı bir esere de ilham verdiğini söyleyebiliriz.

Bazen Mahmut Dörtbudak'ın hattı ile İstanbul hattının karşılaştırılması yapılarak Mahmut Dörtbudak'ın hattı üzerinde eleştiriler yapıldığını gözlemlemekteyiz. Aslında bu iki hat çeşidinin arasında bir fark olduğu kesindir. Fakat bu farklılıkların ne olduğunu ortaya koymadan sadece eleştirmek yersiz ve haksız bir eleştiri olmakla beraber hat sanatına da herhangi bir katkı sunmayacaktır. Yapılması gereken, Mahmut Dörtbudak'ın hattı ile yaygın olarak kullanılan İstanbul hattının, farklılıklarının ve benzerliklerinin belirlenip, daha sonra o farkların veya benzerliklerinin incelenmesidir. Bu bağlamda iki hattın benzerlik yönü olarak, her ikisinin de Arap hattını kullanmaları ile ayet, hadis, güzel ve özlü sözleri kullanmaları gösterilebilir. Farklılıkları ise, Mahmut Dörtbudak'ın hattında kompozisyon, harflere şekil verme veya İstanbul hat standartlarına uymayan harf ve hareke boyutları ile bazen bir kompozisyondaki harfleri kalemle çizdikten sonra içini doldurma yöntemi farklılık olarak öne çıkmaktadır. Bunun sebebi de tek kalemde çıkan bir eserde kompozisyon oluşturulamamasıdır. Eleştirilen bir diğer husus ise, düz bir hat yazısında neden tek kalemle eser çıkmadığı yönünde olabilir. Buna cevap olarak denilebilir ki, eğer bir hattat adeta resim gibi bir kompozisyon veya şekil ağırlıklı bir hat çalışıyorsa ve bunun sonucu olarak ta tek kalemde eser oluşturmadan yer yer uzaklaşmışsa, bazen düz bir yazıda da tek kalemle eser çıkartılmaması

doğaldır. O halde yapılması gereken hat ekollerini veya hat çeşitlerini yarıştırmaktan ziyade her birinin ayrı bir lezzet ayrı bir sanat olduğunu kabullenmektir.

Mahmut Dörtbudak'ın öğretim ve anlatım usulüne karşı yapılabilecek itirazlara yine onun vermiş olduğu şu açıklama yeterli olacaktır: *“Nasıl ki, her türlü ihtiyacını teminden ve anlatmaktan aciz olan bir bebek büyüdükçe çevreyi taklit ederek hareketlenir. Gençlik çağında kişilik kazanır. Ve kazandığı o kişilik özelliği, onun taklit ve gördüklerinden etkilenmesinin bir sonucudur. Çocuk misalinde olduğu gibi hat sanatını öğrenmek te aynıdır. Her hat üstadının kendine göre, mensubu olduğu bir mektebi -veya etkilenip kendi zihninde şekillendirdiği bir ekolü- vardır. Mektep'e mensup olmanın altındaki sanat derecelerinde karakteristik olarak kazandığı üslup, tarz, hal ve şivesi vardır.*

Bir kişinin hat sanatını öğrenmesi belirli bir zamanla sınırlı değildir. Bu süre kişinin gayret ve kabiliyetiyle de ilgilidir. Kısa bir zaman içerisinde hattat olunabileceği gibi çok uzun bir zaman geçse bile hattat olunamayabilir. Hz. Ali'nin (r.a) “Hattın öğrenilmesi üstadın öğretmesinde gizlidir” dediği gibi, günümüz şartları içerisinde çizgiden başlayarak öğretmenin, en kolay öğretim metodu olduğunu söyleyebiliriz.”

Anlatılan ve açıklanan tüm bu esaslar ışığında, orta yetenekte bir kişinin, Mahmut Dörtbudak'ın metodunu uygulayarak, talep, azim ve sebatla hat sanatında olumlu yönde mesafe alabileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Alparslan Ali, “Ali Tebrîzî Mîr”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul, 1989; “Gubârî”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1996.
- Alpay, Bedri, *Şanlıurfa Şairleri (I)*, Edisyon: Adil Saraç, Şanlıurfa, 1986.
- Ayaz, Fatih Yahya, “Sır Kâtibi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2009.
- Aydüz, Salim, “Muvakkithane”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2006.
- Ayhan, Halis , “İmam Hatip Lisesi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1996.
- Bayraktar, Mehmet Faruk, “Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı” *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1992.
- Bozkurt, Nebi “Dârülhadis”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1993; “Dârülkurrâ”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1993.
- Çam, Nusret, “Güneş saati”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1996.
- Çetin, Nihad, “Arap”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1991.
- Çilingir, Doğan, *Hüsn-ü Hat Kitabı*, Ankara, 2006.
- Çubukçu, Asri, “İyâz b. Ganm”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık 2001.
- Demircan, Adnan, “Şanlıurfa Tarihinde Meydana Gelen Bazı Doğal Afetler”, *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih Ve Turizm Dergisi*, sayı: 9, 2011, 25-27.
- Demirkent, Işın, *Ortaçağ'da Urfa, Uygarlıklar Kapısı Urfa*, İstanbul, 2002.
- Derman, M. Uğur, “Hat”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1997; “Ali Haydar Bey”, *DİA*, İstanbul, 1989; “Ahar”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1988; “Kalem”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2001.
- Dörtbudak, M. Yaşar, “Urfalı Hattat Mahmut Dörtbudak”, *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, sayı 10, 2011.

el-Faruki İsmail Raci-Luis Lamia el Faruki, *İslâm Kültür Atlası*, Çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, İstanbul, İnkılâb Yayınları, 1997.

Güler, Selahattin E. - Remzi Mızrak, *Resimli Şanlıurfa Kültürü Sözlüğü*, Şanlıurfa, 2008.

Halep Salnameleri, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Kütüphanesi, Tasnif No: Sal-Haleb, 1891-1908.

Hamidullah, Muhammed, “Allah’ın Elçisi (s.a.v.) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı”, *İslâmi Araştırmalar*, cilt: 2, sayı: 7, 1988, s. 96.

Karakaş, Mahmut, *Urfa’nın Kültür ve İnançlar ve Serüveni*, Ankara, (t.y.); *Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri*, Ankara, (t.y.); *Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler*, Ankara, 2001.

Karatay, Halit, “Urfalı hattat Şair Mustafa Hattî Efendi”, *Şurkav, Şanlıurfa Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, sayı: 2, 2008.

Kürkçüoğlu, A. Cihat, *Ruha’dan Urfa’ya 1780-1980*, Ankara, 1990; A. Cihat Kürkçüoğlu, *Urfalı hattat Behçet Arabî*, Şanlıurfa, 1997; “Mahalli Bir Hattat Urfalı Behçet”, *Türkiyemiz Dergisi*, İstanbul, sayı: 42, 1984.

Müstekımdade, Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul, İstanbul Devlet Matbaası, 1928.

Özaydın, Abdülkerim, “İbn Mukle”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1999.

Özön, Nejat, *Büyük Dil Kılavuzu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1986.

Polat, Mahmut, Ebu İshak İbrahim b. Hilal Es-Sabii’nin hayatı ve şiirleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1999.

Şanlıurfa İl Yıllığı, Kültür Bölümü, 1967.

Şeşen, Ramazan, “Harran”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 1997.

Şişman, Adnan, “Galatasaray Mekteb-i Sultanisi”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın, 1996.

TDK, *Türk Dil Kurumu Resimli Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977.

Temiz, Bilal, “İlk Filolojik Çalışmalar Döneminde Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça’ya Kazandırdıkları”, *Ç.Ü. İlahiyat F. Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2, 2003, s. 302-346.

Turan, Ahmet Nezihi, “Şanlıurfa”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2010.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Mızraklı İlmihal”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2005.

Yazır, Mahmut Bedreddin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, Neşre hazırlayan: Uğur Derman, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1972.

Yeğın, Abdullah, *Osmanlıca-Türkçe İslâmî, İlmî, Edebî, Felsefî Yeni Lûgat*, İstanbul, 1983.

Yılmaz, Evren, Süreyya Eroğlu, “Edessa’dan Urfa’ya: Urfa’da Kilise’den Camiye Dönüştürülmüş Yapılar”, *SDÜ. Fen Edebiyat F. Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 30, 2013, 1-12.

Yiğit, İsmail, “Kınnesrin”, *DİA*, İstanbul, TDV Yayın Matbaacılık, 2002.

ELEKTRONİK BELGELER

Aytaç, Kemal, “İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu”
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6452.pdf> , 04.11.2014

Kabaş, Afşar, “Güneş Saati”,
http://physics.comu.edu.tr/caam/dokumanlar/gunes_saati.php, 11.11.2014.

Mesara, Gülbün, “A.Süheyl Ünver’in medresetü’l hattatin yılları ve ötesi”,
<http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM130598.pdf>, 25.12.2014.

TANIKLIĞINA BAŞVURULAN ŞAHSİYETLER

Dörtbudak, Mahmut, kişisel görüşme.

Halfeoğlu, Fahrettin, (hattat Ali Halife’nin torunu), kişisel görüşme.

Bağmancı, M. Sait, kişisel görüşme.

EK-1

MAHMUT DÖRTBUDAK'IN ÇALIŞMALARI VE ÖRNEKLERİ (Meşk - Ebrû - Resim Çizimi)

Sanat hayatı genel olarak, tahsil, araştırma, inceleme ve inşa (meşk) safhaları gibi bölümlere ayrılrsa da, bu safhalar arasına kesin bir çizgi koymak mümkün değildir.

Üstadı Behçet Arabî'nin yanında meşk etmezden evvel, kendince bir şeyler yapmaya çalışmış, Behçet Hoca hayatta kaldığı süre içerisinde, meşk çalışmasından başka herhangi bir terkip (kompozisyon) çalışması yapmamış, fakülte hayatında ise çalışmalarını, bilimsellik yönü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Öğretmenliğe atandığı ilk yıllar da hat sanatından uzak kalmış ama bu uzaklaşma 1984 yılı Şanlıurfa Cumhuriyet ortaokulu öğretmenliğine tayini yapılanaya kadar sürmüştür. 1989-90/1990-91 öğretim yıllarında Gaziantep Üniversitesine bağlı Urfa İlahiyat Fakültesinde uzman olarak hat sanatı derslerini işlerken aynı zamanda araştırma ve incelemelerde bulunmuştur.

Geçmişten günümüze kadar her asra ait taş oymacılık usulüyle dini ve sivil mimari unsurlardaki kitabeler, araştırma ve incelemelerinin kaynağını oluşturmuştur.

Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan'dan temin ettiği eserlerin incelemelerini yaparak bu incelemelerine uygun olarak da eserler istif etmiştir.

Ta'lik hattında -gerek Osmanlı ve gerekse İran ta'liki olarak- eserler vermiştir. "Ta'lik yazının istifi zordur" sözüne inat ta'lik yazılar istif eylemiştir. Arap celi divâni ile Osmanlı celi divâni hatlarıyla ayrı ve bağdaşık olarak istifler ihdas etmiştir.

Eserlerinde istif yaparken harflerin matematiklerini (duruşları), nazariyata (görünümler) uygun olarak yapmayı tercih etmiştir. Başlı ve dik harflerde metnin bağdaşık olmasına özen göstererek, kompozisyonda hareketlilik düşünürken harfin bünye ve karakterinden taviz vermeyerek aslının uygunluğuna sadakat göstermiştir.

Sanatta eserin güzelliği, sanattaki kurallara uymakla mümkün olacağı düşüncesini benimsemiştir.

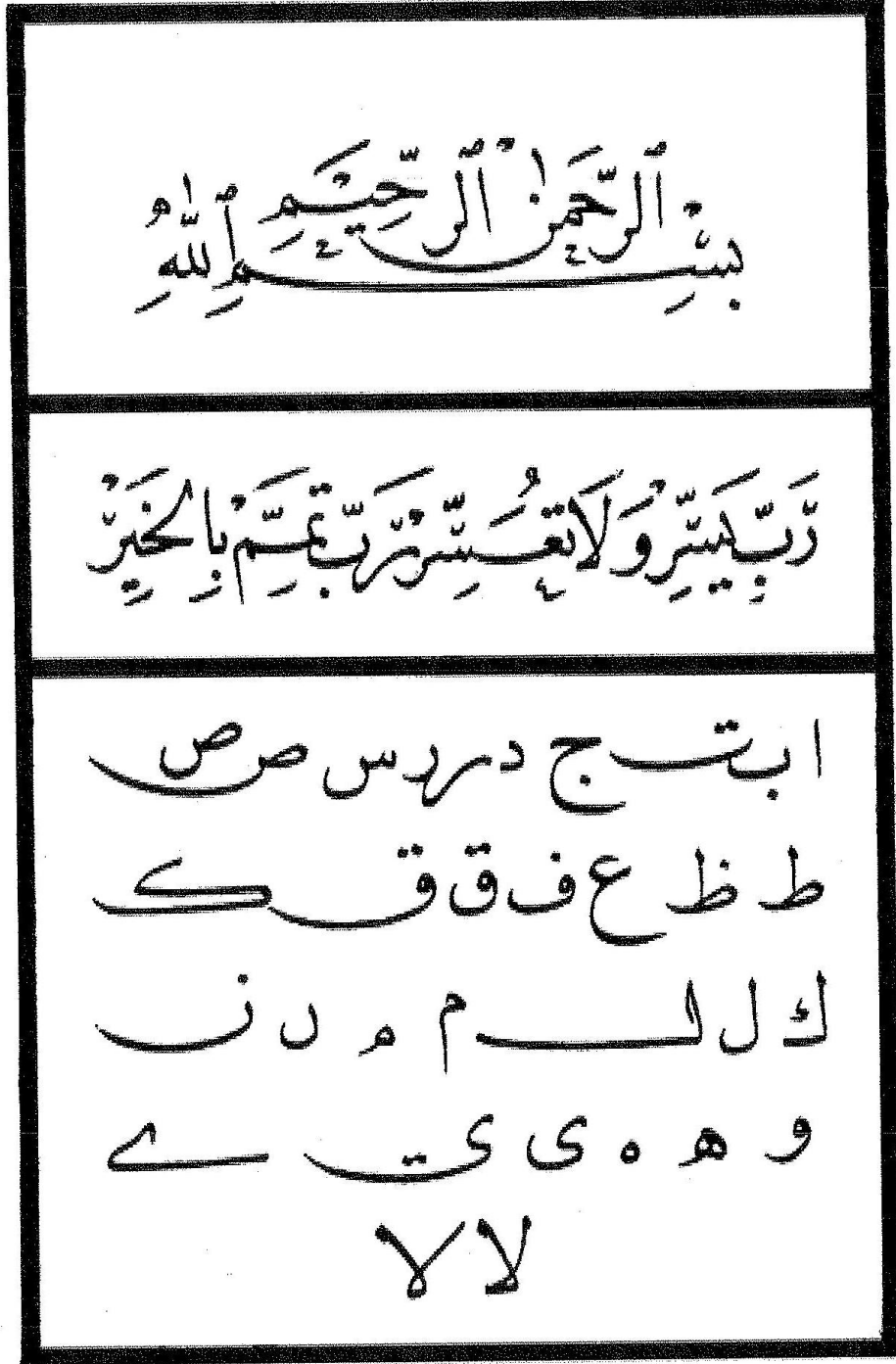
Eserlerinin, kendinden önceki Urfalı hat üstadlarının eserlerine birçok yönden benzediği söylenebilir. Ancak kendinden önceki Urfalı üstadların çalışmadığı veya yapmadığı birer yazı çeşidi olan ma'kili ve kufi yazı türünde de eserler vermiştir.

Günümüz problemlerine ve sosyal konulara değinmek maksadıyla âyet, hadis güzel sözleri ve kâğıda aktarmıştır. Bu anlayışla da “celi sülüs”, “celi divân”, “celi sülüs kalın kalem”, iri yazıyla “celi ta'lik”, “ma'kili” ve “tezyinî kûfi” ile satır üzerinde veya girift, müsenna ve aynalı olarak âyet ve hadisleri istif etmiştir.

Sanatçının ebrû çalışmaları da olmuştur. Ancak selefî olan üstatlarının sanatta tamamlayıcı bir unsur olarak gördüğü ebrû ve tezhibi, -üstatlarına muhalefetten sakınarak ve selefının izinden yürüyerek- eserlerinde kullanmamıştır. Hat sanatını sadece hat olarak icra etmiştir.

Hat ve ebrû çalışmalarından başka, kendine özgü sanat anlayışı ile alakalı olarak özgün resim çalışmaları da mevcuttur. Hat çalışmaları dışında niçin resim yaptığına dair kendisine yöneltilen sorulara şöyle cevap vermektedir: *“Bilinmelidir ki, benim resim yapmam hat sanatına aykırı bir durum değildir. Malumdur ki, her hattat aynı zamanda bir ressamdır ama her ressam bir hattat değildir. Ayrıca benim resim yapmaktaki maksadım, hat çalışması yapamadığım anlarda, elimin kalem alışkanlığını kaybetmemesini sağlamaktır.”* Çalıştığı resimlerin konusunu ise genellikle sosyal hayattan esinlenerek *“Sokaktan Beyaz Kâğıda Dünya Halleri”* diye tasvir etmiş ve bununla da halka ve topluma mesaj verme amacı gütmüştür.

1. 1. NESİH

1: Nesih kalemle harflerin -münferit olarak- bünye ve karakterde yazılışlarını gösteren meşk ve talim çalışması.

اَبِحِ دِرِرِ زِ صِ طِ عِ
قِ كِ فِ قِ كِ مِ مِ نِ
وَهِهَهَهَ وِ لَ اِ يَ لَ اِ

بَا

بَا سَ بَ جَ بَدَ بَرِ بَرِ
بِصَ بَصَ بَصَ بَصَ بَصَ
بِجَ بَ بَ بَ بَ بَ
بَ بَ بَ بَ بَ بَ
بَ بَ بَ بَ بَ بَ

2: Nesih kalemle münferit harflerin alfabetik olarak üstün ve esre harekesiyle yazılışlarını gösteren meşk ve telim çalışması ile “ba” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

بہ بہہ بہ بہ بی بی بی
بے بلا بلا

جا

جا جا جب حج جد جد
جر حر حس حص حص
جظ جط جع جف جق
جک جک جک جک
جم جم جم جم جم
جن جن جو جو جو

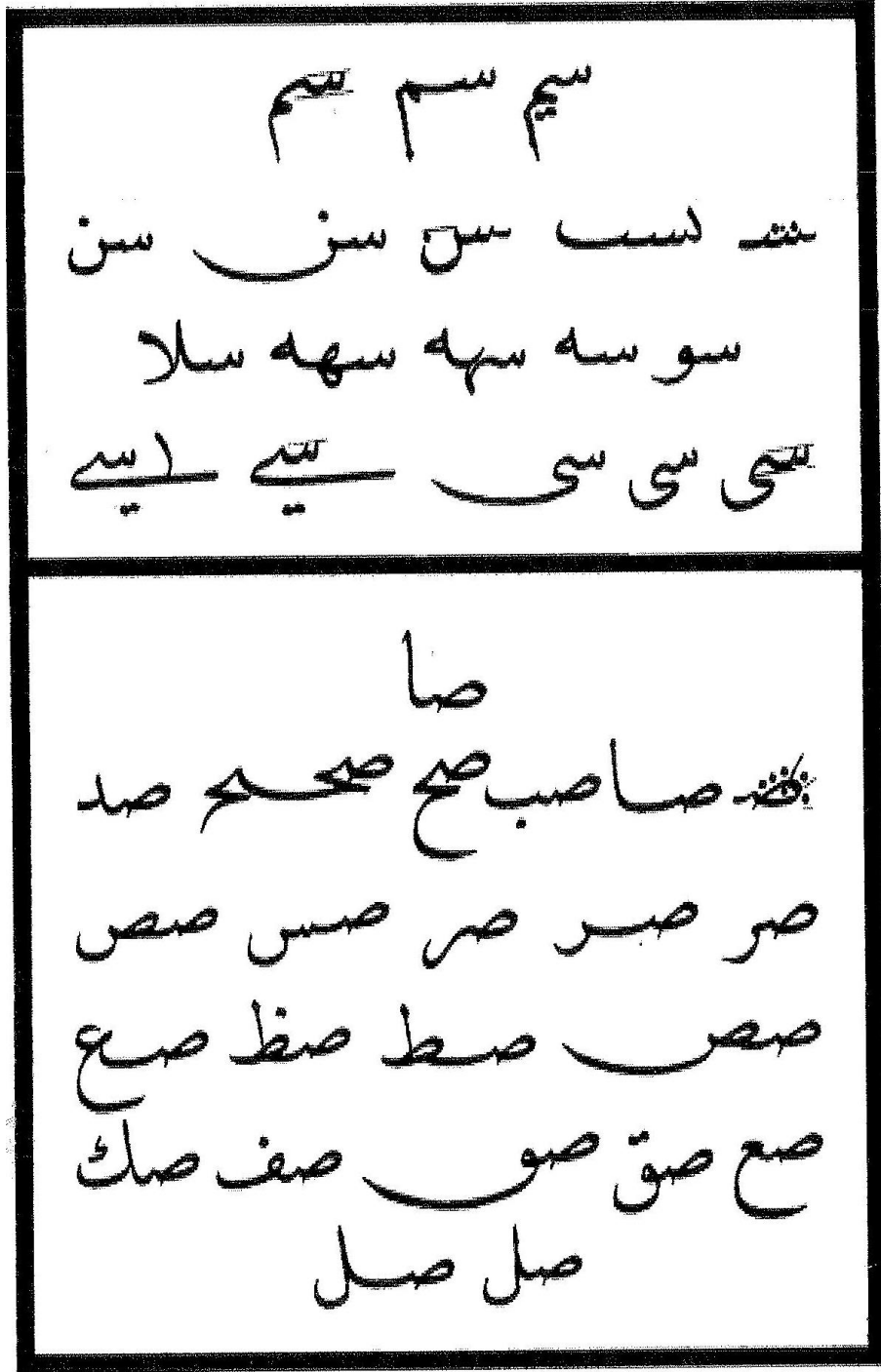
3: "Ba" ve "ha" harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

جھہ جلا جلا
جی جی یجے

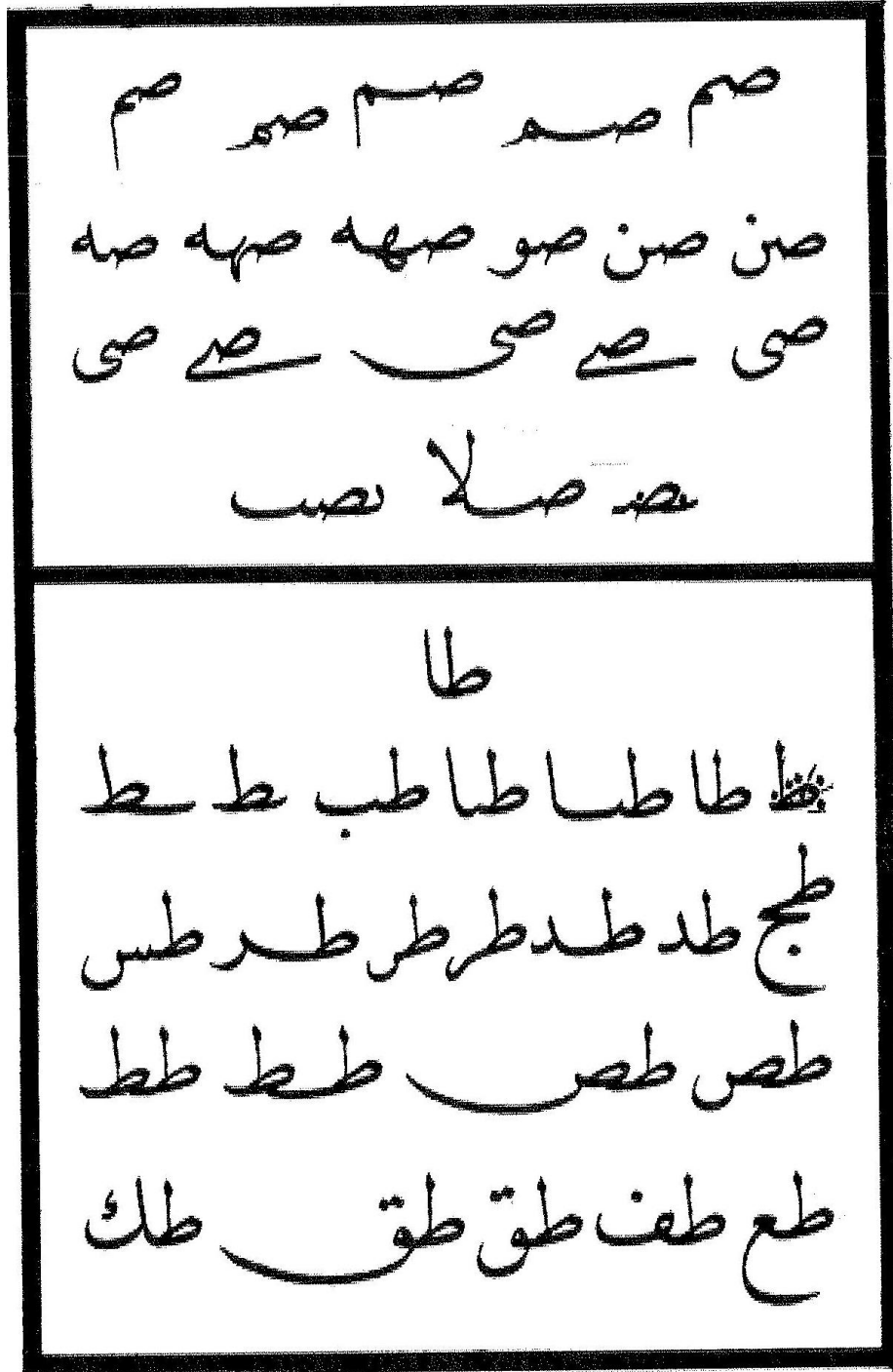
دِرِزُو

سا
سس ساسا سست
سج سج سد سس سس
سس سس سس سس
سس سس سس سس
سس سس سس سس

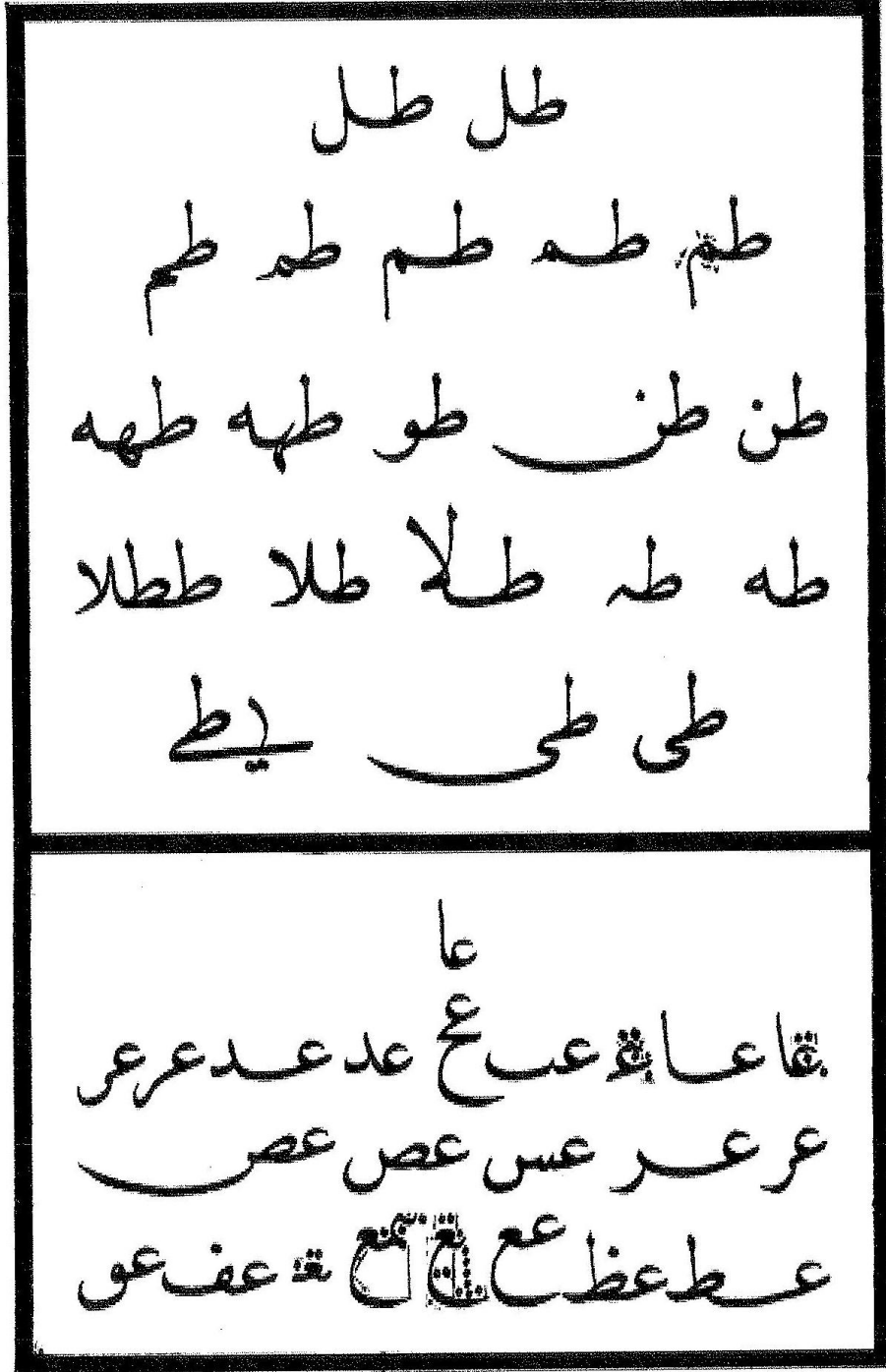
4: Nesih kalemiyle “dal”, “ra” ve “ze” harflerinin münferit olarak yazılışları ile “Sin” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

5: Nesih kalemiiyle "sin" ve "sâd" harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

6: Nesih kalemiyle "sâd" ve "tâ" harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

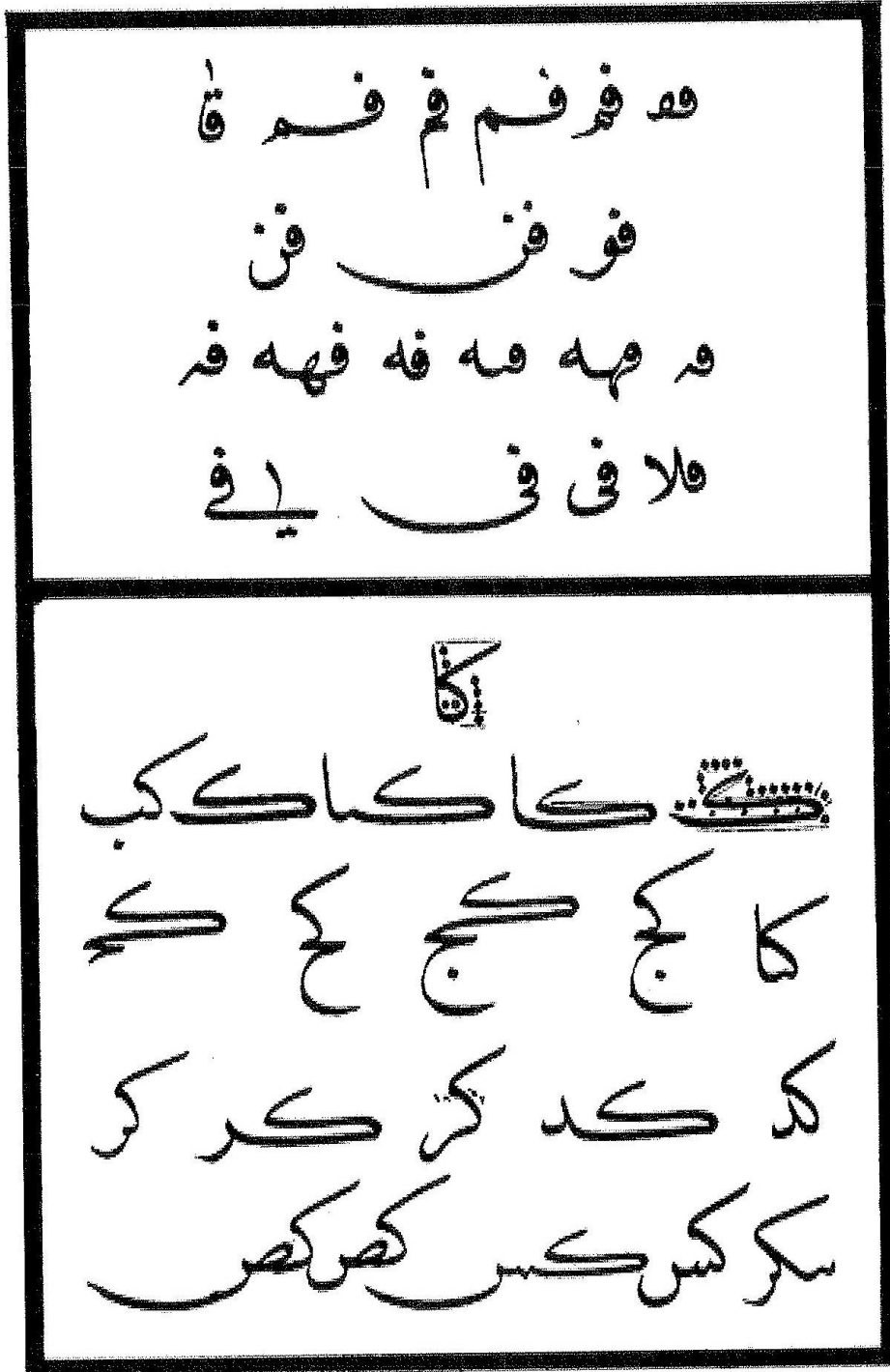

7: Nesih kalemiyle “tâ” ve “ayn” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

عقك عل عل
عم عم عم
عن عن عن
عه عه عه
علا على على

فا
فب فب فب
فد فد فد
فص فص فص
فط فط فط
فق فق فق

8: Nesih kalemiyle “ayn”, “fâ” ve “kâf” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

9: Nesih kalemiyle “fâ” ve “kef” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

لل لولم لى لى

ما

ما ياء مد ياء ما

مب مب مح مد مد مز مر مر

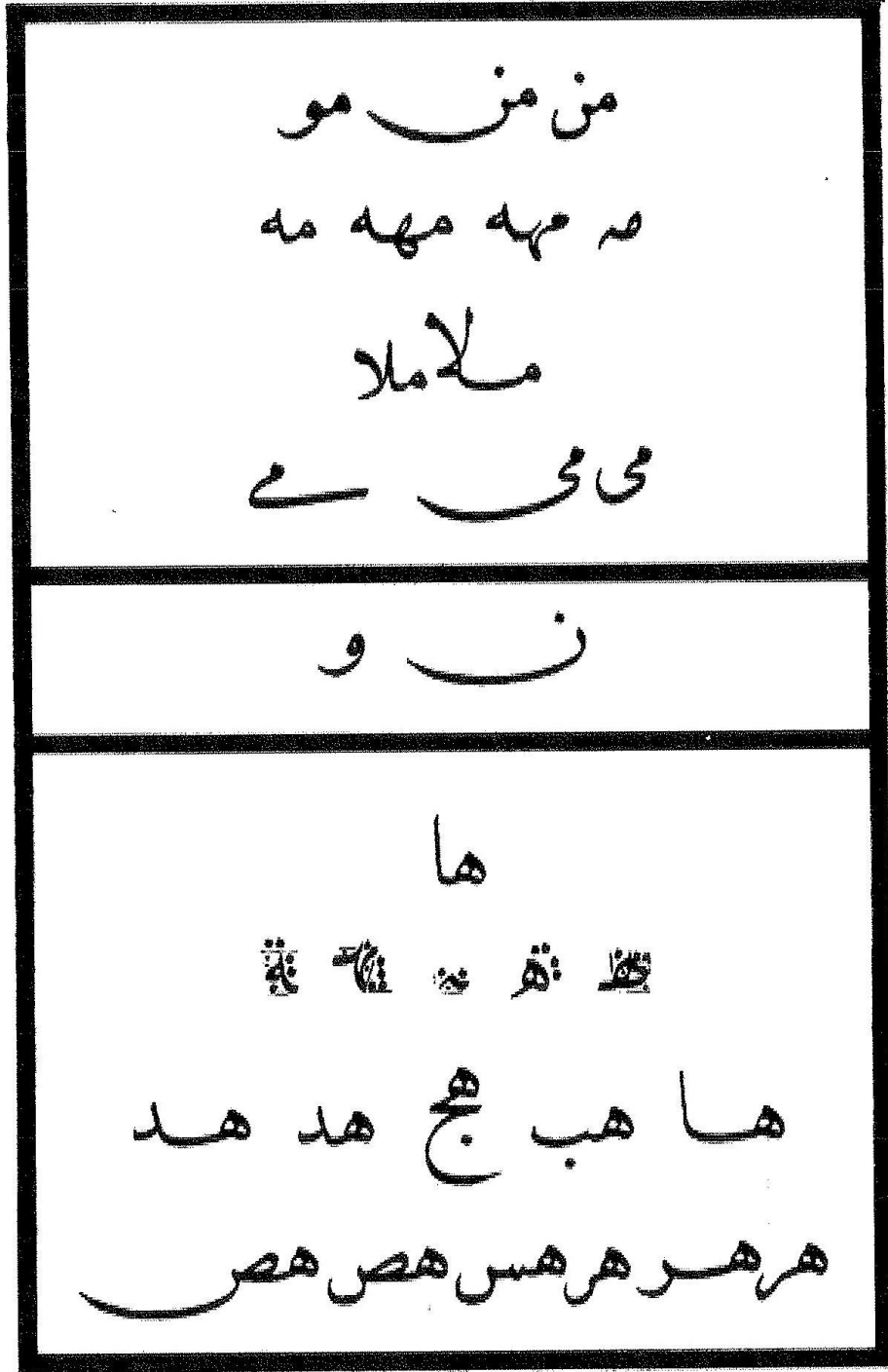
محر مر مس مص مص مط

مط مع مف مف موق

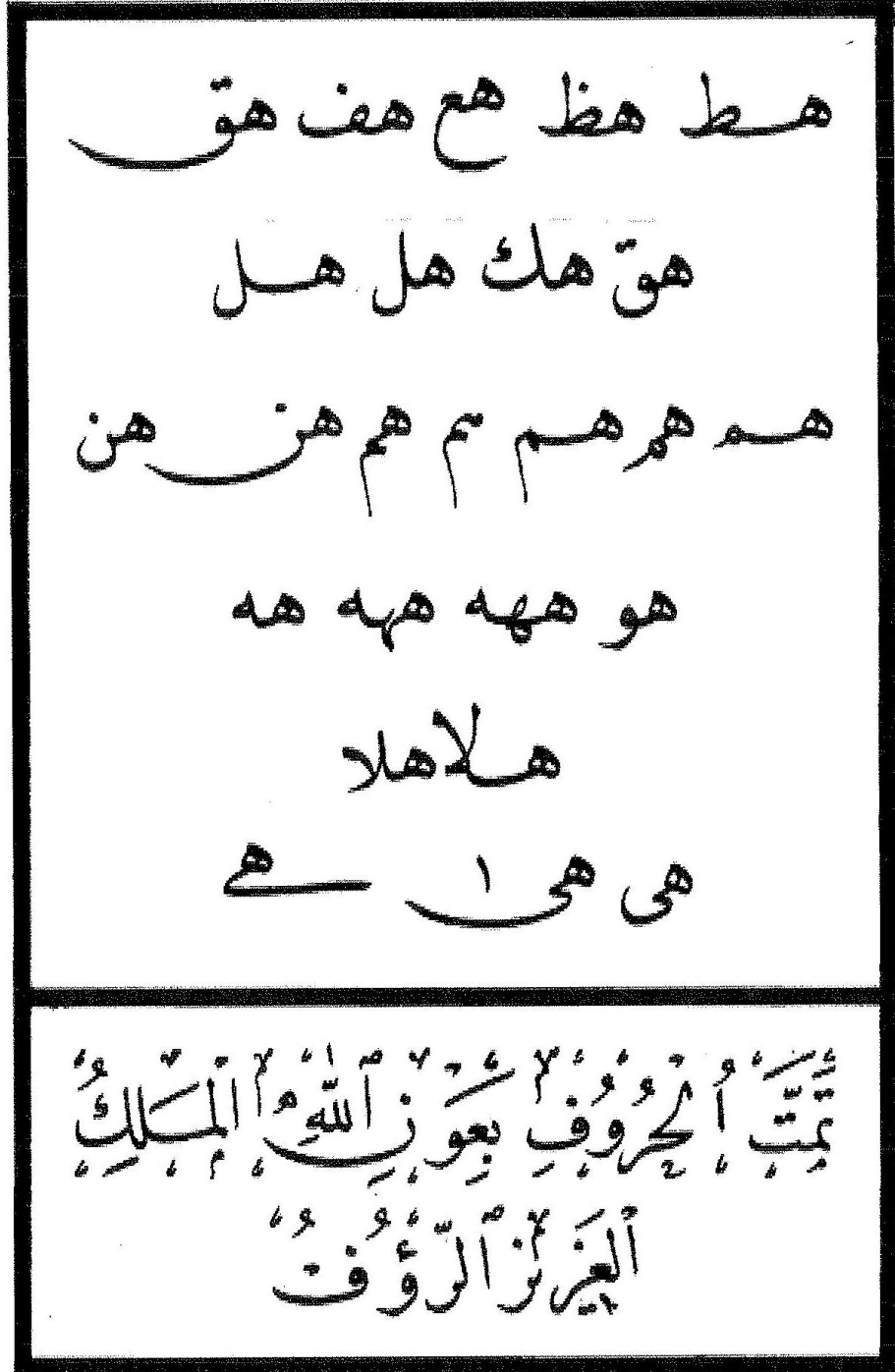
موق مك مك مل مل مل

مم مم مم مما مم مهم

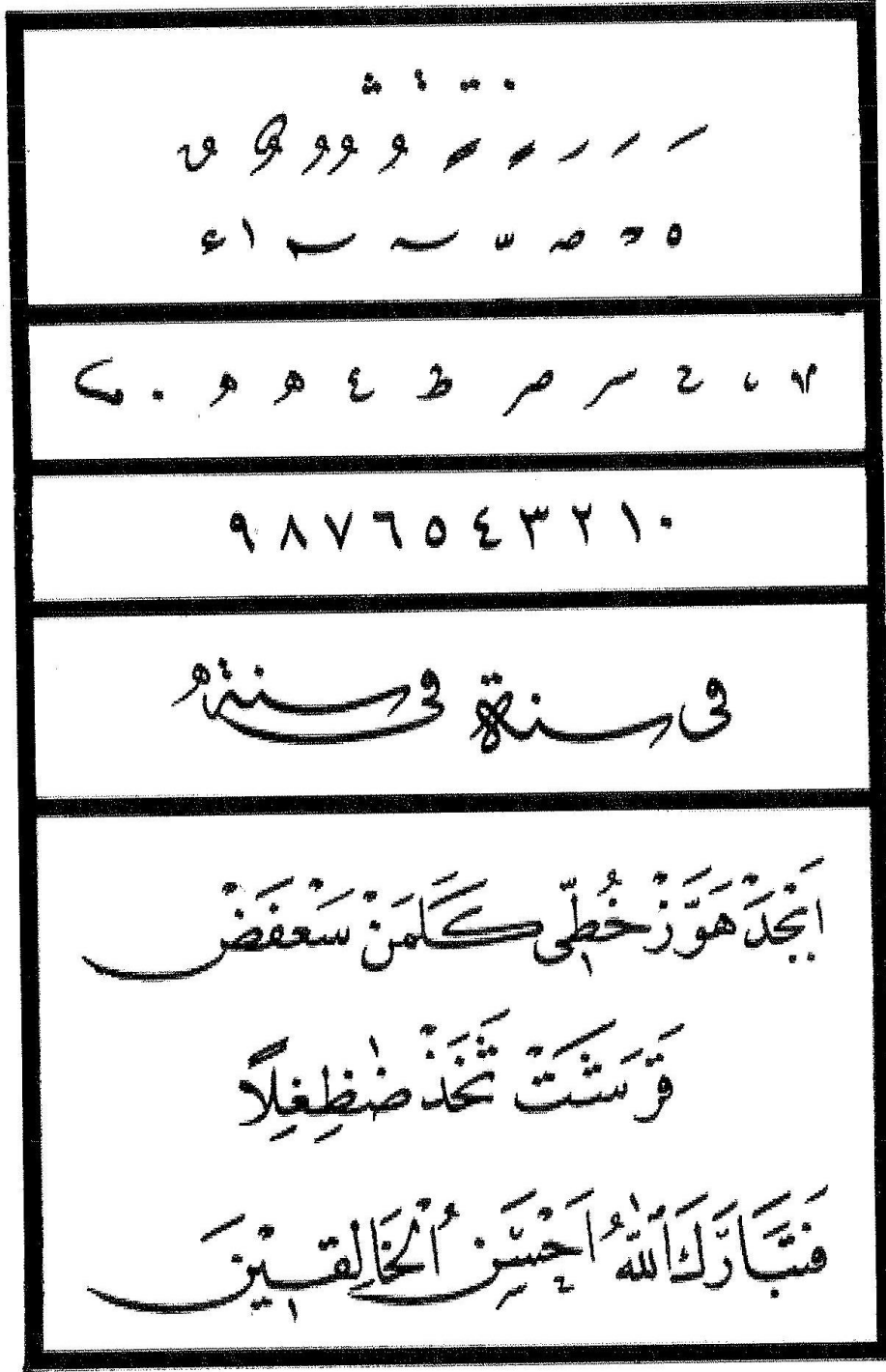
11: Nesih kalemiyle "lam" ve "mim" harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

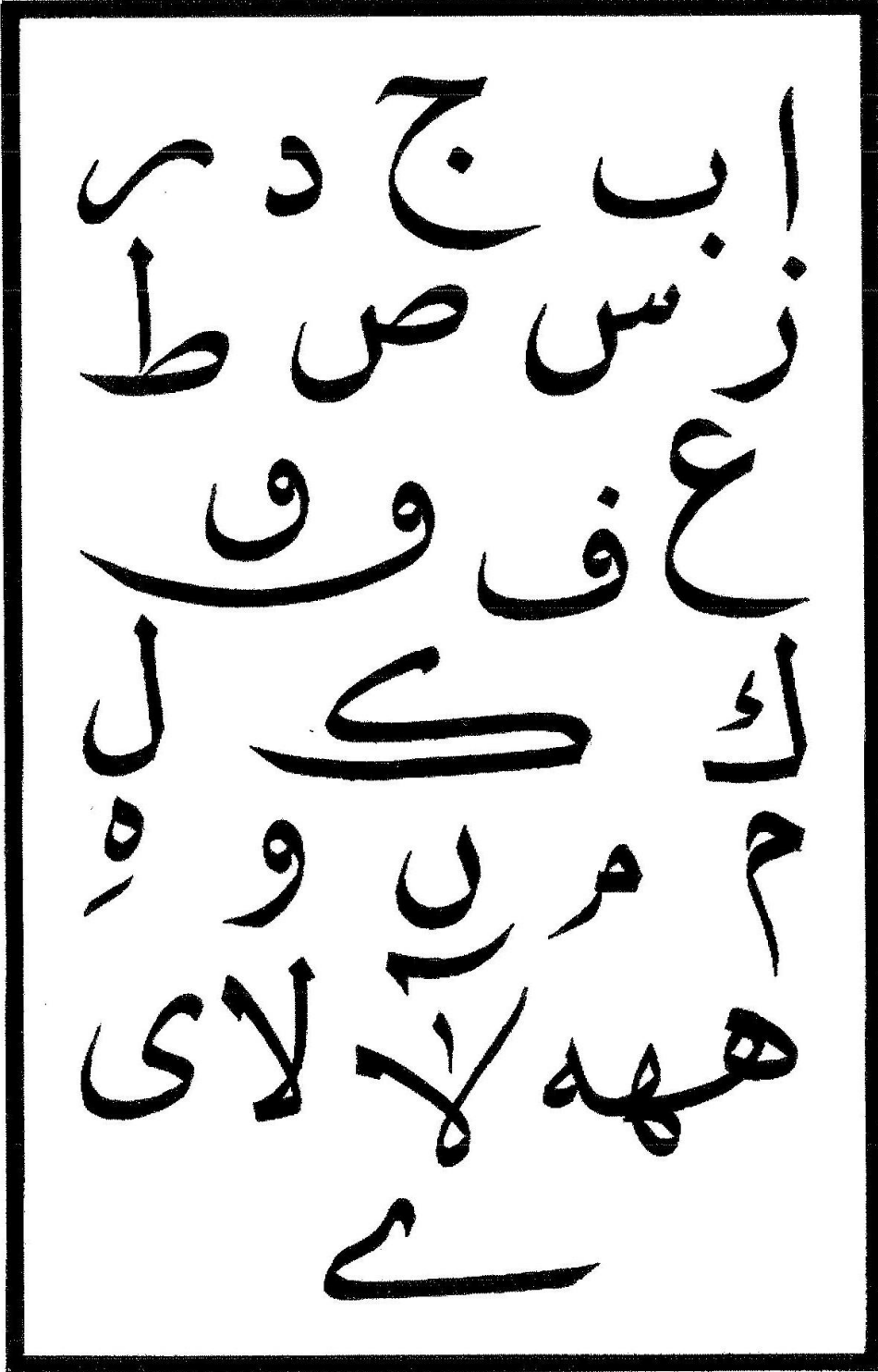
12: Nesih kalemiyle “mim”, ve “he” harfinin nokta ölçüsüne göre yazılması ve kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması ile “nûn” ve “vav” harflerinin münferit olarak meşk ve talim çalışması

13: Nesih kalemiyle “he” harfinin kendinden sonraki harfe bağlanma şeklini gösteren meşk ve talim çalışması

14: Nesih kaleminde kullanılan nokta, okutma işaretleri (hareke), mühmel (noktasız) harf işaretleri, tırfil, virgül, rakamlar, nesih kalemiyle yazılan kitapların sonuna konulan “sene” yazısı örnekleri ile nesih kalemiyle yazılmış yazı örneği

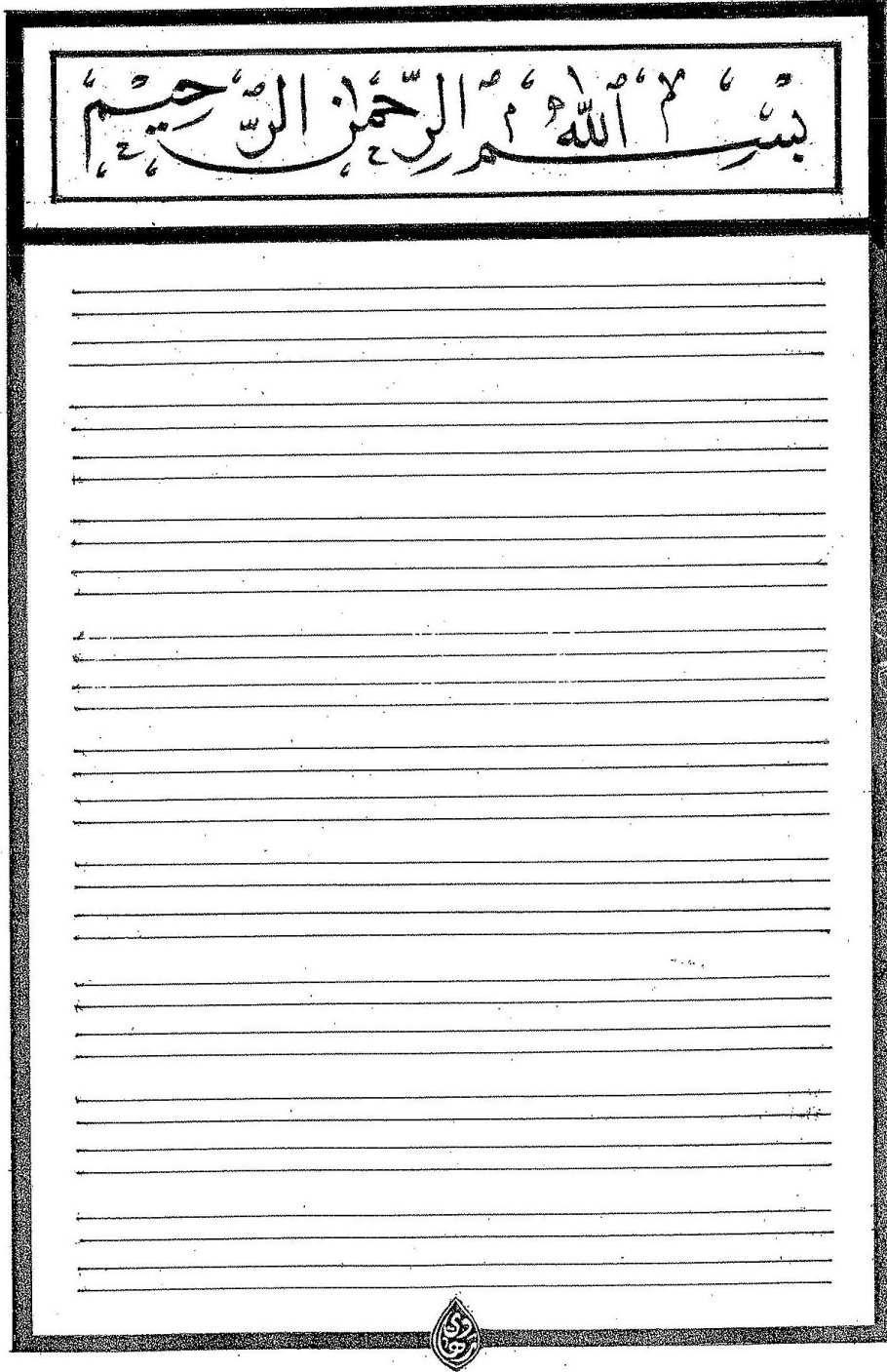
15: Kalın uçlu (geniş ağızlı) kalem kullanılarak harflerin -alfabetik sırayla- nesih olarak yazılması

1. 1. 1. NESİH KALEME ÖRNEK

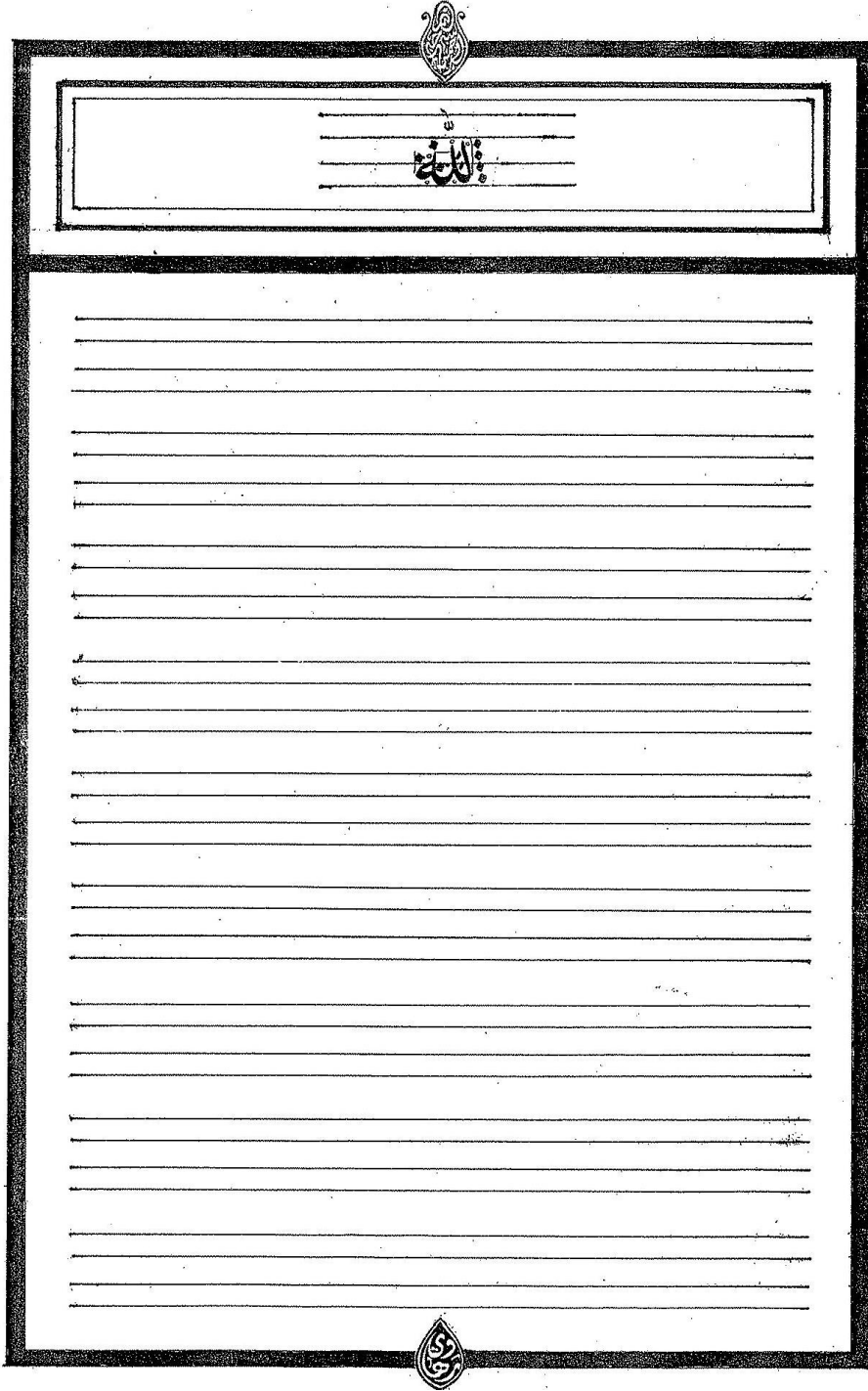
بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ
اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ
سُنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لِمَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
مِزَانُ الدِّينِ يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا مَنْ بَيَّنَّ
أَيْدِيَهُمْ وَأَخْلَفَهُمْ وَلَا يَجِئُ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِ الْإِلَهِ
بِشَاءٍ أَوْ سَعْ كُتُبِهِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا يَئُودُهُ
حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ
٣٠٦ ١٤

16: Mahmut Dörtbudak'ın nesih kalemle yazdığı tek örnek çalışma: Âyet el-Kürsî

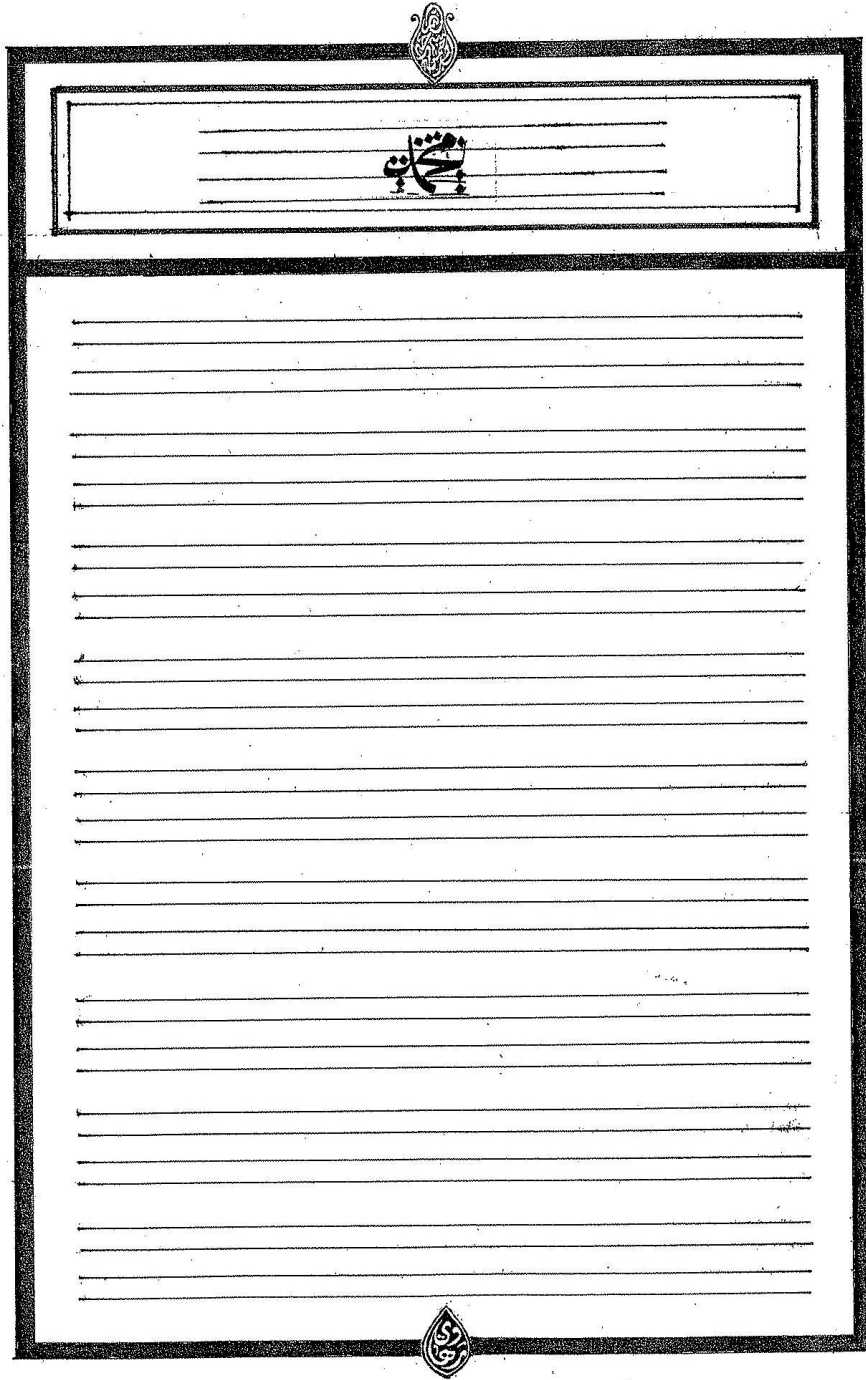
1. 1. 2. NOKTA ÖLÇÜSÜNE GÖRE NESİH YAZI TALİMİ

17: Basmelenin nesih hattıyla kitap ve defter başlarında yazılışı ile sayfanın sonunda Mahmut Dörtbudak'ın mahlas olarak kullandığı "Ruhâvî" yazısı

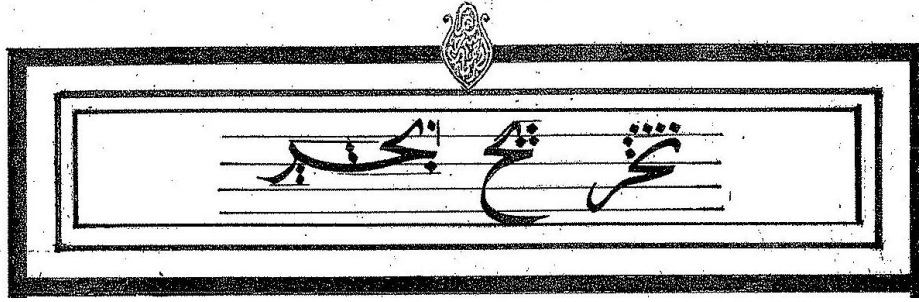
18: "Allah" lafzının nokta boyutuyla talim ve meşki

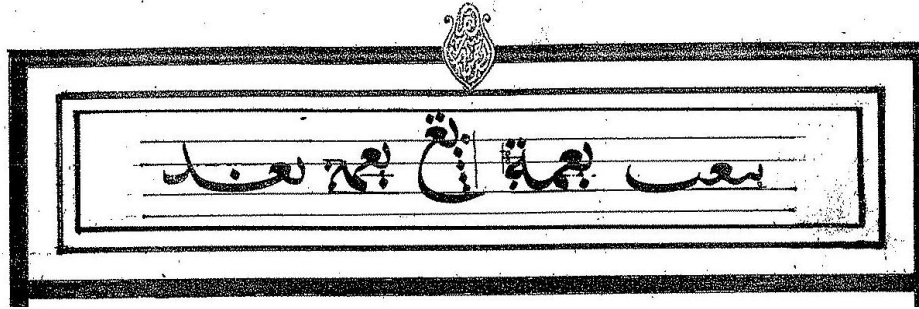
19: "Muhammed" ismi şerifinin nokta boyutuyla talim ve meşki

20: “Elif” harfinin münferit leriyle, “ba” harfinin başta, ortada, sonda ve bitişik yazılışlarının talim ve meşki

21: “Ba” harfinin başta ve diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

22: “Ba” harfinin başta ve diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

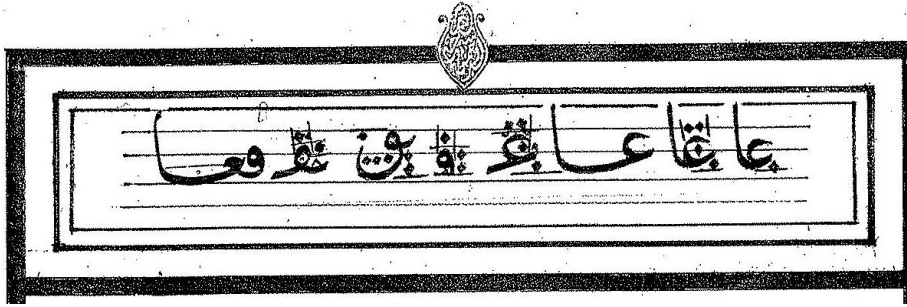
23: “Ha” harfinin başta ve diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

24: “ Ha” harfinin başta ve diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

25: “ Ba” harfinin başta ve diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

26: “Ayn”, “fa” ve “kaf” harflerinin başta, ortada ve sonda nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

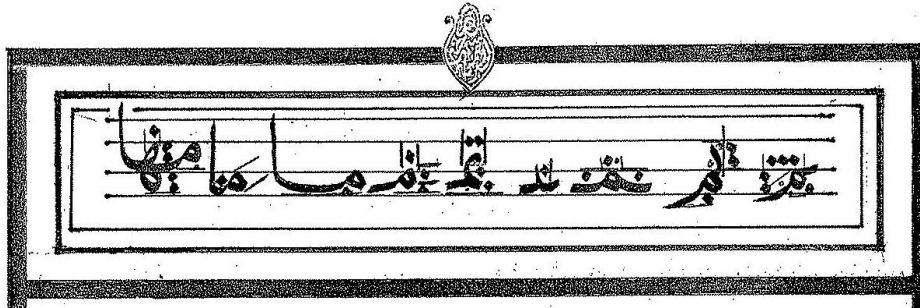
27: “Ba”, “sin” ve “ayn” harflerinin başta, ortada ve sonda nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

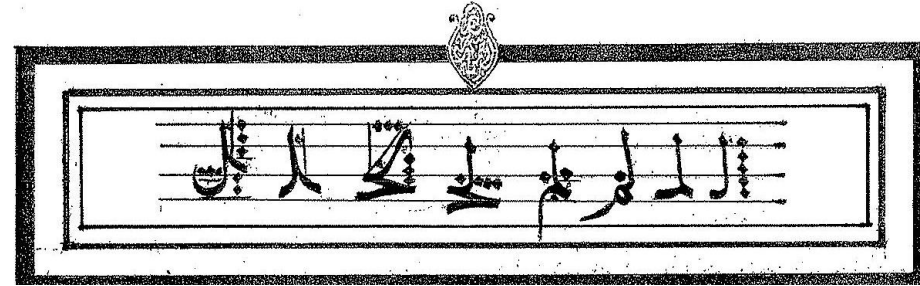
28: “Kef” harfinin başta, ortada ve sonda nokta boyutuyla diğer harflere bitişik yazılışlarının talim ve meşki

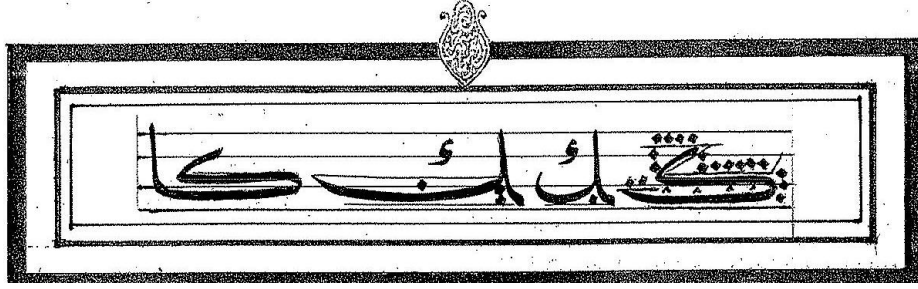
29: “Mim” harfinin muhtelif bünye ve karakterde nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

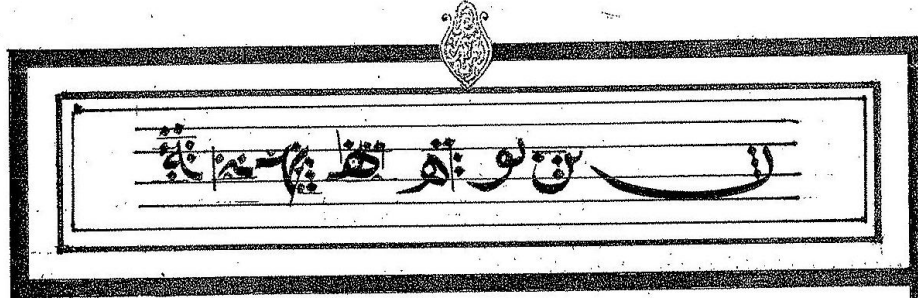
30: “Mim” harfinin başta, ortada ve sonda nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

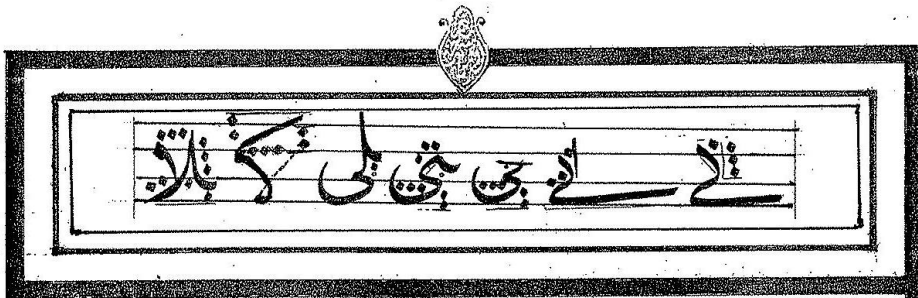
31: “Lam” harfinin başta, ortada ve sonda nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

32: Boru kâfi denilen “kef” harfinin başta yazılışı ile sonda “kef” harfinin keşideli olarak nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

33: Keşideli “nûn” harfinin münferit ve sonda nokta boyutuyla, “he” harfinin münferit, başta, ortada ve sonda yine nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

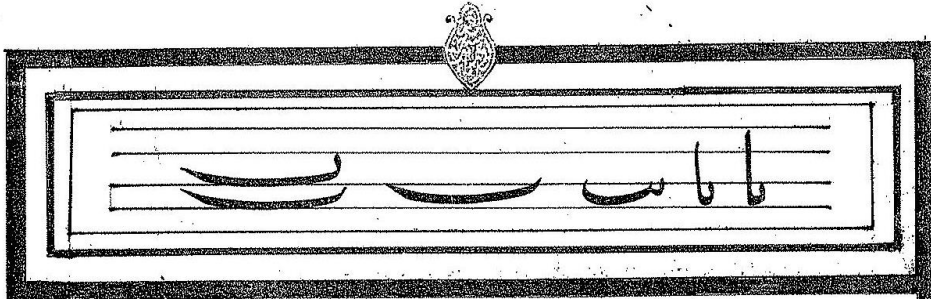

34: “Ya” harfinin makûse (ters yönlü), keşideli (uzatmalı) ve kâseli (çanak) olarak sonda yazılışları ile “lâmelif” harfinin sonda nokta boyutuyla yazılışlarının talim ve meşki

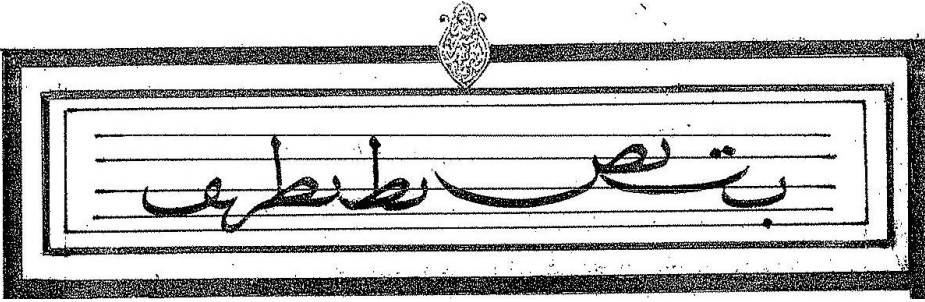
1. 1. 3. NESİH MEŞK ÇALIŞMALARI

The image shows a page from a book. At the top, there is a decorative header with a small emblem. Below it, a musical staff contains Arabic calligraphy in a specific style, likely representing the text of the prayer mentioned in the caption. The main body of the page is a large, empty musical staff with horizontal lines, intended for the student to practice writing the calligraphy. At the bottom of the page, there is another decorative emblem.

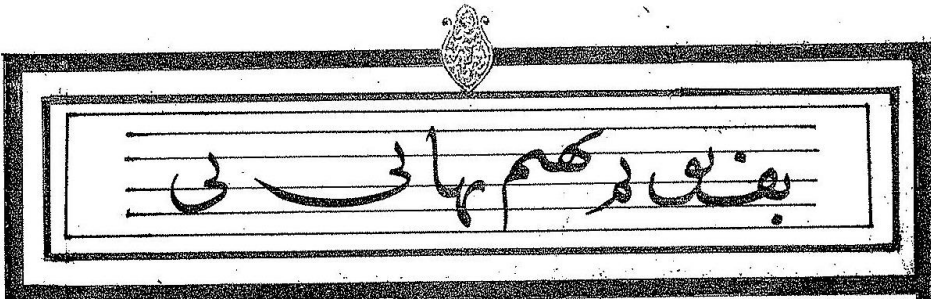
35: Nesih hattıyla “Rabbi yessir ve la tüassir rabbi temmim bi’l-hayr”
duasının meşk çalışması olarak ilk sayfada yazılışı

36: "Ba" harfinin meşki

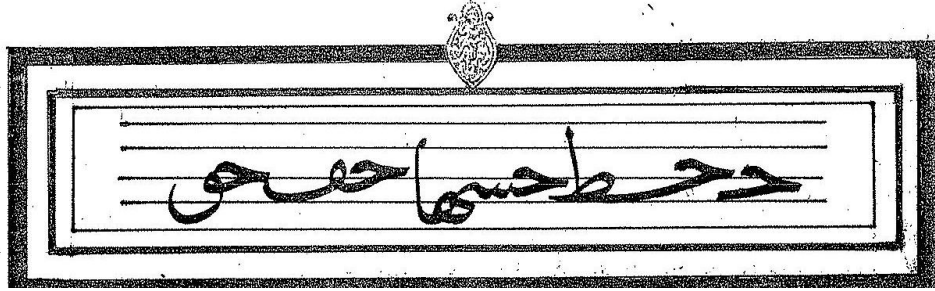
37: "Ba" harfinin meşki

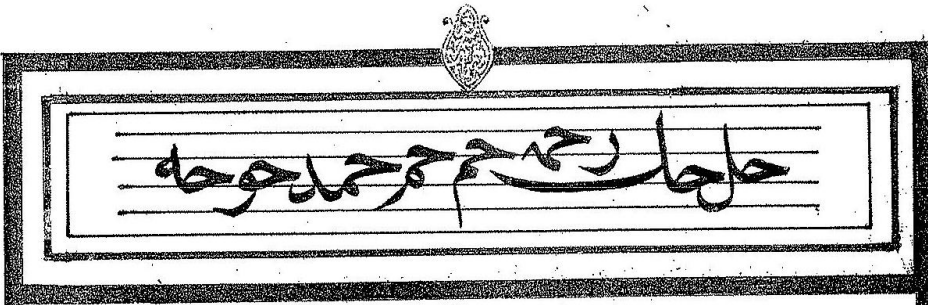
38: "Ba" harfinin meşki

39: "Ha" harfinin meşki

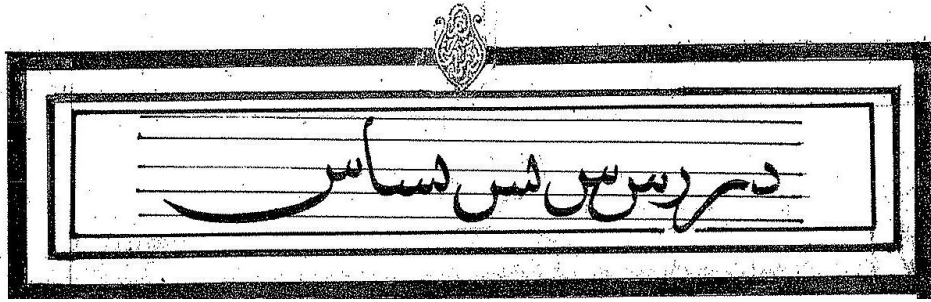
40: "Ha" harfinin meşki

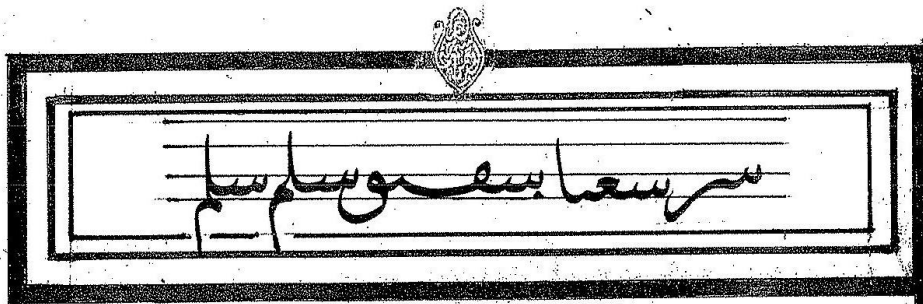
41: "Ha" harfinin meşki

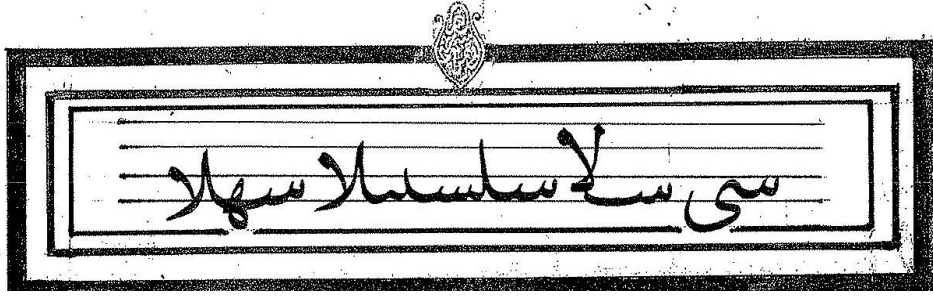
42: "Ha" harfinin meşki

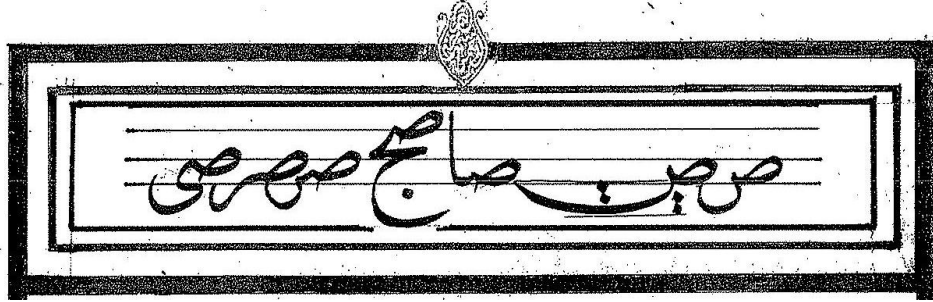
43: "Dal", çengelli ve mürsel "ra" ile "sin" harfinin meşki

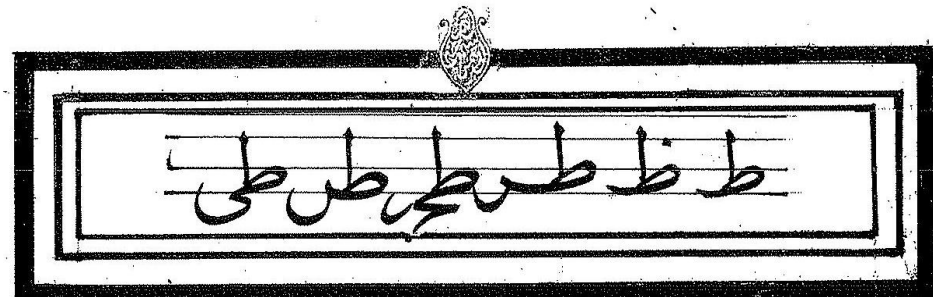
44: "Sin" harfinin meşki

45: "Sin" harfinin meşki

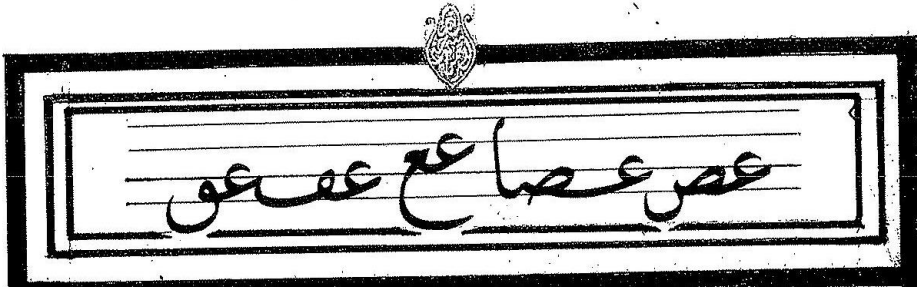
46: "Sad" harfinin meşki

47: "Ta" harfinin meşki

48: "Ayn" harfinin muhtelif meşki

49: "Ayn" harfinin meşki

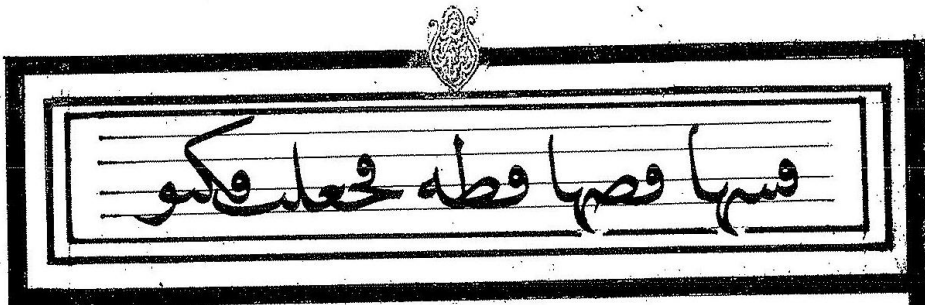
50: "Ayn" harfinin meşki

51: “Ayn” harfinin meşki

52: “Fe” ve “kaf” harfinin meşki

53: “Fe” ve “kaf” harfinin meşki

54: “Fe” ve “kaf” harfinin meşki

55: “Kef” harfinin çanaklı ve boru şekliyle değişik bünye ve karakterde meşki

56: “Lam” harfinin kâseli ve keşideli olarak değişik bünye ve karakterde meşki

57: “Kef” harfinin kelimenin başında değişik bünye ve karakterde meşki

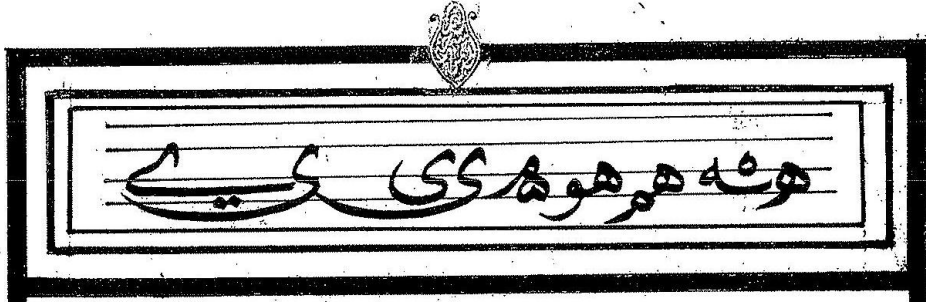
58: “Lam” harfinin değişik bünye ve karakterde meşki

59: “Mim” harfinin başta ve sonda değişik bünye ve karakterde meşki

60: "Mim" harfinin başta ve sonda değişik bünye ve karakterde meşki

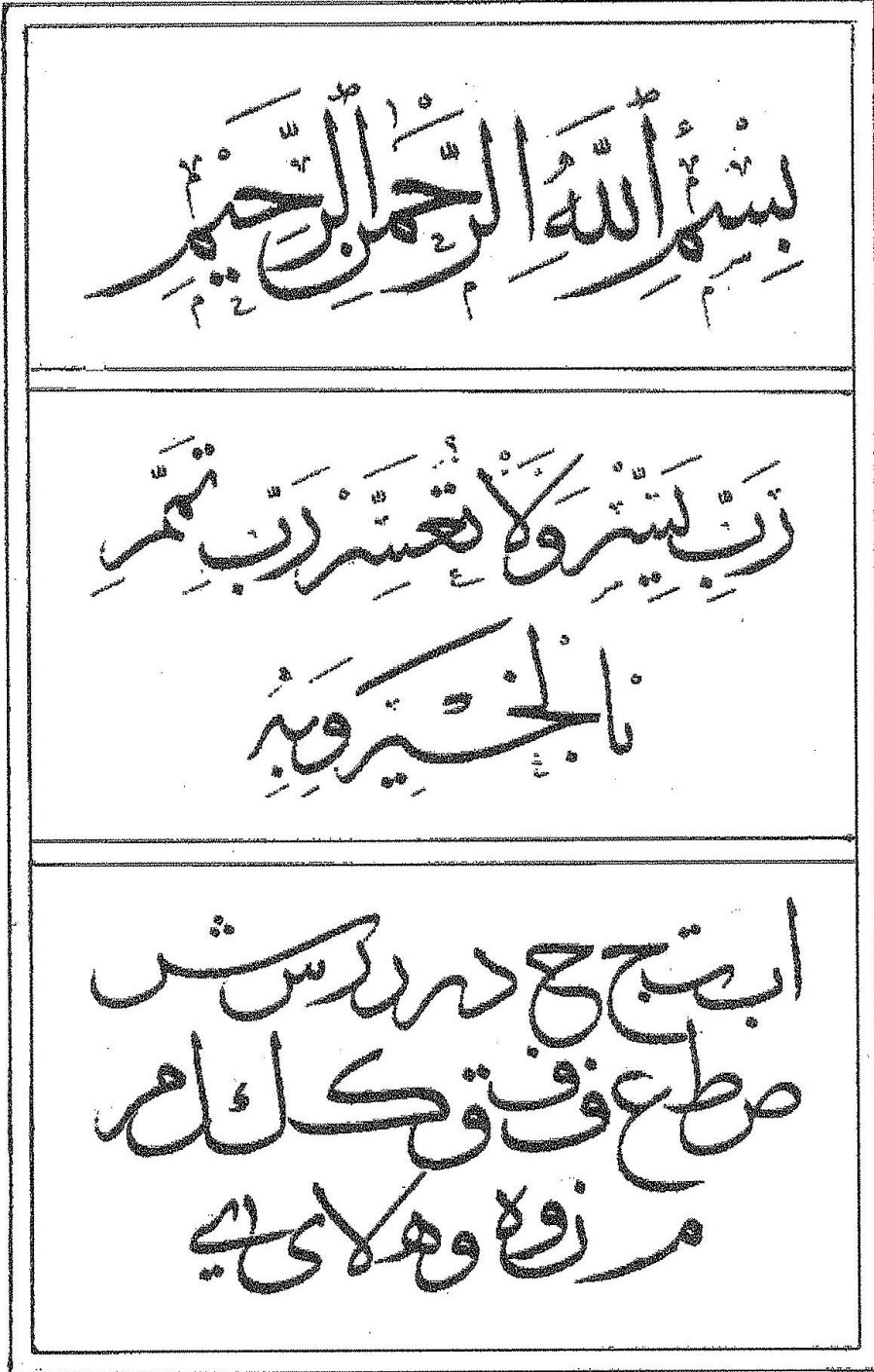

61: "He" harfinin başta ve sonda değişik bünye ve karakterde meşki ile "ya" harfinin keşideli, kâseli ve makûse olarak meşki

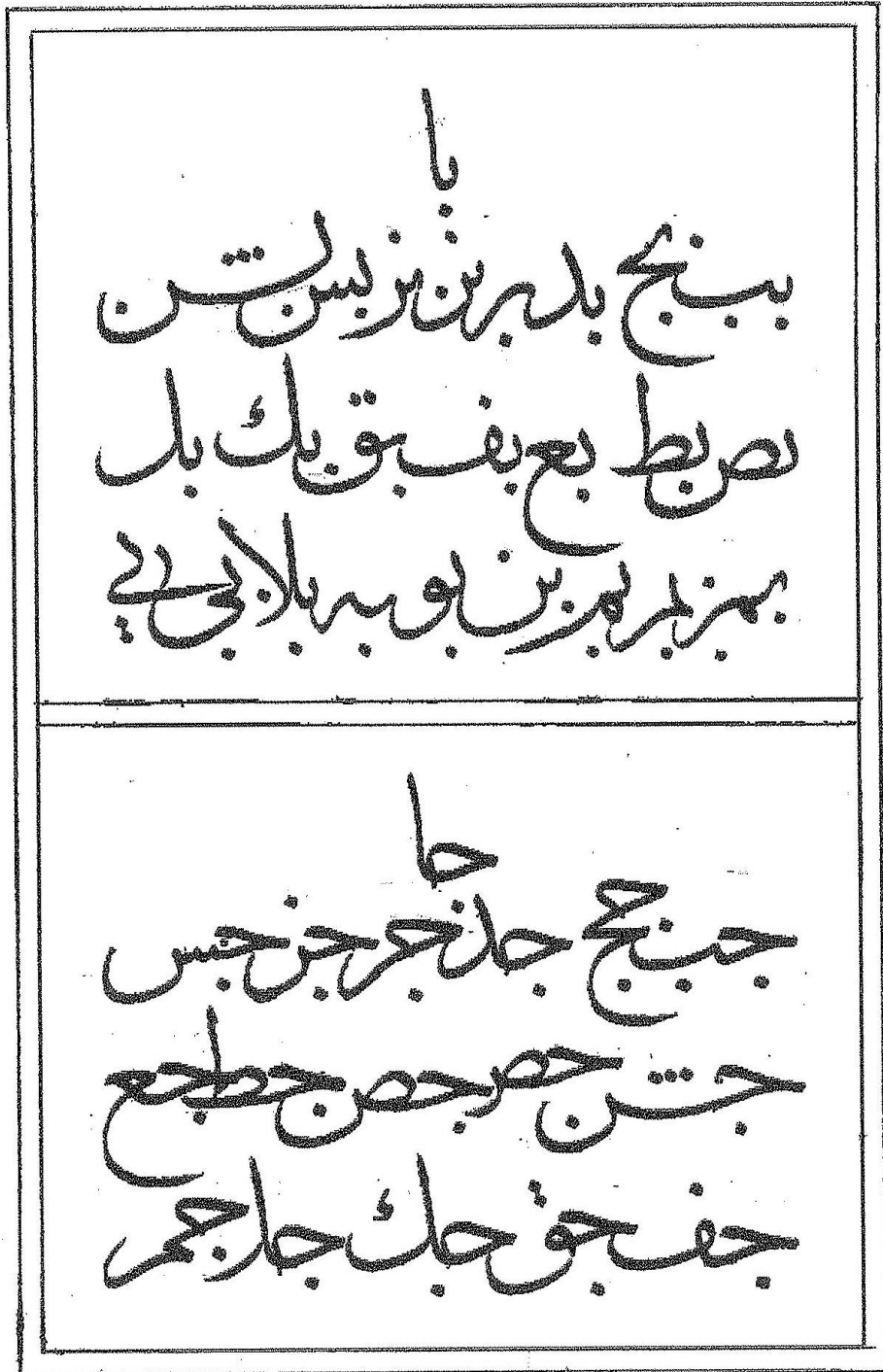

62: Nesih hattında kullanılan hareke, nokta ve diğer işaretle

1. 2. SÜLÜS

63: Sülüs kalem ile harflerin meşki

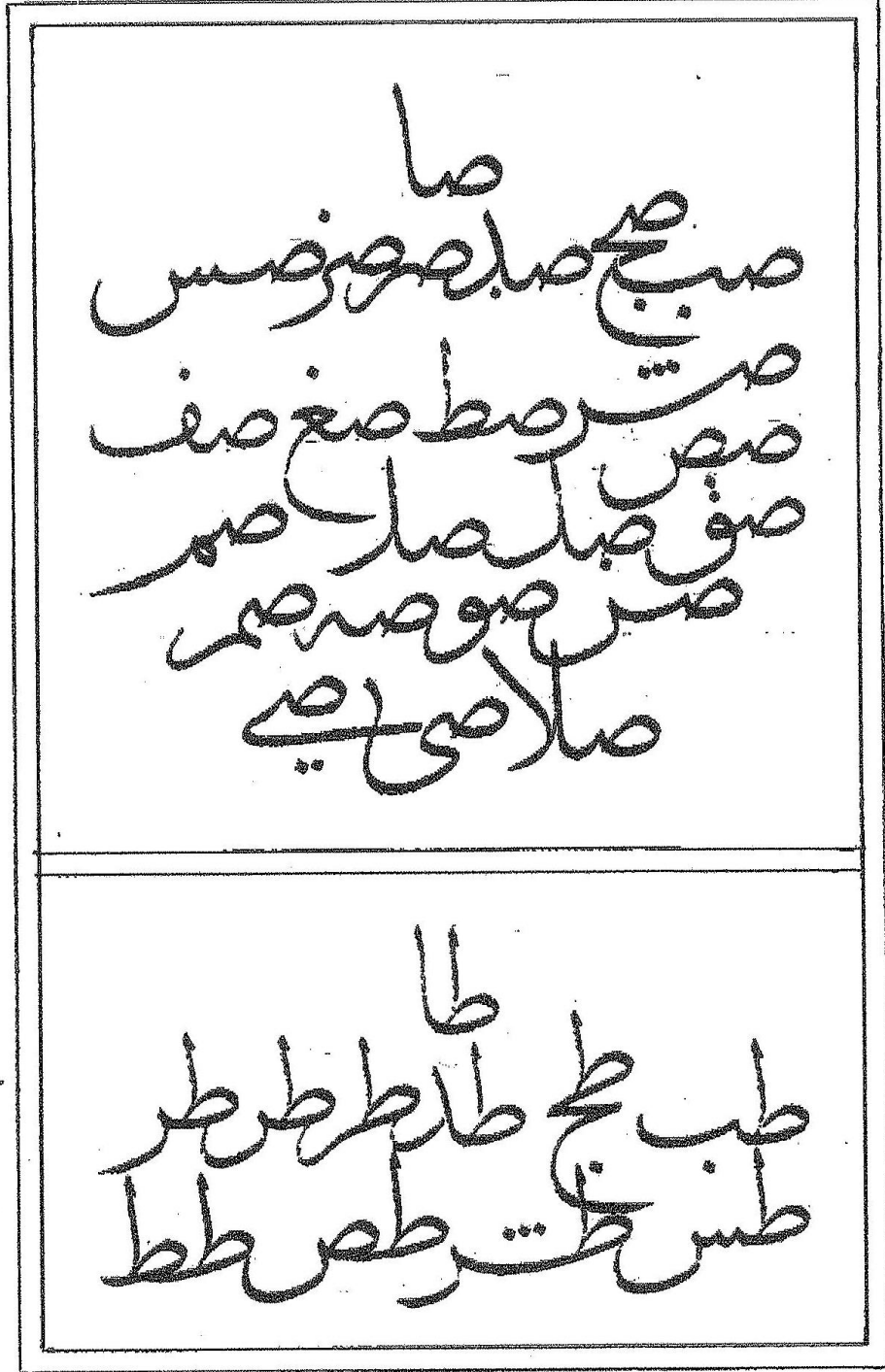
64: “Ba” ve “ha” harflerinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk çalışması

جبره جرجن جوجہ
جلاجی ج

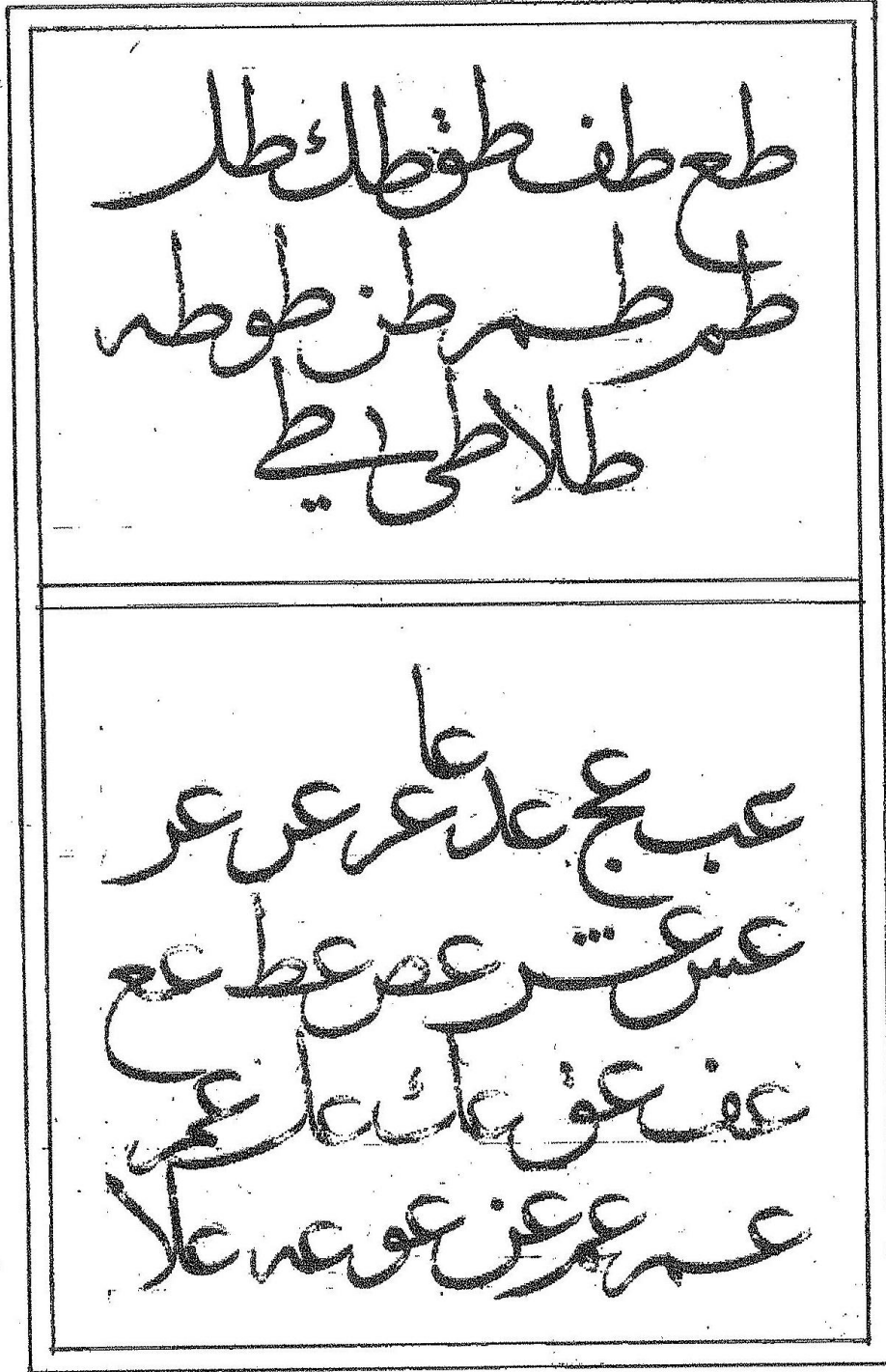
سین سیک سیک سیک سیک
سین سیک سیک سیک سیک
سین سیک سیک سیک سیک
سین سیک سیک سیک سیک

صا

65: "Sin" harfinin değişik harflere bağlanması olarak
sülüs kalem meşk alışması

66: "Sad" ve "ta" harfinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk çalışması

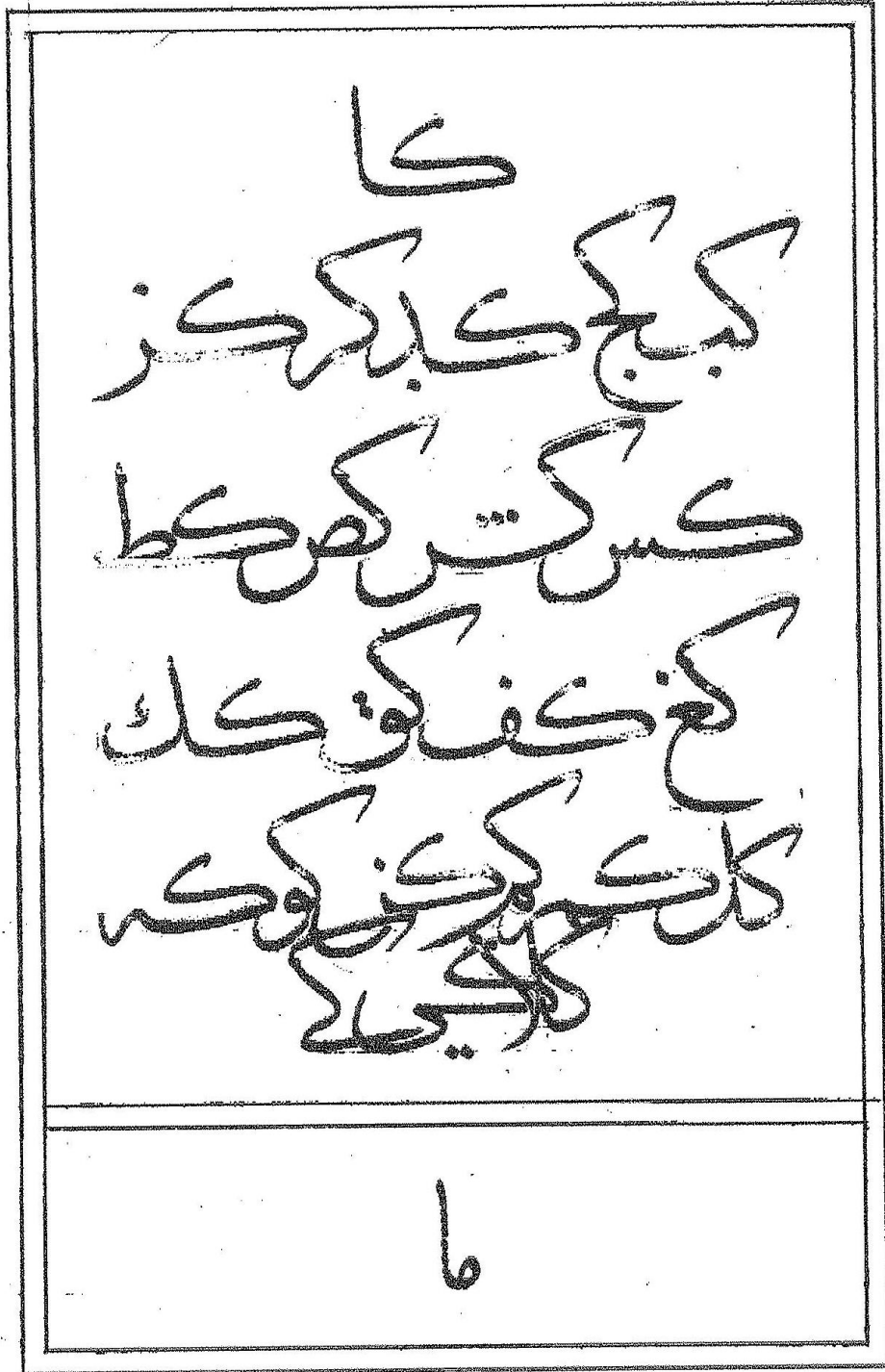
67: "Ta" ve "ayn" harfinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk çalışması

ع ع ع

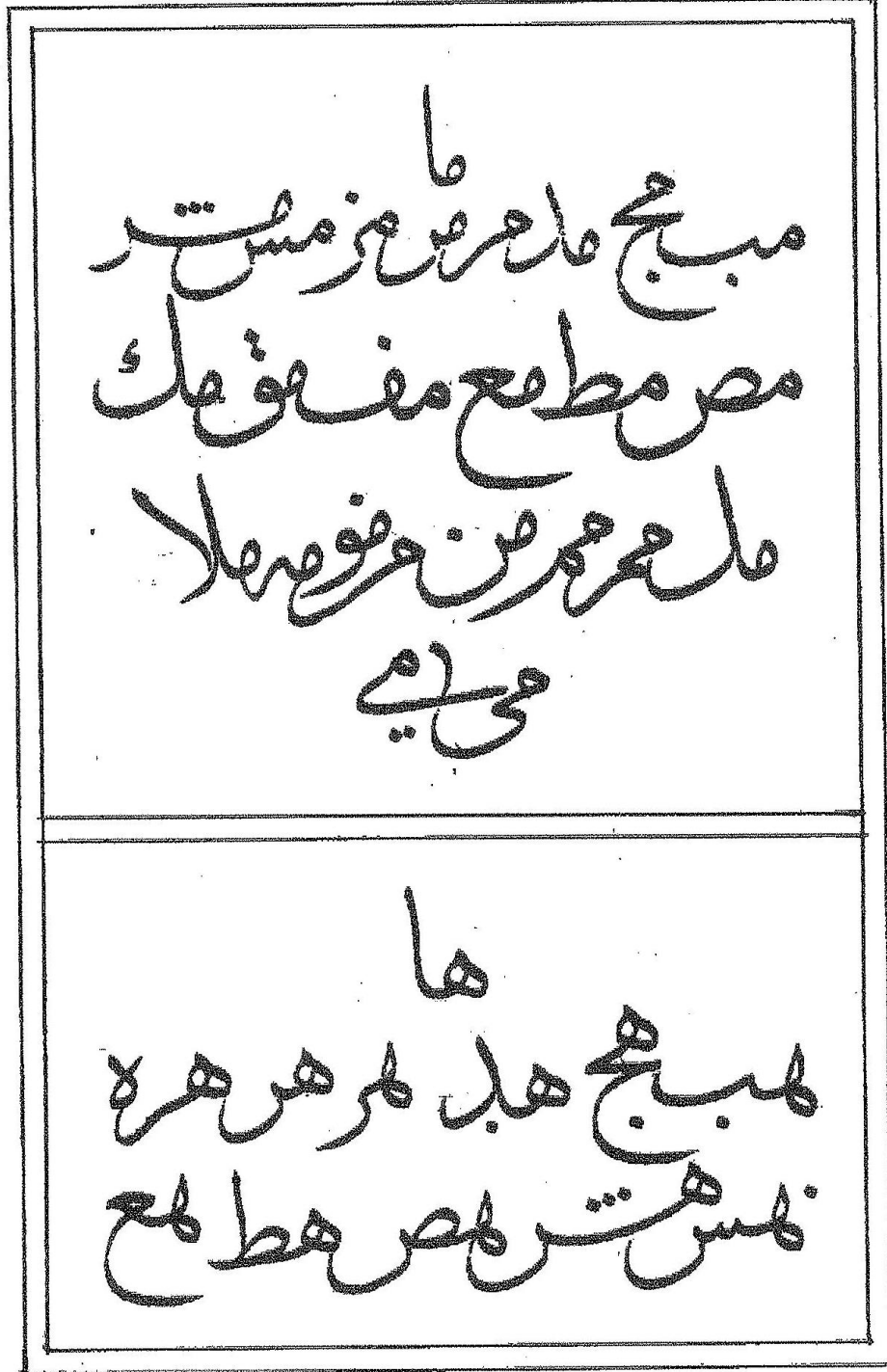
ف ف ف ف ف ف ف ف ف ف
ف ف ف ف ف ف ف ف ف ف
ف ف ف ف ف ف ف ف ف ف
ف ف ف ف ف ف ف ف ف ف

ك ك ك

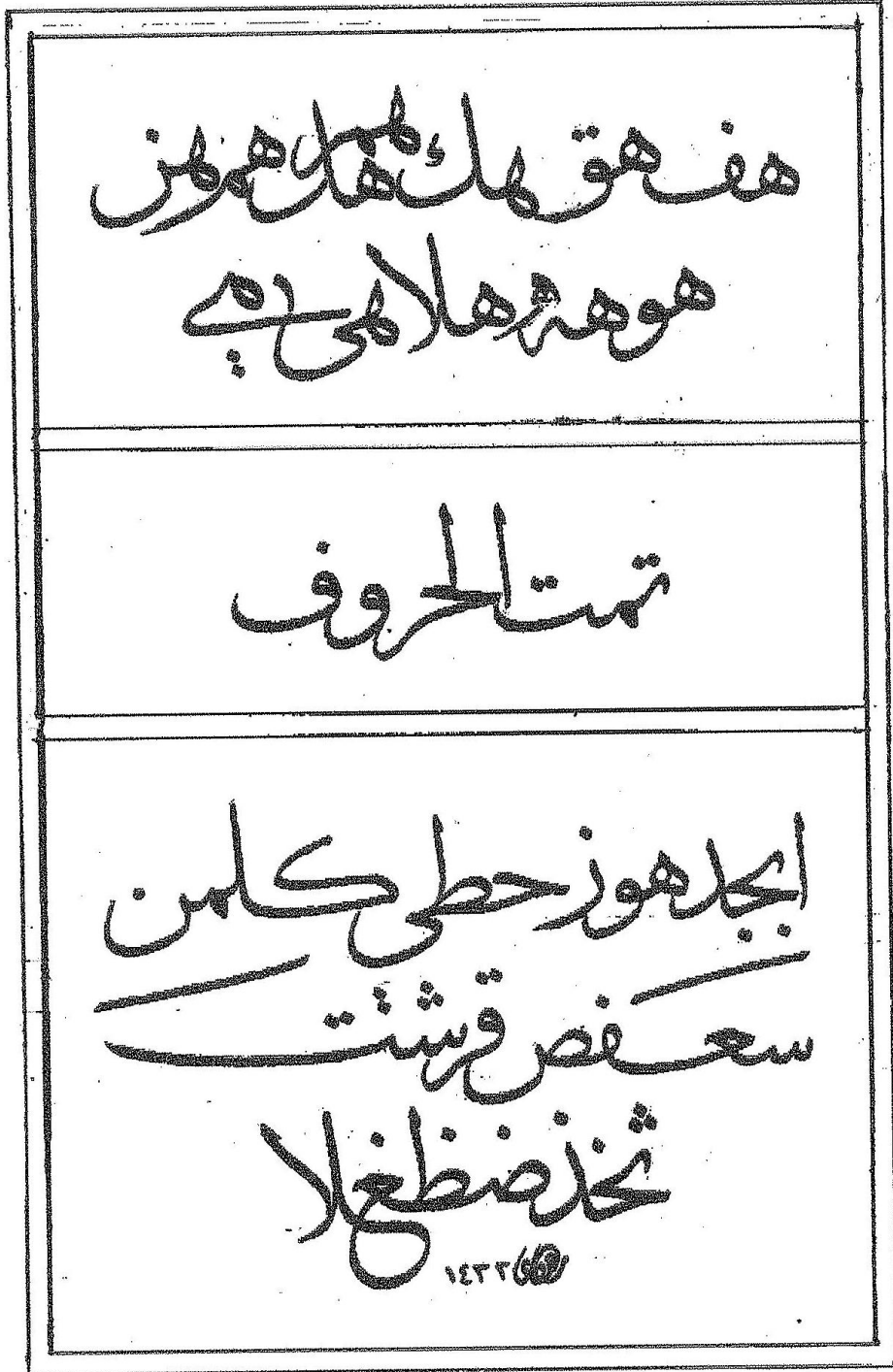
68: "Fe" ve "kaf" harfinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk alışması

69: “Kef” harfinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk çalışması

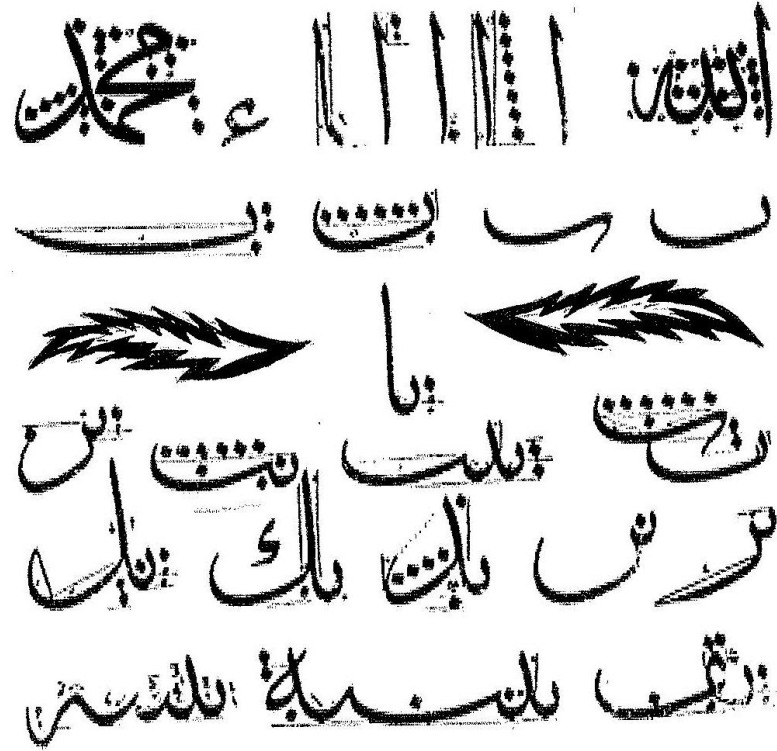
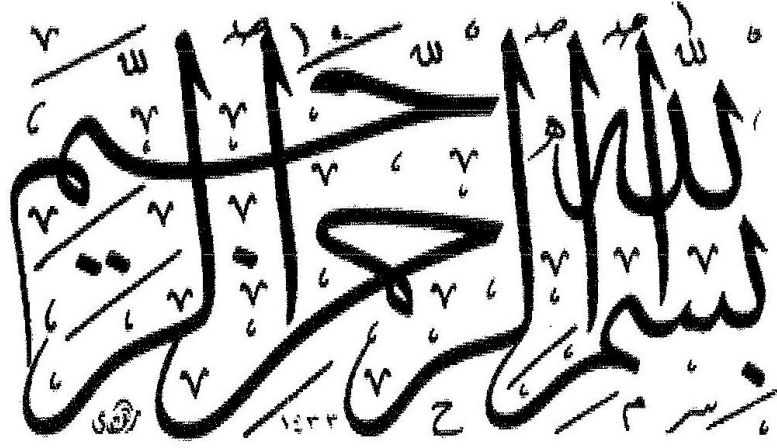

70: “Mim” ve “he” harfinin değişik harflere bağlanması olarak sülüs kalem meşk çalışması

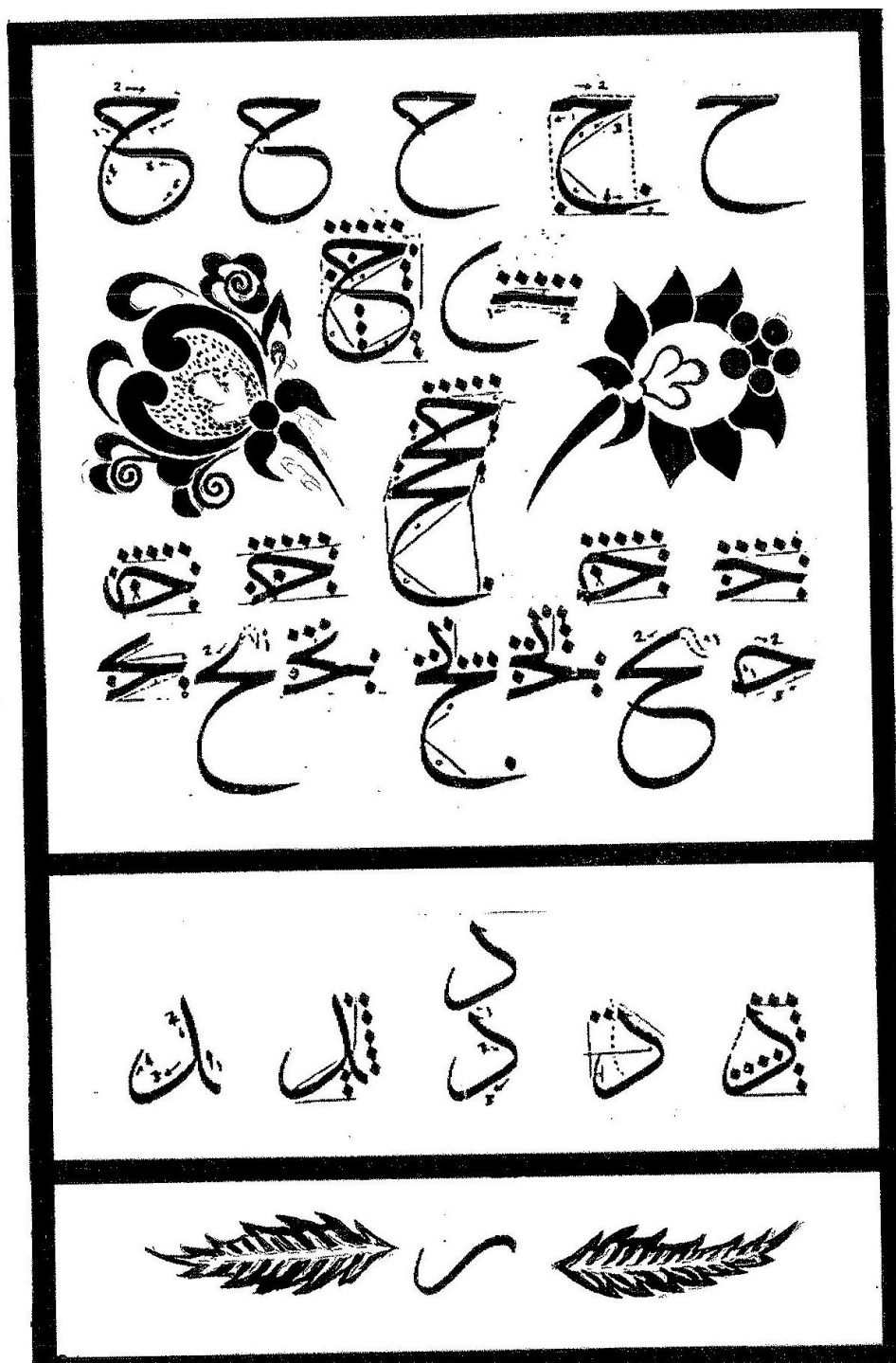

71: Sülüs kalem olarak ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehhez, daziğilen yazısının meşki

1. 2. 1. SÜLÜS HARFLERİN
NOKTA ÖLÇÜSÜNE GÖRE MEŞK ÇALIŞMALARI

ز ز ز ز ز ز ز ز ز ز
ز ز ز ز ز ز ز ز ز ز

س س س س س س س س س س
س س س س س س س س س س

ص ص ص ص ص ص ص ص ص ص

ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط
ط ط ط ط ط ط ط ط ط ط

ع ع ع ع ع

ع ع ع ع ع

ف ف ف ف ف

ف ف ف ف ف

ك ك ك ك ك

ك ك ك ك ك

ك ك ك

ل ل ل

م م م
ن ن ن
ه ه ه
و و و
ز ز ز
ح ح ح
ط ط ط
ي ي ي
ع ع ع
ف ف ف

س س س

و ق و و

و ق و و
و ق و و
و ق و و
و ق و و

لا لا لا لا

ي ي ي ي

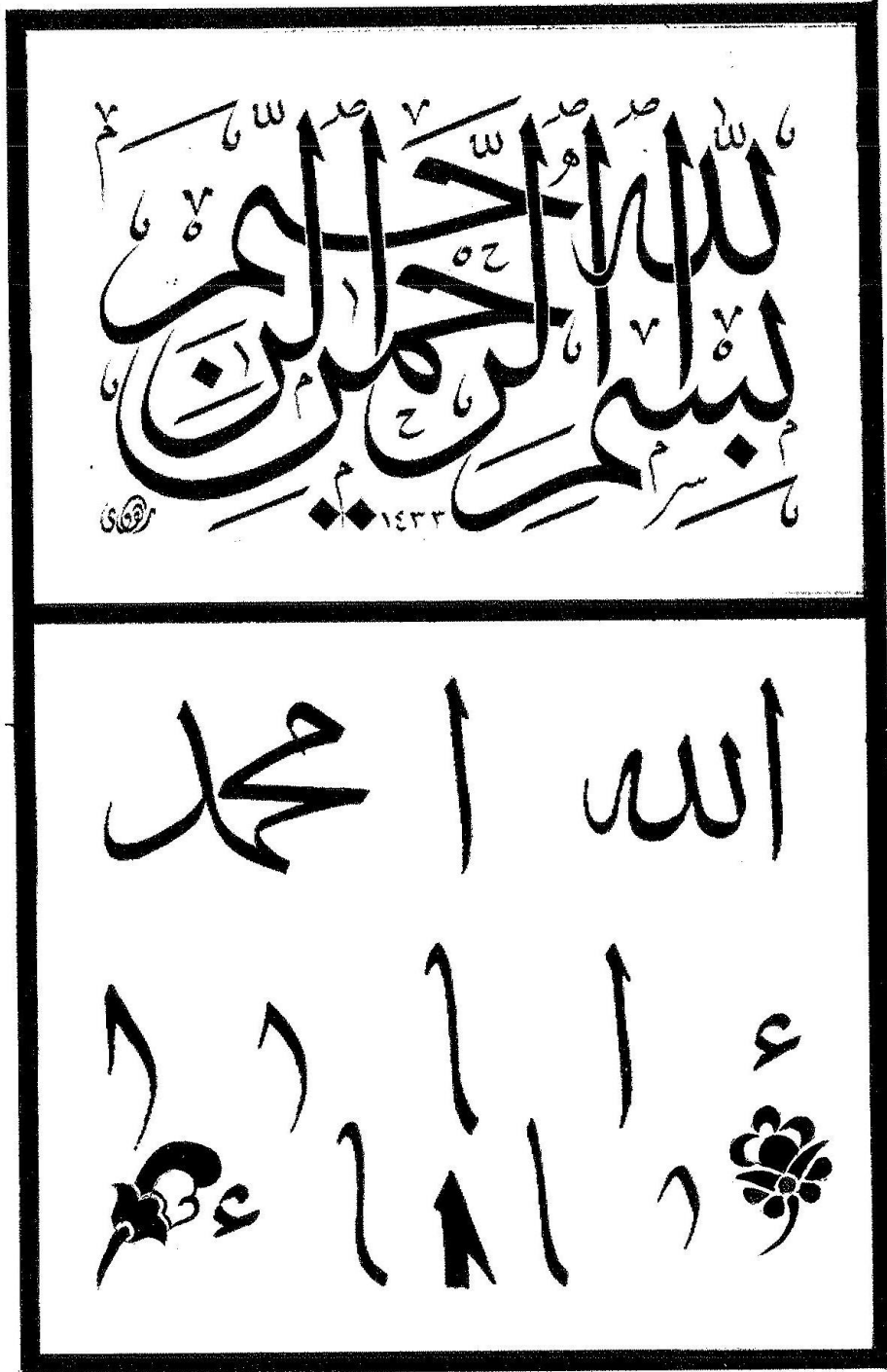
نی بی صی طی عی
علی می می می

اَبَسَجَ رَزَزْتُ
ضَطَّعَ قَوَّكَلْتُ
لَمَزَنَ وَهَمَزَكَلَيْتُ

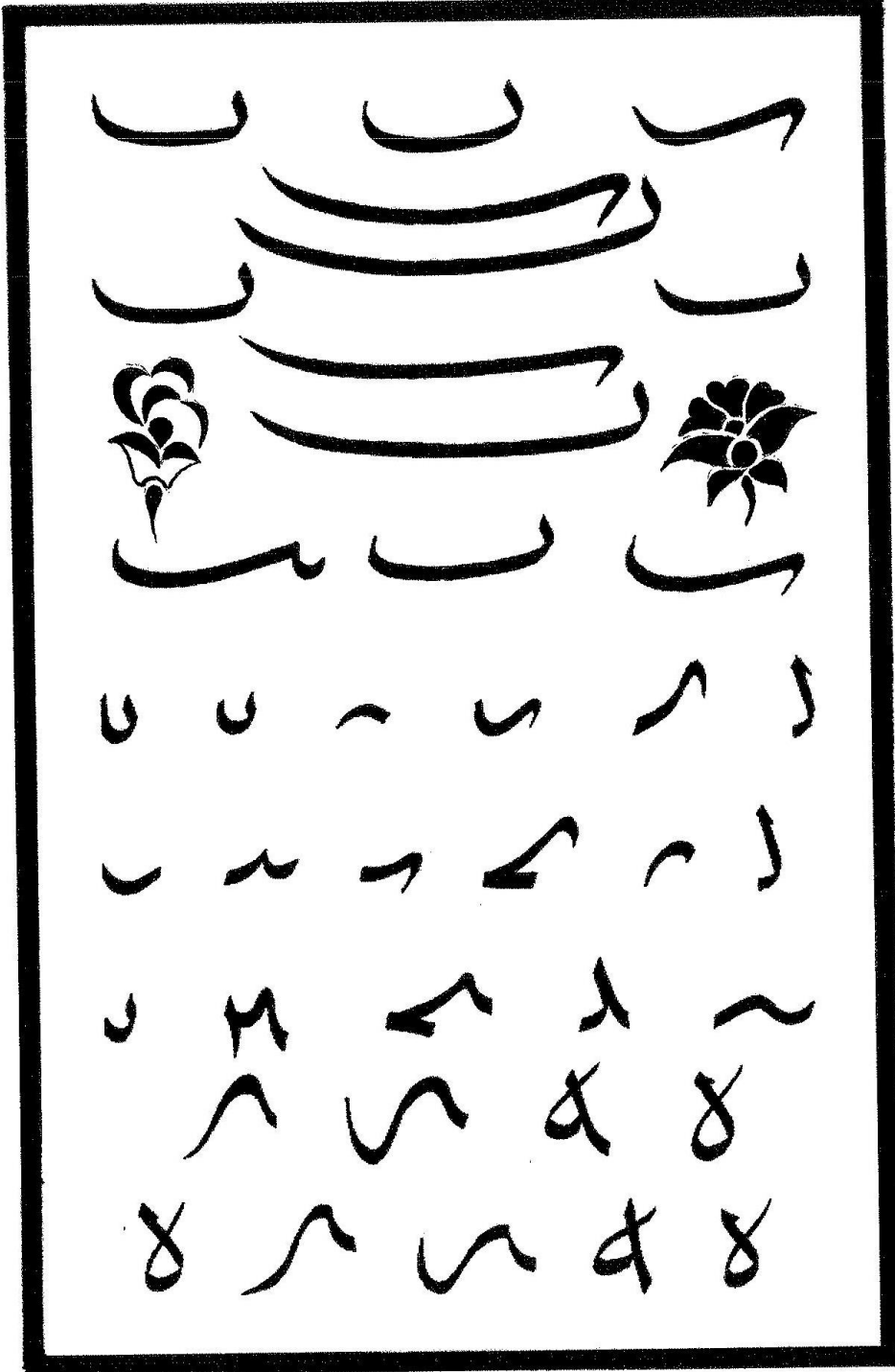
اَبَسَجَ رَزَزْتُ
ضَطَّعَ قَوَّكَلْتُ
لَمَزَنَ وَهَمَزَكَلَيْتُ

79: Sülüs kalemle harflerin alfabetik sırayla münferit lerinin hareketlendirilmesine örnek bir çalışma ile yazıda kullanılan hareke, tezyin ve mühmel işaretlerin talim usulü

1. 2. 2. SÜLÜS KALEMLE HARFLERİN BÜNYE VE KARAKTERLERİ

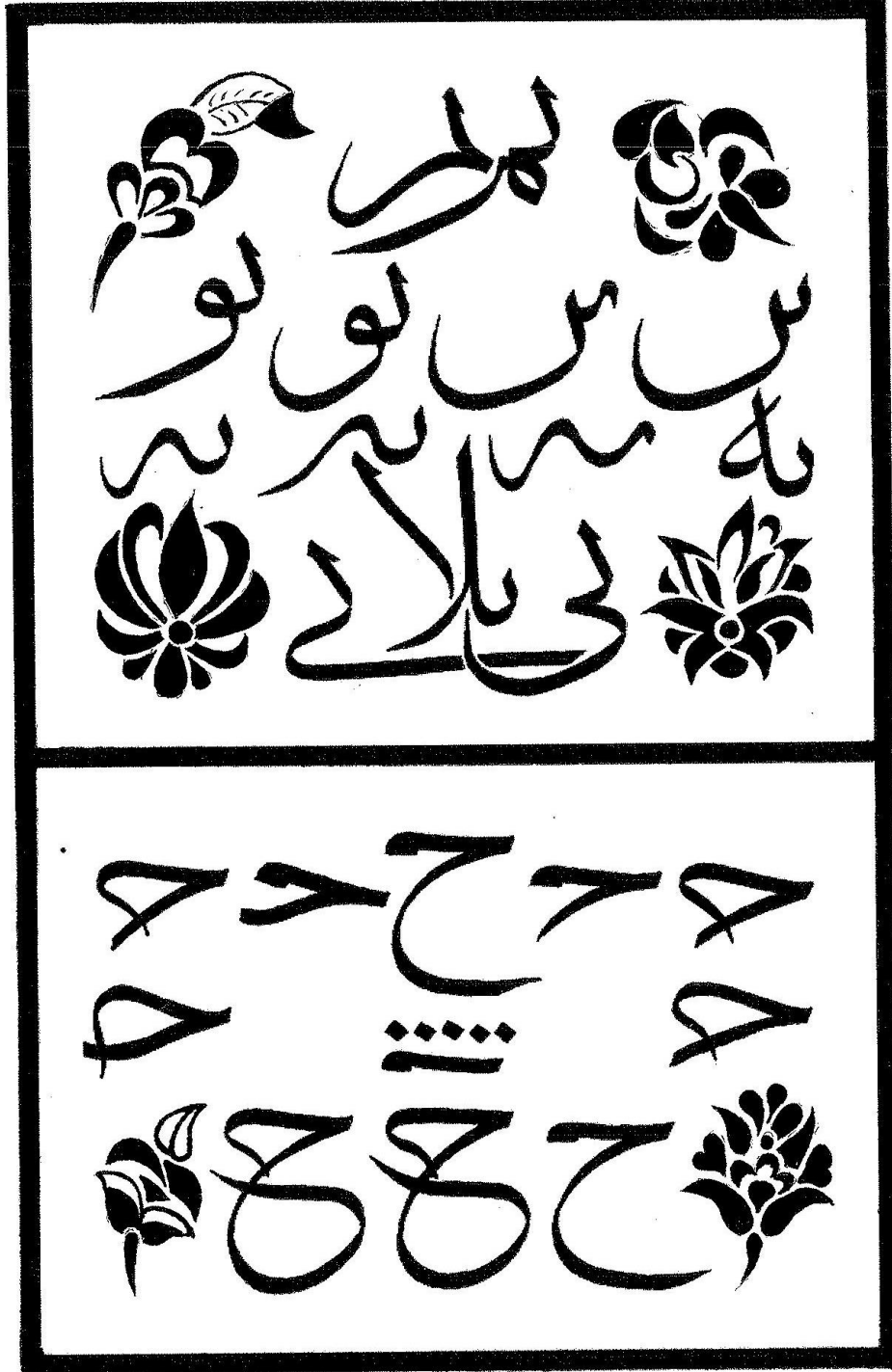
80: Celi sülüs kalemle besmele (küçültülmüş) ile “elif” harfinin yazılışını gösteren meşk

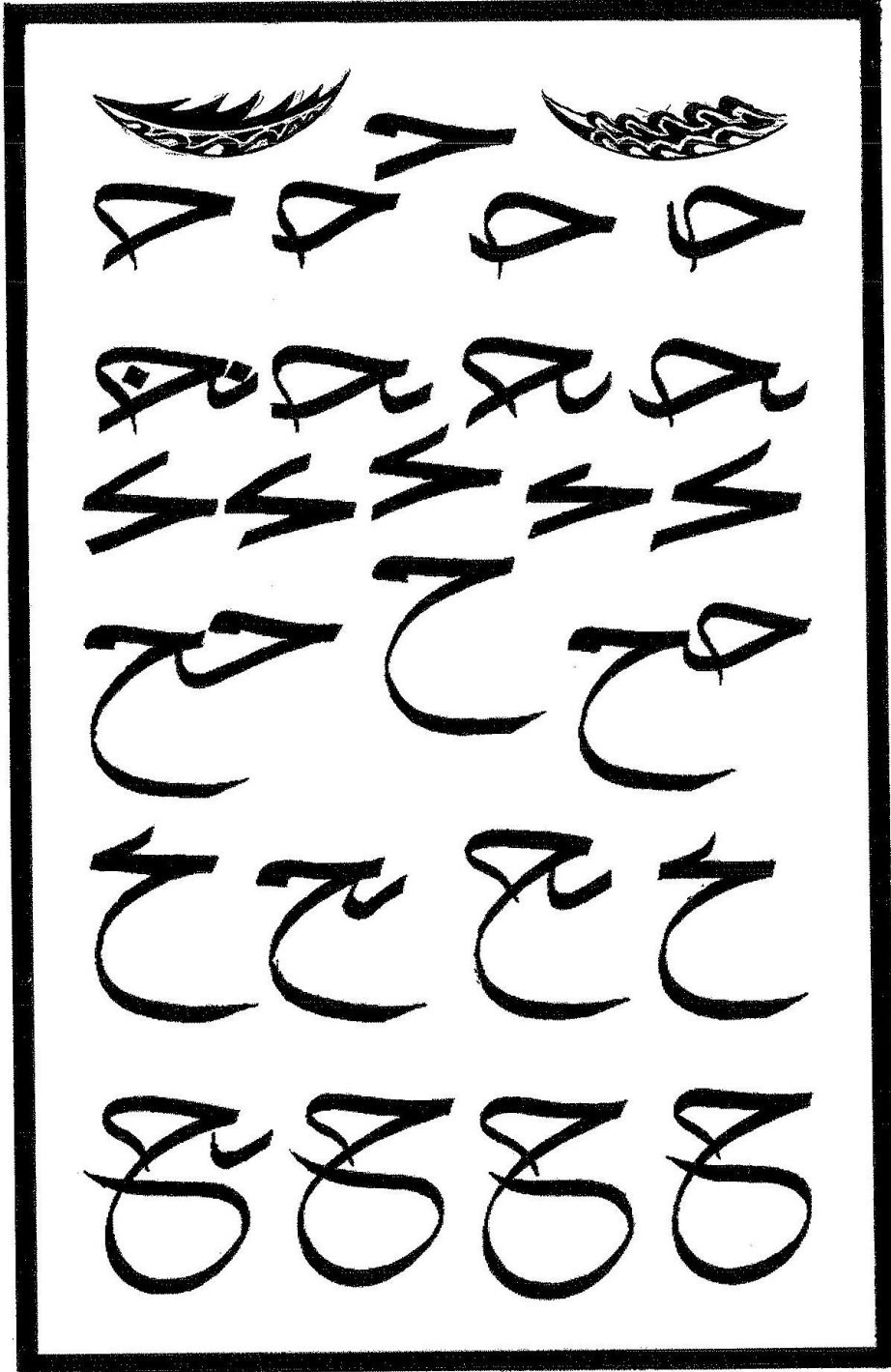
81: “Ba” harfinin değişik bünye ve karakterde yazılışı, “ba”, “te”, “se”, “nûn” ve “ya” harflerinin kendinden sonraki harflere bitişmesi ile “he” veya kapalı “te” harflerinin kelimenin sonunda yazılışı

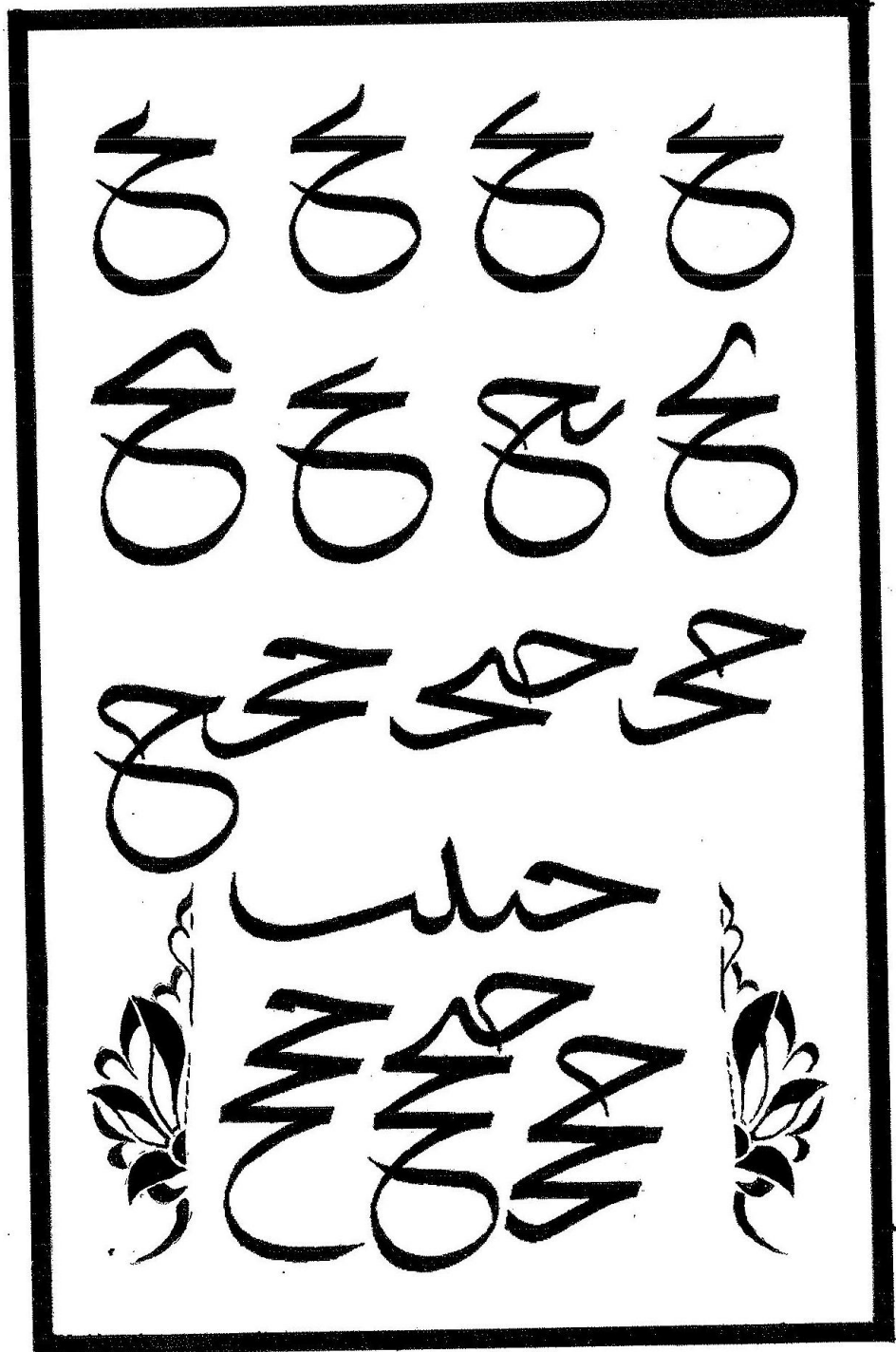
82: “Ba” harfinin kendinden sonraki harflerin bünyelerine bitişik hallerini gösteren bir meşk

83: “Ba” harfinin kendinden sonraki harflerin bünyelerine bitişik hallerini gösteren meşk ile “ha” harfinin münferit ve kendinden sonraki harfe bitişik olarak yazılmış bir meşk

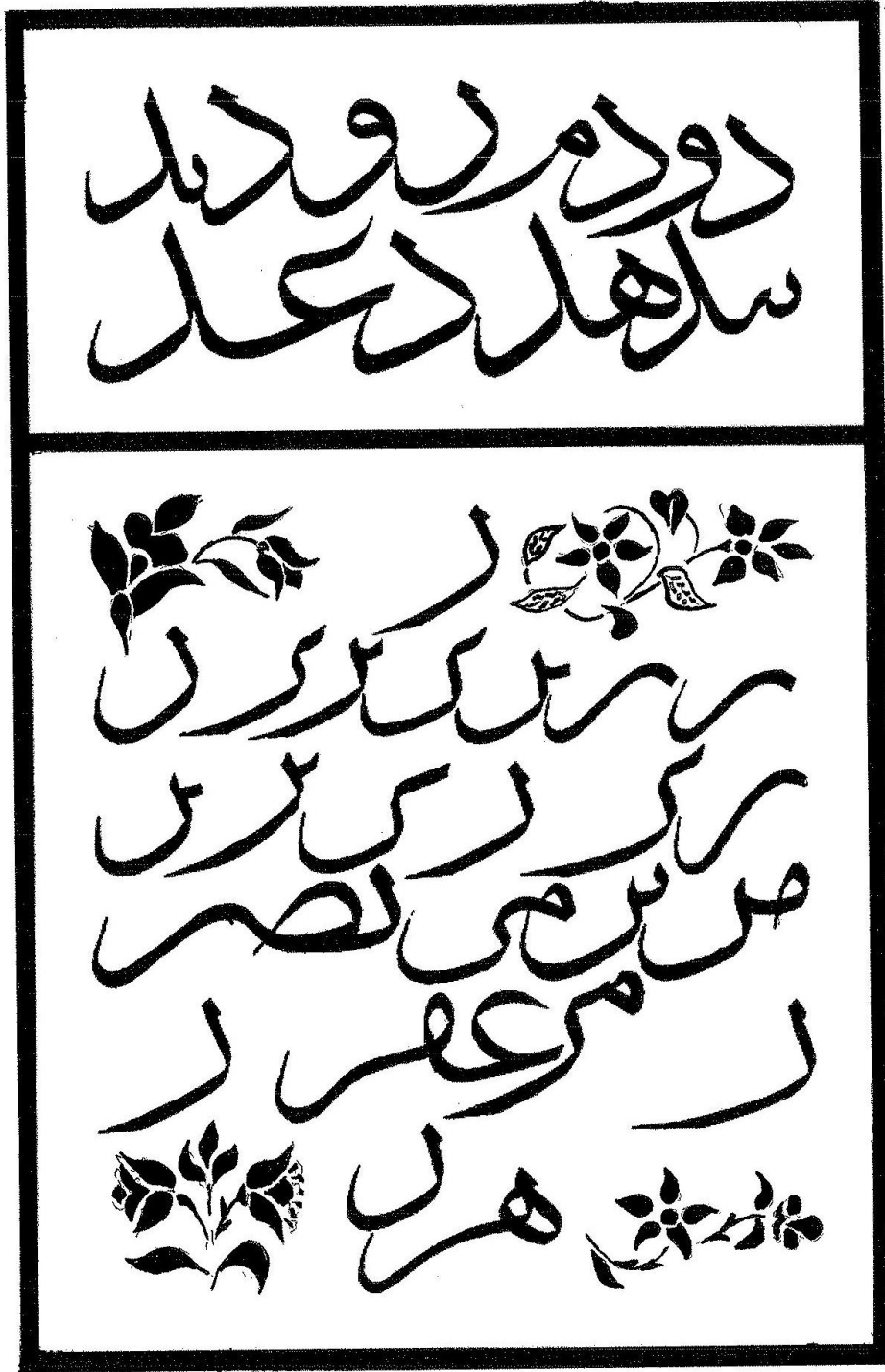
84: “Ha” harfinin değişik karakter ve istif içerisindeki hal ve tavrına uygun olarak yazılışını gösteren meşk

85: "Ha" harfinin kelimenin sonunda yazılışı

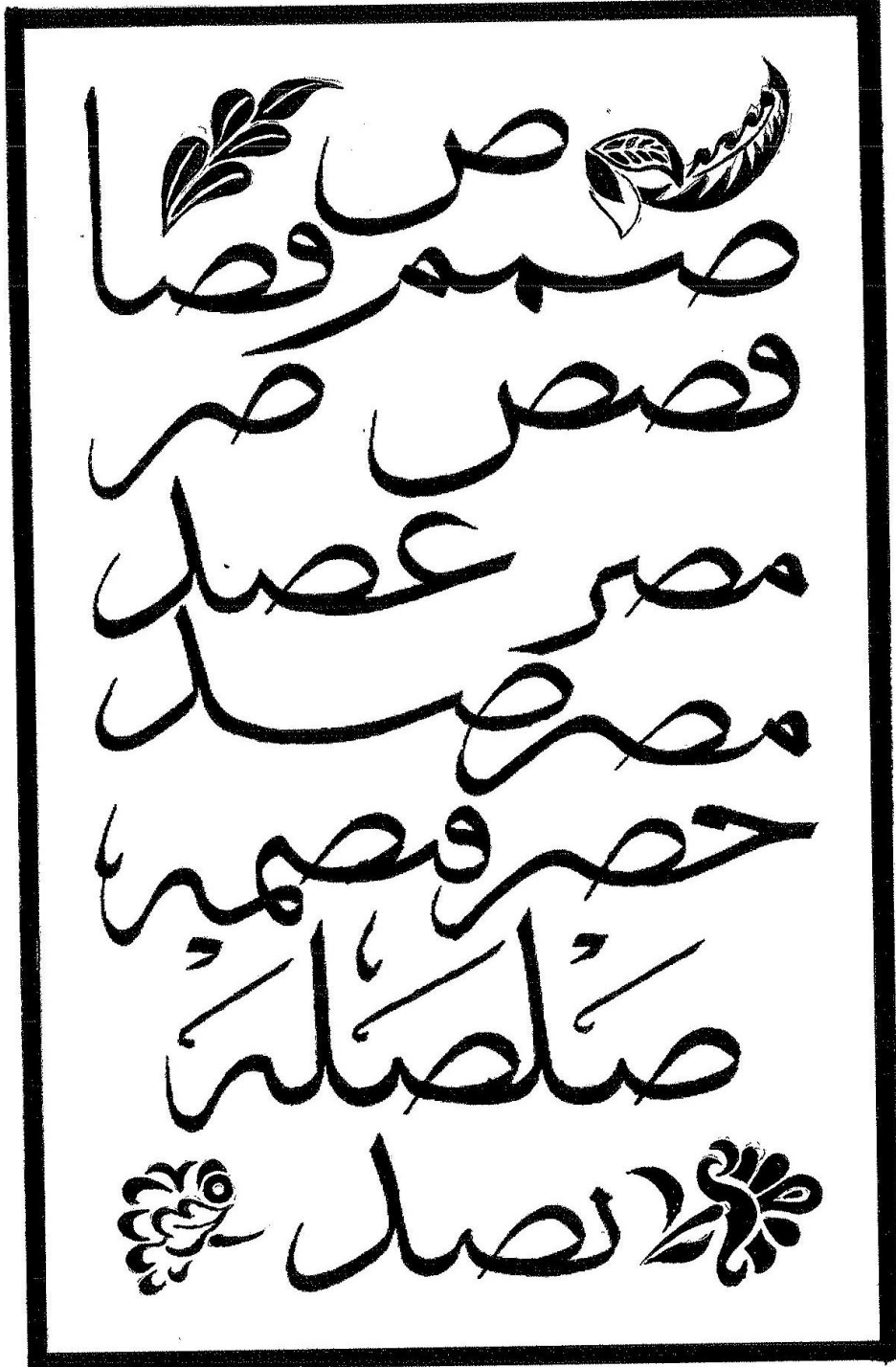
86: “Ha” harfinin kendinden sonra gelen harfle yazılışı ile “dal” harfinin değişik bünye ve karakter içerisindeki hal ve tavrına uygun olarak yazılışını gösteren meşk

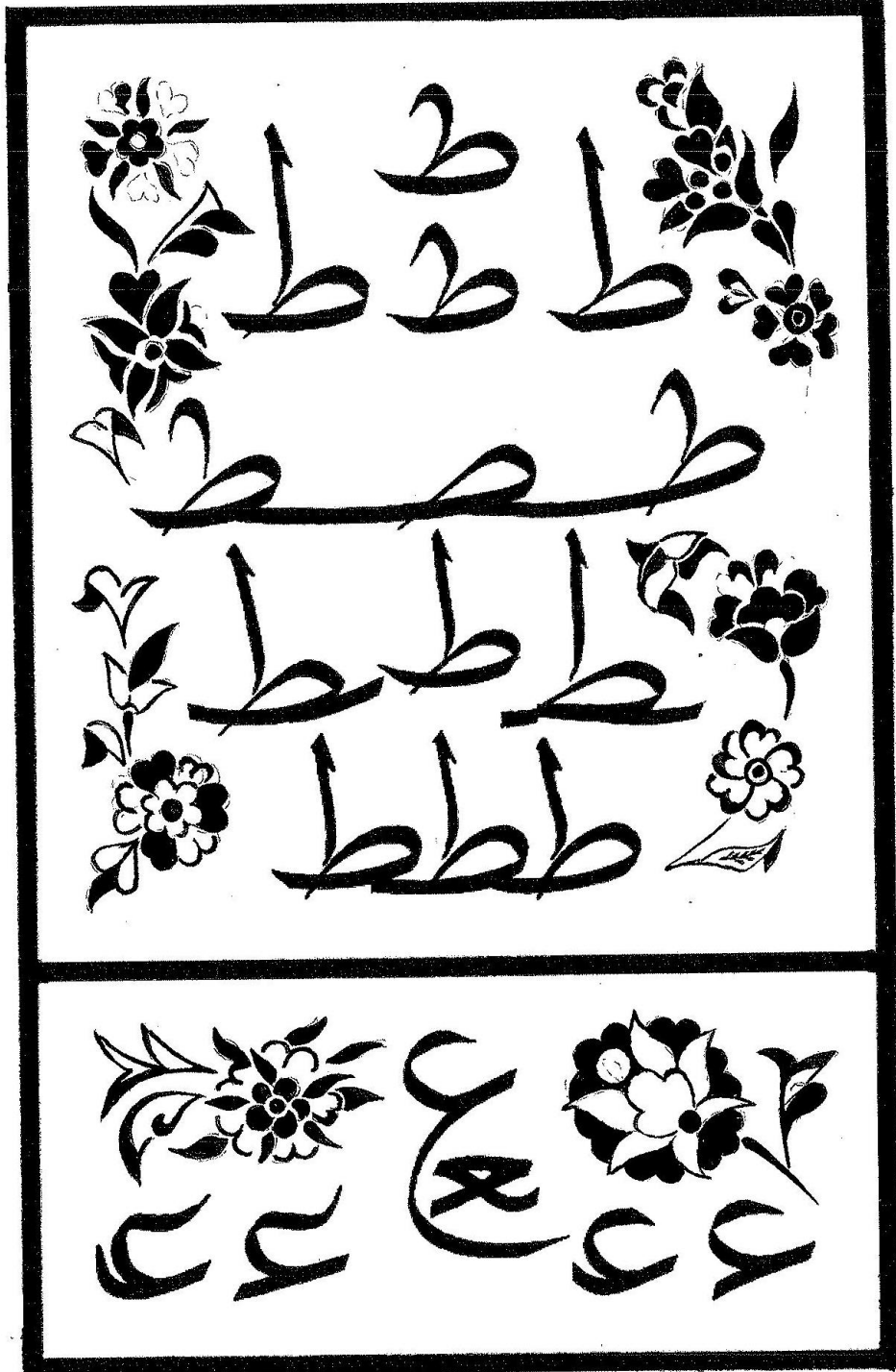
87: “Dal” ve “ra” harfinin münferit ve kendinden sonra gelen harfe ilintili olarak veya kendinden önce gelen harfe çizgi ile bitişmesini gösteren meşk

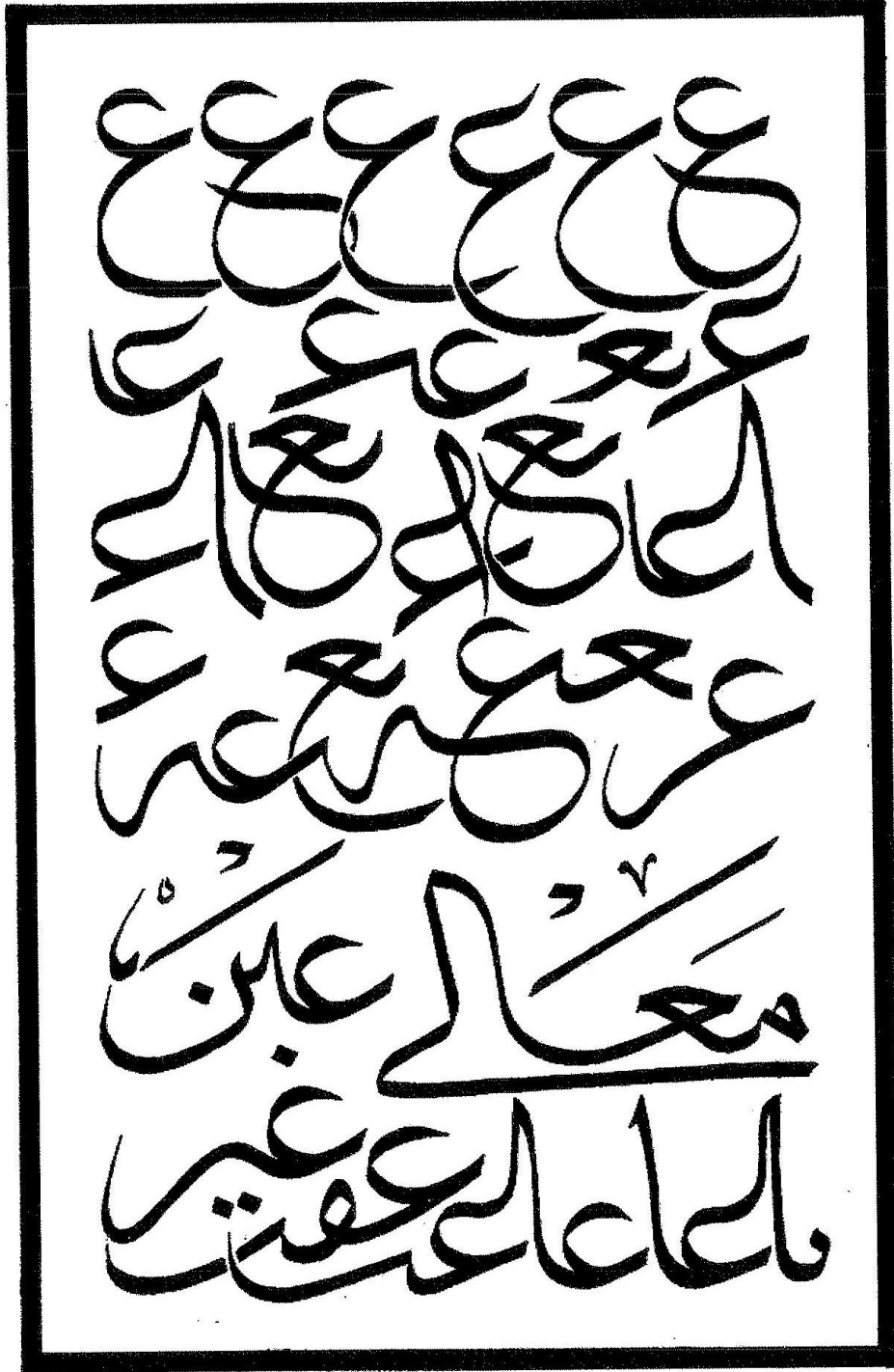
88: “Sin” harfinin kelime başında ve ortasında dişli veya keşideli olarak, kelime sonunda kâseli veya mürsel olarak yazılışı ile “sad” harfinin münferit yazılış hallerini gösteren meşk

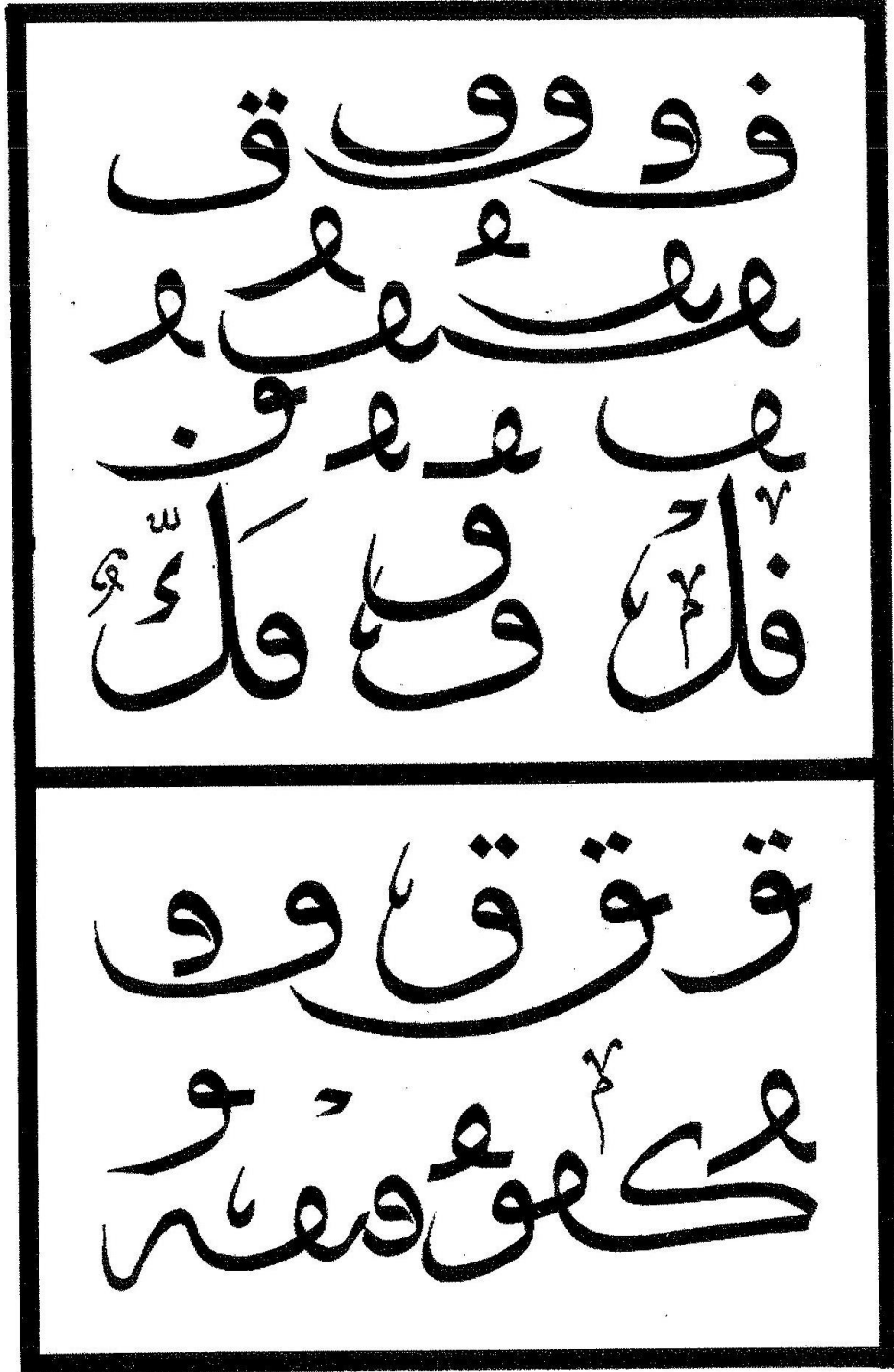
89: “Sad” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

90: “Ta” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

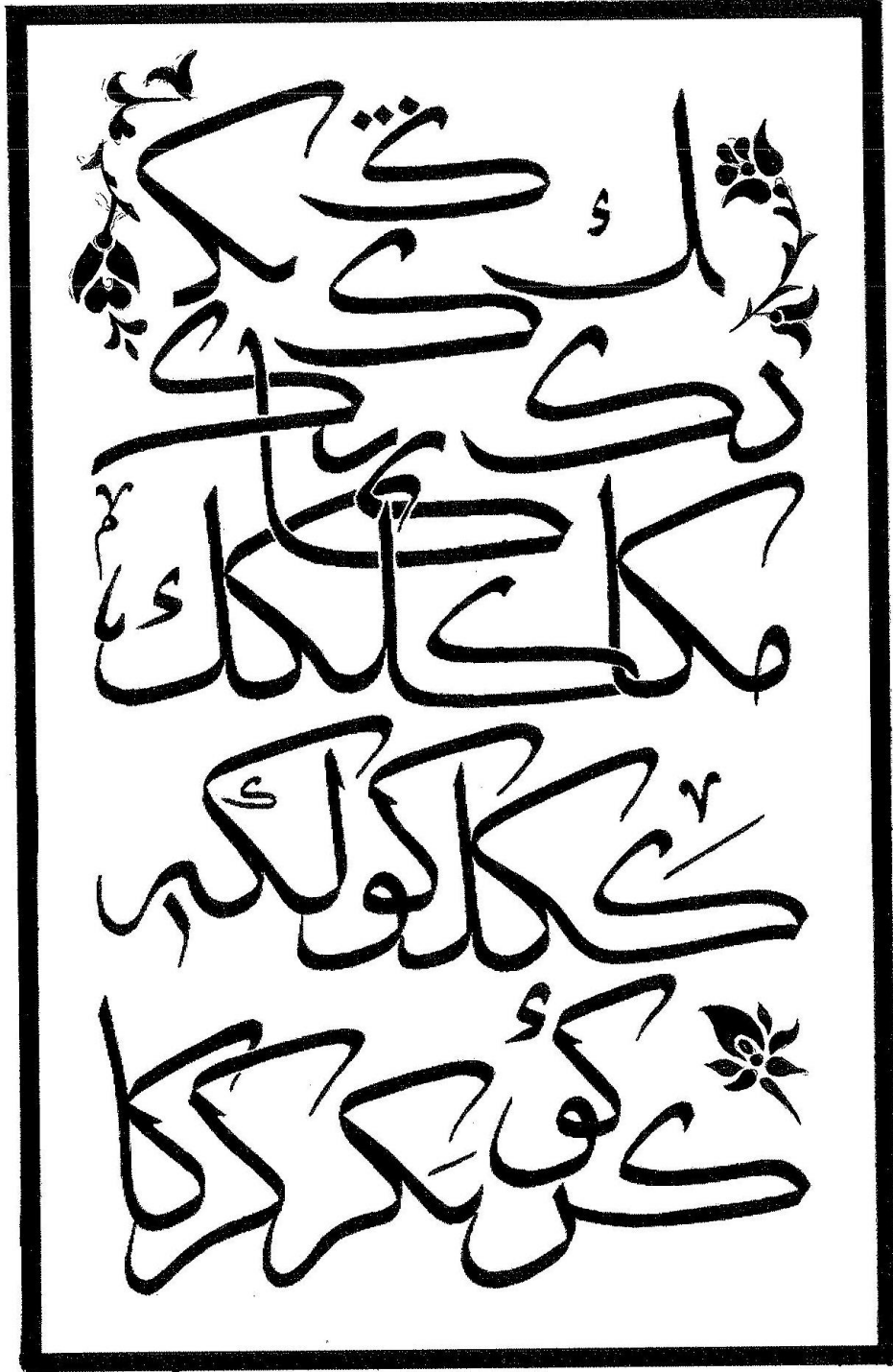

91: “Ayn” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

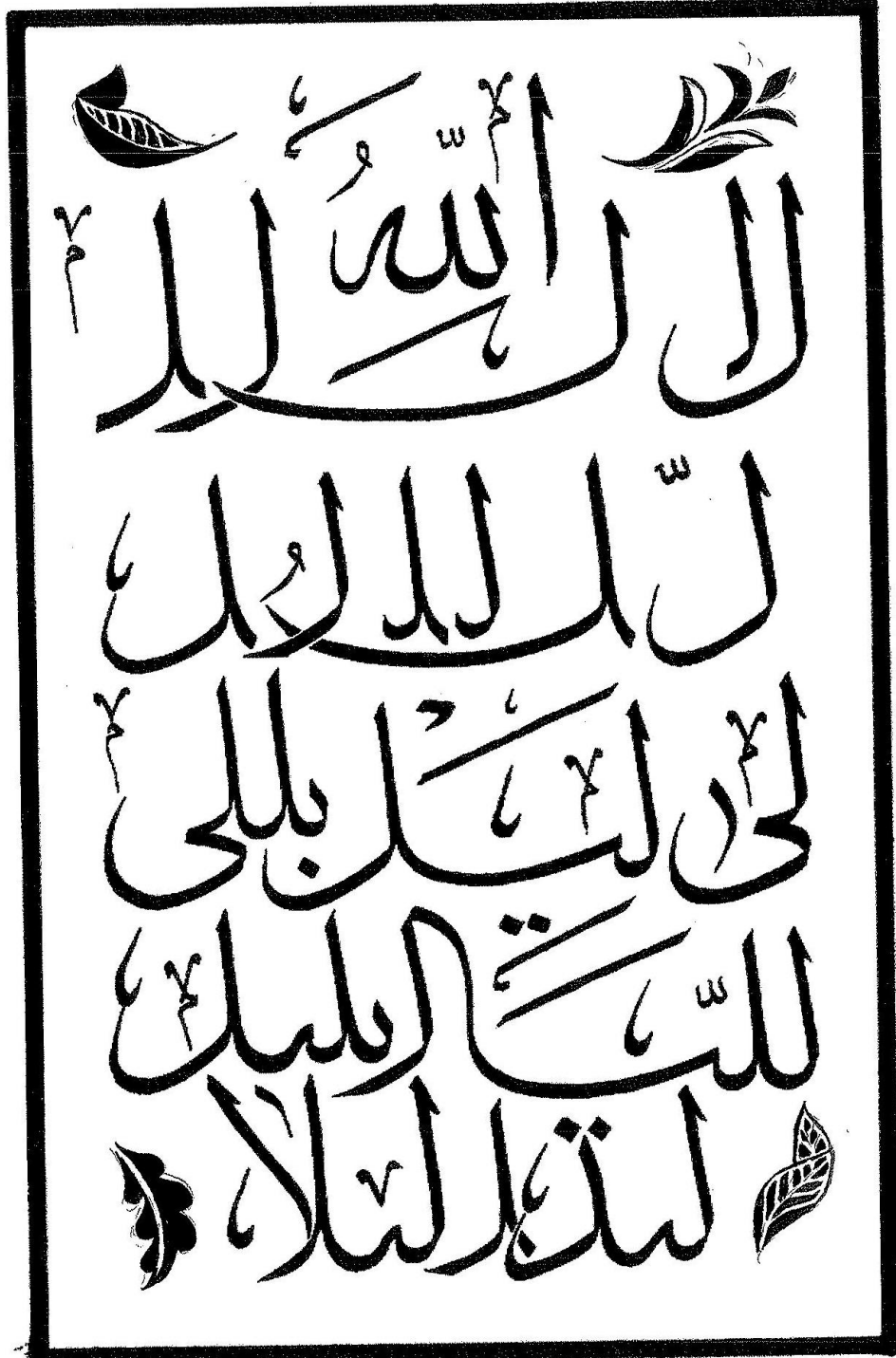

92: “Fa” ve “kaf” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

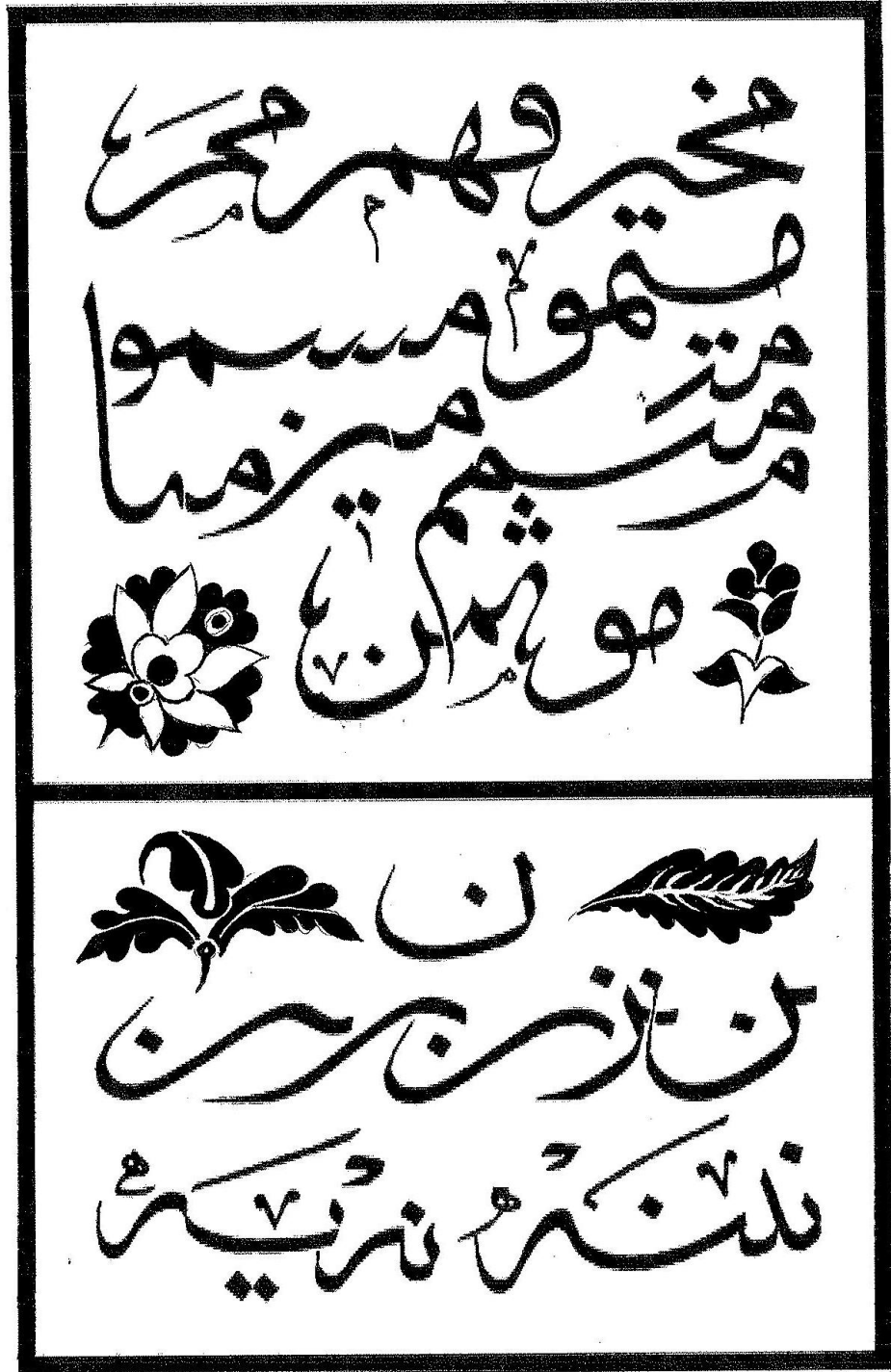
94: “Kef” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

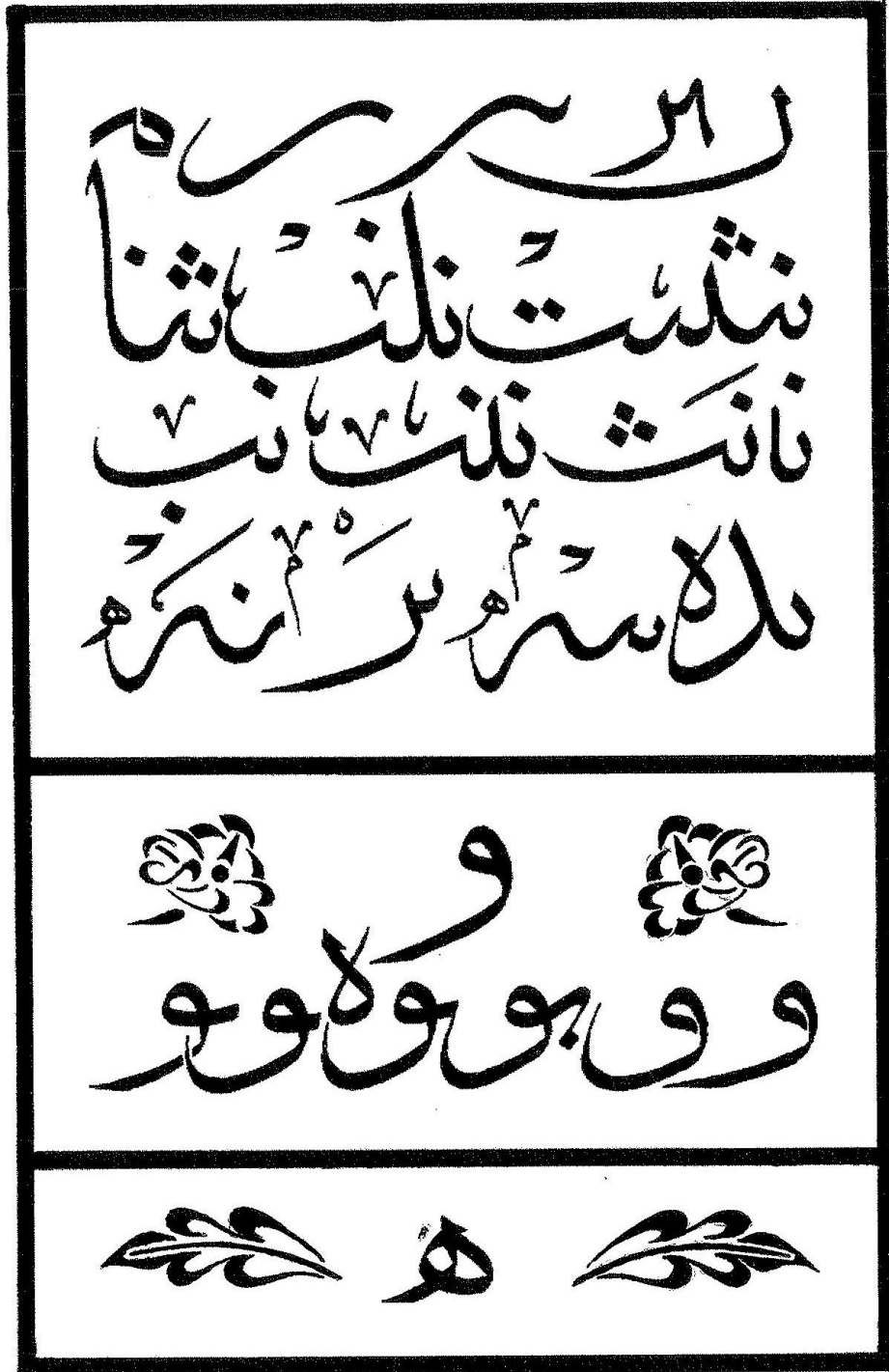
95: “Lam” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

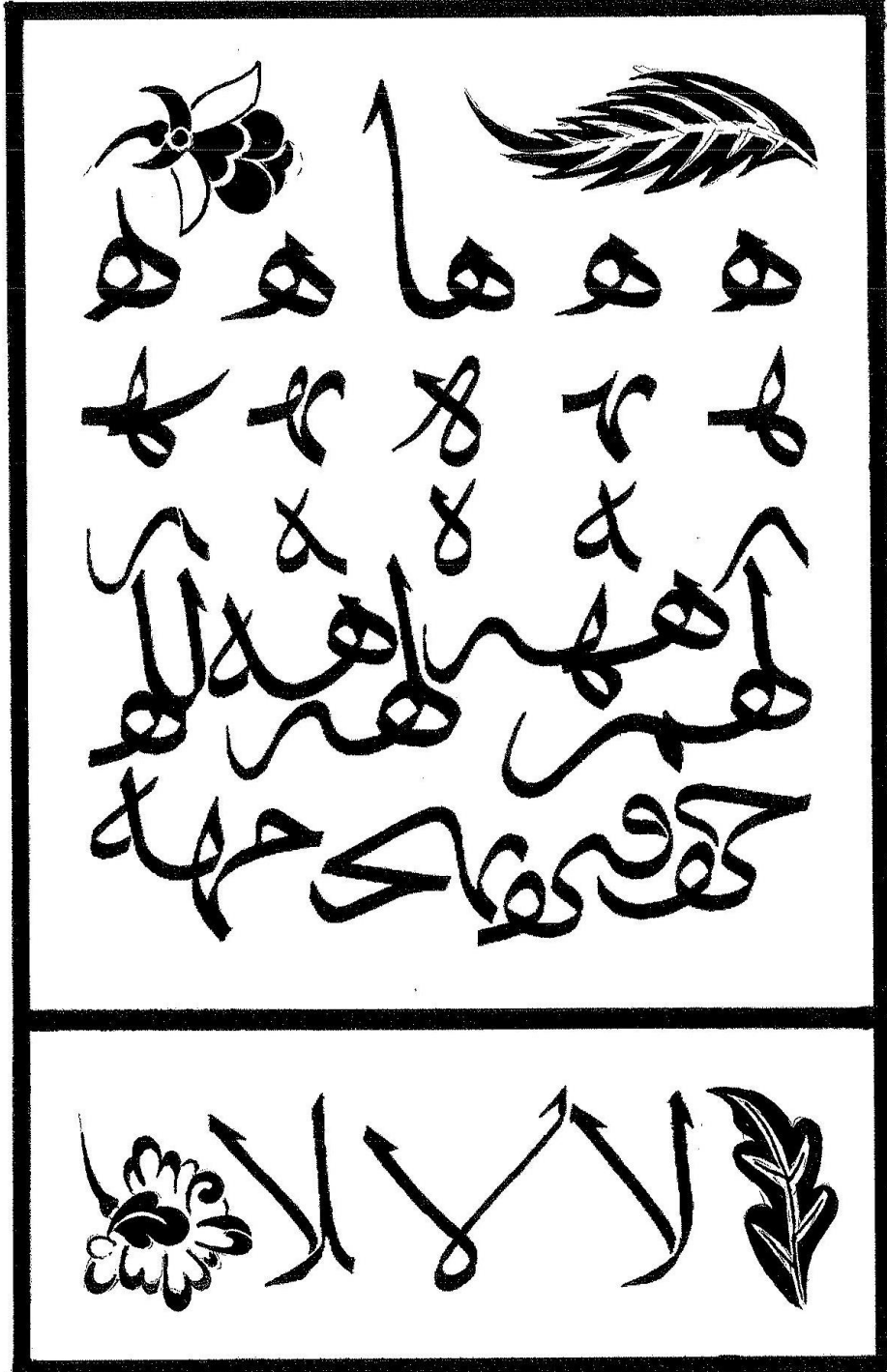
96: “Mim” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

97: “Mim” ve “nûn” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

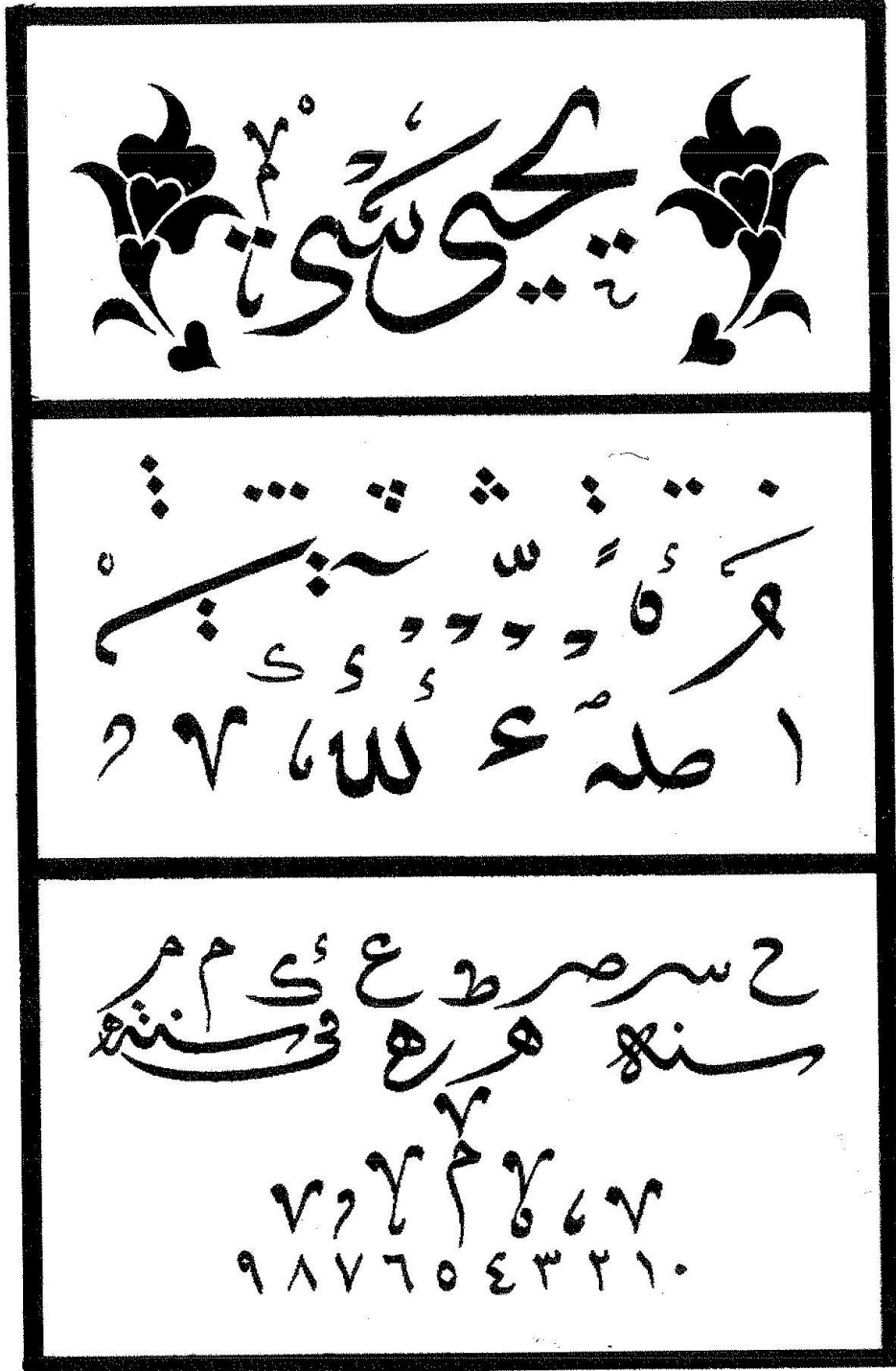
98: “Nûn” ve “vav” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

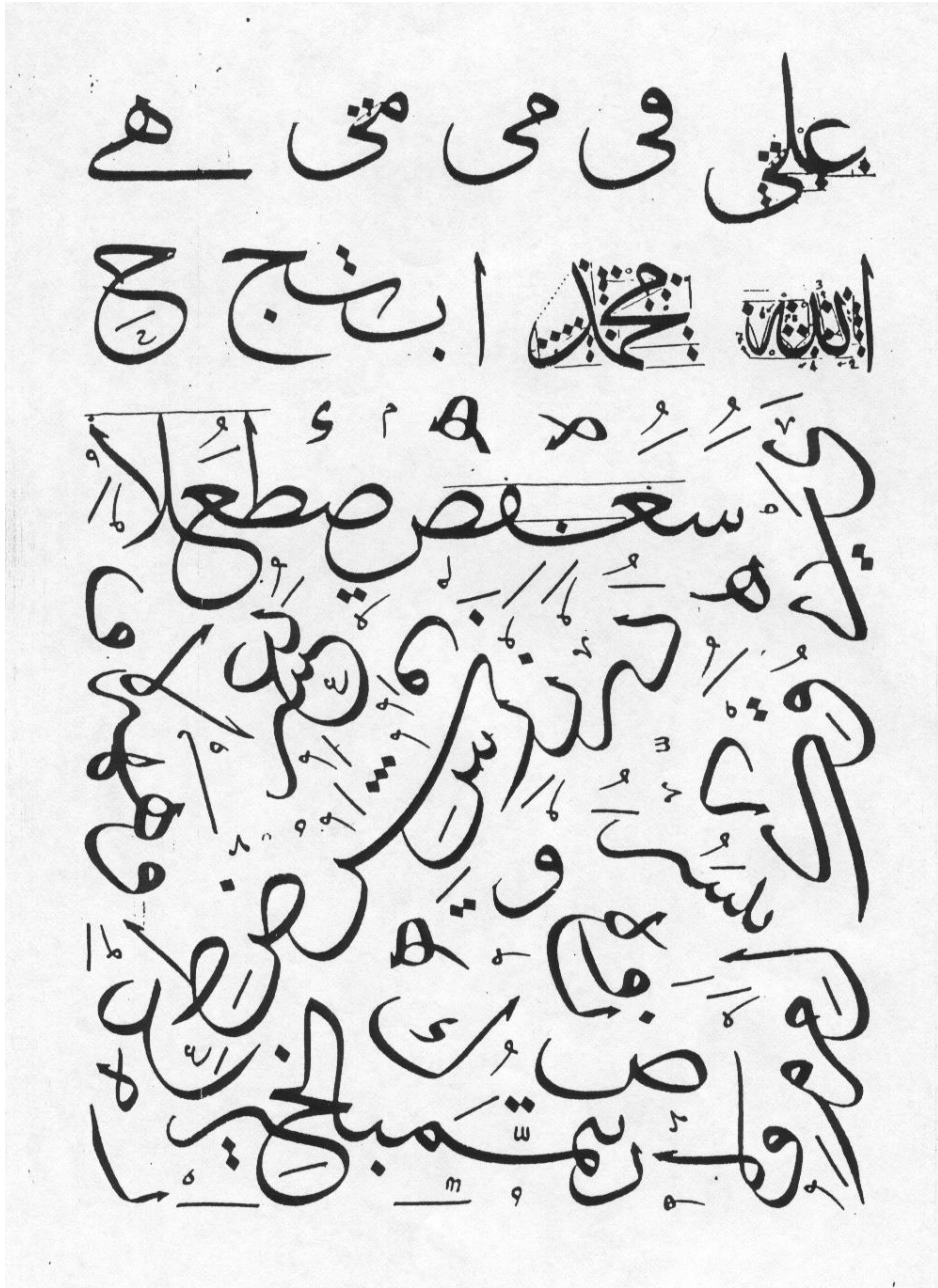
99: “He” harfinin kendinden önceki ve sonraki harflerle, bitişik hallerinin gösterildiği meşk çalışması

100: "Lam elif" ve "ya" harfinin meşki

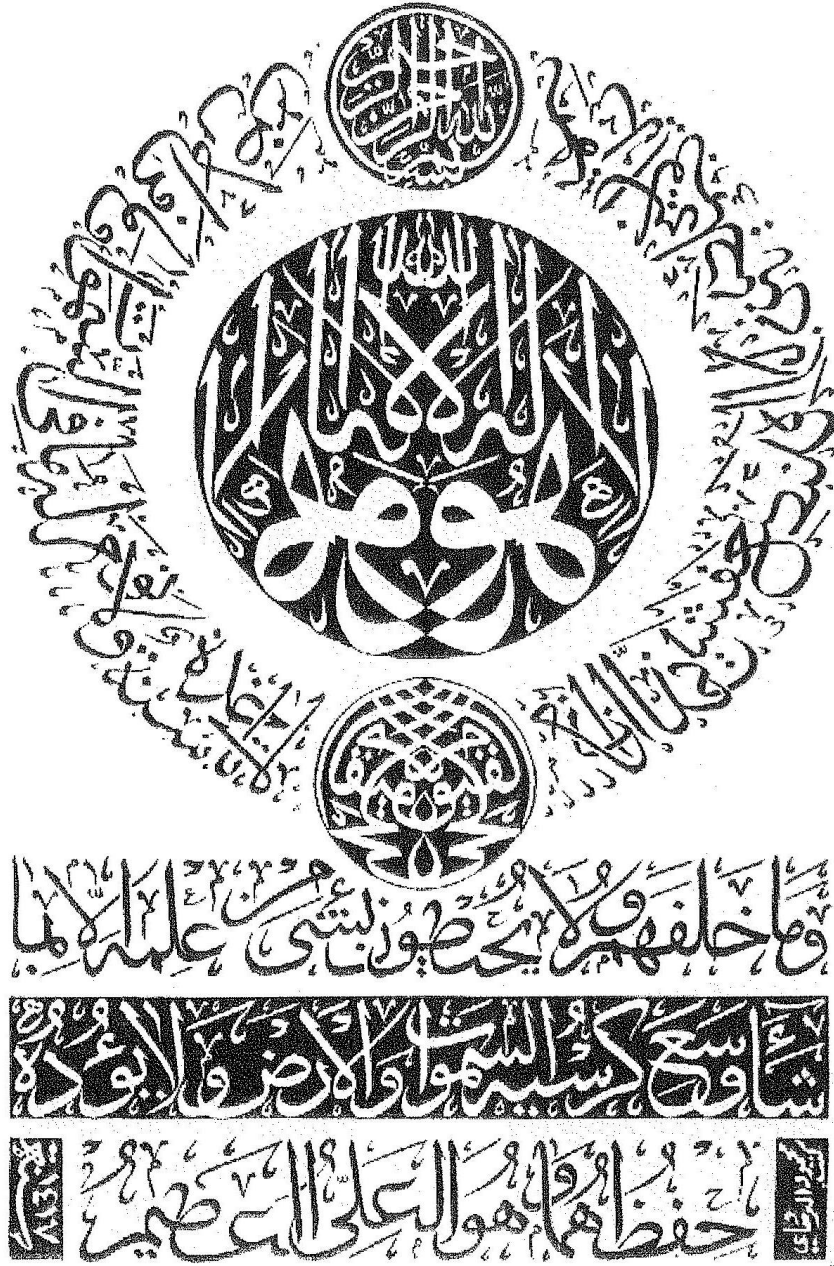
101: Sülüs kalemle nokta ve okunuş işaretleri, mühmel harf, sene, sayı ve tezyinî işaretler

102:

Mahmut Dörtbudak'ın sülüs kalemîyle karalama çalışması örneği

1. 2. 3. SÜLÜS KALEM ÖRNEKLERİ

103: Âyet el-Kürsi (Bakara sûresi, âyet: 255)

Üst daire içinde muḥata(yazının etrafı siyahla çerçevesi) “Besmele”,
altta büyük daire içinde muḥata celi sülüs ile yukarıya doğru perspektif
üstten aşağıya doğru “Allahu lailahe illa hüve”, alttaki daire içinde müsenna celi sülüs
“el-hayyü'l kayyum”, solda yukarıya doğru dairevi zemin üzerinde celi olarak
“la te’huzuhü sinetün ve la nevmün lehü ma fissemaḩavati ve ma fi’l erd”, sağda aynalı sülüs
yukarıya doğru “men zellezi yeşfeü indehü illa biiznihi ya’lemü ma beyne eydihim”
ve altta âyetin devamı olarak birinci ve üçüncü satır sülüs,
ortadaki satır ise muḥata sülüs ile yazılmıştır.

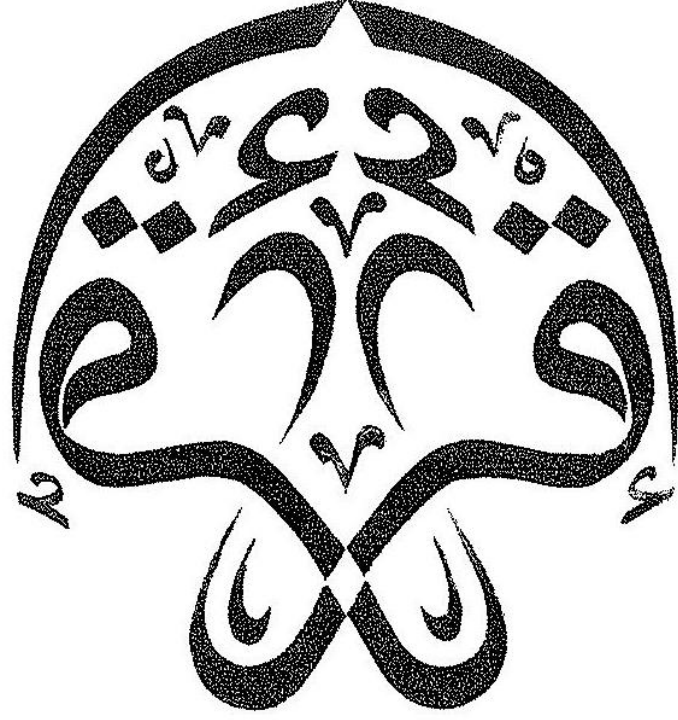
Son satırın sağında Mahmud er-Ruhâvî imzası, solunda ise sene 1417 yazılıdır.

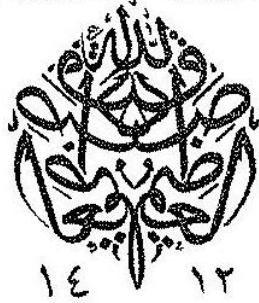
104: Besmele ve Fâtiha sûresi

Ortada “elhamdü lillahi Rabbi” müsenna celi sülüs, altta ise kavis ve düz olan yazıda Fâtiha'nın geri kalan kısmı muhata sülüs hattıyla yazılmıştır.

Yazılış tarihi:1418/1997

بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ
قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
قُلْ إِنَّمَا أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ
قُلْ إِنَّمَا أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ

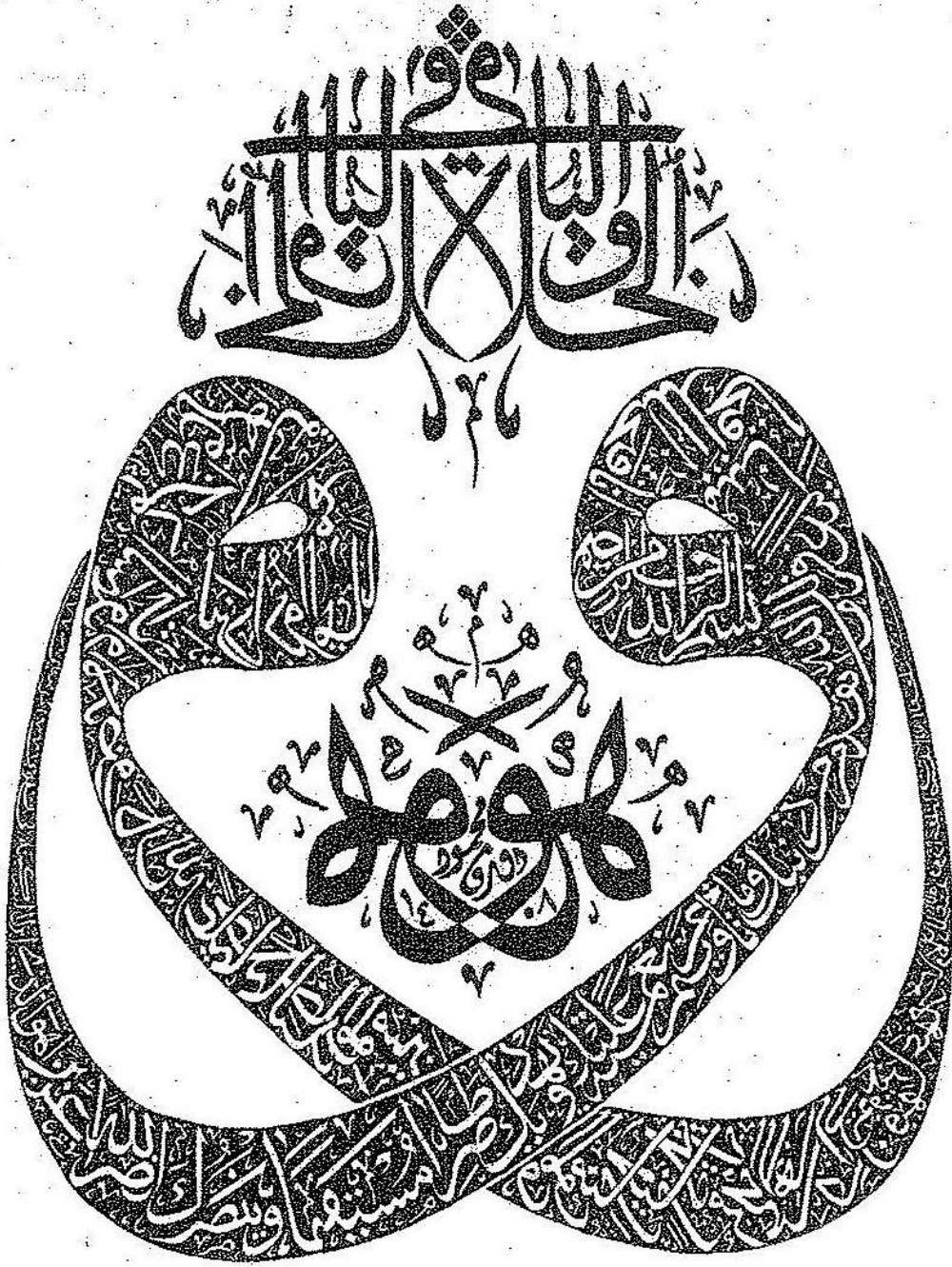

لورون

١٤ ١٢

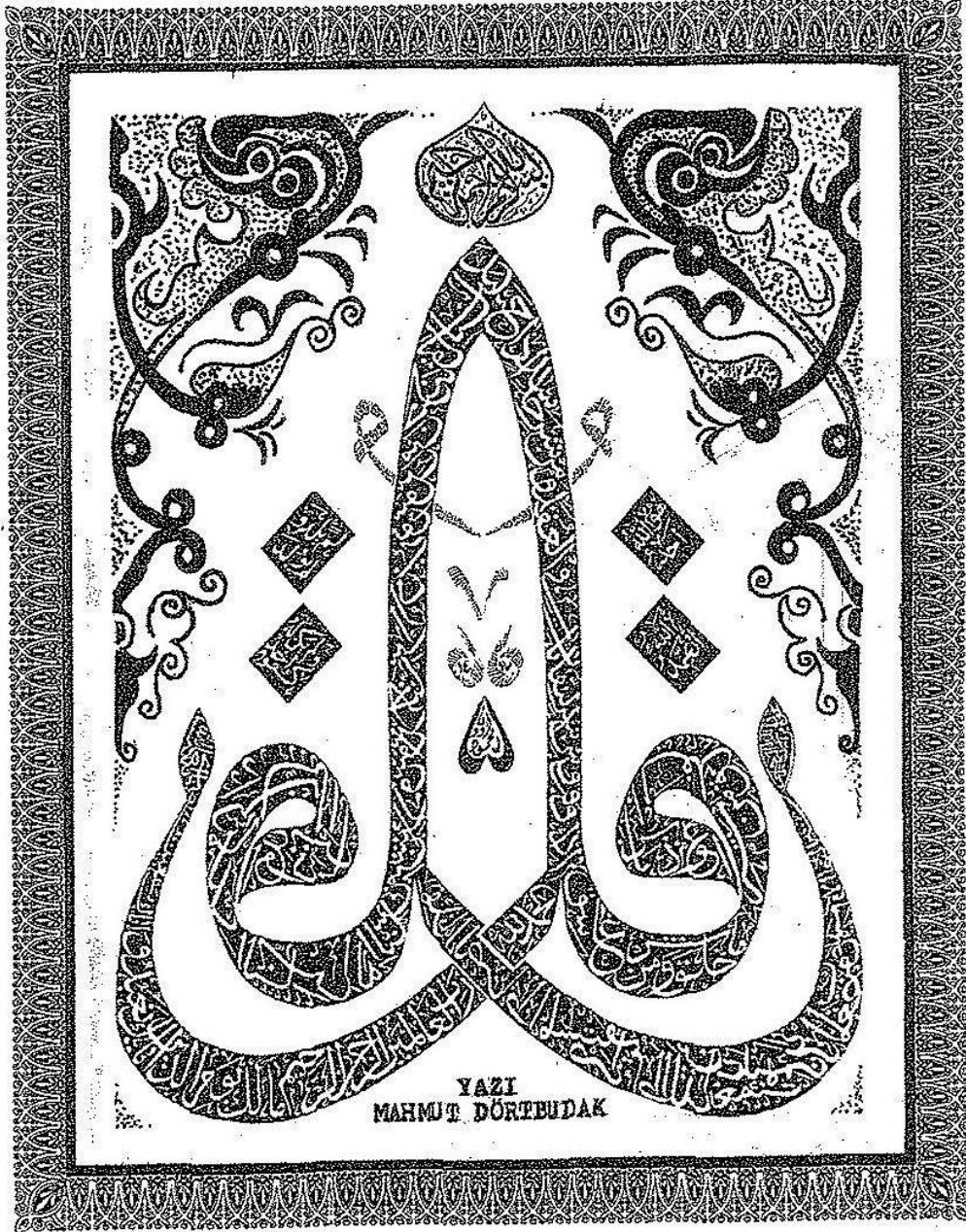
محمود

105: Alak sûresi, âyet: 1-2
“İkra” müsenna celi sülüs, “bism-i Rabbikellezi halak” sülüs,
Halak al insane min âlak”aynalı sülüs,
“sadakallahul azim” ise müsenna sülüs olarak yazılmıştır.
Anlamı: Yaratın Rabbinin adıyla oku. O insanı bir embriyodan yarattı.
Yazılış tarihi: 1412/1991

106: “Ve huvel hallaku’l-Baki” yazısı ve içerisinde Fetih sûresinin ilk beş âyeti Sağdaki vav harfi içerisinde besmele ile birlikte Fetih sûresinin 1-3 âyetlerinin tamamı ve 4. âyetin “huvellezi” dahil sülüs hattıyla, “enzele’s sekinete” rık’a hattıyla soldaki müsenna vav harfi içerisinde “liyezdadü” âyetinden 5. âyetin sonuna kadar aynalı sülüs ve nihayetinde aynalı rık’a hattı muhata usulüyledir.

Yazılış tarihi: 1408/1987

107: Fâtiha, İhlâs, Felak ve Nâs Sûreleri

“Kul” lafzı müsenna celi sülüs, sağ “kaf” harfî içerisinde Felâk sûresi sülüs hattıyla, sol “kaf” harfî içerisinde Nâs sûresi aynalı sülüs hattıyla, sağdaki “lam” harfinin kâsesinde Fâtiha sûresinin ilk yarısı sülüs hattıyla, soldaki “lam” harfinin kâsesinde diğer yarısı aynalı hattıyla, noktalar içerisinde ihlâs sûresi âyetleri rık’a hattıyla, “lam” harfinin bir kuyruğunda istiâze diğesinde besmele muhata usulüyle yazılmıştır.

Yazılış tarihi: 1417/1996

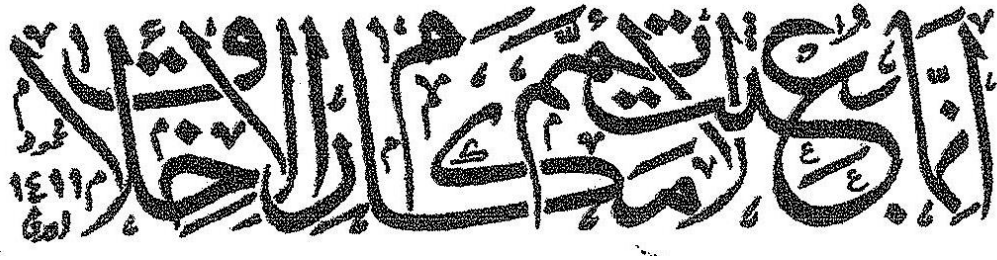

108: Mücadele sûresi, âyet: 11

Anlamı: “Allah, sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.”

Yazı türü ince sülüs olarak yazılmıştır.

Yazılış tarihi: 1416/1995

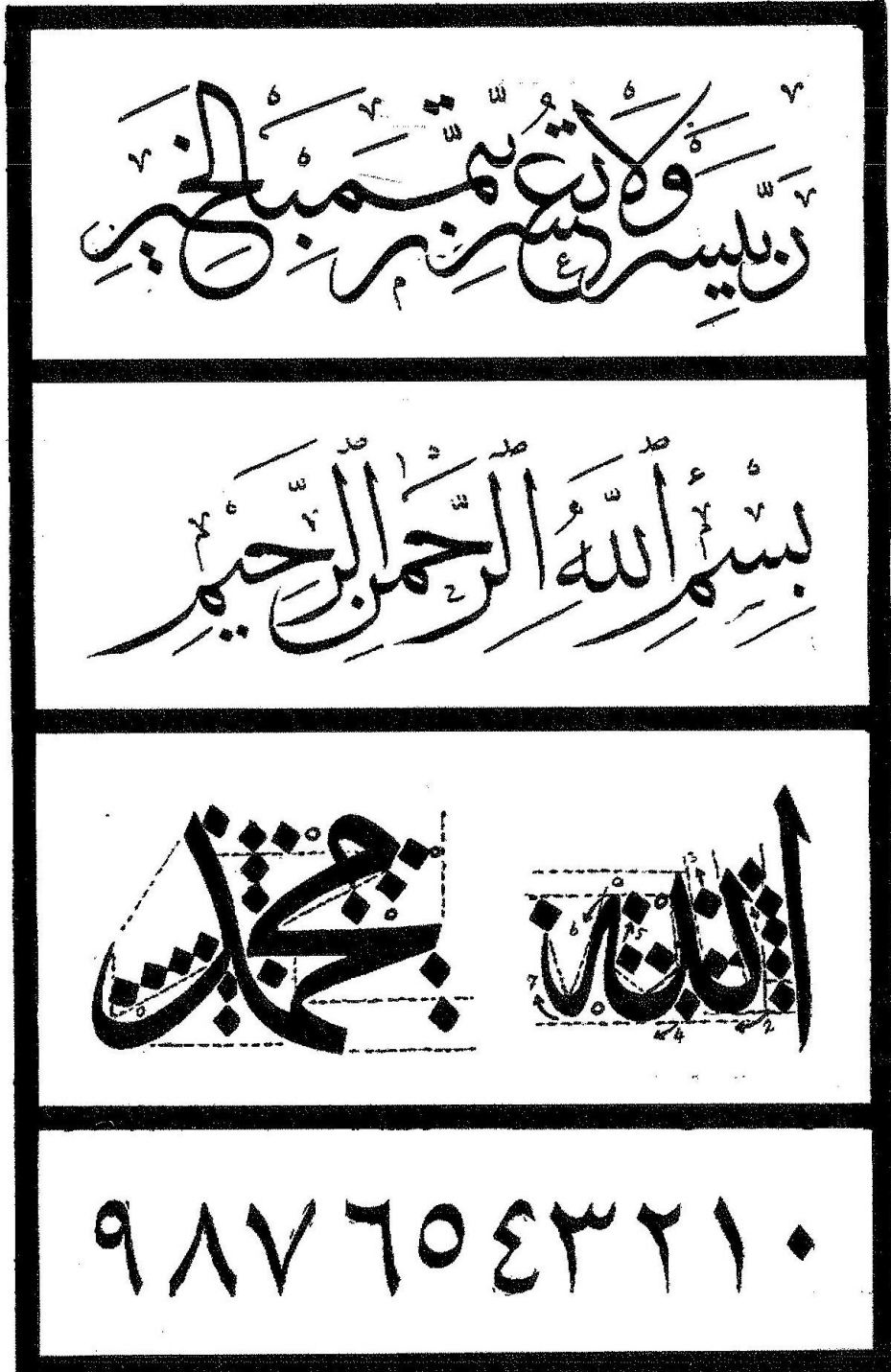
109: Hadîs-i Şerîf

Anlamı: “Muhakkâk ki ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”

Yazı türü: Sülüs

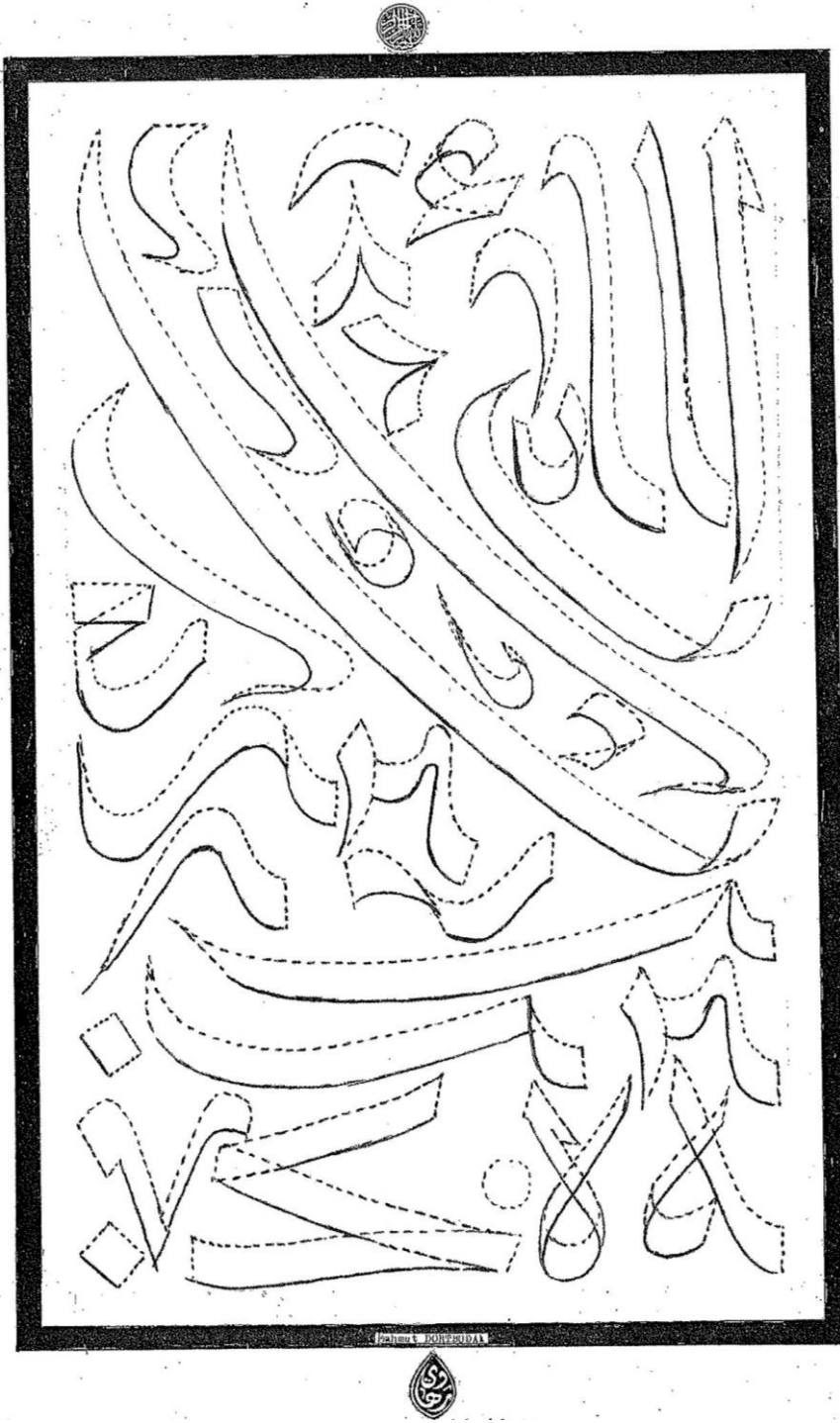
Yazılış tarihi: 1411/1990

1. 3. CELİ SÜLÜS

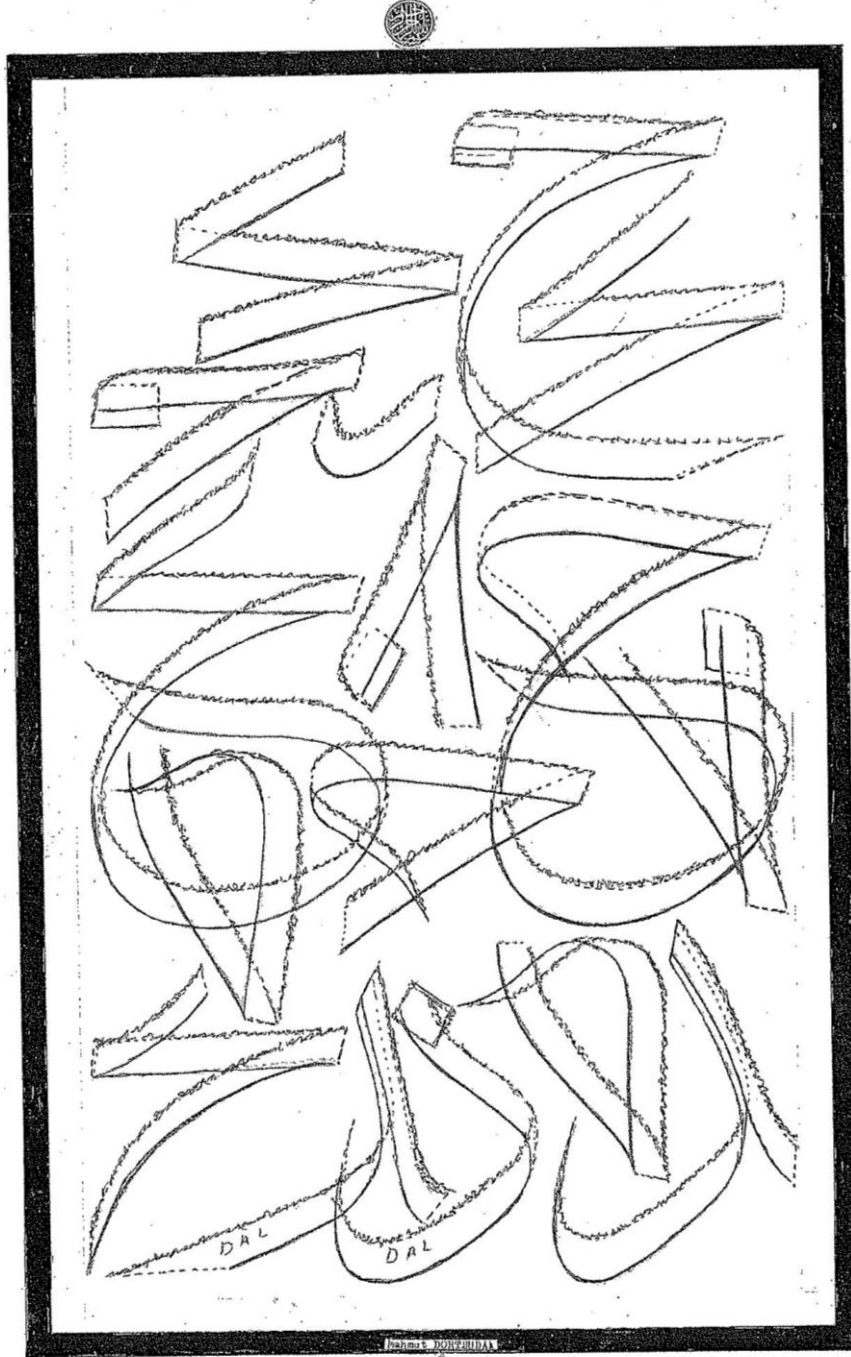

110: Celi sülüs meşki

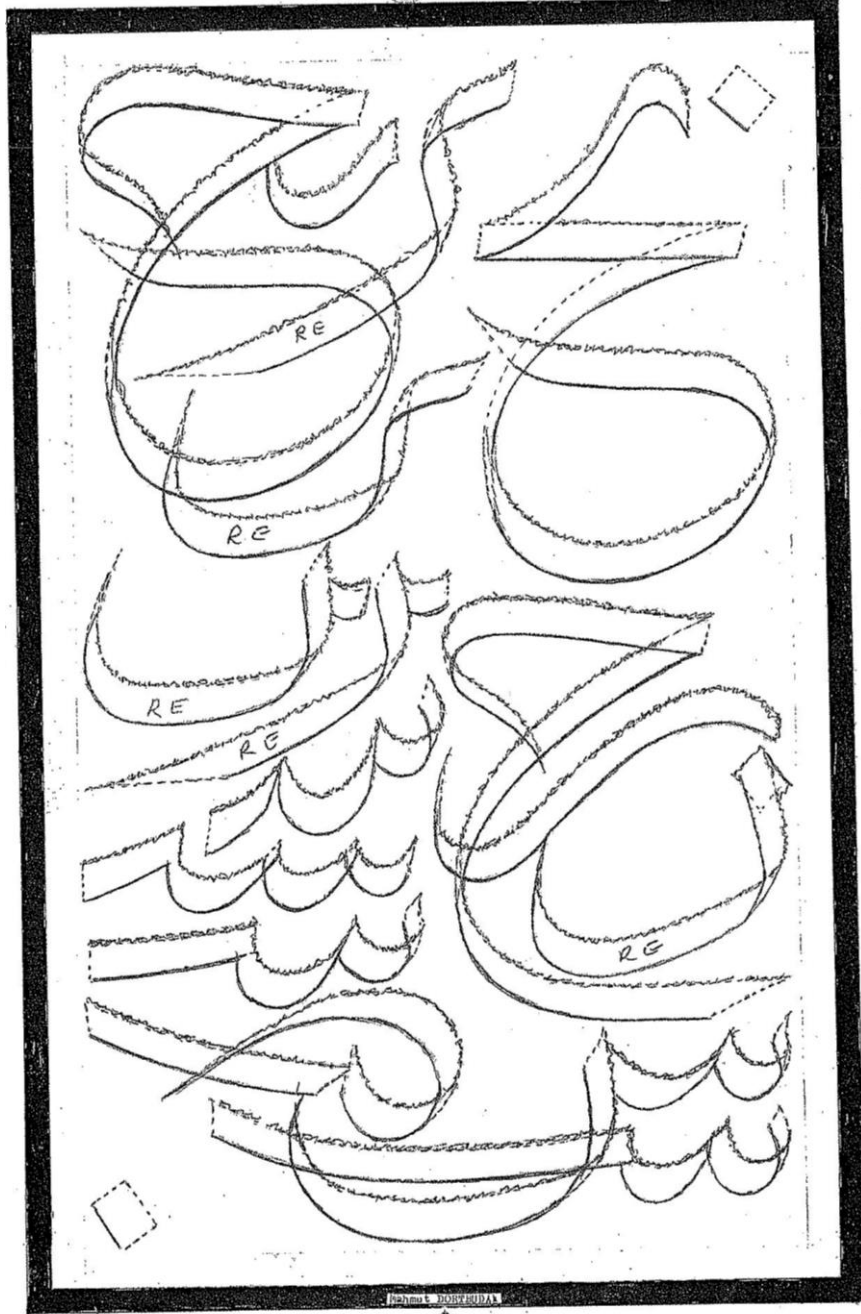
1. 3. 1. ÇİFT KALEM TEKNİĞİYLE CELİ SÜLÜS HARFLER

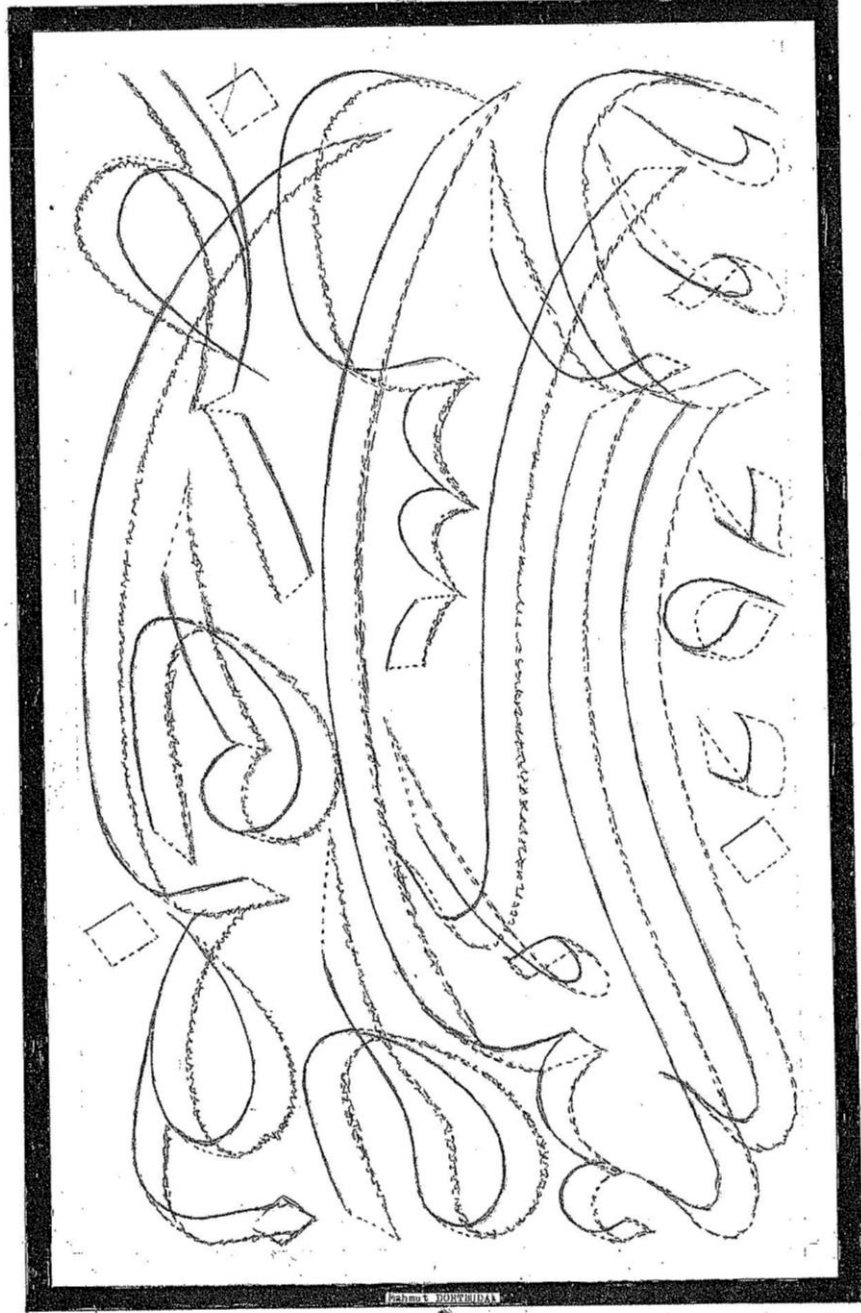
111: “Elif” ve “ba” harflerinin çift kalem tekniğiyle çizimi (öğrenciler için), sayfanın en üstünde besmele, en altında da hattatın “**Ruhâvî**” mahlası bulunmaktadır.

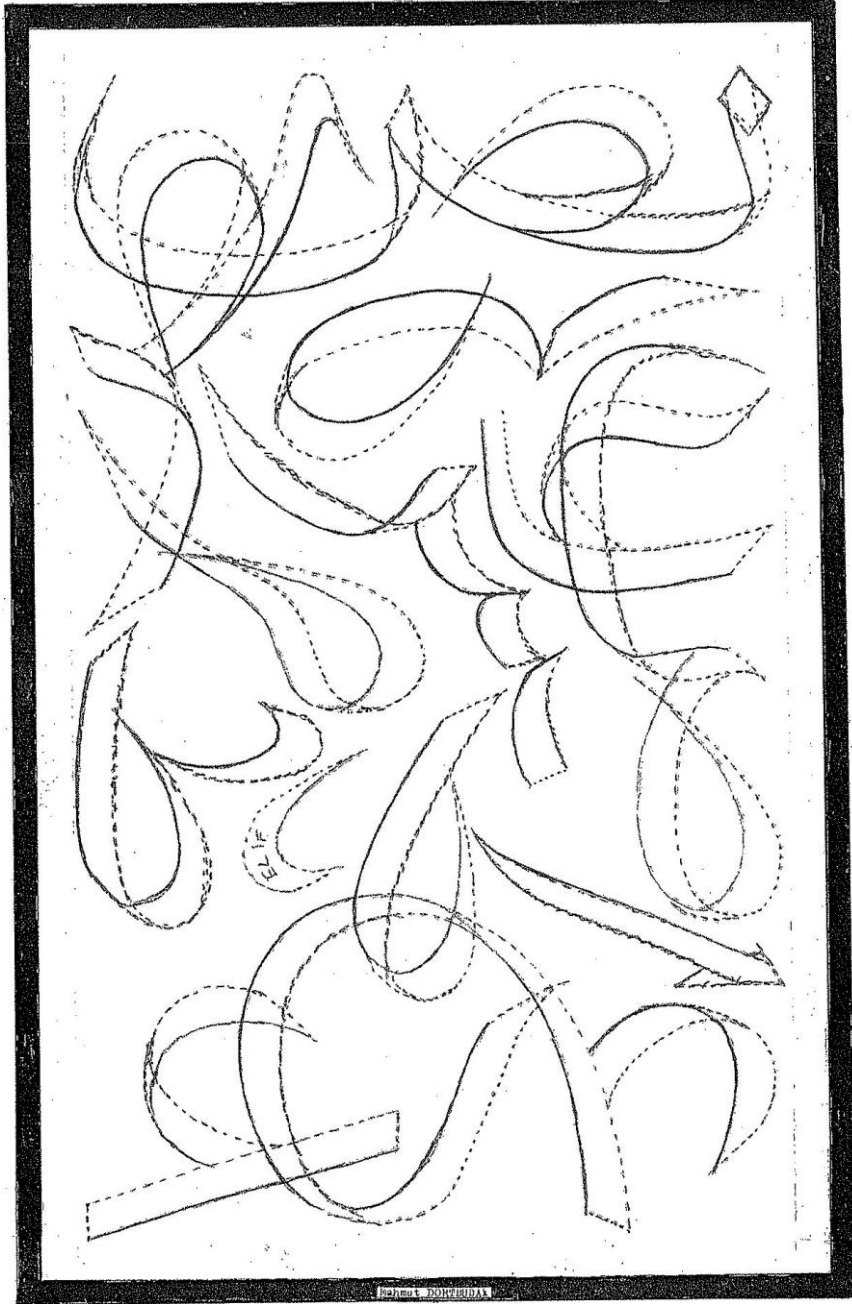
112: “Ha” ve “dal” harflerinin çizimi

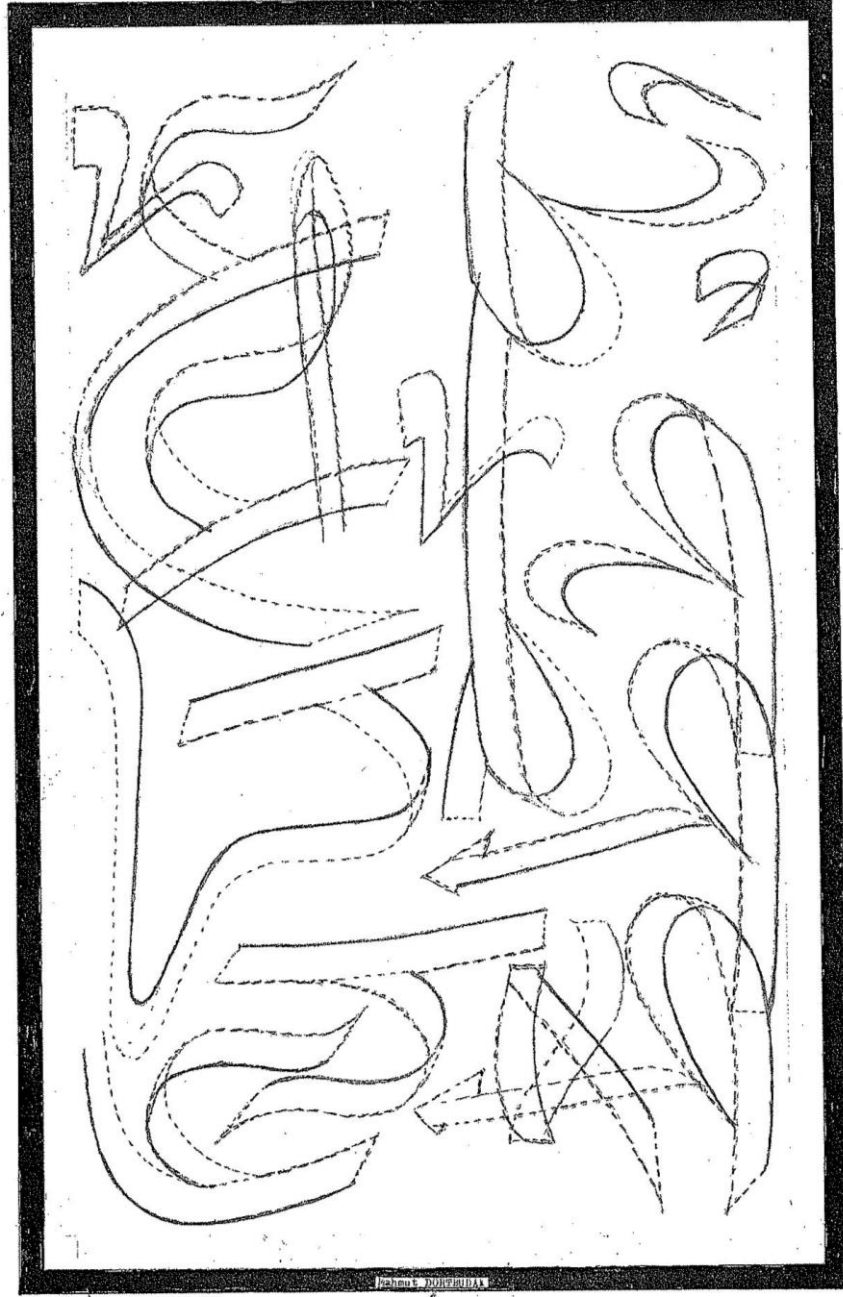
113: "Ra" ve "sin" harflerinin çizimi

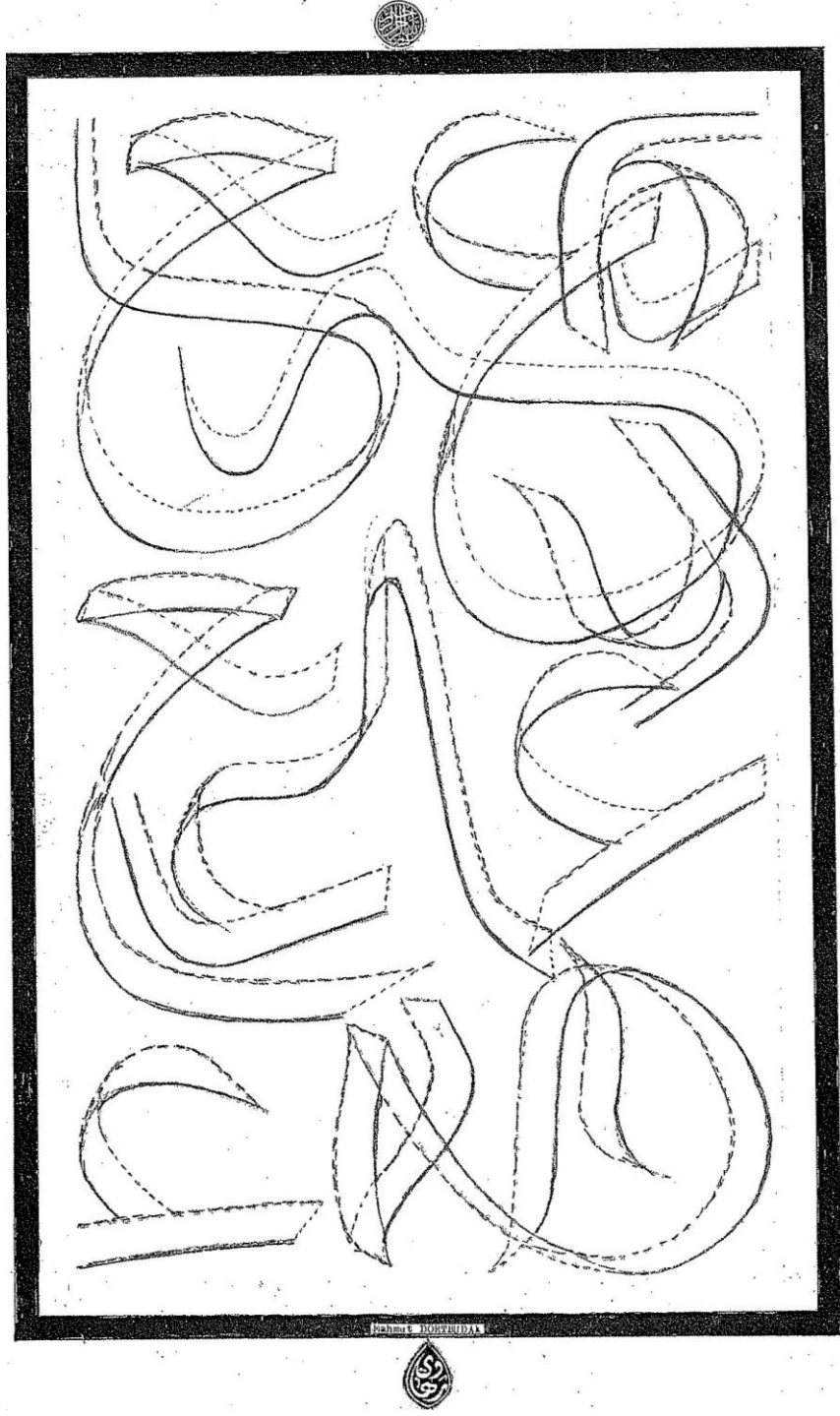
114: “Sin” ve “sad” harflerinin çizimi

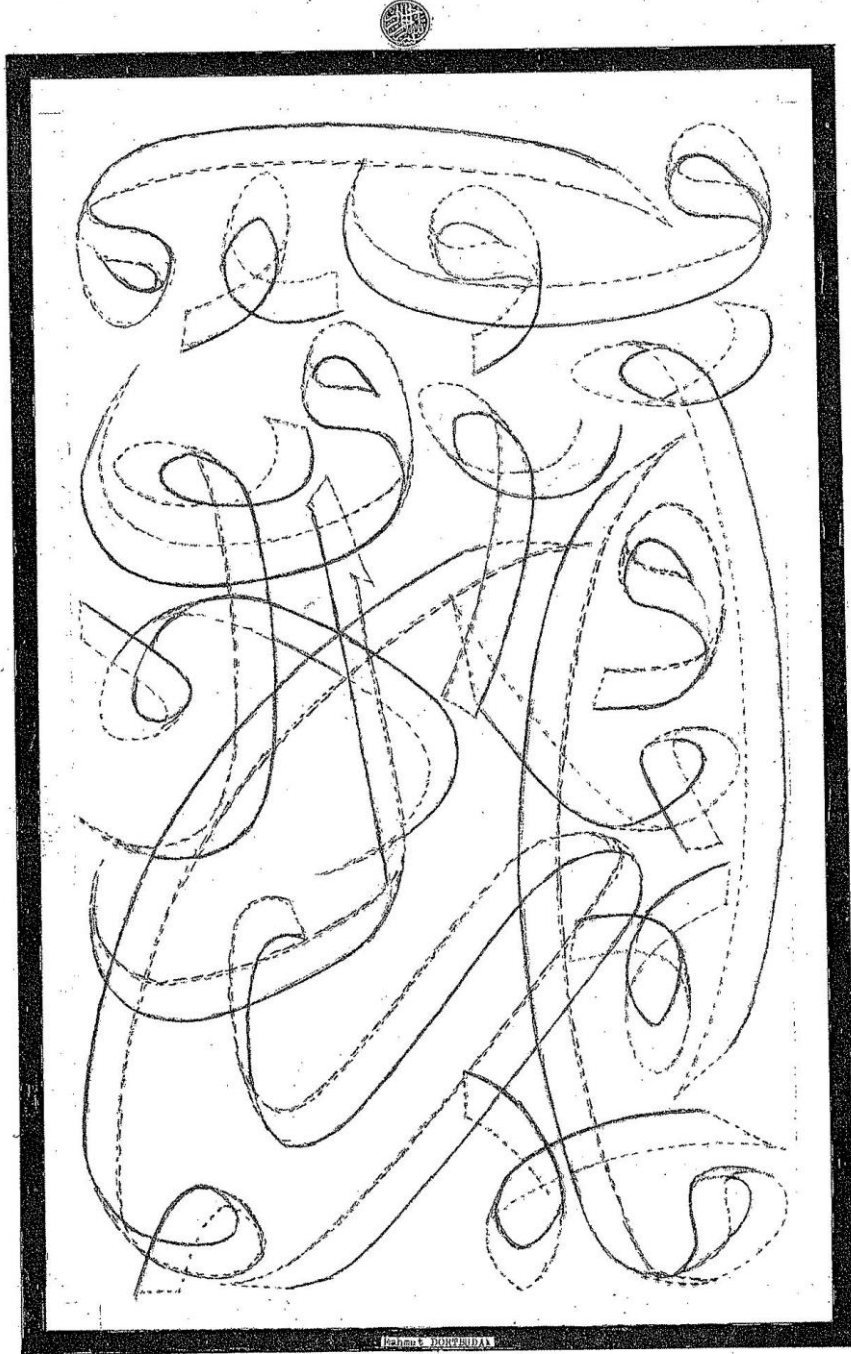
115: “Sin”, “sad” ve “ayn” harflerinin çizimi

116: “Ayn” ve “ta” harflerinin çizimi

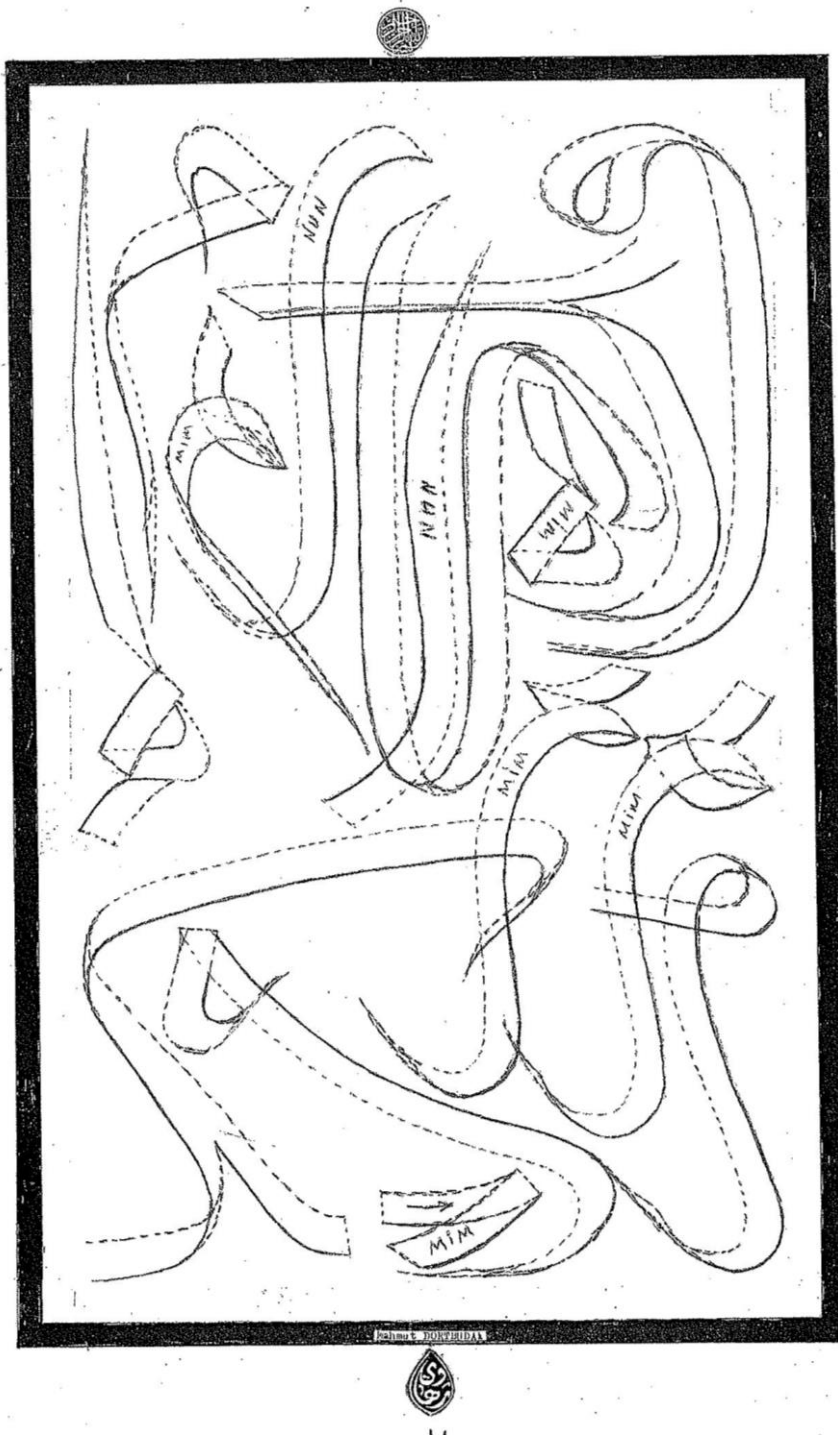
117: “Ayn” harfinin çizimi

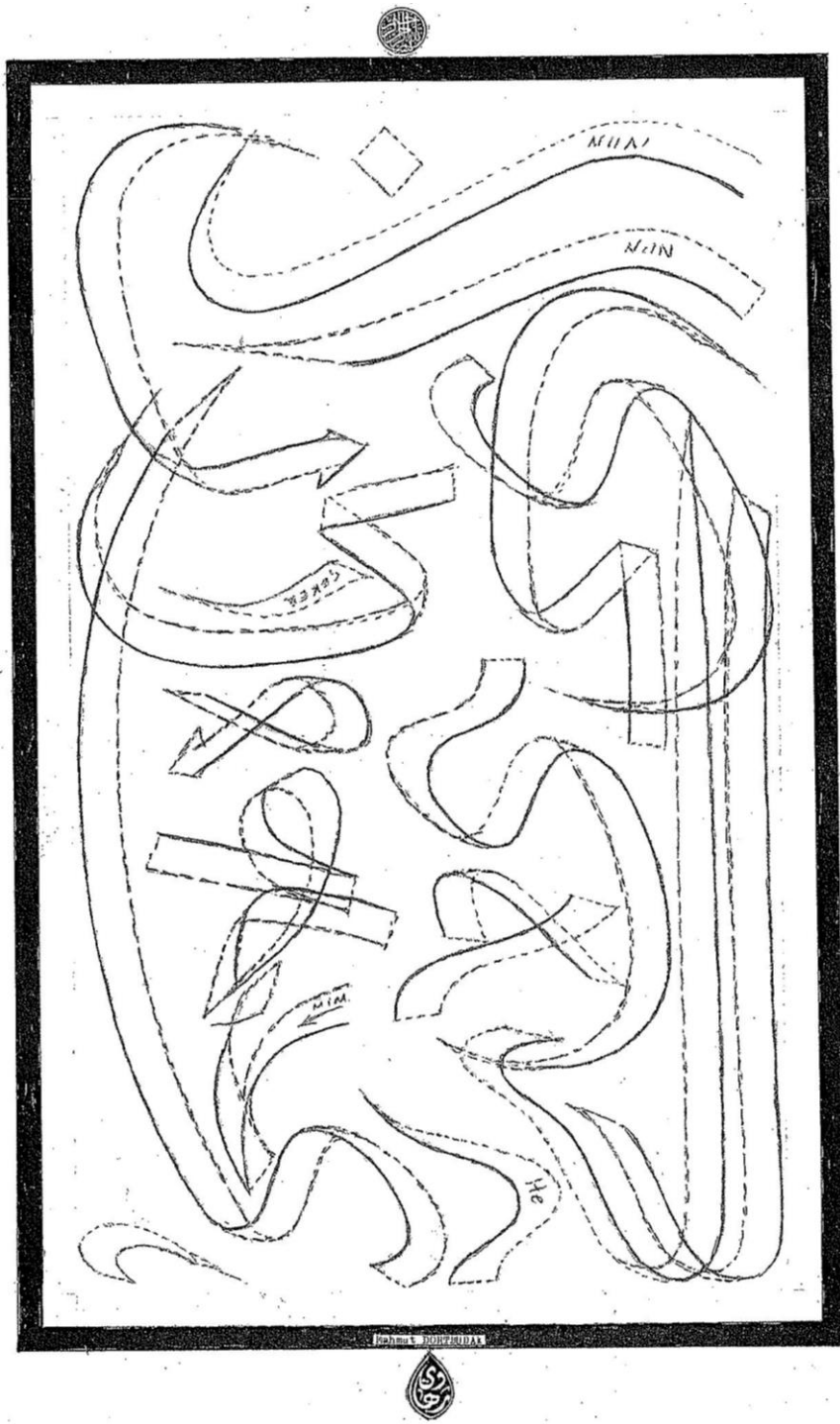
118: “Fe” ve “kaf” harflerinin çizimi

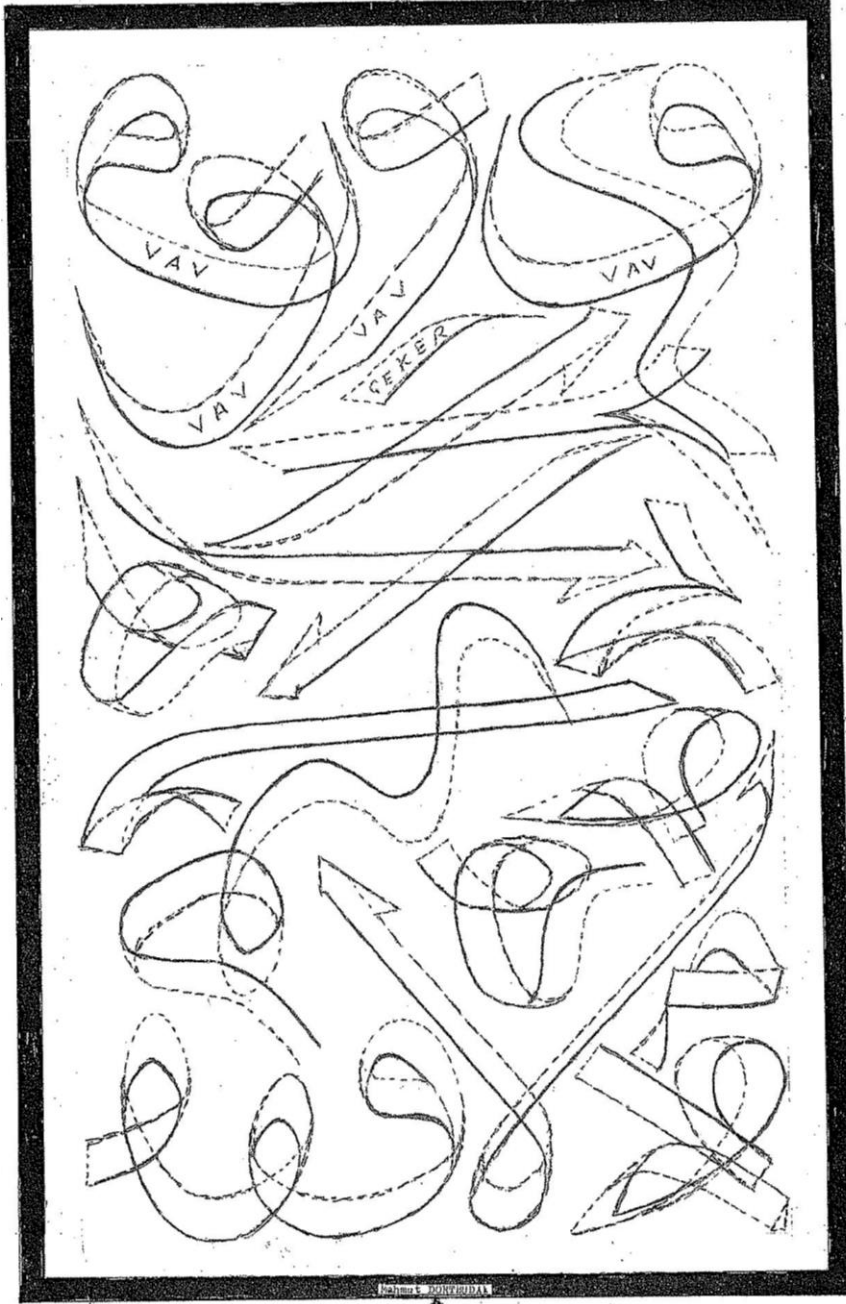
119: “Kef”, “lam” ve “mim” harflerinin çizimi

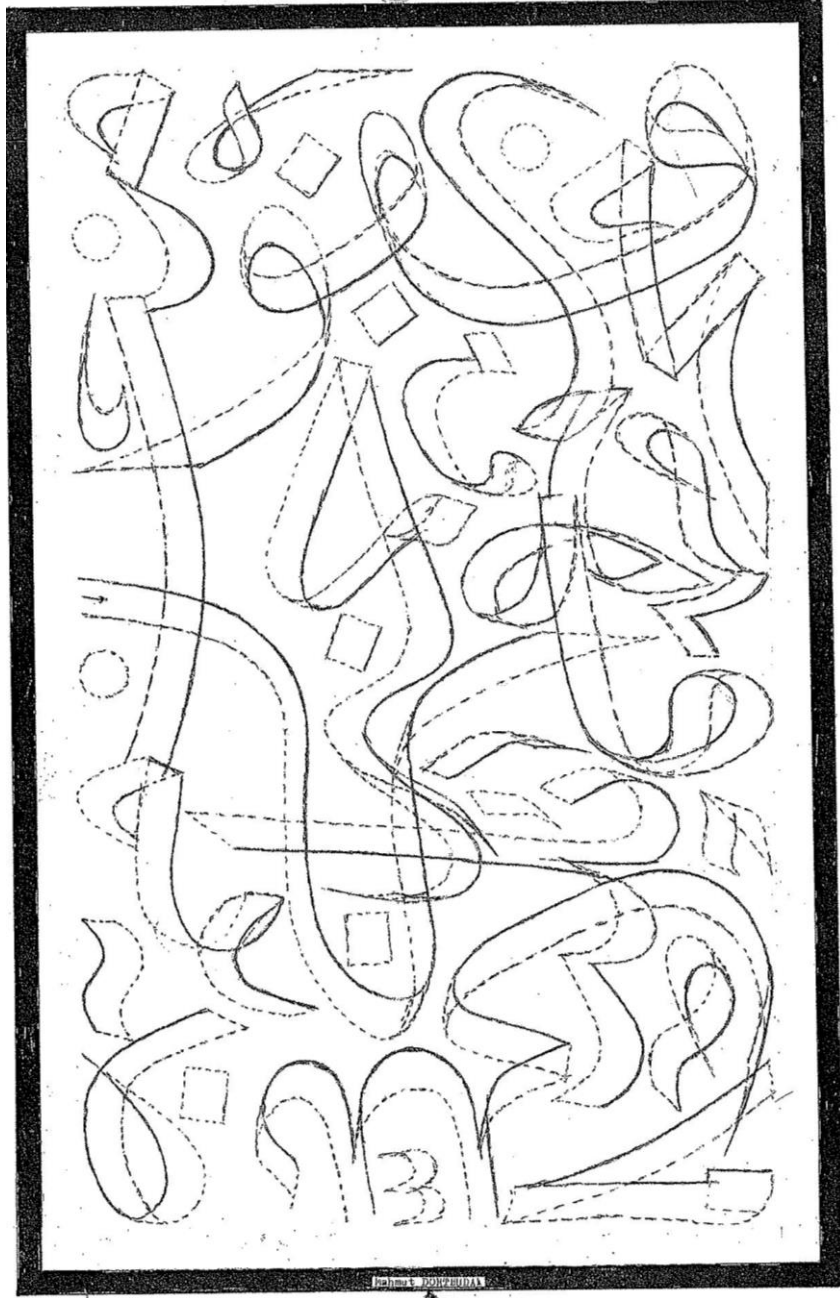
120: “Kef”, “lam” ve “mim” harflerinin çizimi

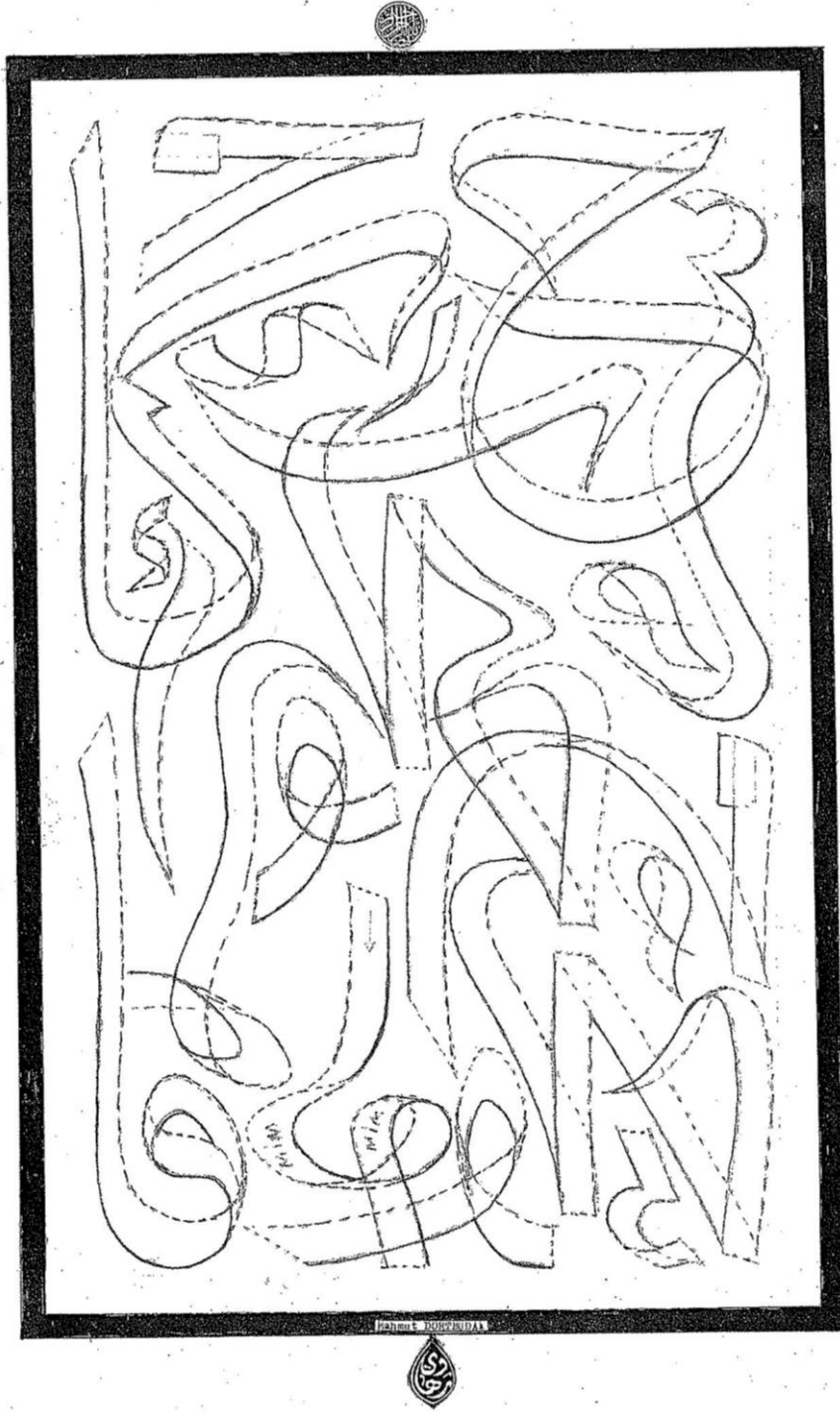
121: “Mim”, “nûn”, “he”, “ya” harfleriyle bazı işaretlerin çizimi

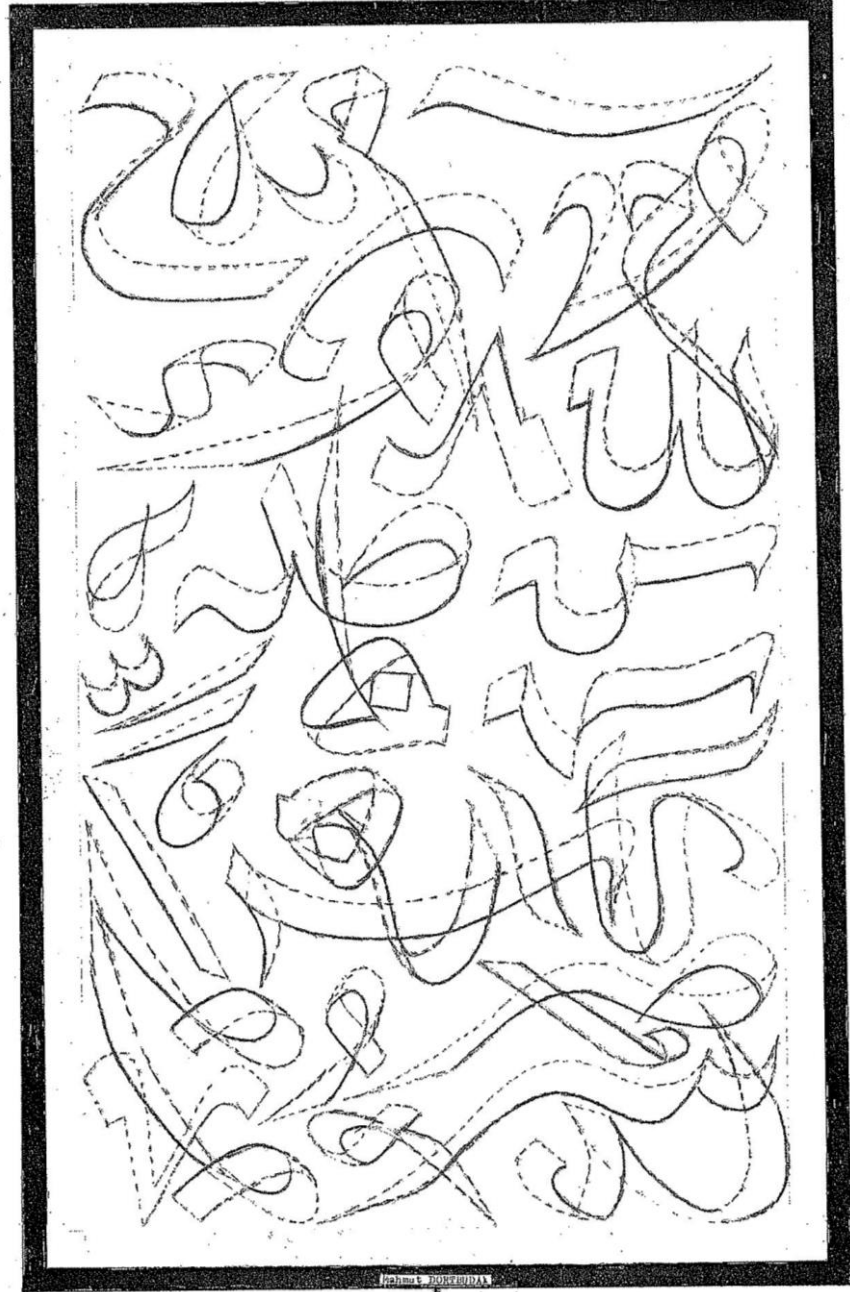
122: “Vav” ve “he” harfleriyle bazı işaretlerin çizimi

123: Bazı harf ve işaretlerin çizimi

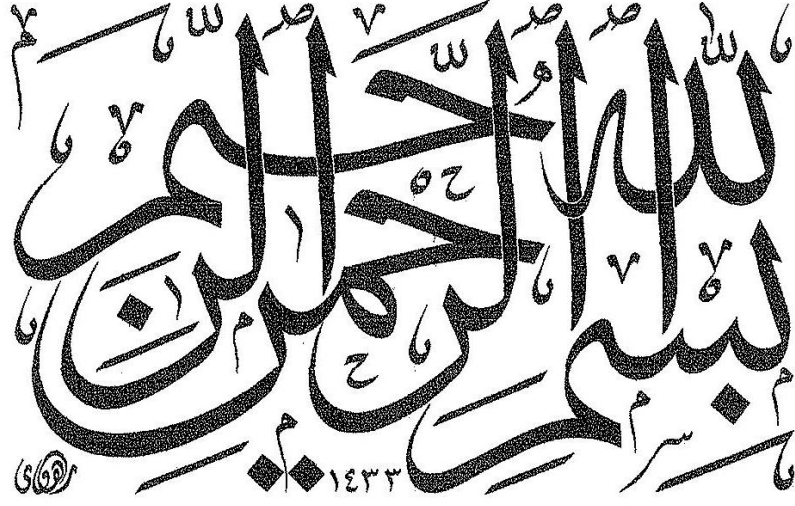
124: Bazı harf ve işaretlerin çizimi

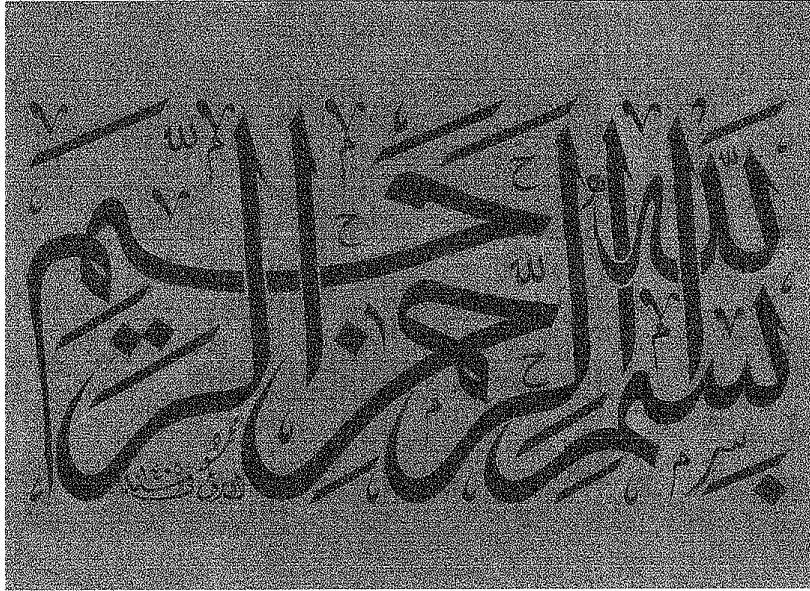
125:

Bazı harf ve işaretlerin çift kalem tekniğiyle celi sülüs olarak çizimi

1. 3. 2. CELİ SÜLÜS KALEM ÖRNEKLERİ

126: “Besmele”
(Hattat çalışmanın sonunda “Ruhâvî” mahlasını kullanmıştır)
Yazılış tarihi: 1433/2011

127: “Besmele”
Mahmud mahlasını kullanmıştır.
Yazılış tarihi: 1405/1984

128:

“Medet Ya Ali, Ya şah-ı velâyet” (Yardım et, ey evliyaların şahı Ali)
Yapraklar düz ve aynalı olarak yazılmıştır.

Yazı türü: Celi sülüs

Yazılış tarihi: 1411/1990

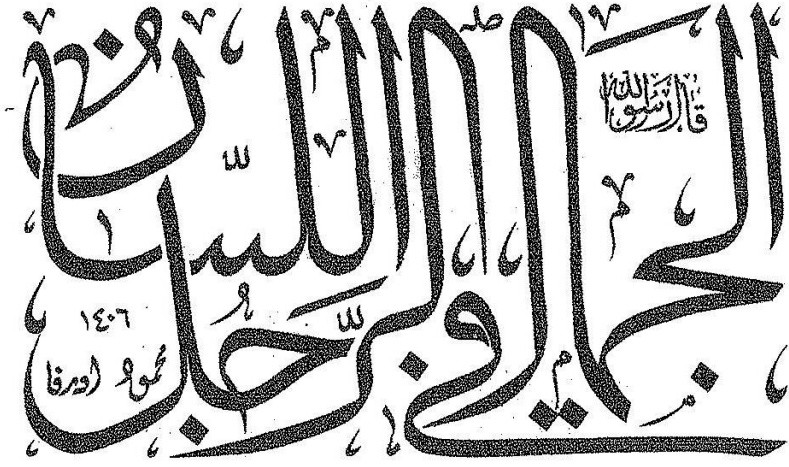

129:

“El izzetü lillâh” (İzzet Allah içindir.)

Yazı türü: Celi sülüs

Yazılış tarihi: 1404/1983

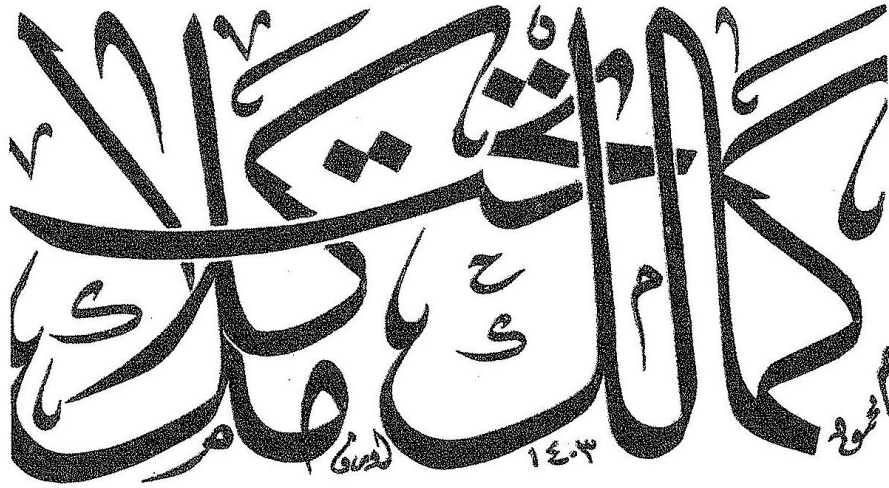

130:

“el-Cemâlü fi-rraculi el-lisan” (Erkeğin güzelliği dilidir) Hadis- Şerif

Yazı türü: Celi sülüs

Yazılış tarihi:1406/1985

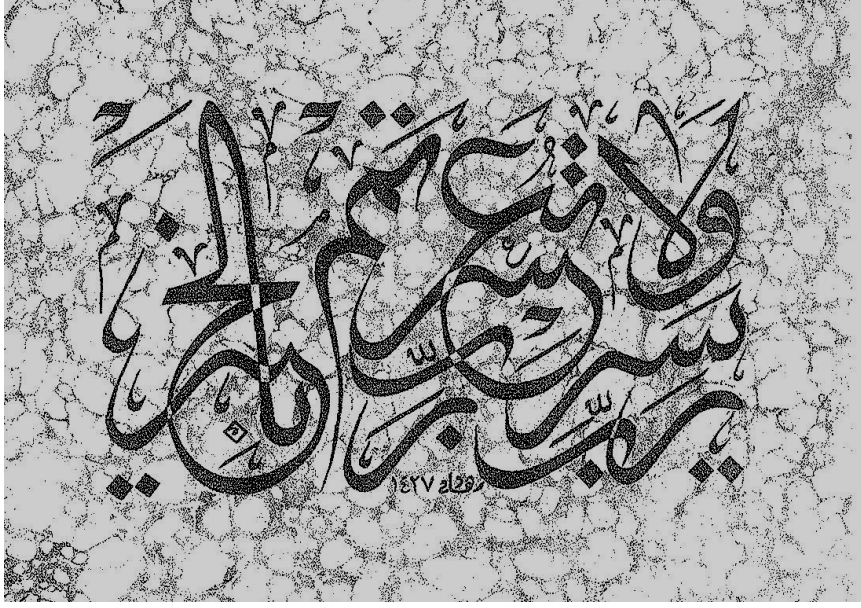

131:

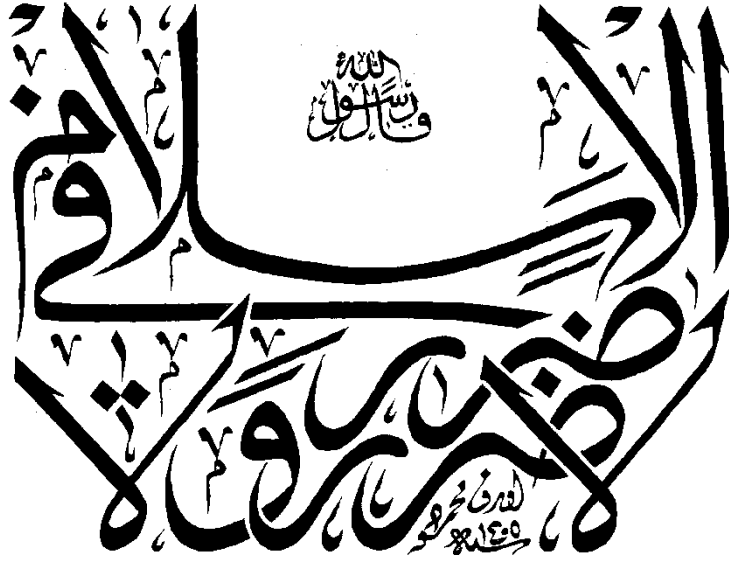
“Kemalüke tahte kalamüke” (Kişinin kemali dilinin altındadır)

Yazı türü: Celi sülüs

Yazılış tarihi: 1403/1982

132: “Rabbi yessir ve la tüassir rabbi temmim bil hayr”
(Ya Rabbi kolaylaştır, zorlaştırma ve hayırla sonlandır)
Ebrû görünümlü matbû kâğıt üzerine celi sülüs olarak yazılmıştır.
Yazılış tarihi: 1427/2006

133: “Kâle Rasulallah, lâ darara ve lâ dırar fi'l İslam”
(Resulullah s.a.v.buyurdu ki: İslâm'da zarar vermek de zarara uğramak ta yoktur)
Kâle Rasulallah yazısı sülüs, lâ darara ve lâ dırar fi'l İslam yazısı ise celi sülüs'tür.
Yazılış tarihi: 1405/1984

134: “Lâ tâate limen lem yütiullah”
(Allah’a itaat etmeyene itaat edilmez) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi sülüs
Yazılış tarihi: 1406/1985

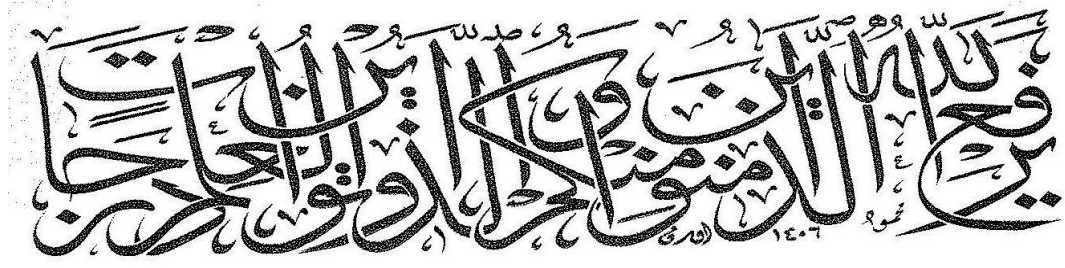
135: “Yedullahi ala'l cemaati”
(Allah’ın yardımı cemaat üzerinedir) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi sülüs
Yazılış tarihi: 1406/1985

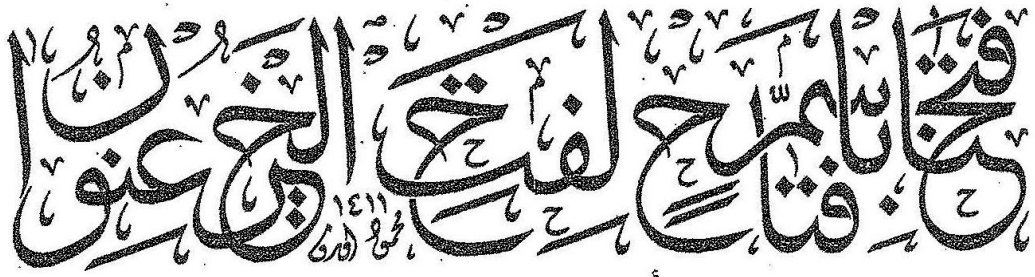
136: “Yâ alimen bi halî aleyke ittikâlî”
(Ey halimi bilen sana güvendim)
Yazı türü: Celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

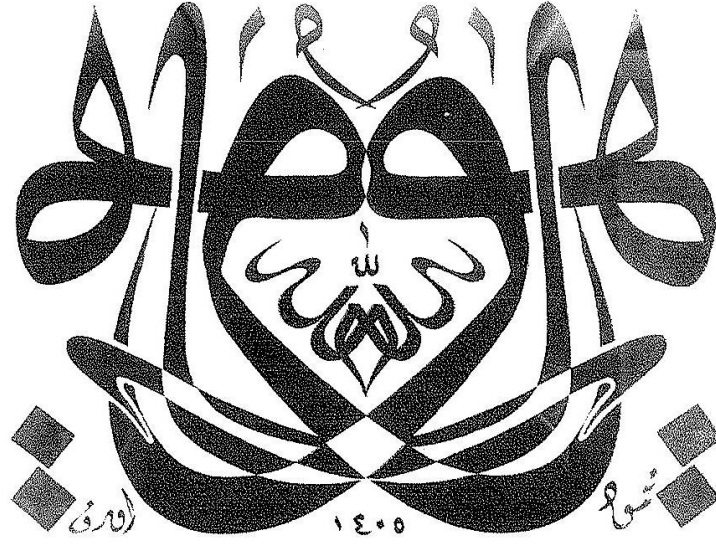
137: “Kâle Rasulullahi sallallahu aleyhi ve sellem,
el-cematü rahmetün vel firkatü azabün”
(Resulullah s.a.v.buyurdu ki; Cemaatte rahmet,
ayrılıkta ise azap vardır) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Sülüs ve Celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

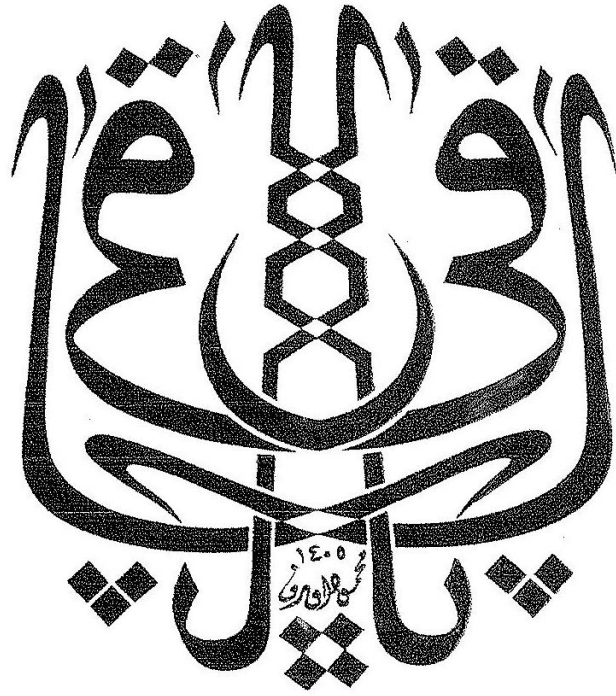
138: Mücadele sûresi, âyet: 11
Yazı türü: Celi Sülüs
Yazılış tarihi: 1406/1985

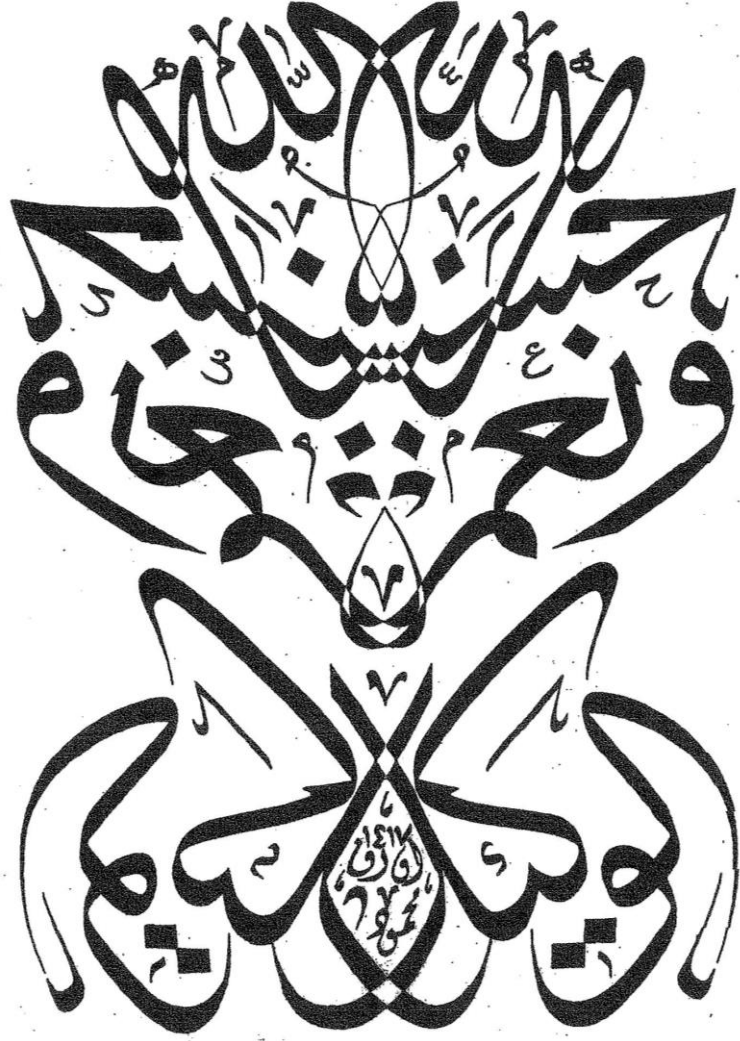
139: “Fetehna bi ismi fettahi’l fethi’l-Hayri unvan”
(İsmi Fettah olan Allah’ın adıyla açtık)
Dükkân açılışında yapılan bir duadır.
Yazı türü: Celi Sülüs
Yazılış tarihi: 1416/1995

140: “Yâ Hu Allah”
Yazı türü: Müsenna Celi Sülüs
Yazılış tarihi: 1405/1984

141: Allah’ın isimlerinden “Yâ Bâkî”
Yazı türü: Müsenna Celi Sülüs
Yazılış tarihi: 1405/1984

142: Al-i İmran sûresi, âyet:173
“Hasbunallahu ve ni'mel vekil” (Allah ne güzel vekildir)
Yazı türü: Müsenna Celi Sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

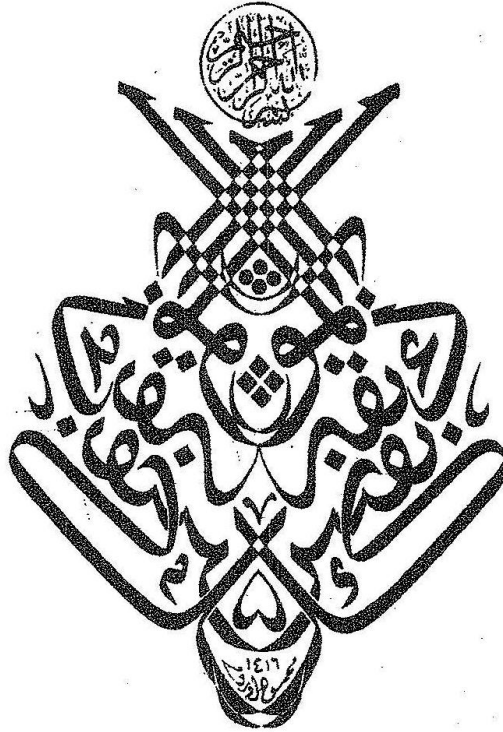
143: “Şükür ya Hu” Müsenna Celi Sülüs
“ve bi şükri tedumu külliha” Sülüs
(Şükür ile bütün nimetler daim olur)
Yazılış tarihi: 1434/2012

144: “Maşaallah, La kuvvete illa billâh”
Yazılış tarihi: 1416/1995

145: "El meradü sevtullahi fi'l erdi yüeddibü bihi ibadihi"
(Hastalık Allah'ın kamçısıdır. Onunla kullarını terbiye eder)
Yazılış tarihi: 1405/1984

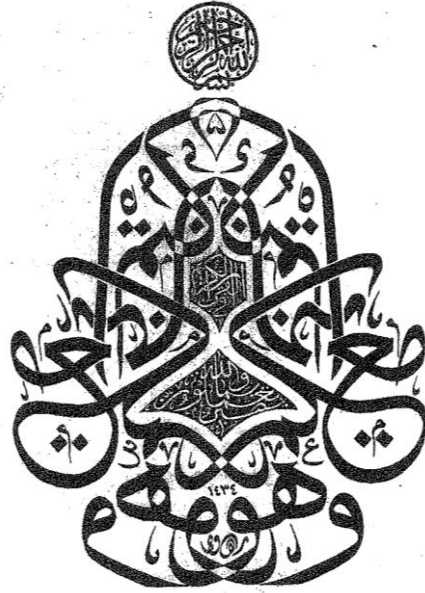

146: "Küllü nefsin zaikatü'l mevt"
(Her nefis ölümü tadacaktır) Al-i İmran sûresi, âyet: 185
Yazılış tarihi: 1416/1995

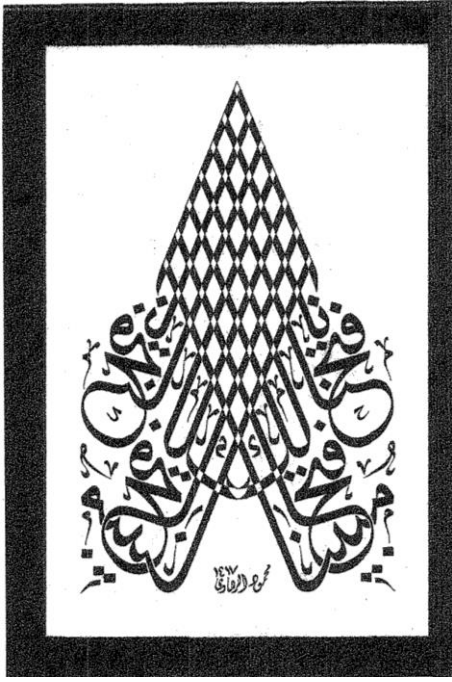
147: Kevser sūresi

“İnna a'taynake'l kevsir (orta-sağ bölüm) muhata sülüs,
fesalli lirabbike venhar Müsenna celi sülüs,
inne Şânieke hüve'l ebter (orta-sol bölüm) muhata aynalı sülüs
Yazılış tarihi: 1434/2012

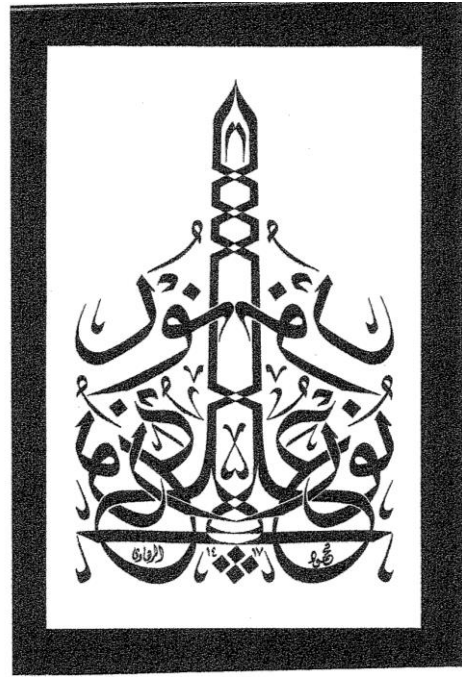

148: Hadid sūresi, âyet: 4

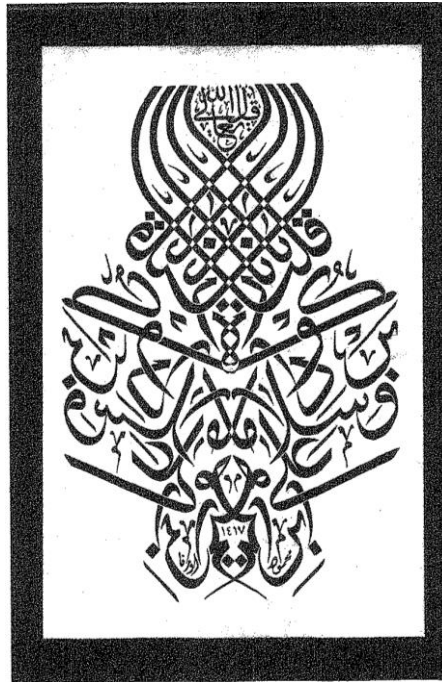
“ve huve meâküm eynema küntüm” müsenna celi sülüs
“vallahu bima te'melune basir” (alt-orta bölüm) muhata sülüs
Yazılış tarihi: 1434/2012

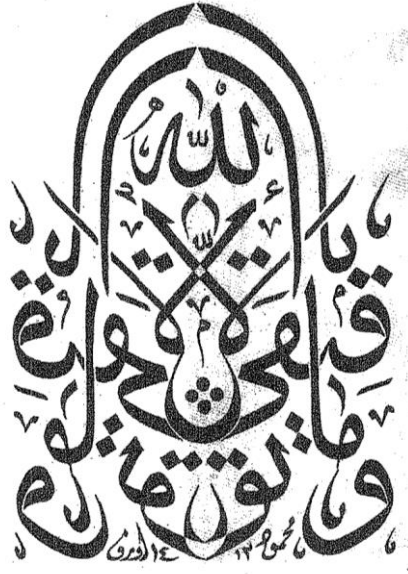
149: Fetih sûresi, âyet: 1
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

150: Nur sûresi, âyet: 35
“Nurun alâ nur” (Nur üstüne nur)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

151: Enbiya sûresi, âyet: 69
“Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen alâ ibrahîm”
(Ey ateş, İbrahime karşı serin ve selamet ol dedik)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

154: “ve ma tevfikî illâ billâh”
(Başarı ancak Allah’tandır)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1412/1991

155: “Maşaallah, lâ kuvvete illa billâh”
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1411/1990

156: “ittaki şerre men ahsente ileyh”
(İyilik ettiğin kimsenin şerrinden korun)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1405/1984

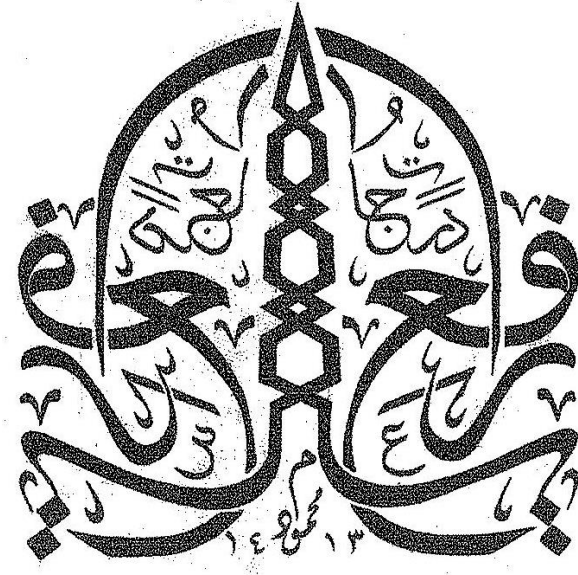
157: “ittaki şerre men ahsente ileyh”
(İyilik ettiğin kimsenin şerrinden korun)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1427/2006

158: “ittaki şerre men ahsente ileyh”
(İyilik ettiğin kimsenin şerrinden korun)
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1404/1983

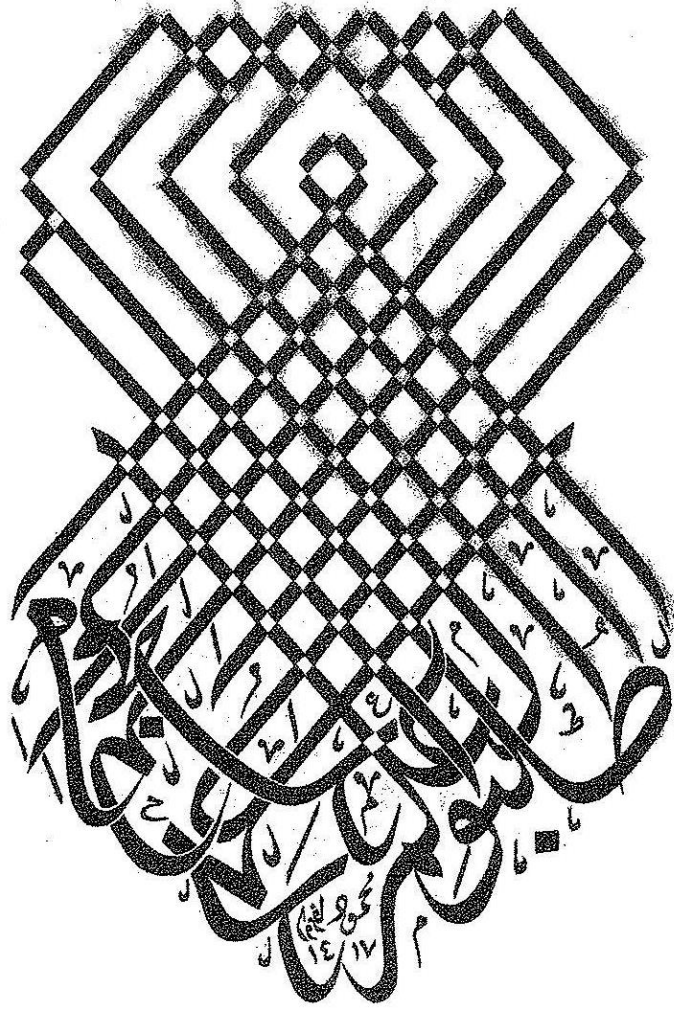
159: Allah'ın isimlerinden “ya Fettâh”
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1411/1990

160: Allah'ın isimlerinden “ya Rafi'd-derecat”
Yazı türü: Müsenna celi sülüs ve sülüs
Yazılış tarihi: 1413/1992

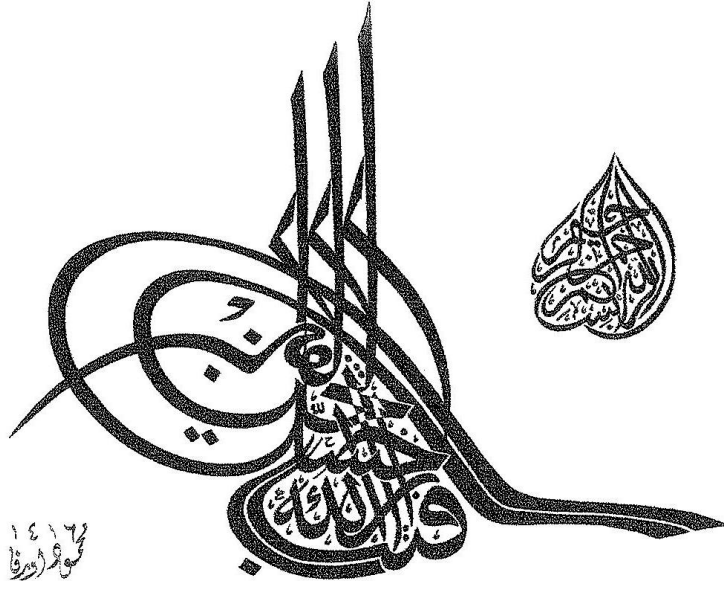
161: Fetih sûresi, âyet: 1
Yazı türü: Aynalı celi sülüs
Yazılış tarihi: 1427/2006

162: “Ütlübü’l ilme min el mehdi ile’l lehd”
(Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Aynalı celi sülüs
Yazılış tarihi: 1417/1996

163: “Muhammed’ül emin”
Yazı türü: Müsenna celi sülüs
Yazılış tarihi: 1431/2009

164: Mü'minun sûresi, âyet: 14
“Fetebarakellahu ahsenü'l halikin”
Yazı türü: Besmele (Divân), Tuğra (Sülüs)
Yazılış tarihi: 1416/1995

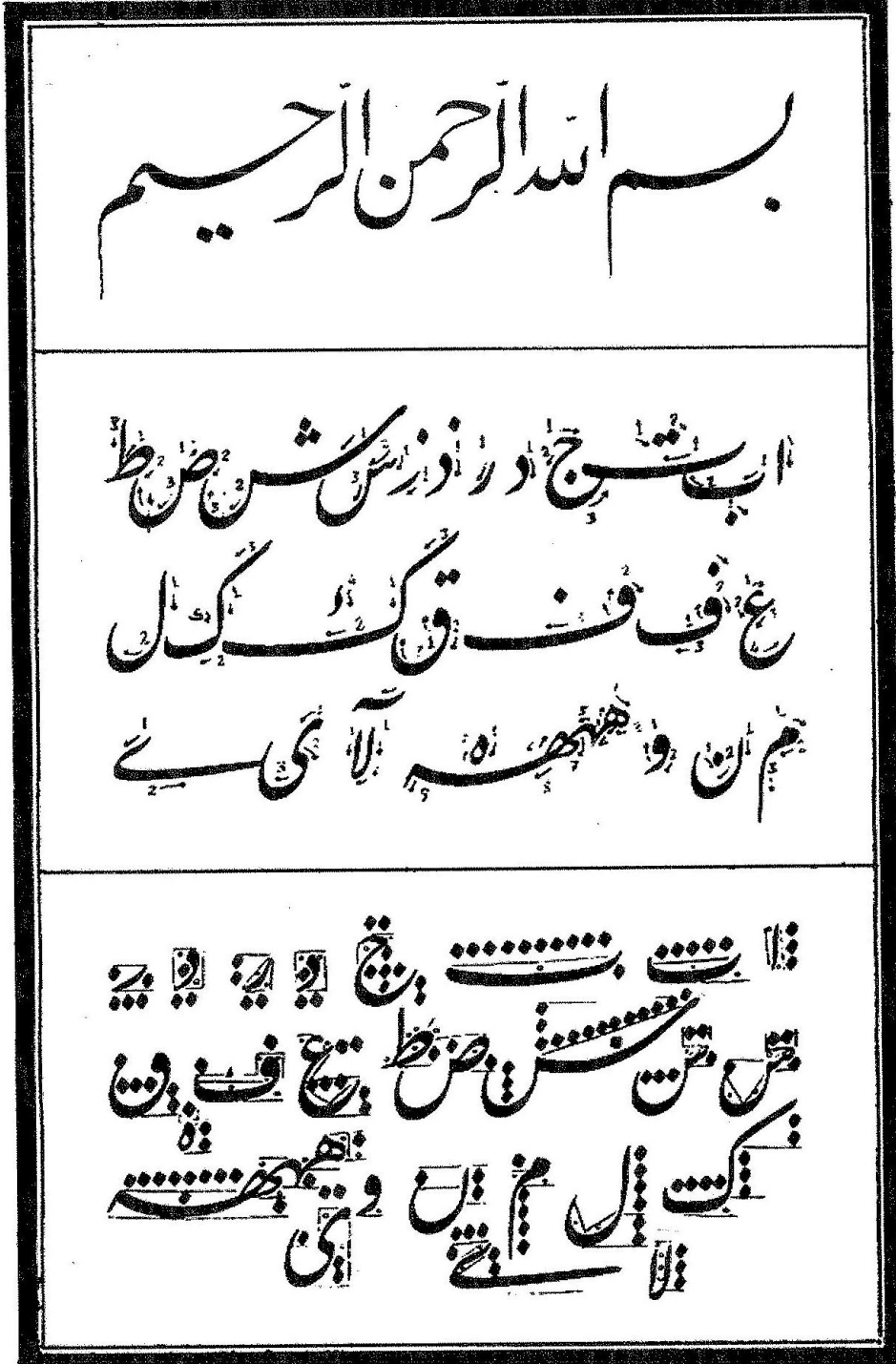

165: Naml sûresi, âyet: 30
“İnnehü min Süleyman ve innehü bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim”
Yazı türü: İnnehü min süleyman ve innehü (Divân), Tuğra besmele (Sülüs)
Yazılış tarihi: 1416/1995

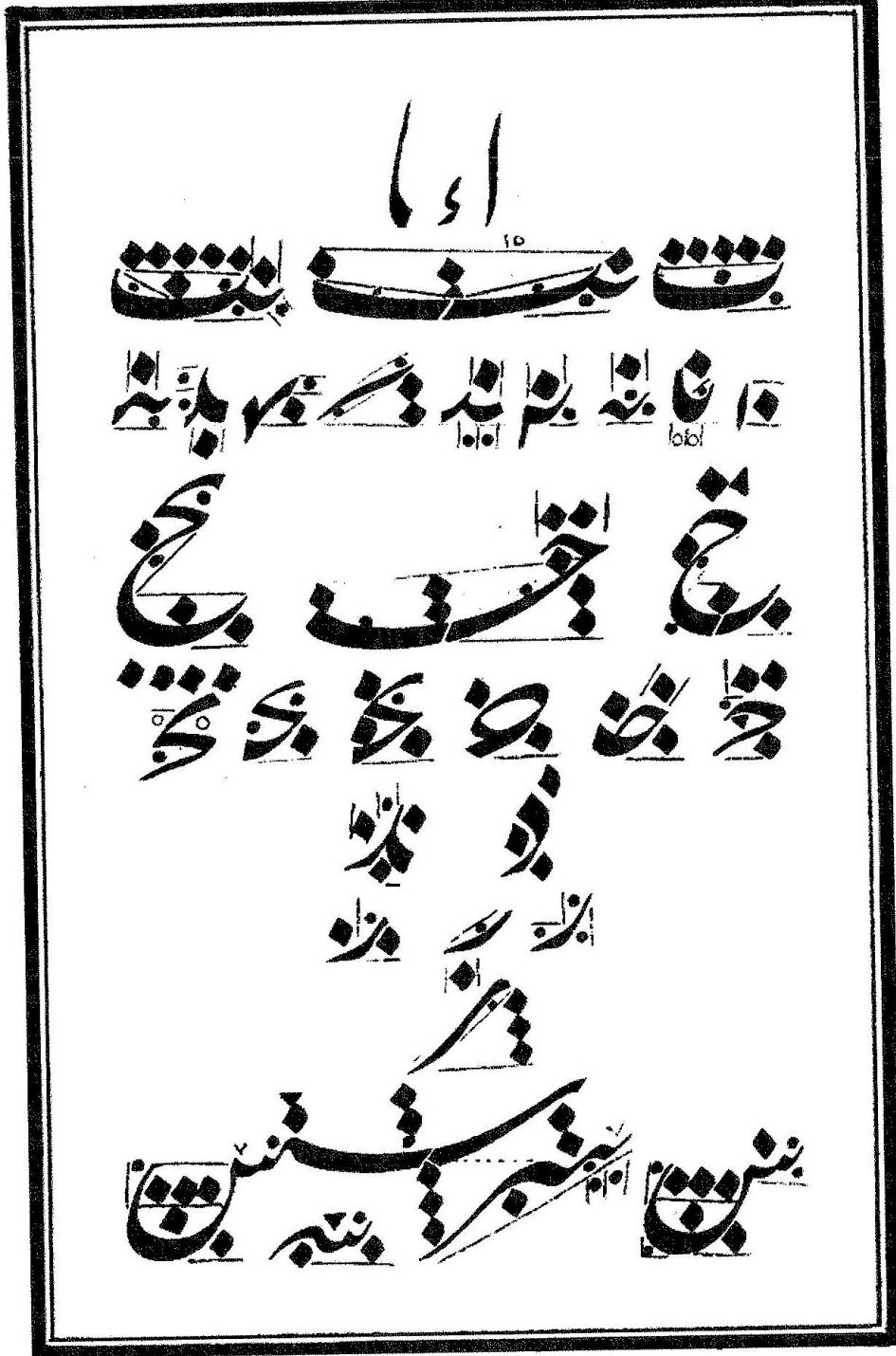

166: “Muhammed Aleyhisselam”
Yazı türü: Bezemeli celi sülüs
Yazılış tarihi: 1414/1993

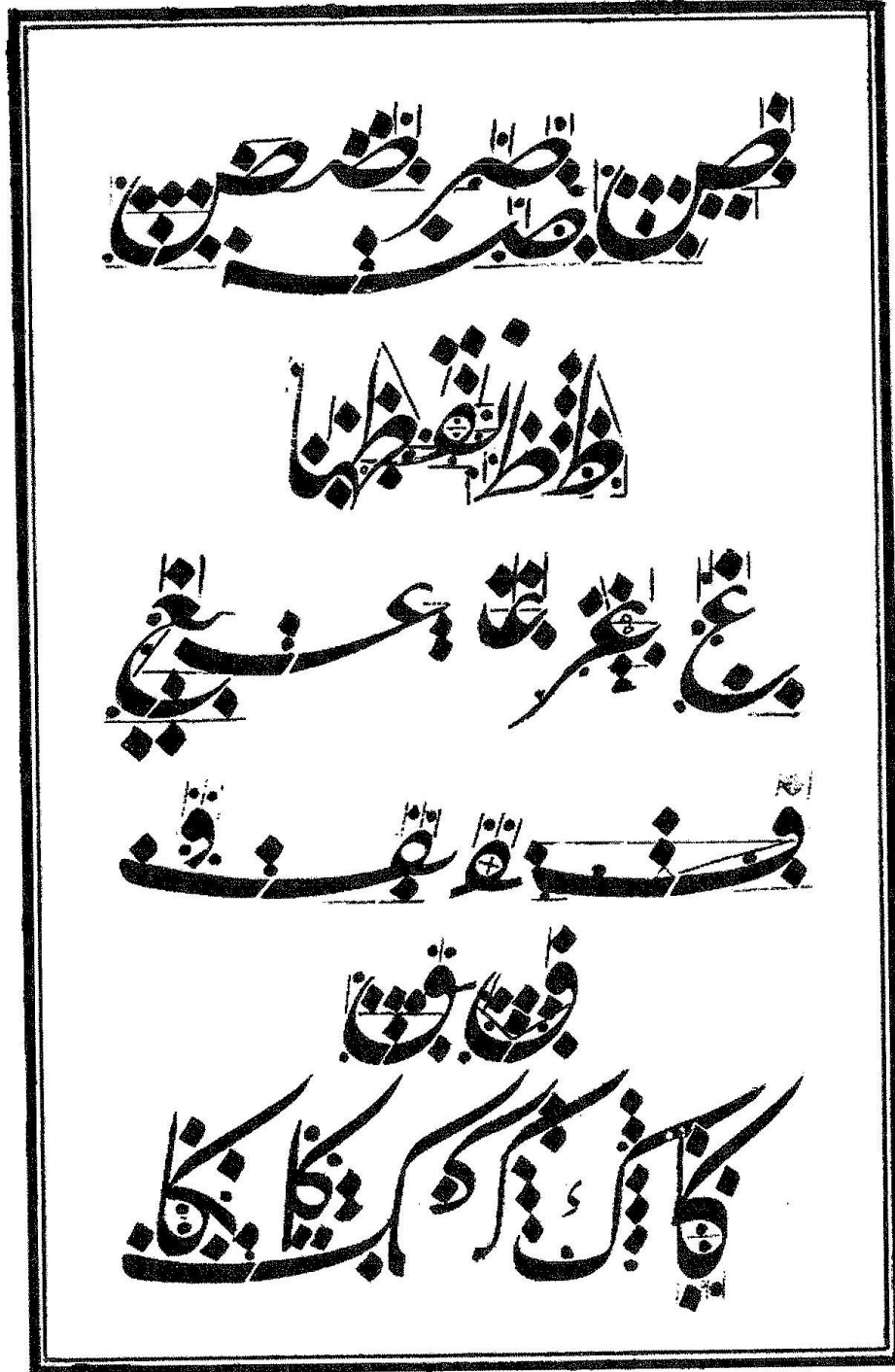
1. 4. TA'LİK (OSMANLI)

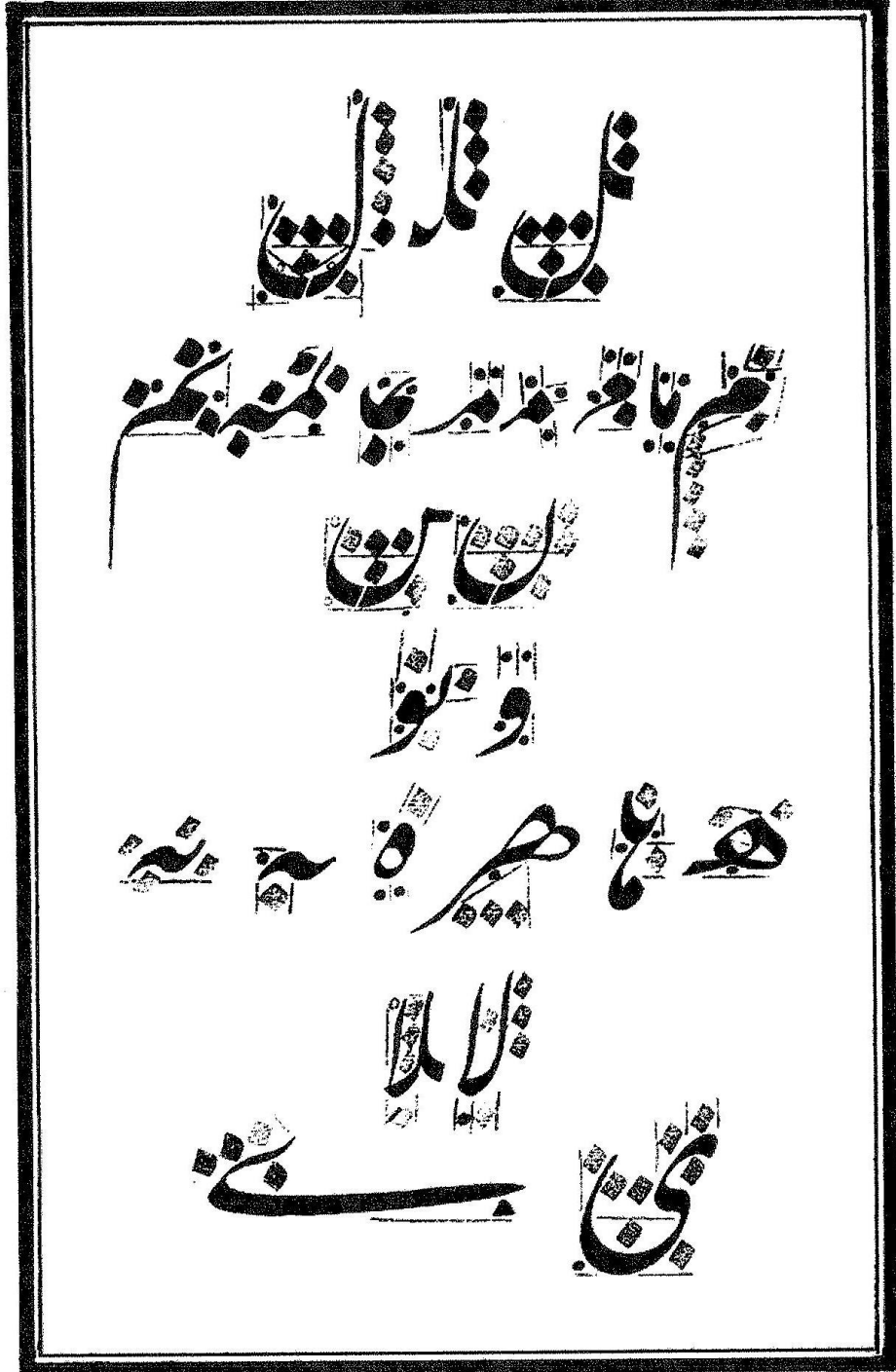
167: Osmanlı ta'lik kalemiiyle besmele, rakamlarla el hareketinin ok işareti yönünde gösterilmesi ile harf bünyelerinin çeşitli karakterlerdeki nokta ölçüsünün talim örneği

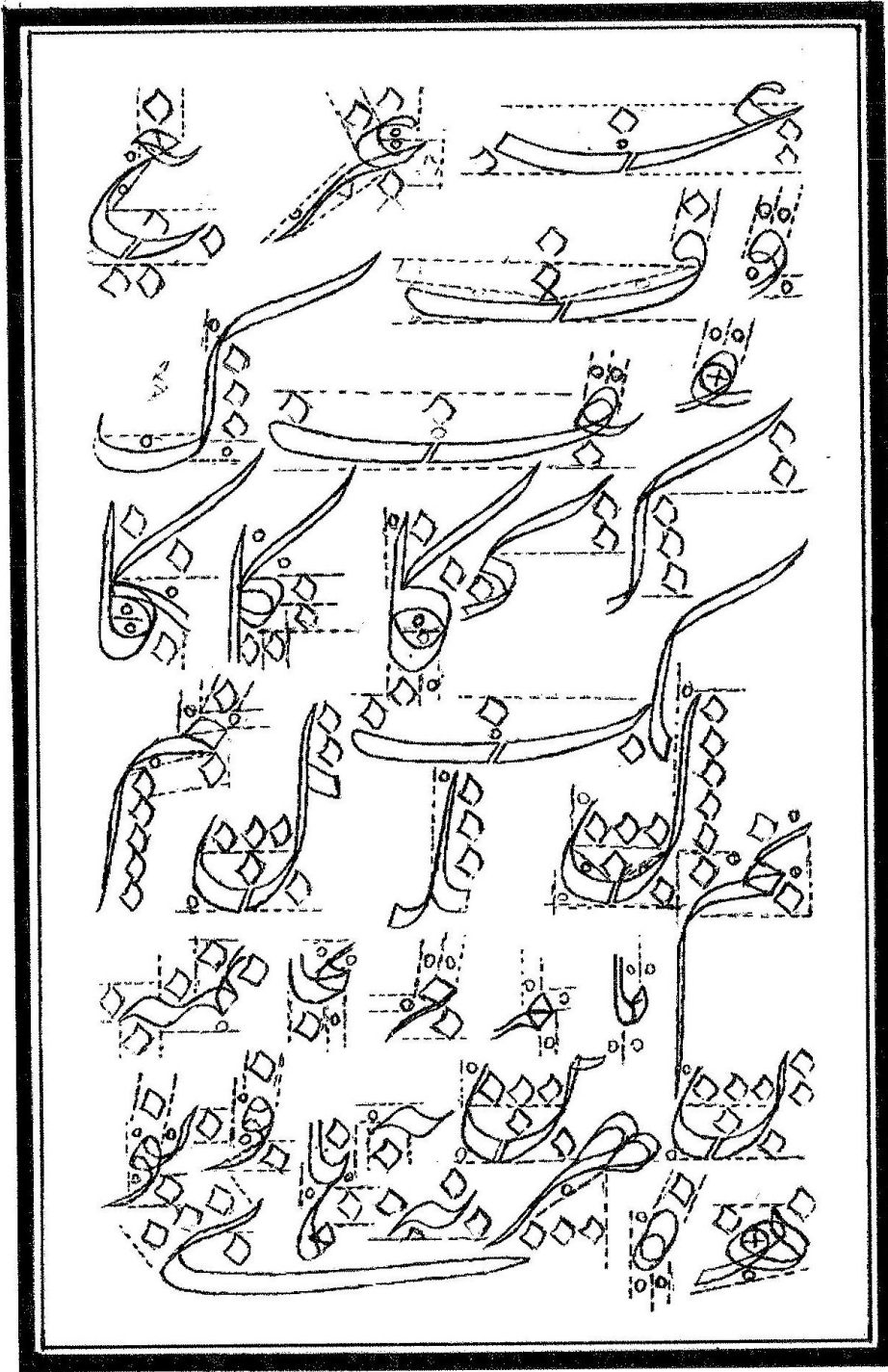
168: Osmanlı ta'liki, (kalmın uçlu kalem)
harflerin nokta ölçüsü ile talim ve meşki

169: Osmanlı ta'liki, (kalmın uçlu kalem)
harflerin nokta ölçüsü ile talim ve meşki

170: Osmanlı ta'liki, (kalmın uçlu kalem)
harflerin nokta ölçüsü ile talim ve meşki

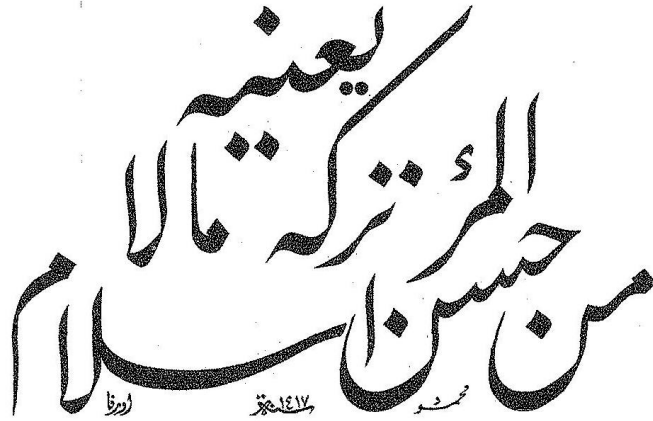

172: Osmanlı ta'likinde harflerin çift kalem tekniğiyle nokta ölçüsüne göre celi tarzında talimi

1. 4. 2. TA'LİK (Osmanlı) KALEM ÖRNEKLERİ

173: “El kanaatü kenzün la yüfna”
(Kanaat bitmeyen hazinedir) Hadis- Şerif
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

174:
“İnsanın boş şeyleri terk etmesi İslam'ın güzelliğindedir” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

بِسْمِ الْعَالِي
نَقِيبِ
يَا حَضْرَتِ
بِهَذَا لَيْتِنِ شَاهِ
يَا حَضْرَتِ
محمد رضاوى ١٤١٨

175: “Ya Hazreti Bahaeddin şah-ı Nakşibend kuddise sirrühü'l ali”
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1418/1997

بِسْمِ الْعَالِي
نَقِيبِ
يَا حَضْرَتِ
بِهَذَا لَيْتِنِ شَاهِ
يَا حَضْرَتِ
محمد رضاوى ١٤١٨

176: “Ya Hazreti Bahaeddin şah-ı Nakşibend kuddise sirrühü'l ali”
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1418/1997

صق
الكلمة الطيبة
محمود اورقا ١٤١٧

177: “Güzel söz sadakadır” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

الله
الحكمة
رأس
محمود اورقا ١٤٠٣

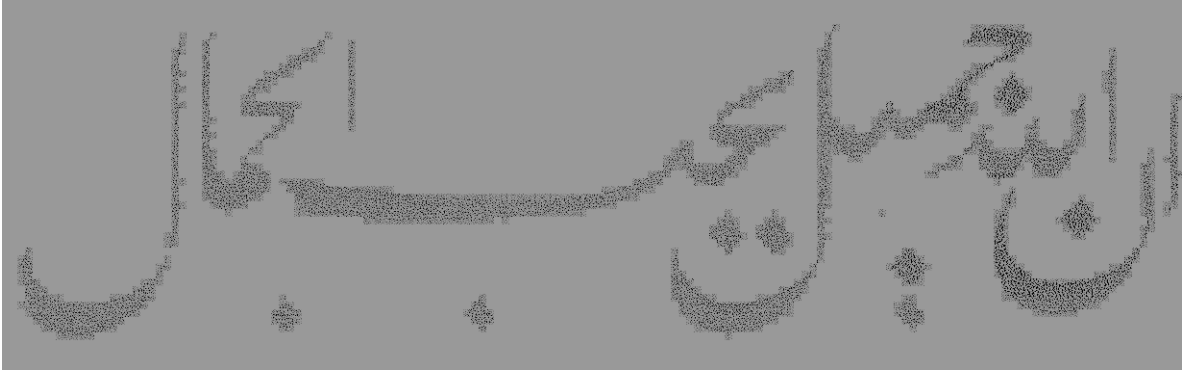
178: “Hikmetin başı Allah korkusudur” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1403/1982

الله
لا يرحم
من لا يرحم
الله
جمع ١٤١٧ هـ

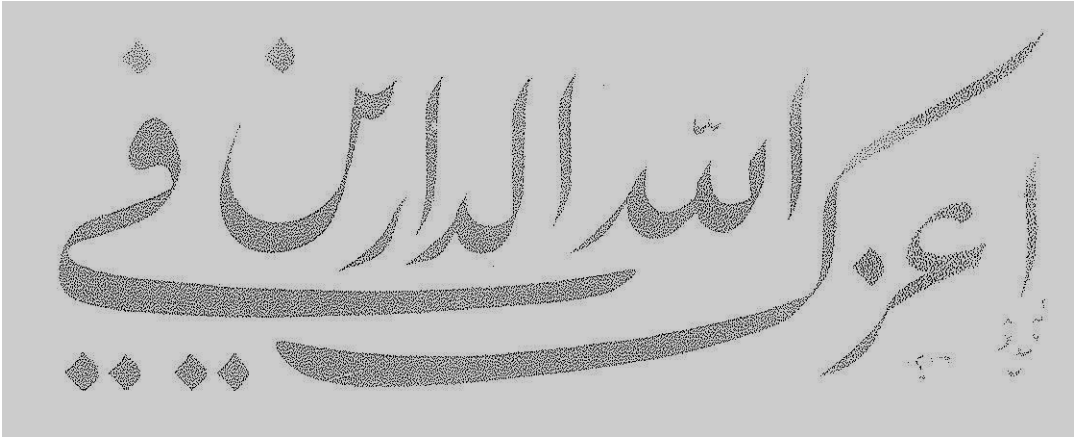
179: “İnsanlara merhamet etmeyene Allah (c.c.) da merhamet etmez” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

الله
لا تقن
الله
جمع ١٤١٧ هـ

180: Zümer sûresi, âyet: 53
“Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz”
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

181: “Allah güzeldir, güzeli sever” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)

182: “Allah seni iki dünyada aziz etsin” Kelâm-ı Kibar
Yazı türü: Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1416/1995

خيرنا انفعهم للناس

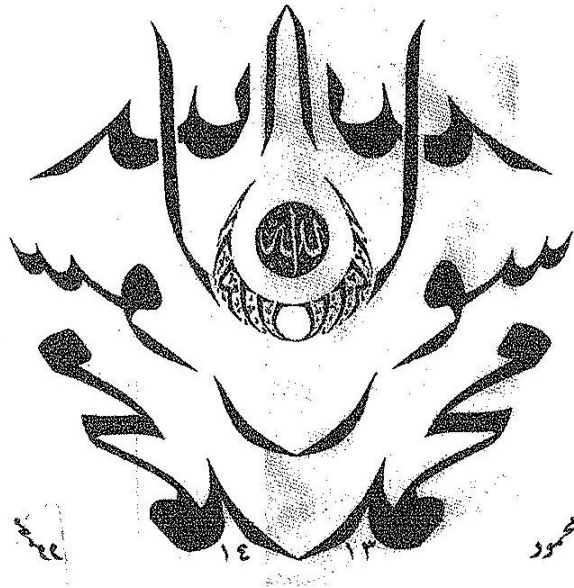
183: “İnsanların hayırlısı insanlara faydalı olanıdır” Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1416/1995

هذا من فضل ربي

184: “Bu benim Rabbimin fazlındandır” Neml sûresi, âyet: 40
Yazı türü: Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1416/1995

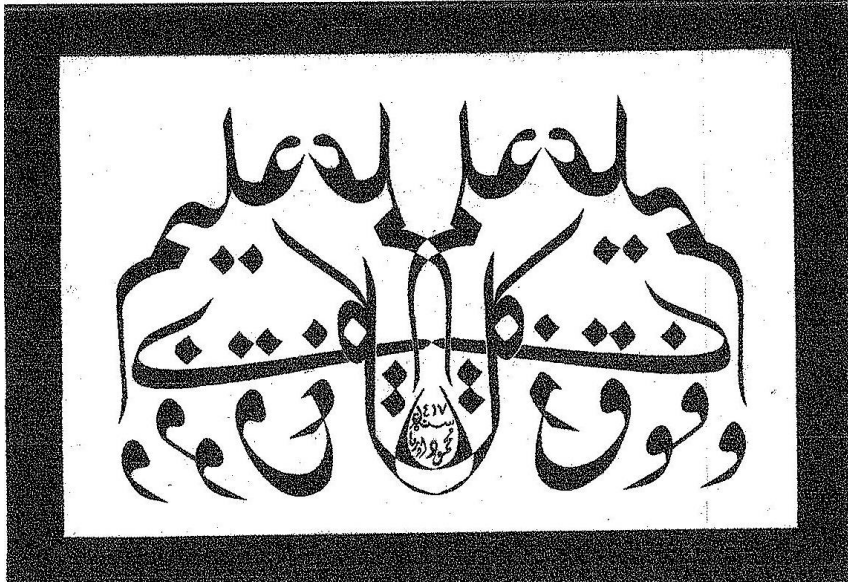
185: Fetih sûresi 28. âyetin sonu ve 29. âyetin başı
“ve kefa billahi şehida Muhammedün rasulullah”
(Şahit olarak Allah yeter, Muhammed Allah’ın resulüdür)
Yazı türü: Müsenna Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1413/1992

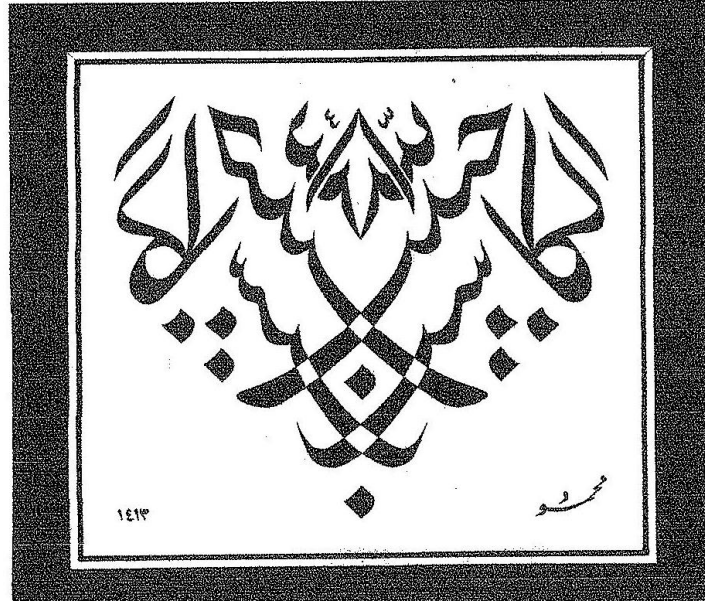
186: “La ilahe illallah Muhammedün rasulullah”
(Allah’tan başka ilah yok Muhammed Allah’ın resulüdür)
Yazı türü: Müsenna Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1413/1992

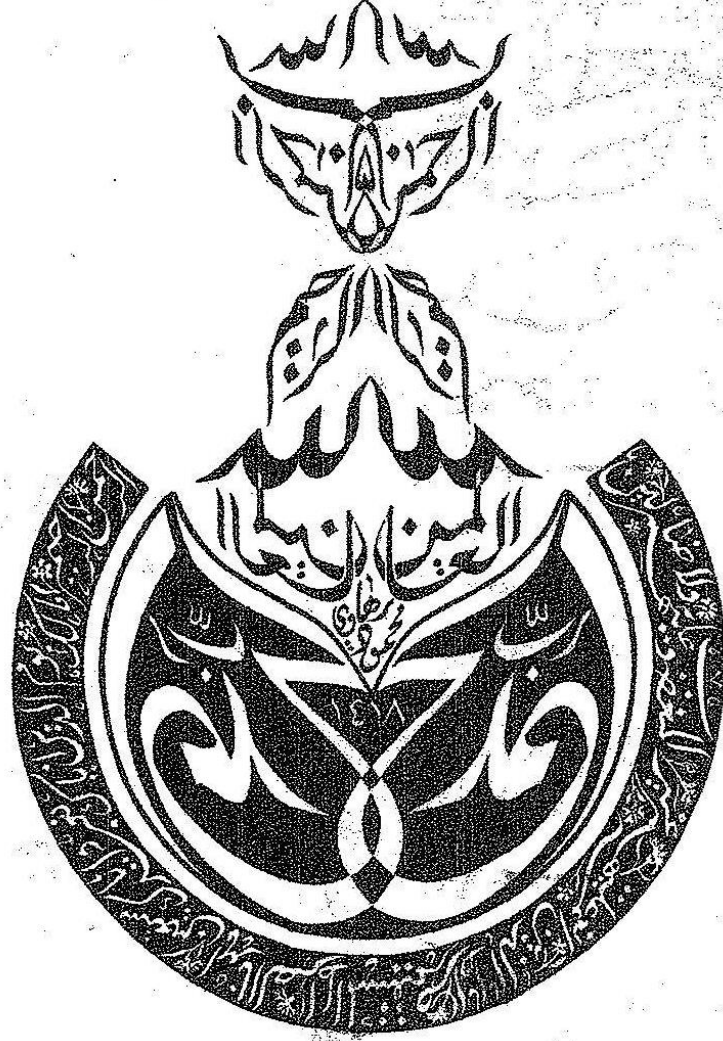
187: “Rütbetü’l ilm a’lâ rüteb”
(Rütbelerin en yücesi ilimdir) Kelâm-ı Kibar
Yazı türü: Müsenna Celi ta’lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

188: Yusuf sûresi, âyet: 76,
“ve fevka külli zi ilmin alim” (Her bilenin üstünde bir bilen vardır)
Yazı türü: Müsenna Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1417/1996

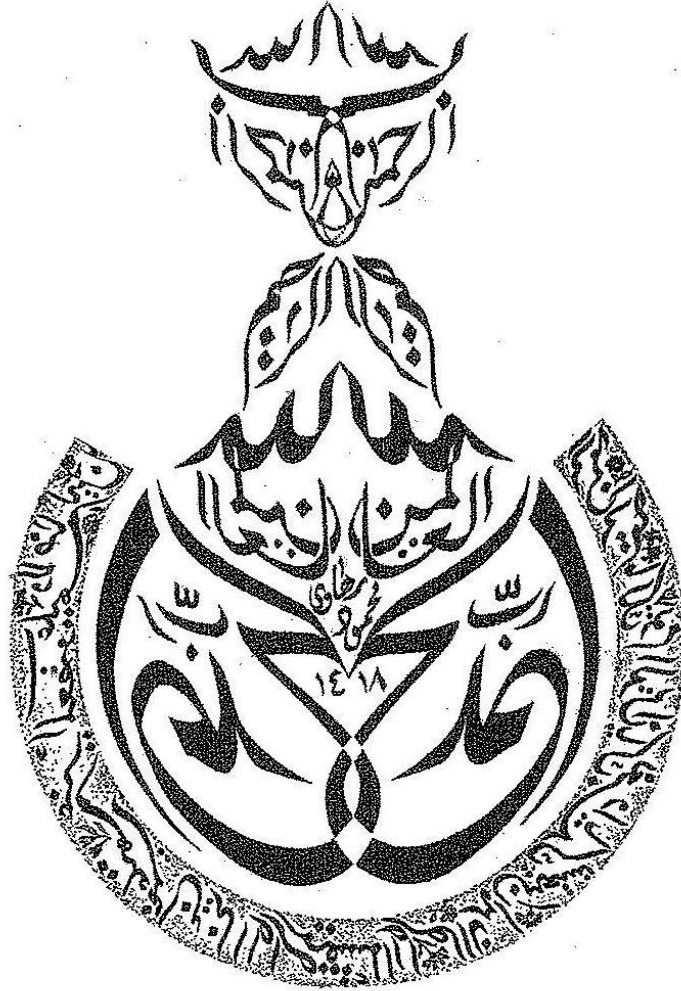
189: “el-Kâsibu habibullah”
(Çalışan Allah’ın sevgilisidir) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Müsenna Celi ta'lik (Osmanlı)
Yazılış tarihi: 1413/1992

190: Fâtiha sûresi

Besmele ve lillahi Rabbil âlemin İran Ta'liki Müsenna, ortadaki elhamdü ve rab kelimesi İran Ta'liki muhata müsenna, etrafında ise kavis olarak Osmanlı Ta'liki, er-Rahmani'r-Rahim'den sonuna kadar Osmanlı Ta'liki muhata olarak yazılmıştır.

Yazılış tarihi: 1418/1997

191: Fâtiha sūresi

Besmele ve lillahi Rabbil âlemin İran Ta'liki Müsenna,
ortadaki elhamdü ve rab kelimesi İran Ta'liki müsenna,
etrafında ise kavis olarak Osmanlı Ta'liki,
er-Rahmani'r-Rahim'den sonuna kadar Osmanlı Ta'liki olarak yazılmıştır.
Yazılış tarihi: 1418/1997

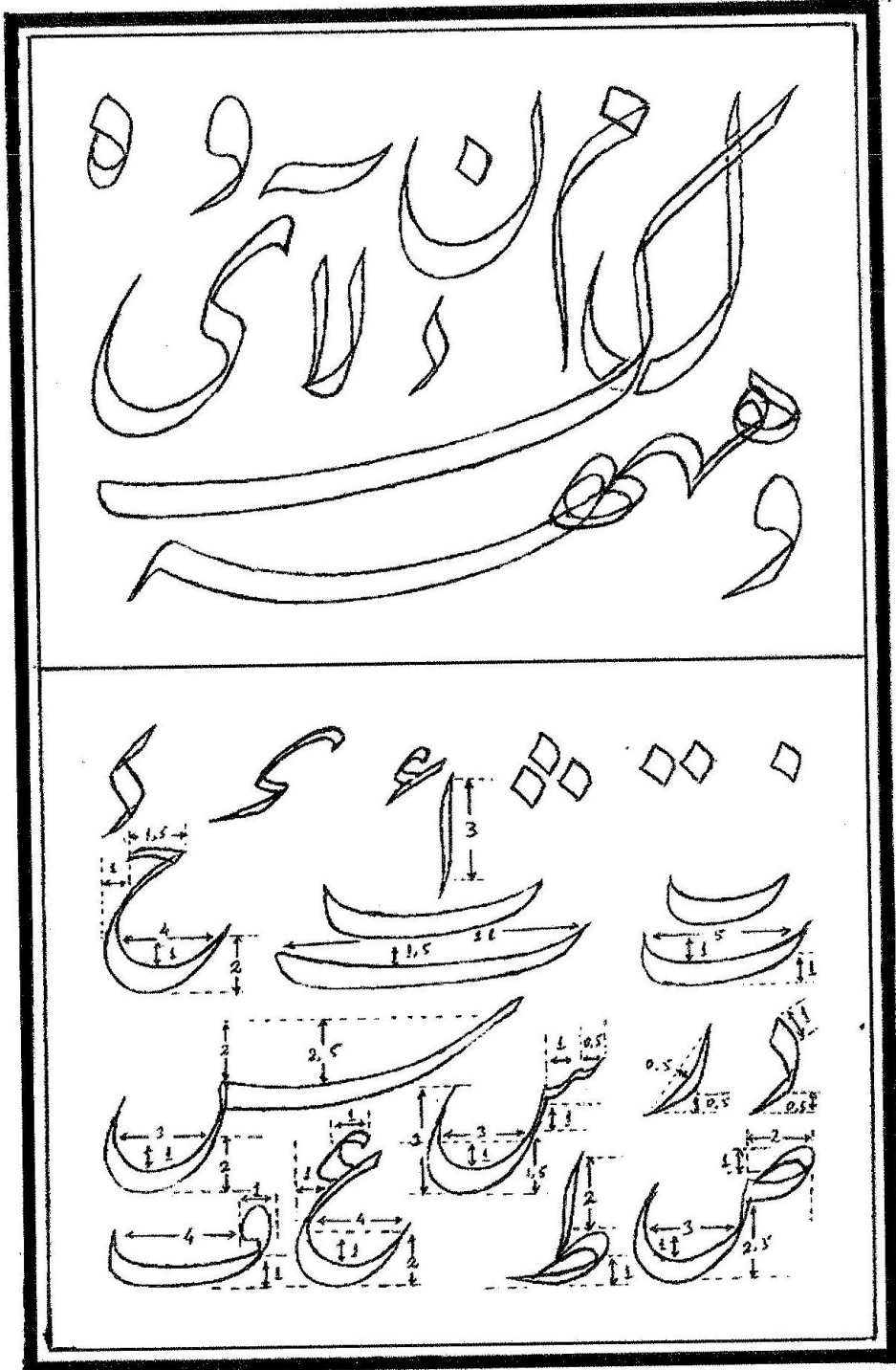
1. 5. TA'LİK (İRAN)

1. 5. 1. ÇİFT KALEM TEKNİĞİYLE TA'LİK (İran) HARFLER

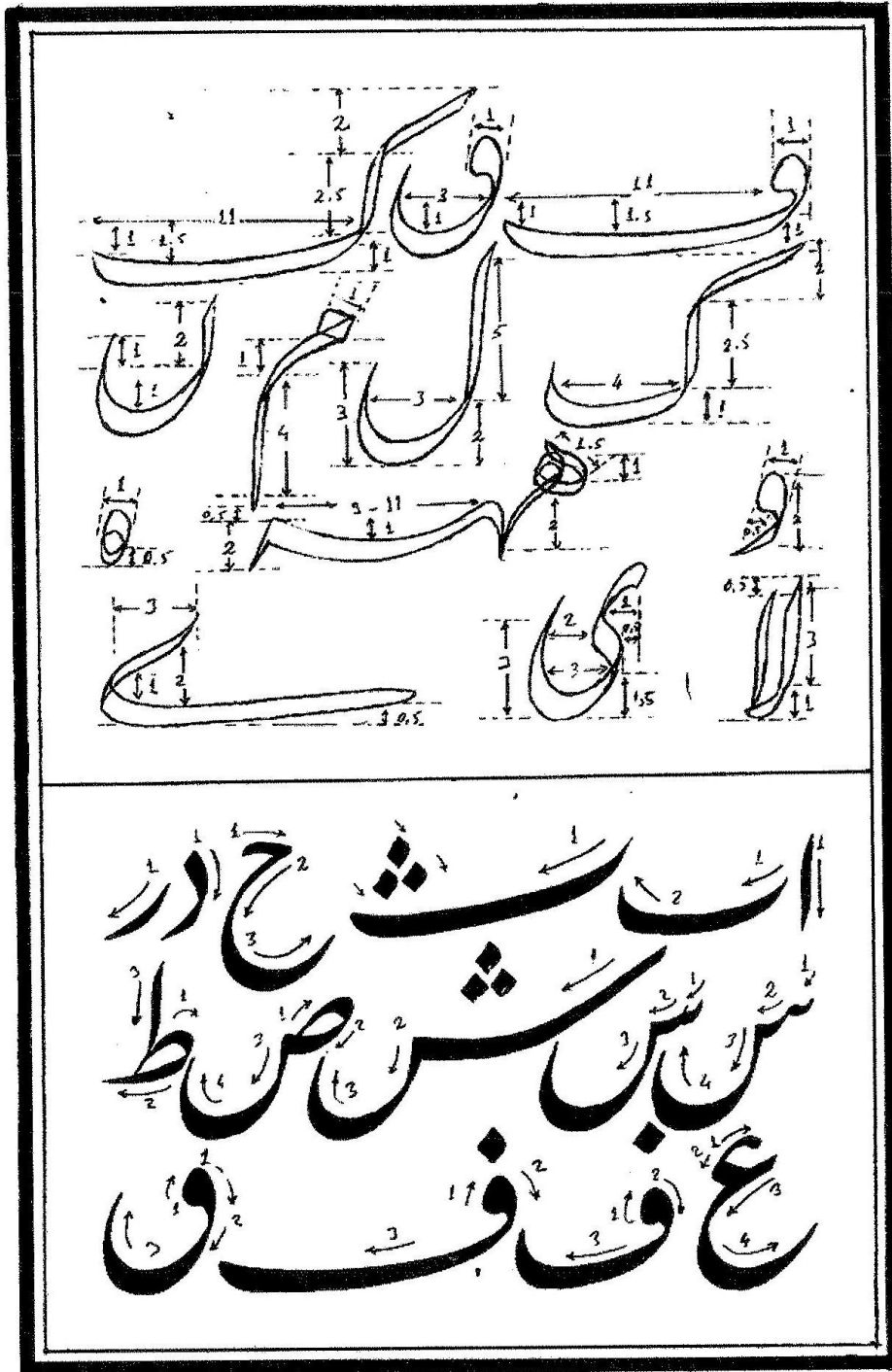
192:

İran ta'lik hattıyla harflerin celi yazım usulüne uyularak çift kalem tekniği ile yazılması

193:

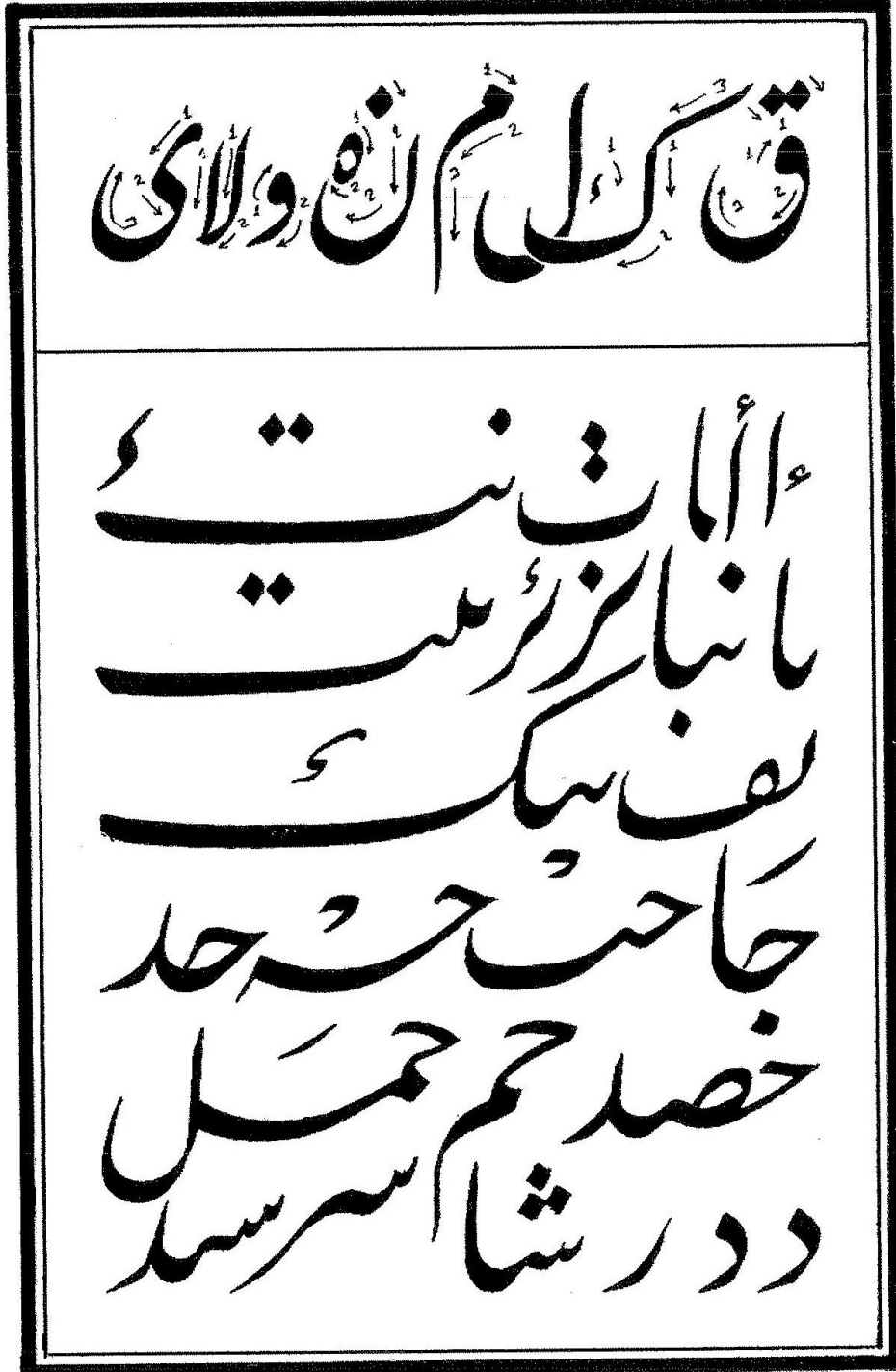
İran ta'lik hattıyla harflerin celi yazım usulüne uyularak çift kalem tekniğiyle harflerin el hareketi ve nokta sayısına göre yazılması

194:

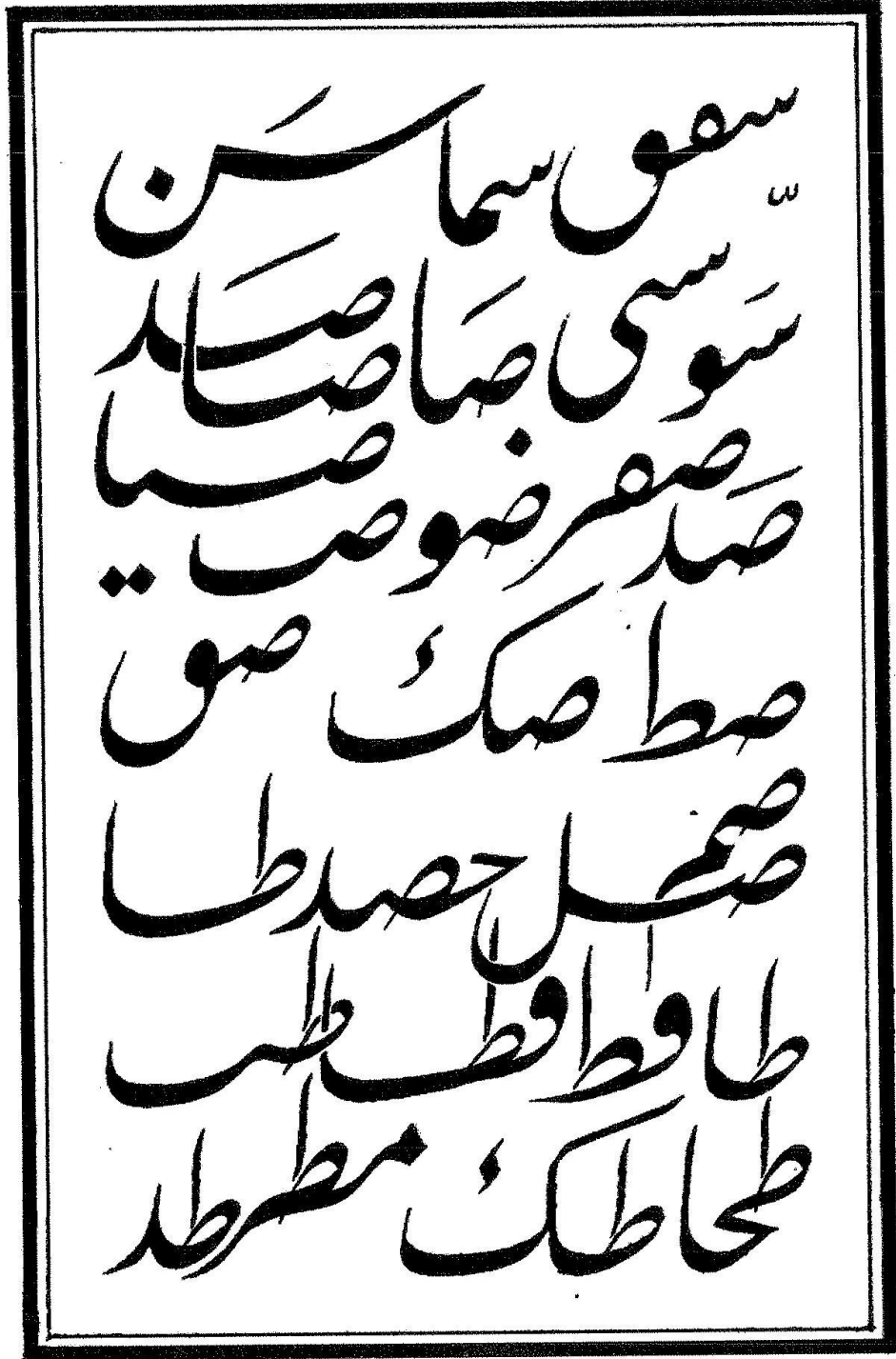
İran ta'lik hattıyla harflerin celi yazım usulüne uyularak harflerin el hareketi yönü ve nokta sayısına göre yazılması

1. 5. 2. TA'LİK KALEMLE HARFLERİN BÜNYE VE KARAKTERLERİ

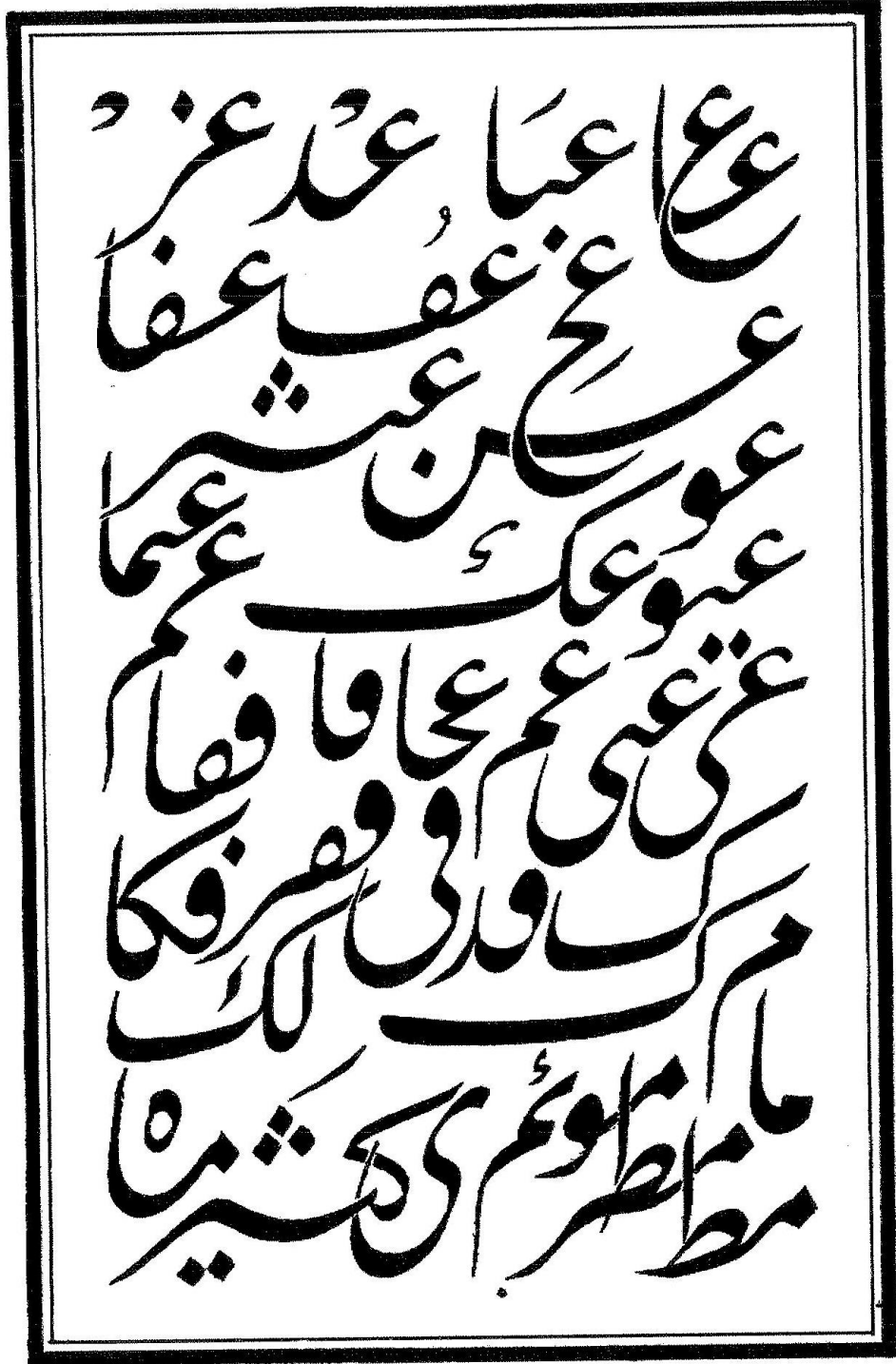
195:

Harflerin başta, ortada ve sonda olarak çeşitli bünye ve karakterde sülüs kalem ağzı genişliği ölçüsünde meşk çalışması

196:

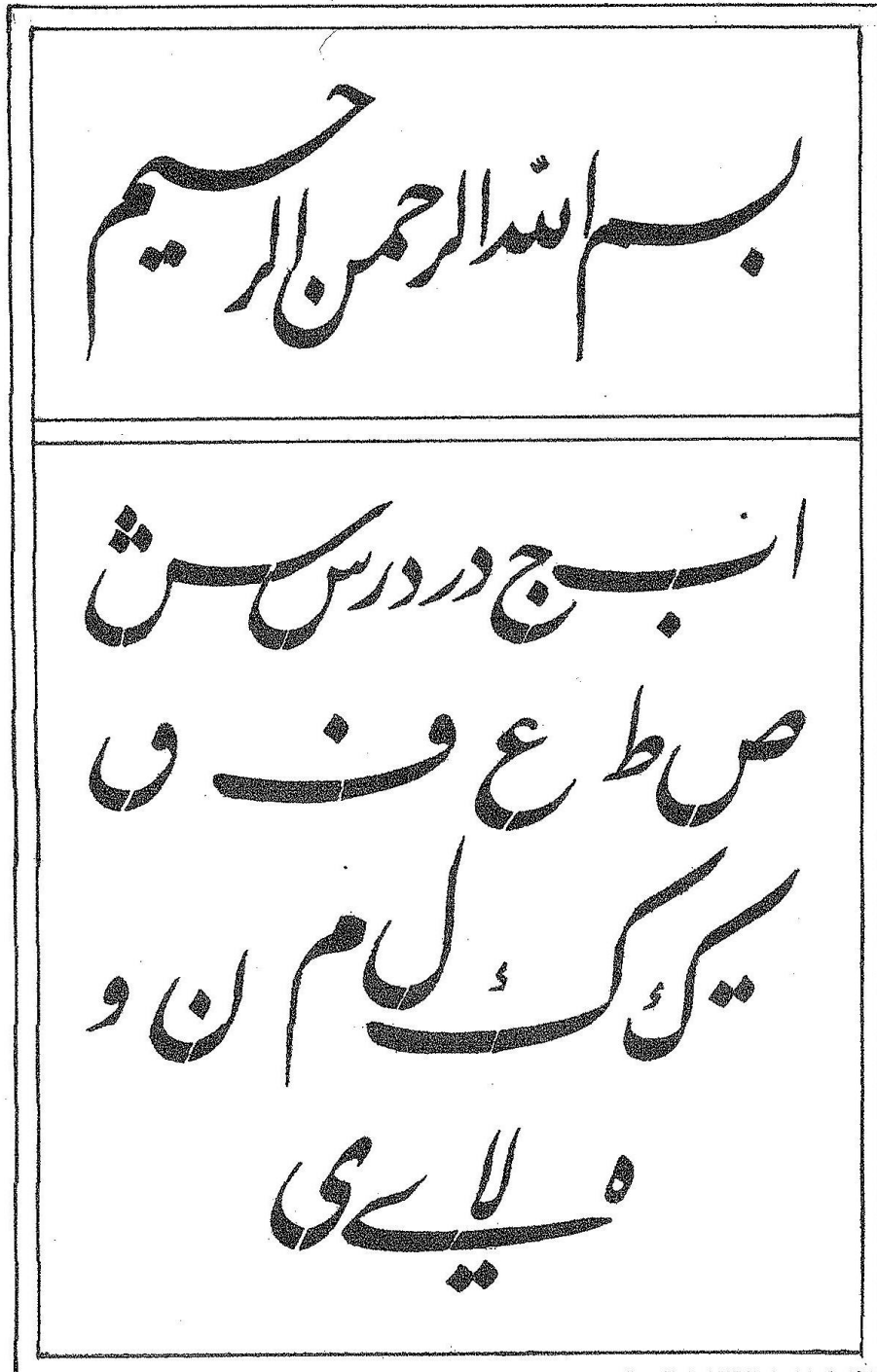
Harflerin başta, ortada ve sonda olarak çeşitli bünye ve karakterde sülüs kalem ağzı genişliği ölçüsünde meşk çalışması

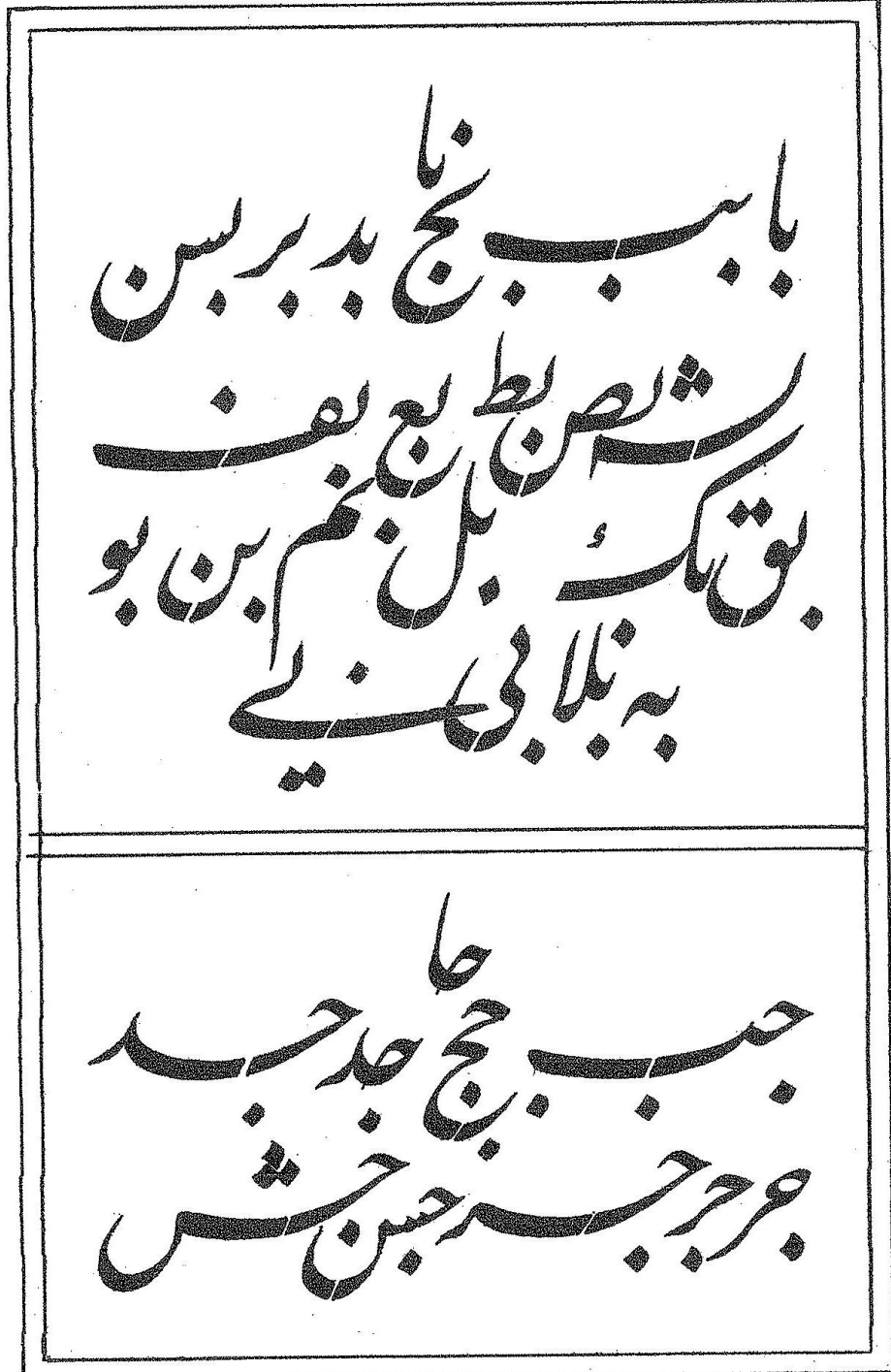
197:

Harflerin başta, ortada ve sonda olarak çeşitli bünye ve karakterde
sülüs kalem ağzı genişliği ölçüsünde meşk çalışması

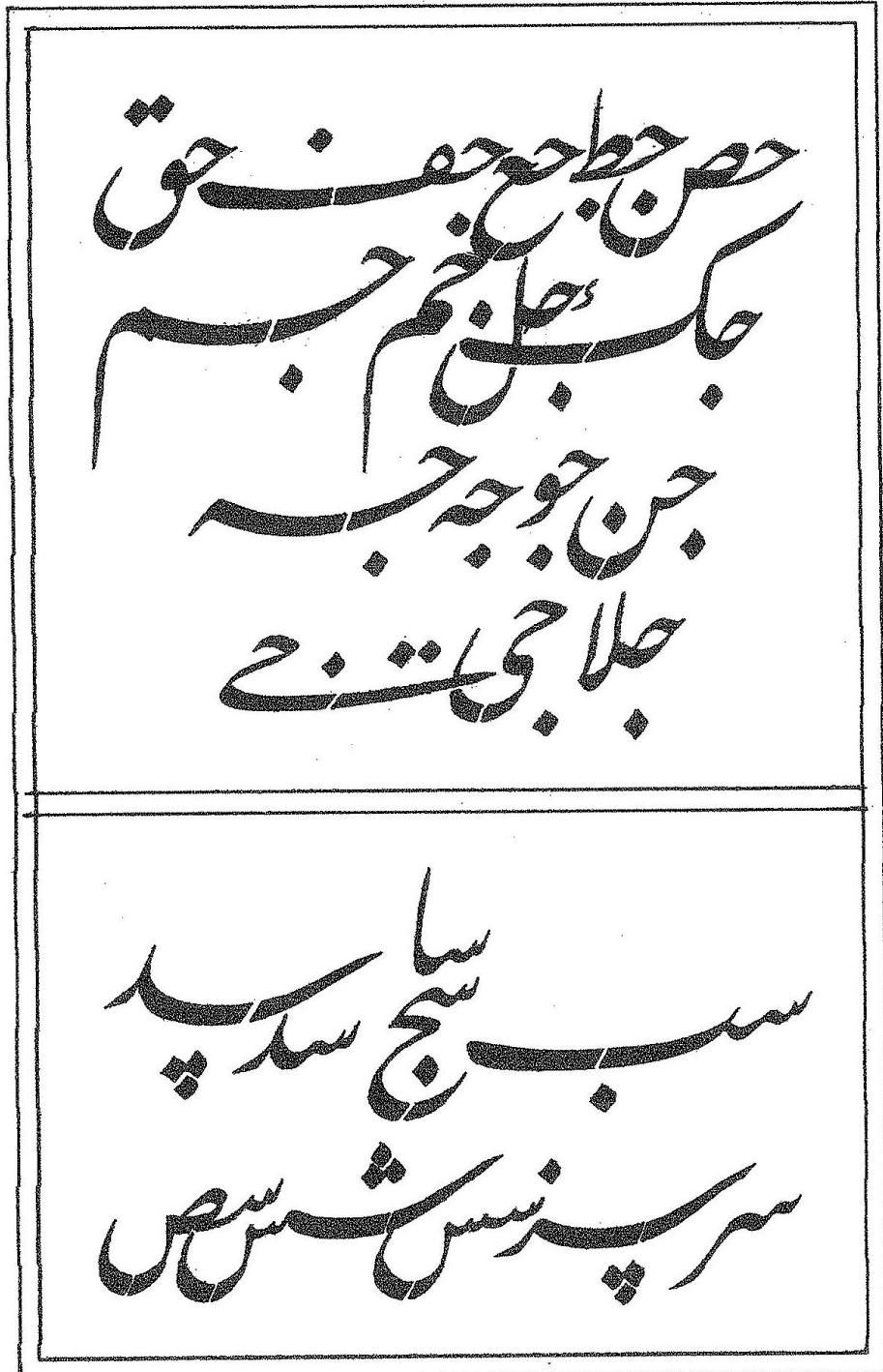
1. 5. 3. TA'LİK (İran) MEŞKİ

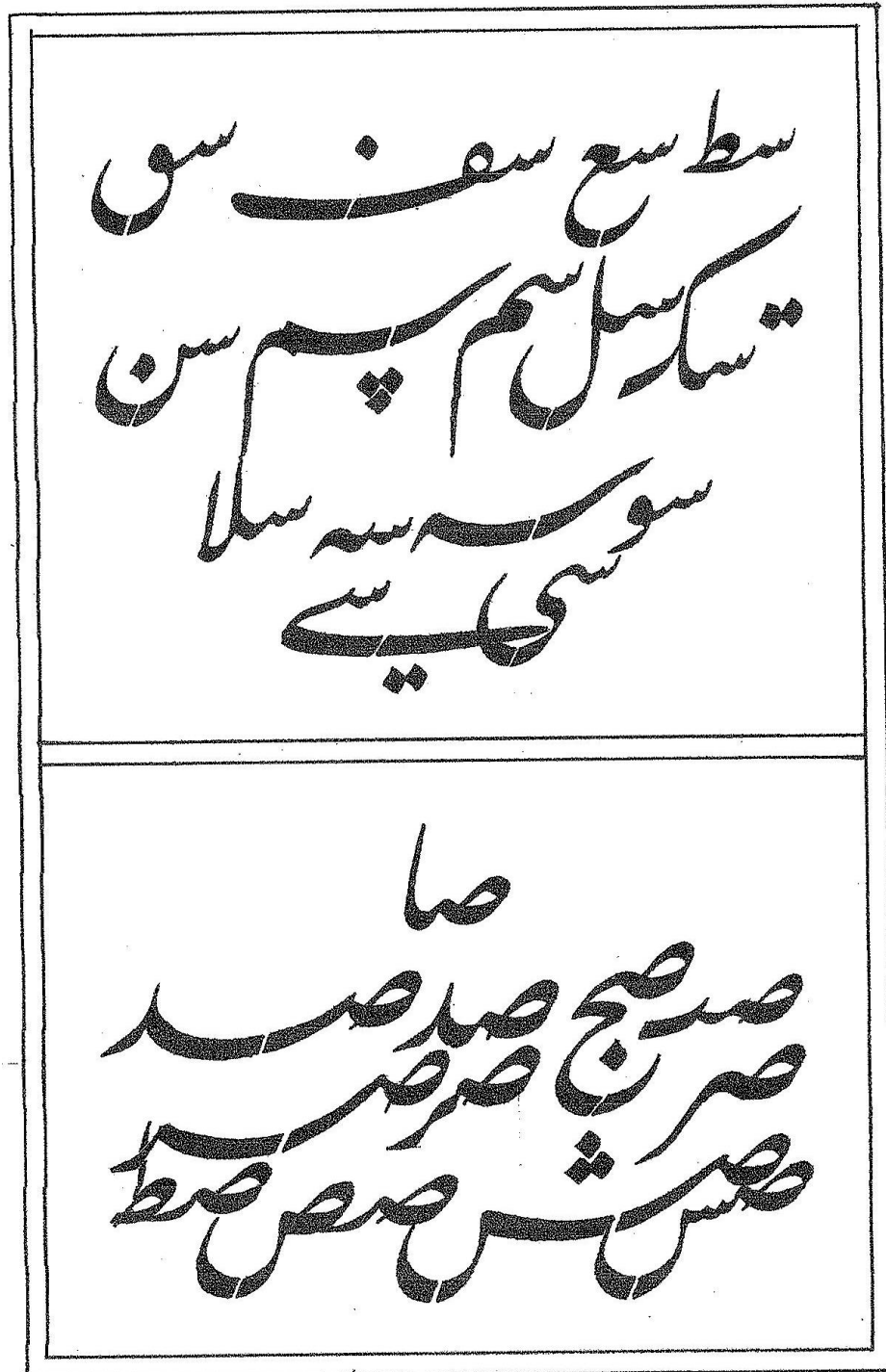
198:
İran ta'lik meşki

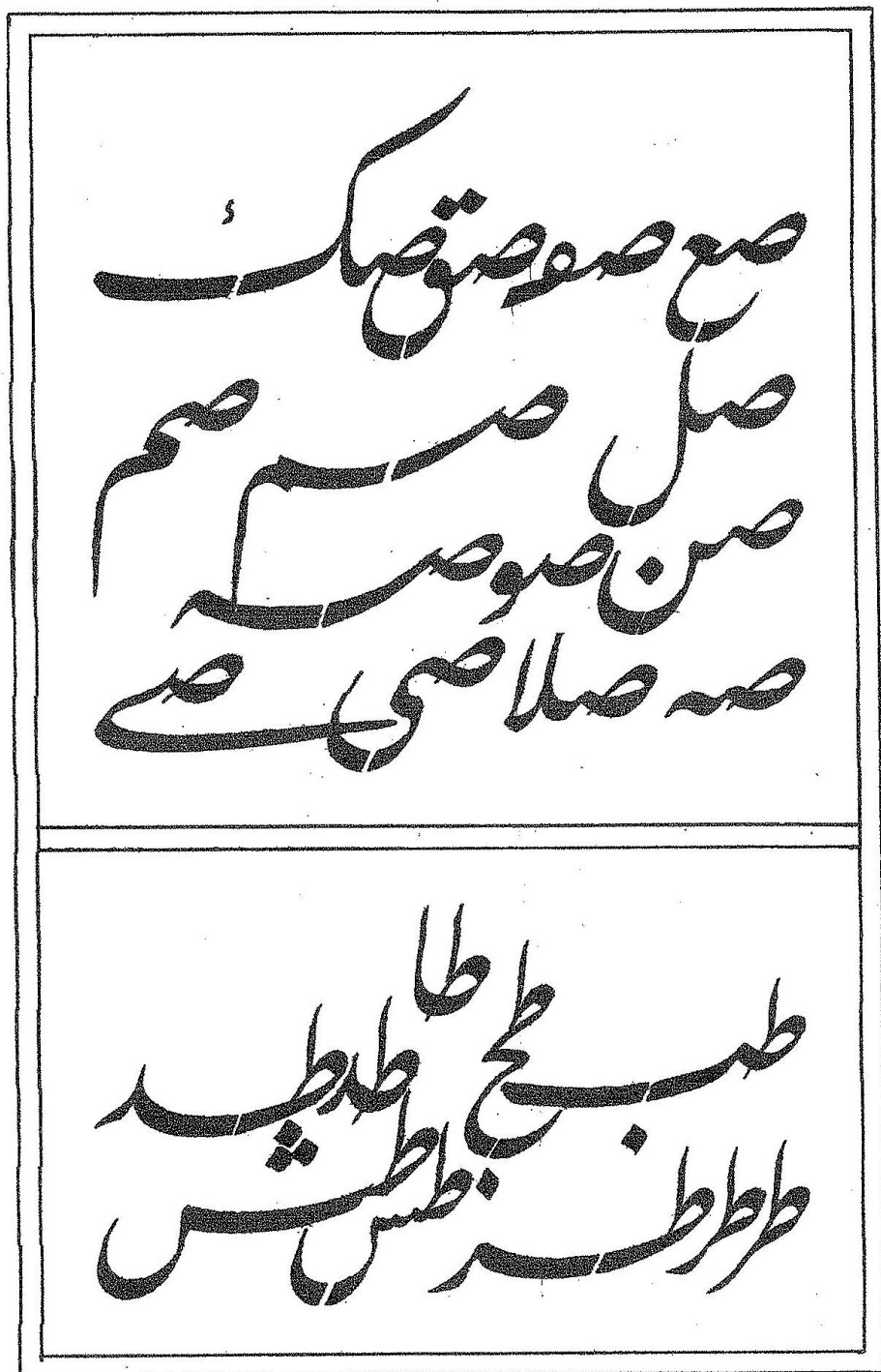
199:
İran ta'lik meşki

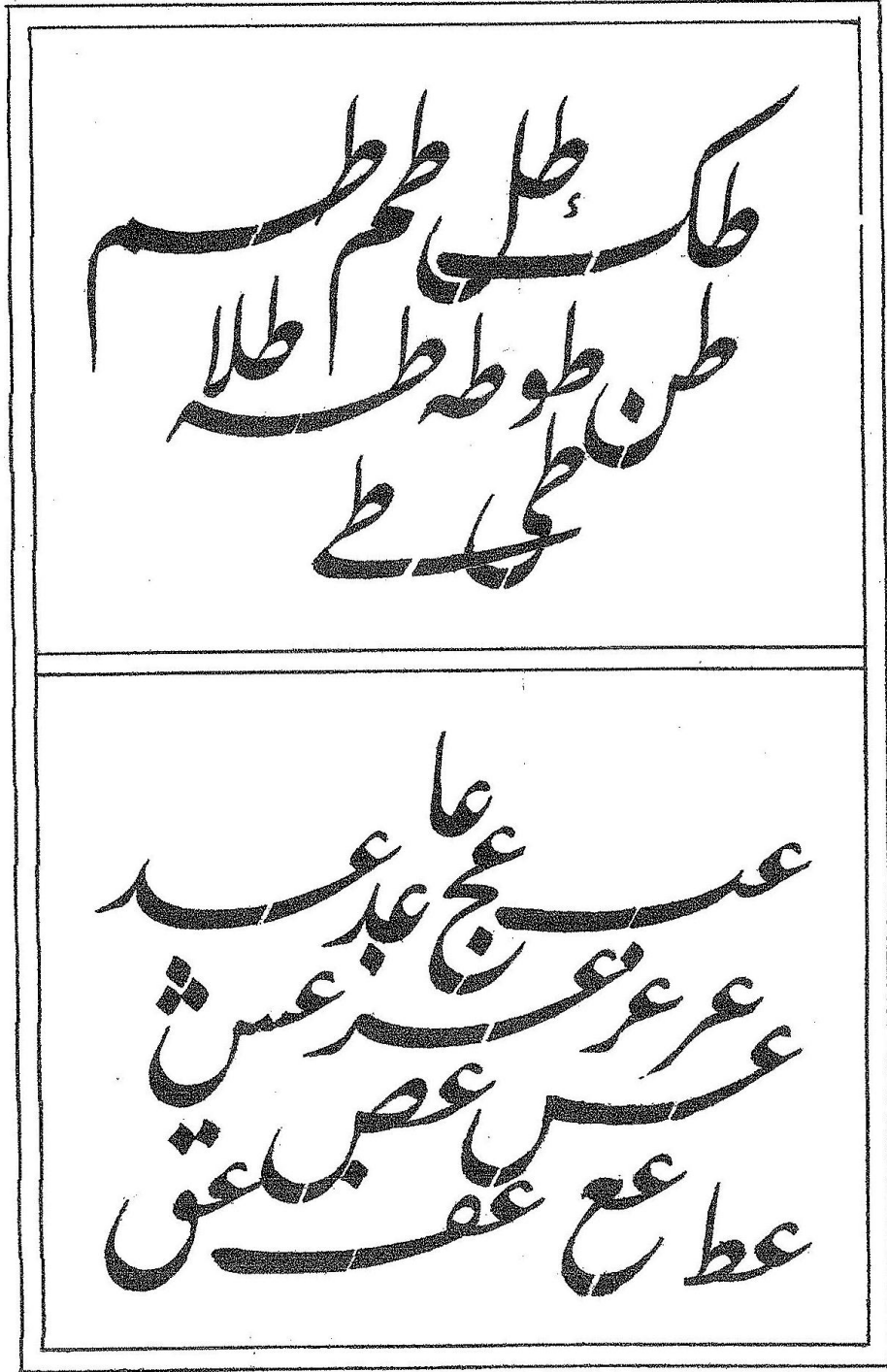
200:
İran ta'lik meşki

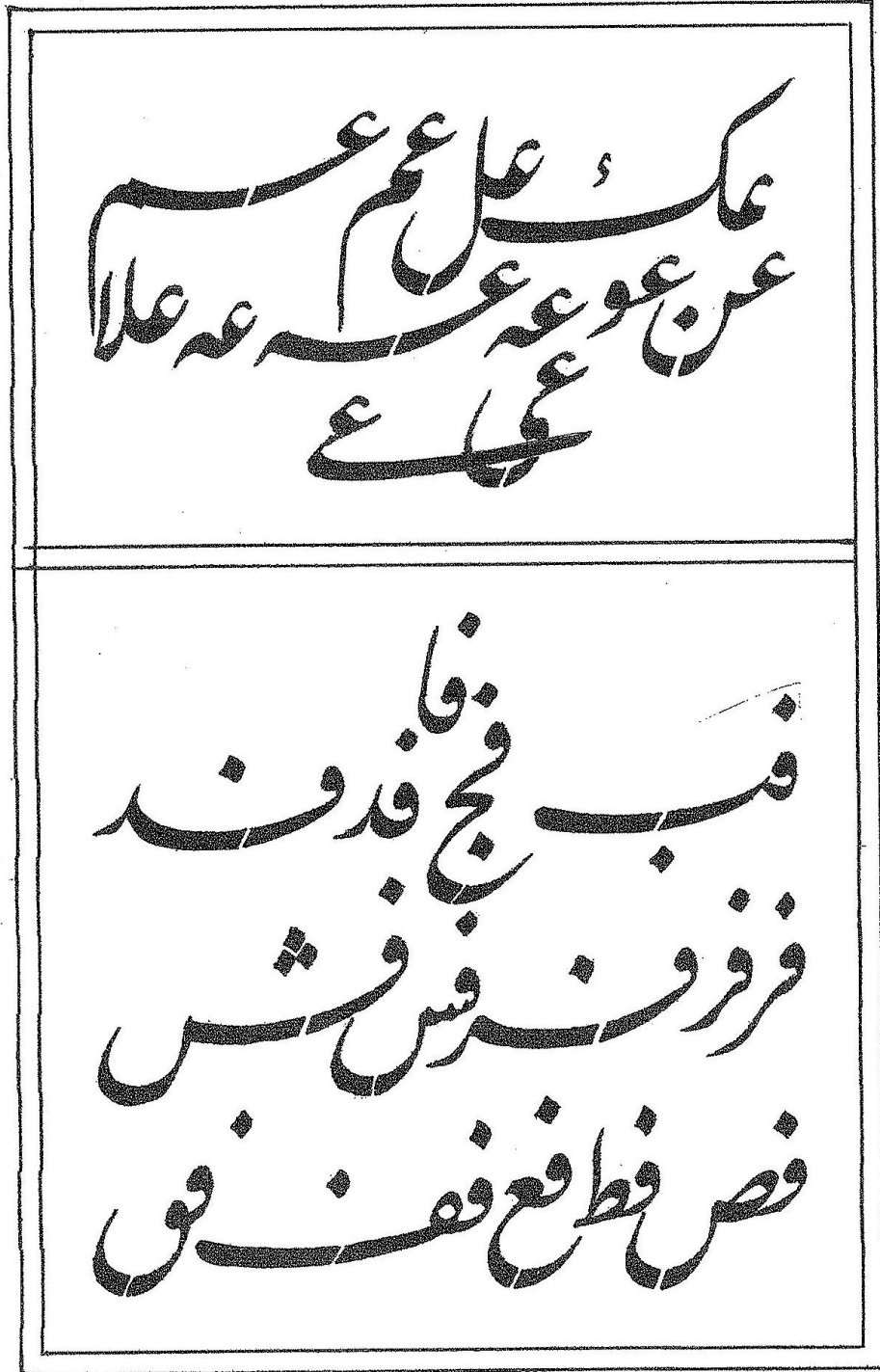
201:
Iran ta'lik meşki

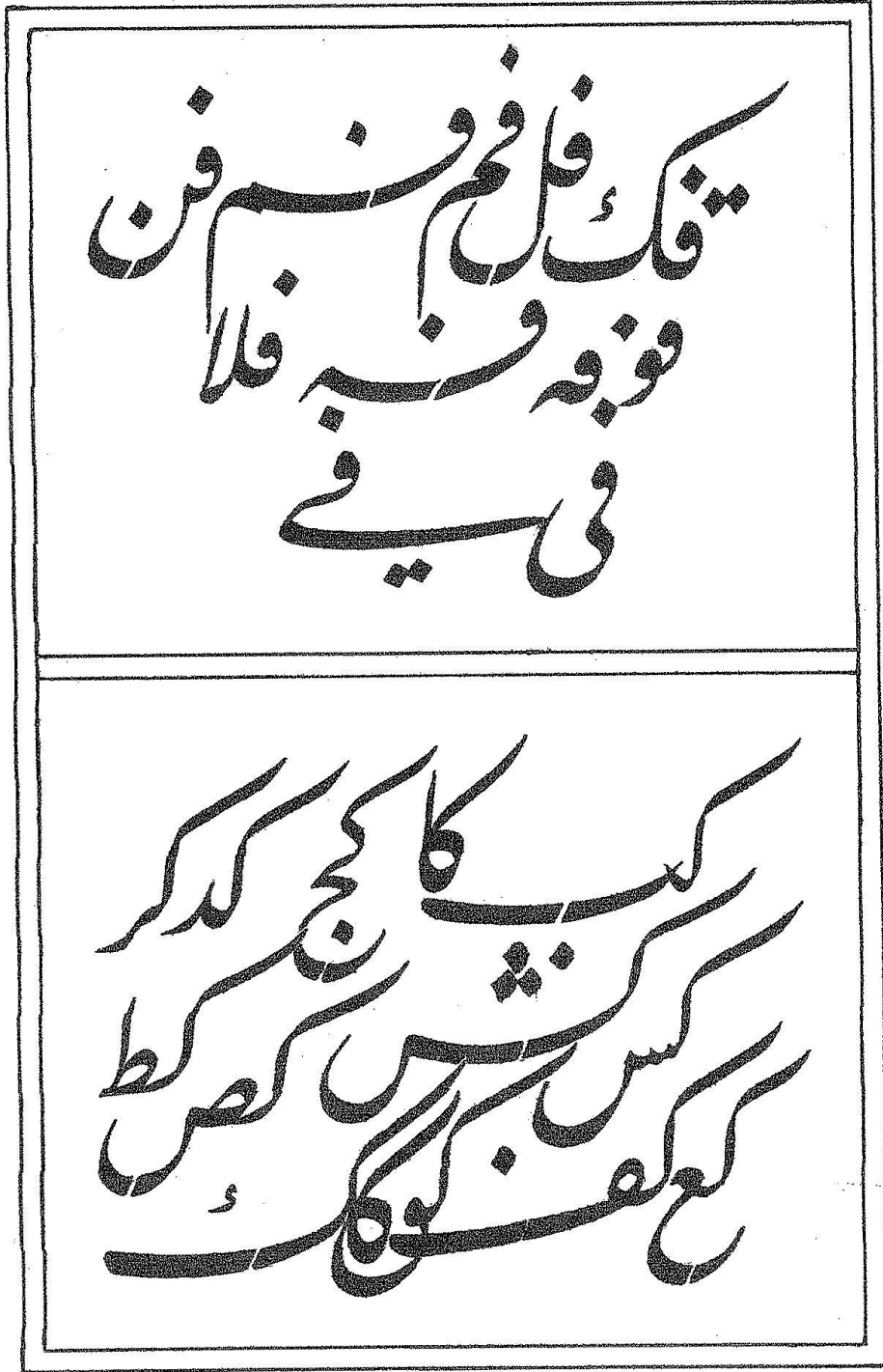
202:
İran ta'lik meşki

203
İran ta'lik meşki

204:
İran ta'lik meşki

205:
İran ta'lik meşki

کل کم کن کو کہ کلا
کی پیے

سبب مجذوب
مر مر میں
مصطبر من متوکل

206:
İran ta'lik meşki

مل مس مهن مومه
مش ملا مکی می

سبج باهره
سمر سمر
سشس مص مط مع
سنب مق ک
هل مم مس مهن مو
سره بلای می

207:
Iran ta'lik meşki

1. 5. 4. TA'LİK (İRAN) KALEM ÖRNEKLERİ

وَأَخِرُهُمْ أَن
أَحْمَدُ الْعَالَمِينَ

208: Yunus sûresi, âyet: 10
“ve ahiru da’vahüm eni’l hamdülillahi rabbi’l alemin”
(Duaların sonu da, alemlerin rabbi Allah’a hamdetmektir)
Yazı türü: Celi ta’lik (İran)
Yazılış tarih: 1417/1996

أَحْمَدُ الْعَالَمِينَ
وَتَزَكِّيهِمْ سَامًا
تَطَهَّرَ سَامًا لَوْفًا ١٤١٧ هـ

207: Tevbe sûresi, âyet: 103
“Hûz min emvalihim sadakaten tütahhîrüm ve tüzekkihîm biha”
(Onların mallarından sadaka al, bununla onları temizlersin)
Yazı türü: Celi ta’lik (İran)
Yazılış tarih: 1417/1996

قُلْ كُلٌّ عِندَ اللَّهِ
اجتنبوا قول الزور
١٤١٧

208: İsra sûresi, âyet: 84
“kul külli ya'mel âlâ şakiletihi - ictenibu kavlez'zur”
(de ki; nasıl yaratılmış iseniz öyle amel edersiniz - Yalan sözden kaçınınız)
Yazı türü: Celi ta'lik (İran)
Yazılış tarih: 1417/1996

بِحُرِّ السِّرِّ وَاللَّفْرِوَا
عَنْصَمُوا بِمَبِيعَا
وَأَنْعَمُوا
١٤١٧

209: Al-i İmran sûresi, âyet: 103
“ve'tesimu bi hablillahi cemîân ve lâ teferraku”
(Allah'ın ipine sımsıkı sarılınız ve ayrılığa düşmeyiniz)
Yazı türü: Celi ta'lik (İran)
Yazılış tarih: 1417/1996

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَعَنْدَ الْوَجْهِ
لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ
فَوَيْتَآمِنْ حَمَلِ ظَلَمًا

210: Taha sûresi, âyet:111

”Besmele-ve âneti’l vücuh li hayyül kayyum ve kad habe men hamele zulmen”
(ve yüzler Hayy-u Kayyum için boyun eğmiş,zulmü yüklenen ise hüsrana uğramıştır)

Yazı türü: Celi ta’lik (İran)

Yazılış tarih: 1417/1996

النَّاسِ فَاذْكُرُوا الْحَجَّ كَذِكْرِ آبَائِكُمْ وَعَلَىٰ كَلِمَاتٍ
وَأَذْكُرُوا الْحَجَّ كَذِكْرِ آبَائِكُمْ وَعَلَىٰ كَلِمَاتٍ
وَأَذْكُرُوا الْحَجَّ كَذِكْرِ آبَائِكُمْ وَعَلَىٰ كَلِمَاتٍ

211:Hac sûresi, âyet t:27

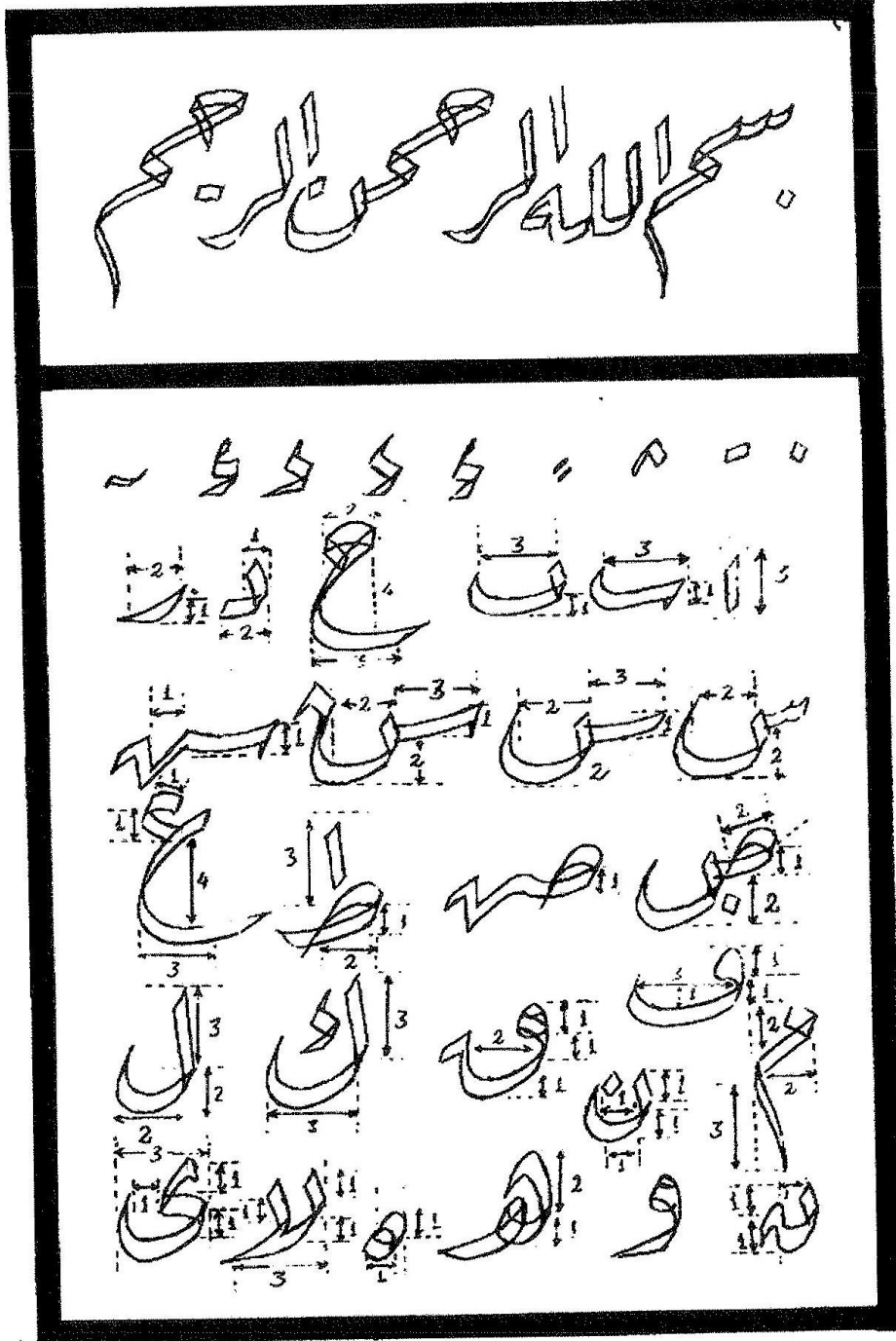
“ ve ezzin fi’n nasi bil hacci ye’tuke ricalen ve ala külli damirin ye’tine min külli feccin amik”
(İnsanları hacca çağır, yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler)

Yazı türü: Müsenna Celi ta’lik (İran)

Yazılış tarih: 1417/1996

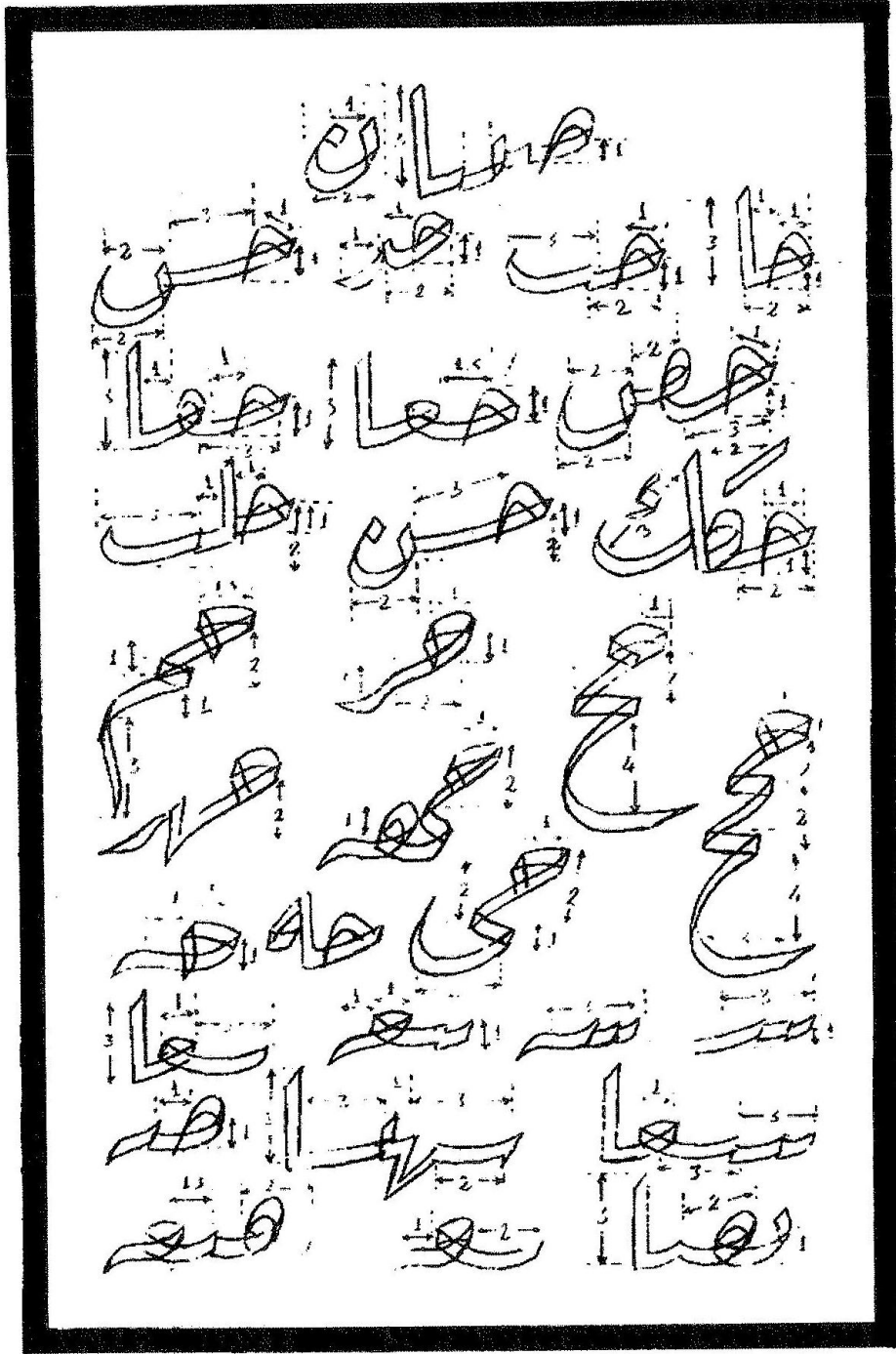
1. 6. RIK'A

1. 6. 1. NOKTA ÖLÇÜSÜNE GÖRE ÇİFT KALEM ÇALIŞMASI

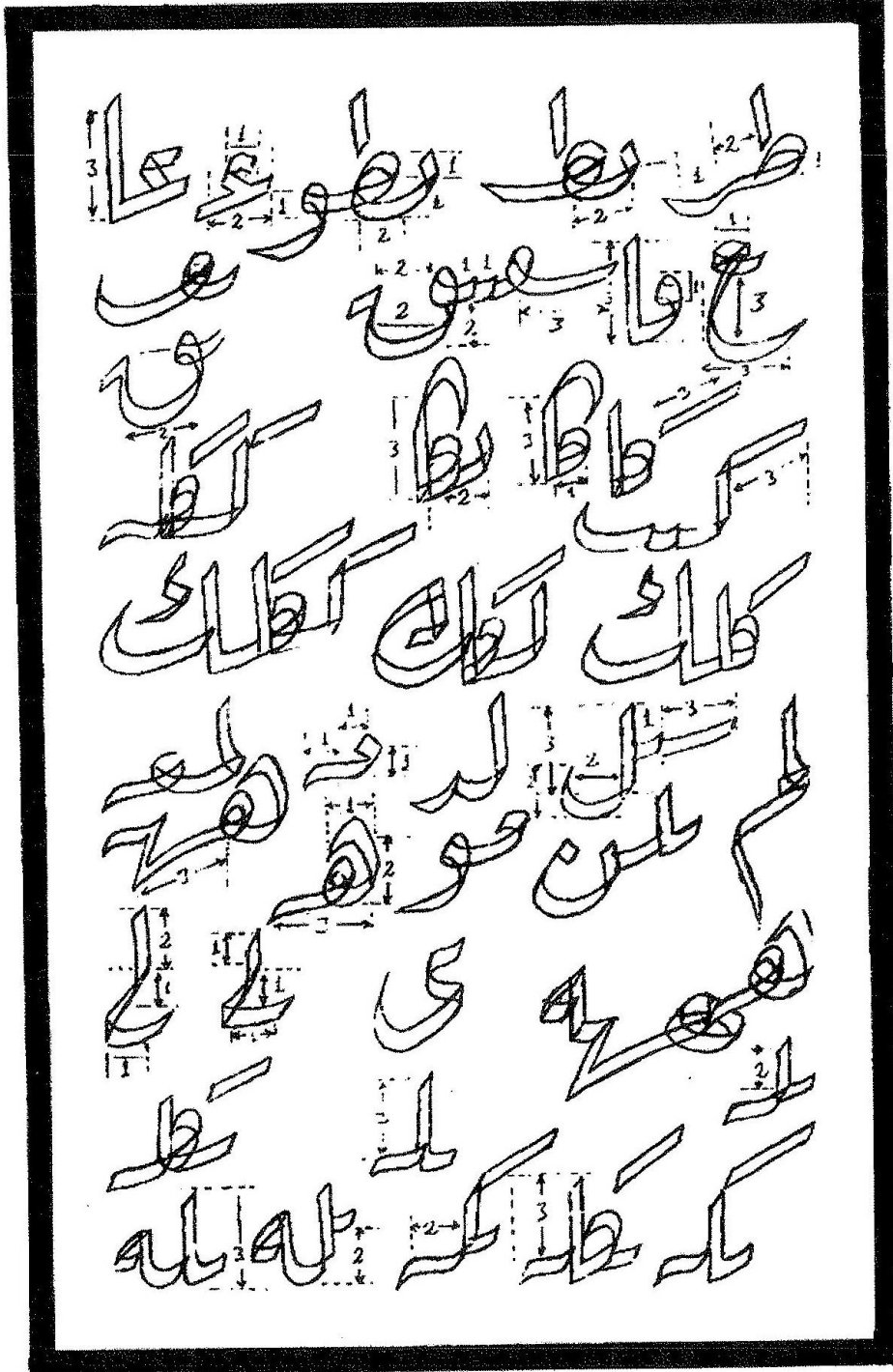
212:

Rık'a'nın celi tarzında çift kalem tekniğiyle nokta ölçüsüne uyularak talimi

214:

Rık'a'nın celi tarzında çift kalem tekniğiyle nokta ölçüsüne uyularak talimi

215:

Rık'a'nın celi tarzında çift kalem tekniğiyle nokta ölçüsüne uyularak talimi

1. 6. 2. RİK'A KALEM ÖRNEĞİ

انما الاعمال بالنية
وانما عمل امرئ ما نوى

216: Rık'a örneği

“İnnemêl a'malü bin niyyat ve innema liküllimriin ma neva”
(Ameller niyetlere göredir, kişi için ancak niyet ettiği vardır) Hadîs-i Şerîf
Yazı türü: Celi rık'a

1. 6. 3. MEŞK ÇALIŞMASI

اَبَّ بَّ جَّ ذَّ رَّ سَّ شَّ ضَّ ظَّ غَّ
فَّ قَّ كَّ لَّ مَّ نَّ وَّ هَّ هَاءُ تَّ
اَبَّ بَّ جَّ ذَّ رَّ سَّ شَّ ضَّ ظَّ غَّ
فَّ قَّ كَّ لَّ مَّ نَّ وَّ هَّ هَاءُ تَّ
اَبَّ بَّ جَّ ذَّ رَّ سَّ شَّ ضَّ ظَّ غَّ
فَّ قَّ كَّ لَّ مَّ نَّ وَّ هَّ هَاءُ تَّ
اَبَّ بَّ جَّ ذَّ رَّ سَّ شَّ ضَّ ظَّ غَّ
فَّ قَّ كَّ لَّ مَّ نَّ وَّ هَّ هَاءُ تَّ
اَبَّ بَّ جَّ ذَّ رَّ سَّ شَّ ضَّ ظَّ غَّ
فَّ قَّ كَّ لَّ مَّ نَّ وَّ هَّ هَاءُ تَّ

217:

Rıf'a kalemî talimî ve örnek bir çalışma

لال لال لال لال لال لال لال لال لال لال
 مسناه مسني مسني طيسان طيب طيب طيب طيب
 عط حسن حسن عط عط عط عط عط عط عط عط
 عمر احي حاجي حبه حبه حمال حماره حماره حماره حماره
 وله محاسب وصحافي عجب محبوس لحد ايه حمر ويحمر
 وصحيح في محاسبه سف من سوسو بستان سلام
 رواصان ساو مسني مسني في مرطاسه وطره سال
 صحراء صدر من مستنصر صميم حضور مستفيض
 فيض شمس نخص طنت لطيف مطايع منظف
 طره طموح يطالب طهور بطل طيار عادل عد
 عشر عبور عبور مسعر معروف مانع مرجع
 مرجع طامع نوع ولات حسن راف صف
 محسن واف بدر مصدر فله معلم حل قم وط
 كات كات الكلاب كرم مكمل مكرم كامل
 مكلمون كلكان ملكون صطكون كلك كلام
 نكامل موكل تكليف كامل لائل لائل لائل لائل

ارباب ملک مکتوب کلاں کمال کسانہ و سکر
 سکر سکور ملبار کہہ عالم معلول معلوم
 موقوع معلوم مرصوق الکمال محمد و محمود مکامل
 مع و معروف مصطفیٰ سرور مہر و مہدود
 ہم قدر مہر مہادون فہلا جہاد ہا
 مہلا سہیل طہر مہا
 طہور مہل
 مہی

ہا تا ک ملک مل مل ملا
 ہا تا ک ملک مل مل ملا
 ہا تا ک ملک مل مل ملا
 ہا تا ک ملک مل مل ملا
 ہا تا ک ملک مل مل ملا
 ہا تا ک ملک مل مل ملا

رص رط مع رف روق
 روقی نے
 بقا
 ریح حد مر حص مع حق
 عم م جلا می
 بقا
 رتا رت ریح رر رر رر
 رس رس رط رسم رس راسی
 بقا
 رص ریح رر رس رر
 رس رس رس
 رر

220:
Rık'a kalemi meşk çalışması

ب ک ک ح ک د ک ر ک ص ک ش

کف کون کتکتک کم لن کھرہ
کلا کی کے

نکار نلکک نکر عکسہ ماکہ

ملککک

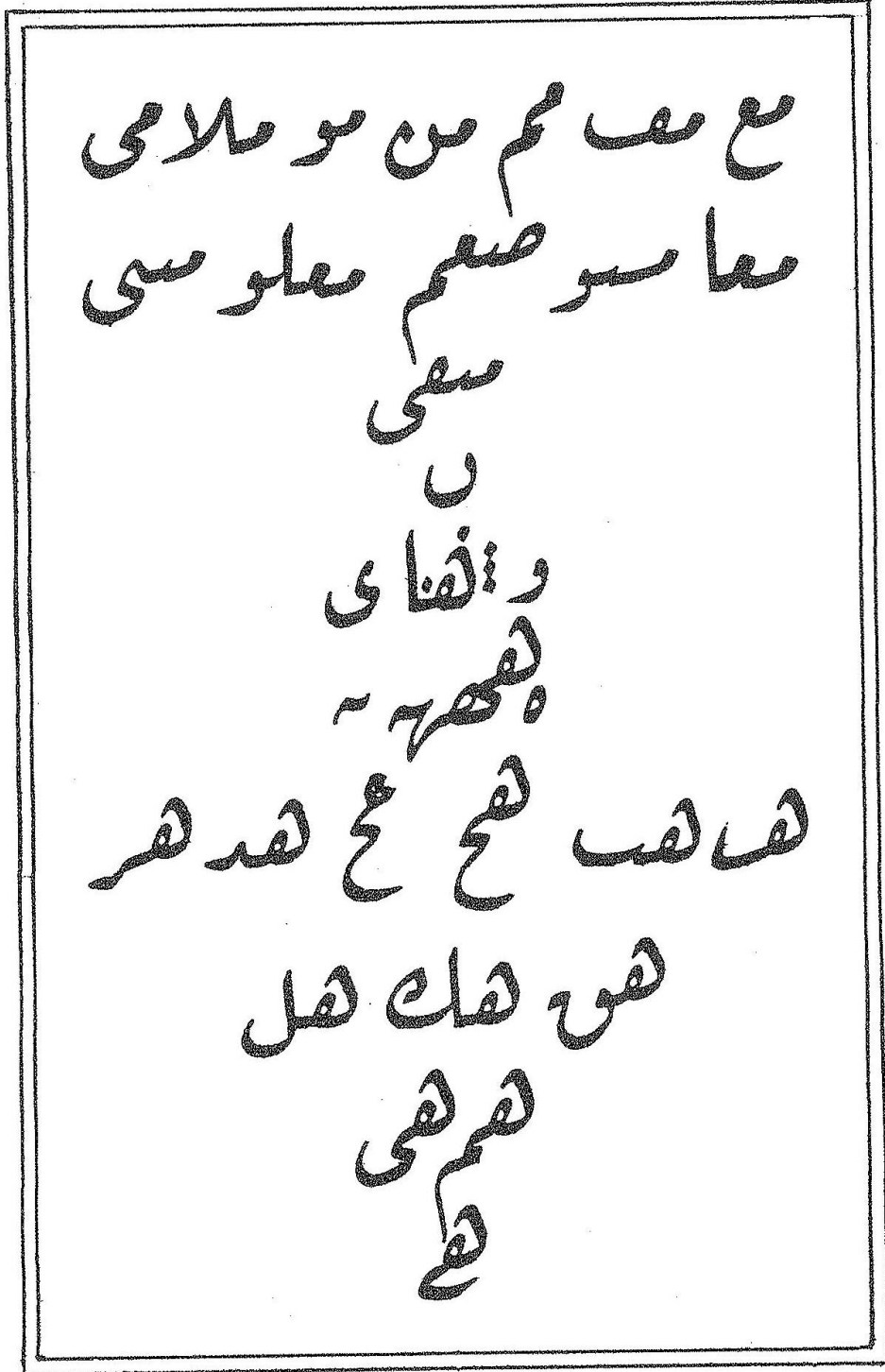
مٹام

مٹح مٹد

مٹص

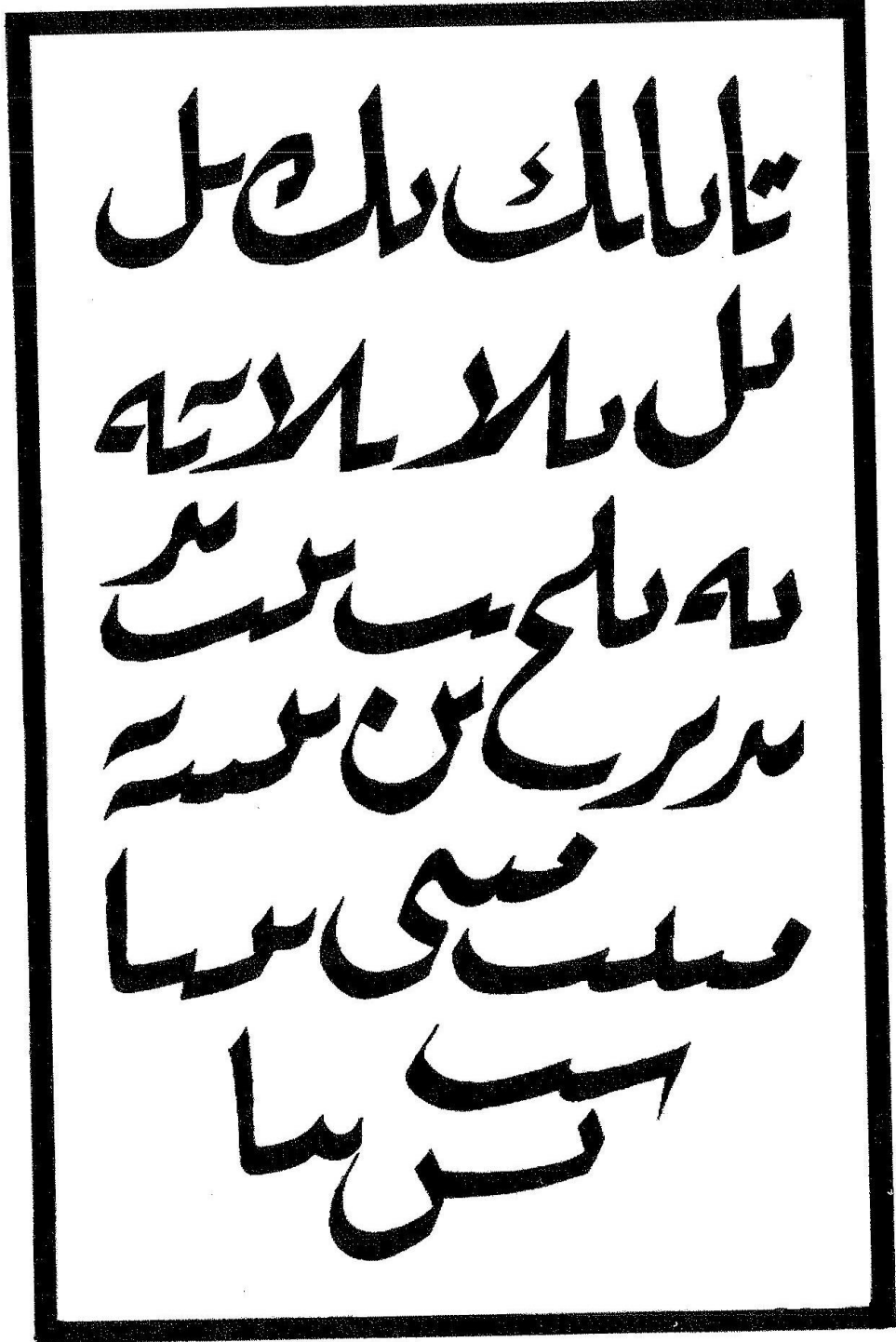
222:

Rık'a kalemi meşk çalışması

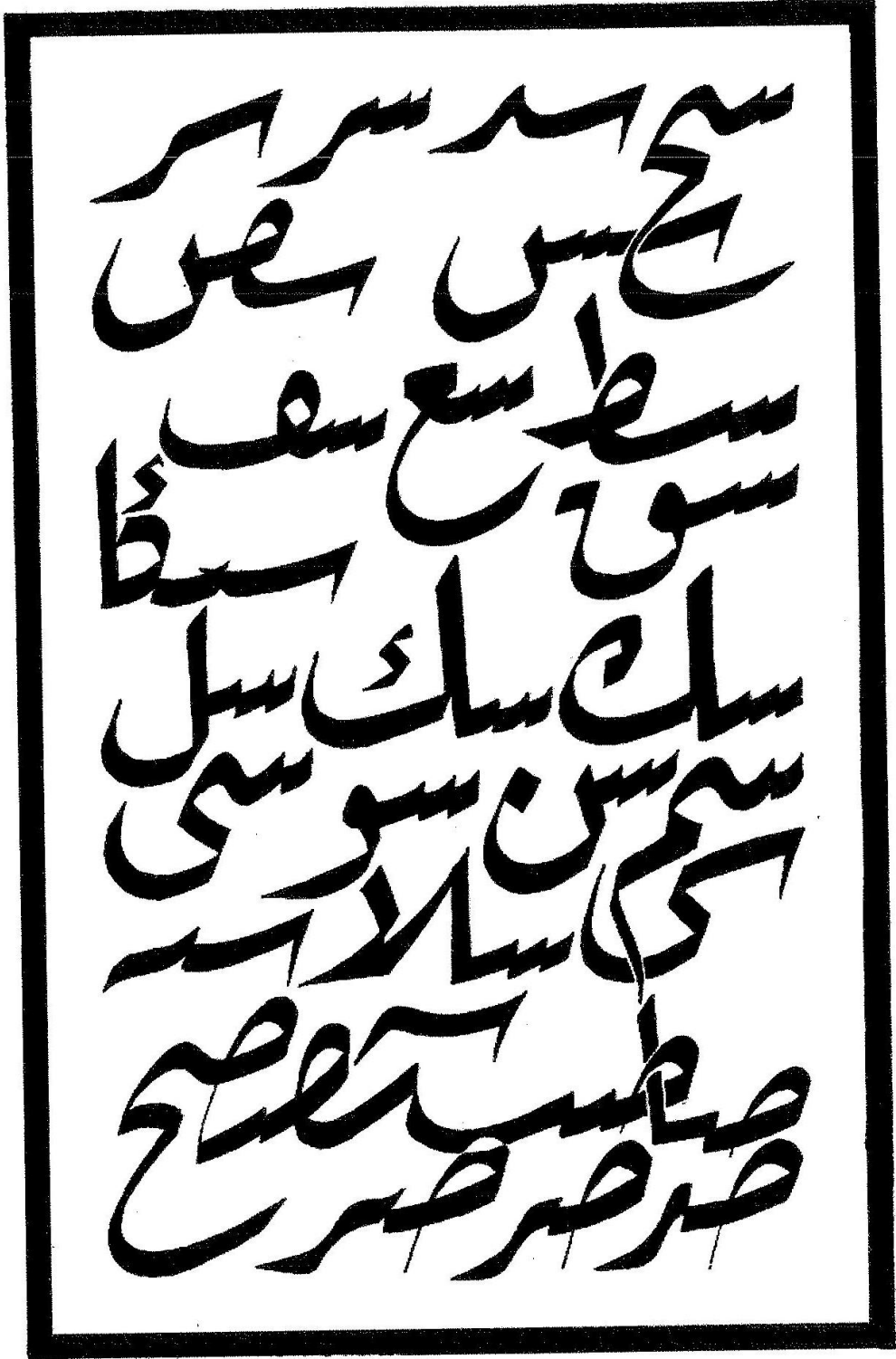
223:

Rık'a kalemi meşk çalışması

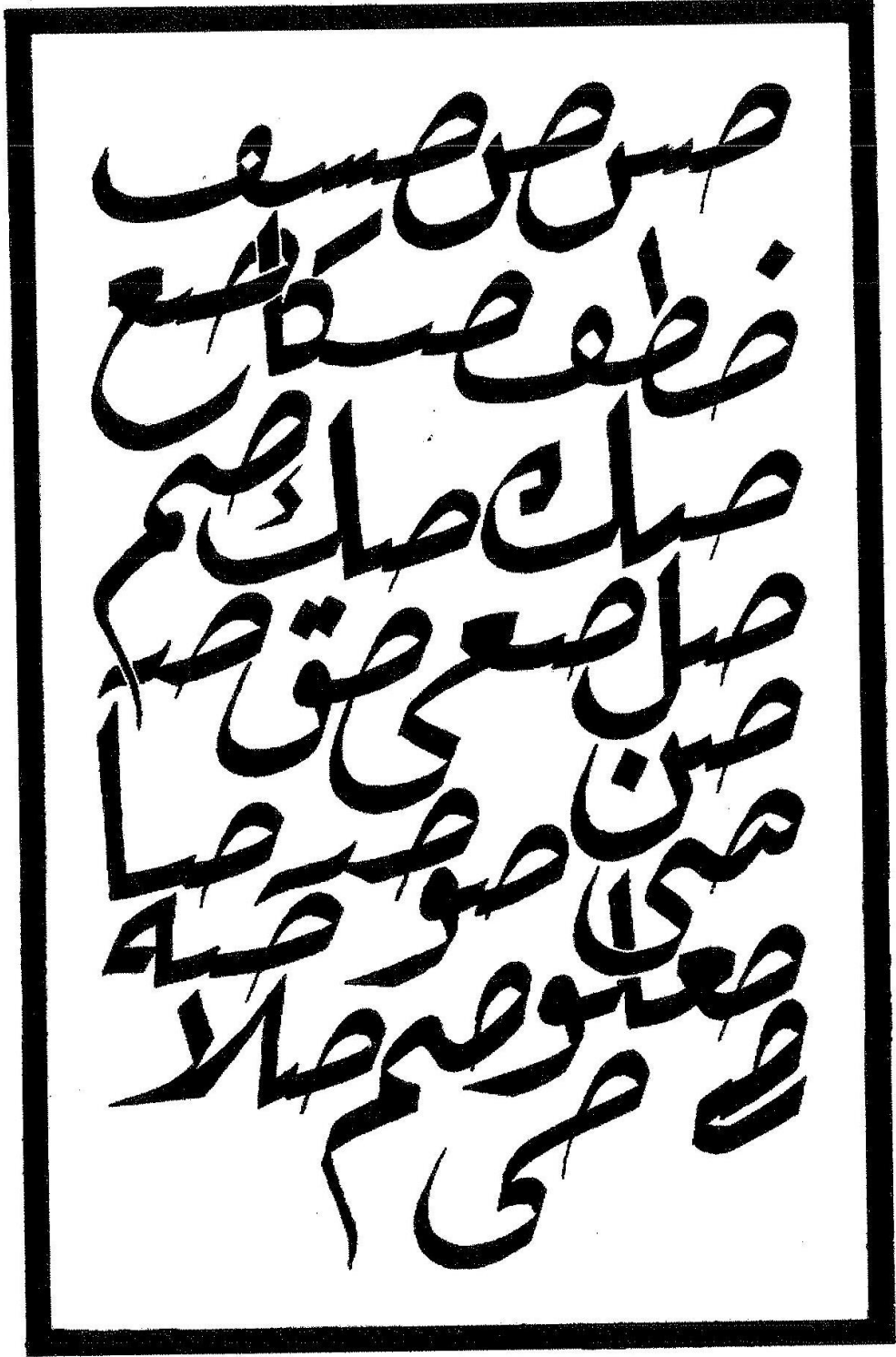
224:

Kalın (ağız geniş) kalemle iri rik'a talim ve meşk çalışması

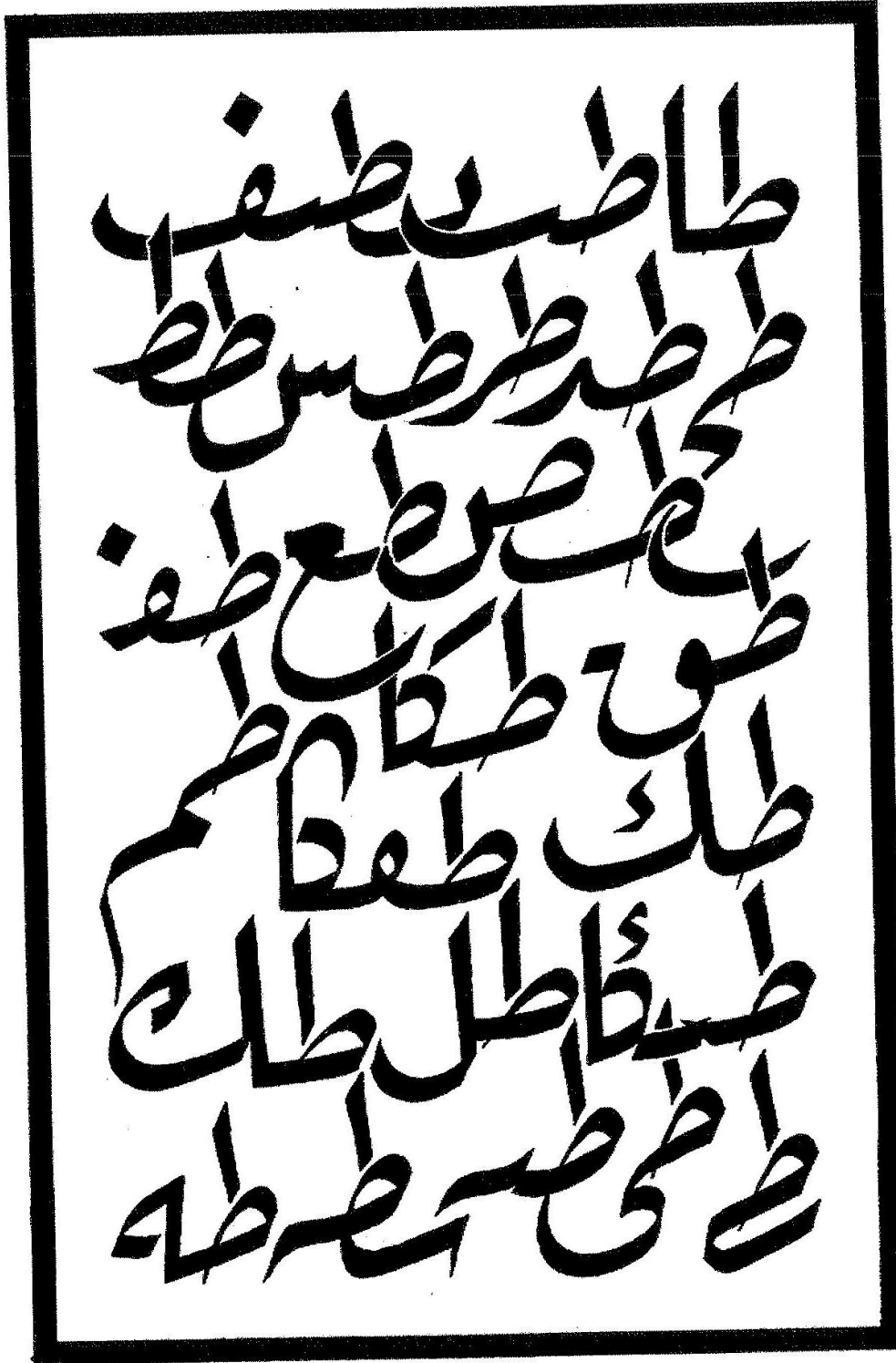
226:

İri rîk'a meşk çalışması

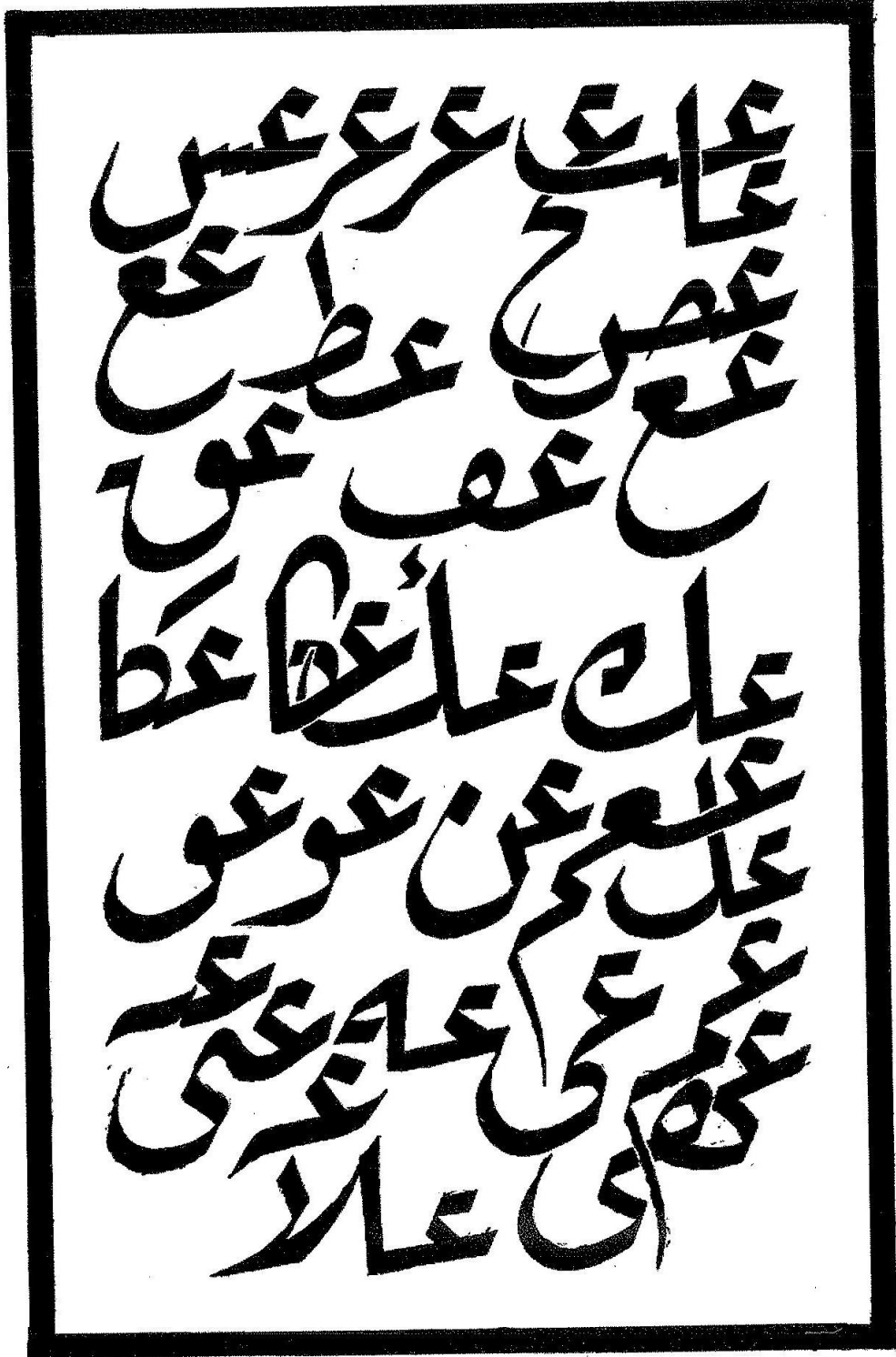
227:

İri rık'a meşk çalışması

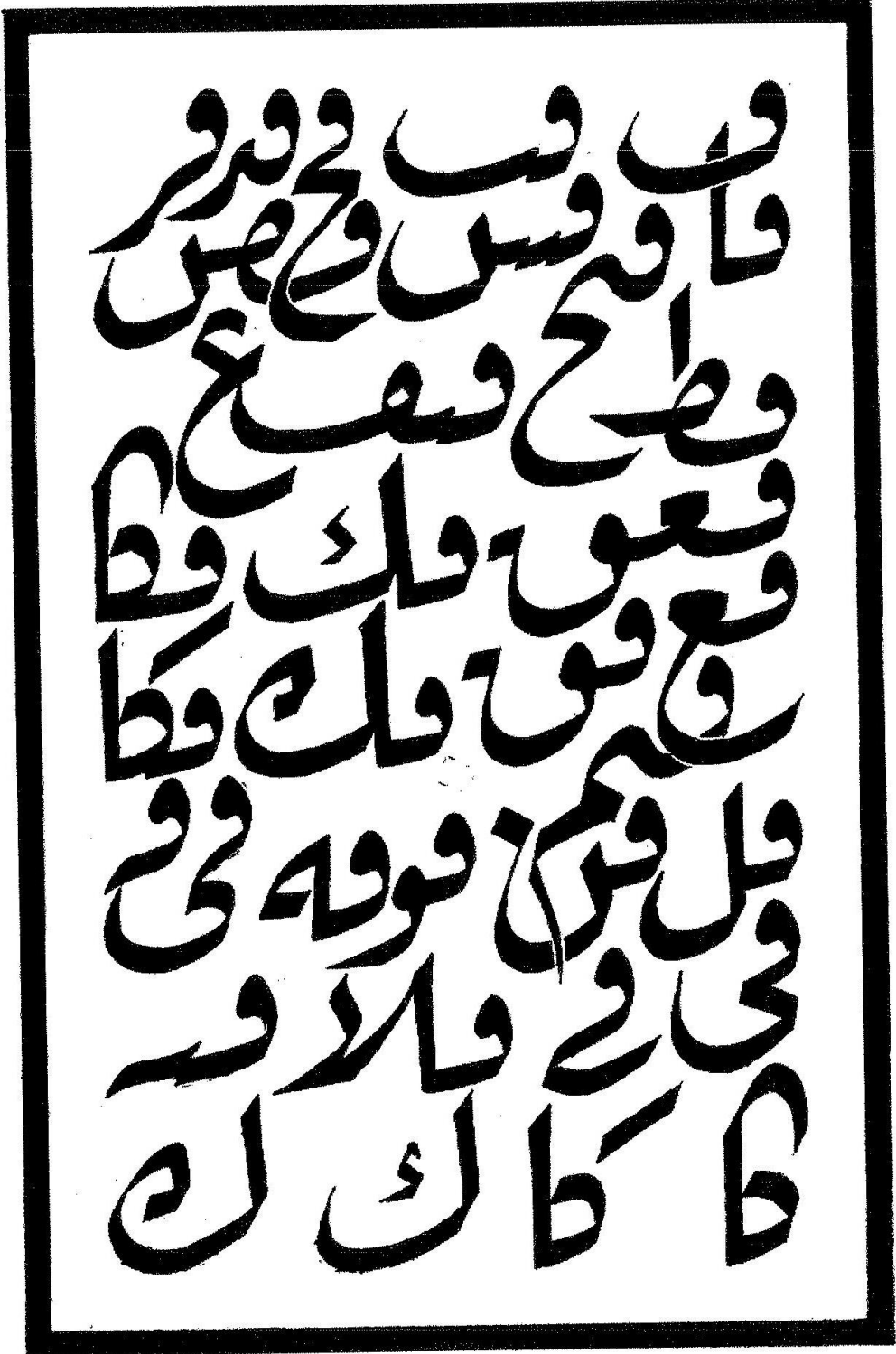
228:

İri rık'a meşk çalışması

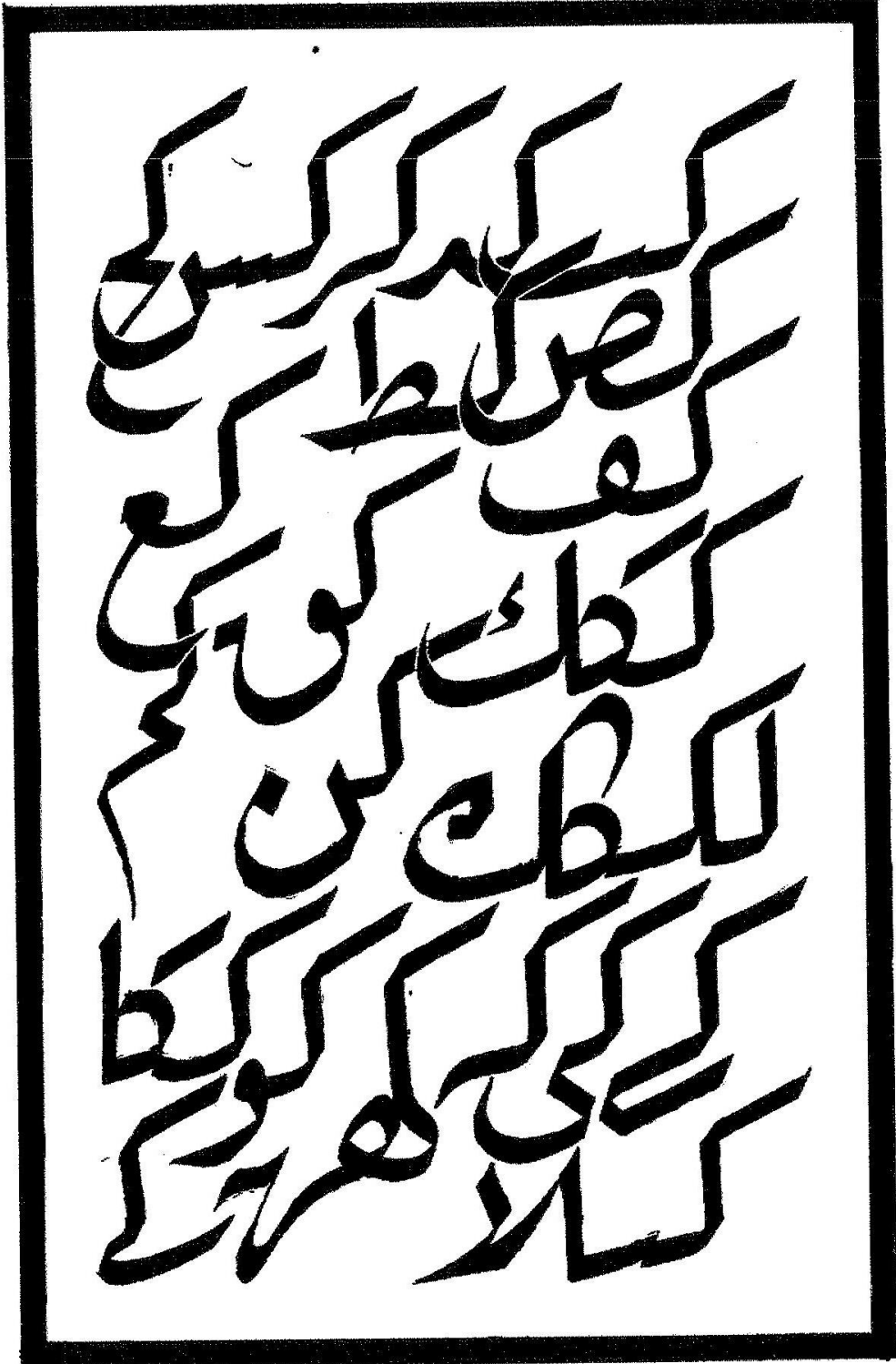
229:

İri rık'a meşk çalışması

230:

İri rık'a meşk çalışması

231:

İri rık'a meşk çalışması

232:

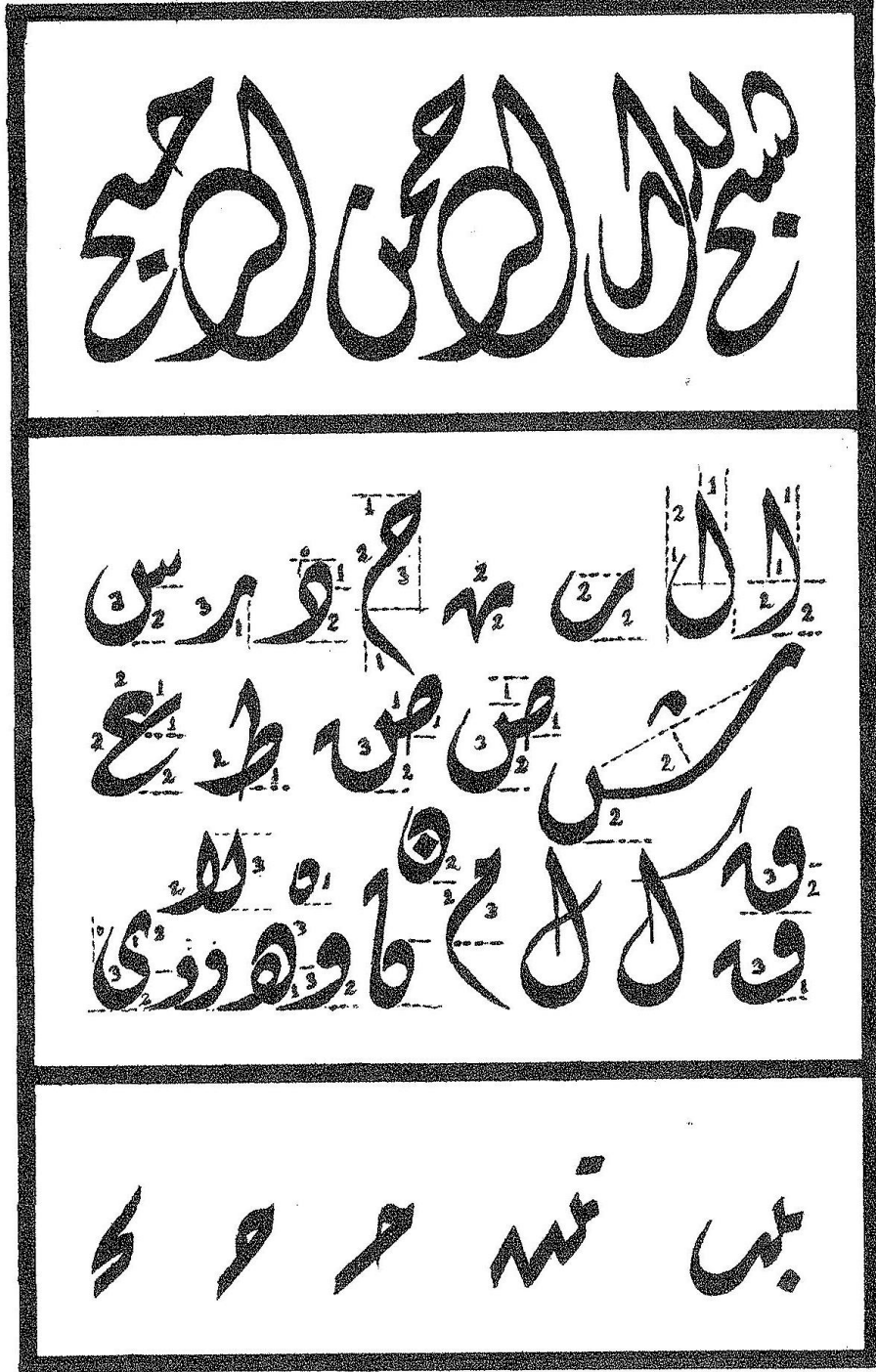
İri rık'a meşk çalışması

233:

İri rık'a meşk çalışması

1. 7. DİVAN

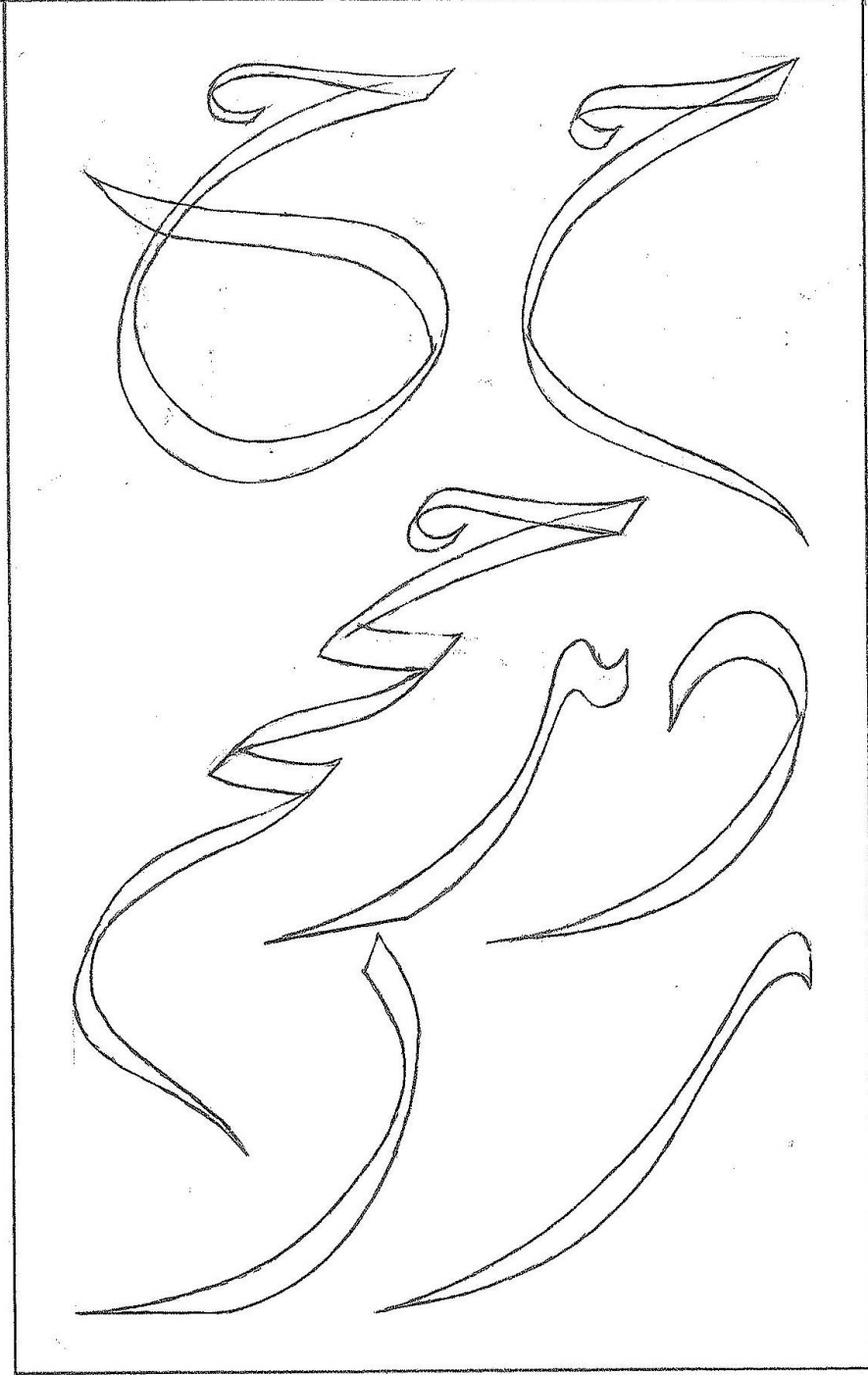
234: Divân kalemî

Nokta ölçüsüyle harflerin bünyelerinin talimi ile başta, ortada ve sonda yazılışlarını gösteren meşk çalışması

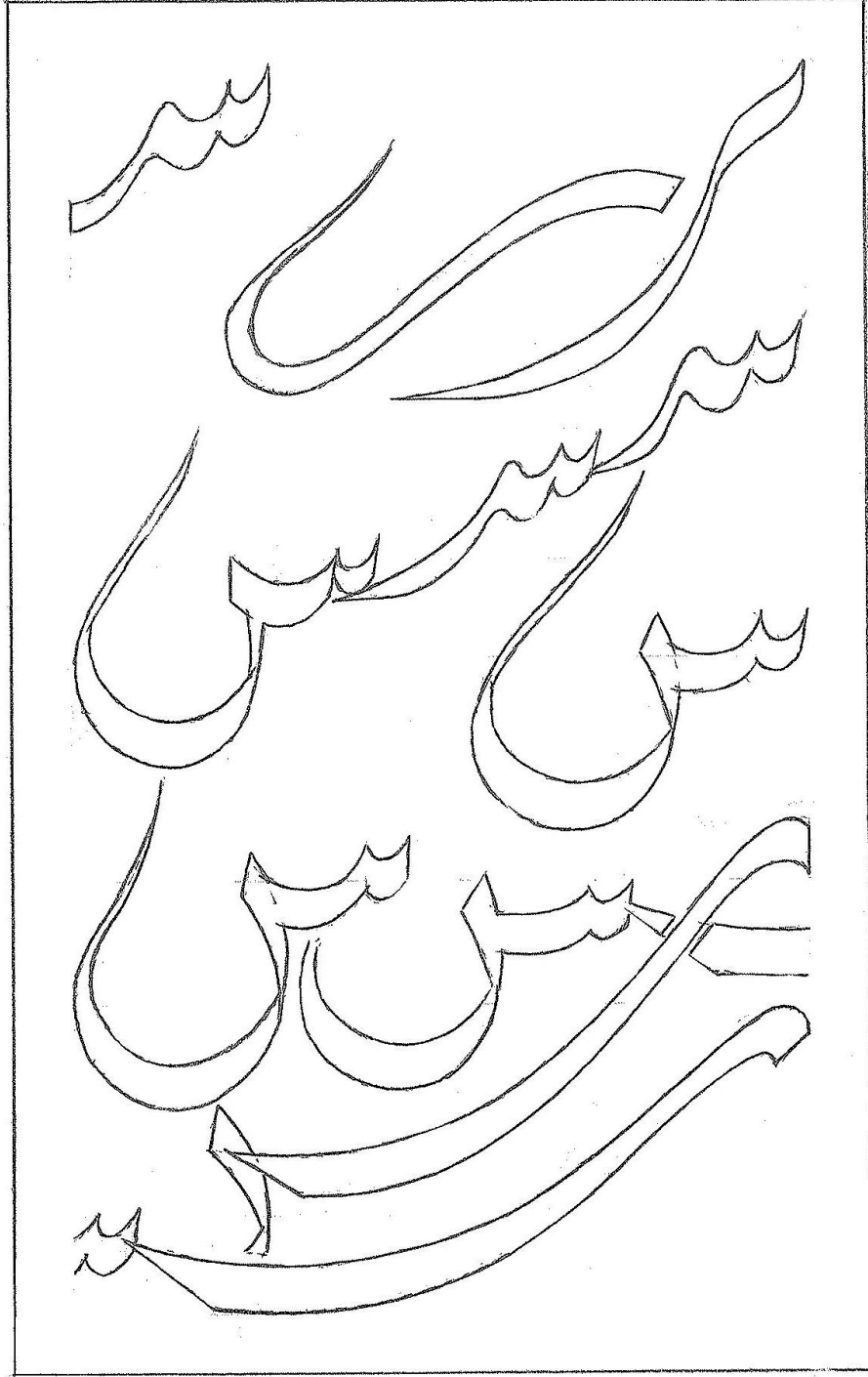
1. 7. 1. ÇİFT KALEM TEKNİĞİYLE CELİ DİVÂN HARFLERİ

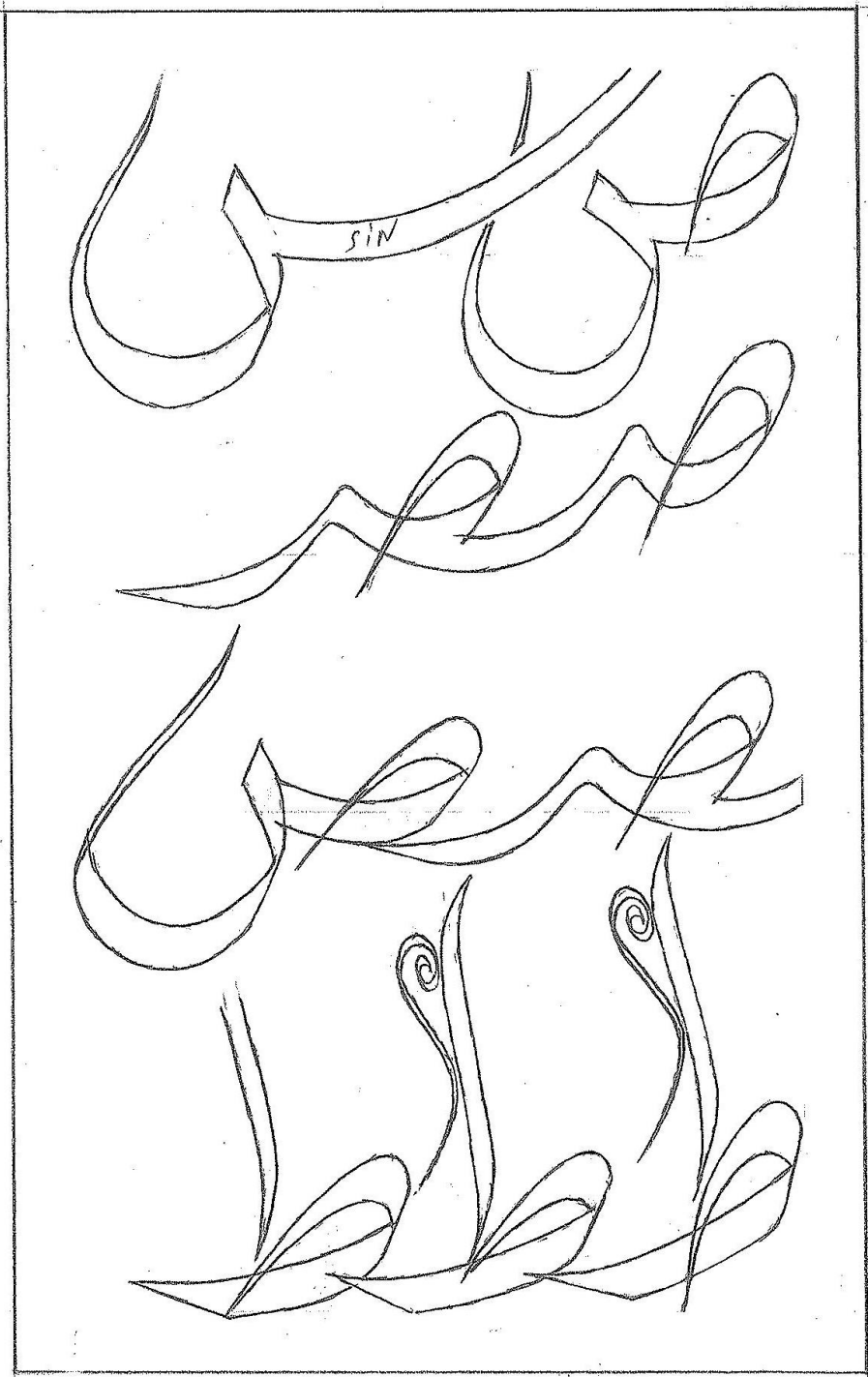
236: Celi divân
Çift kalem tekniğiyle “elif” ve “ba” harflerinin başta ortada ve sonda yazılış leri

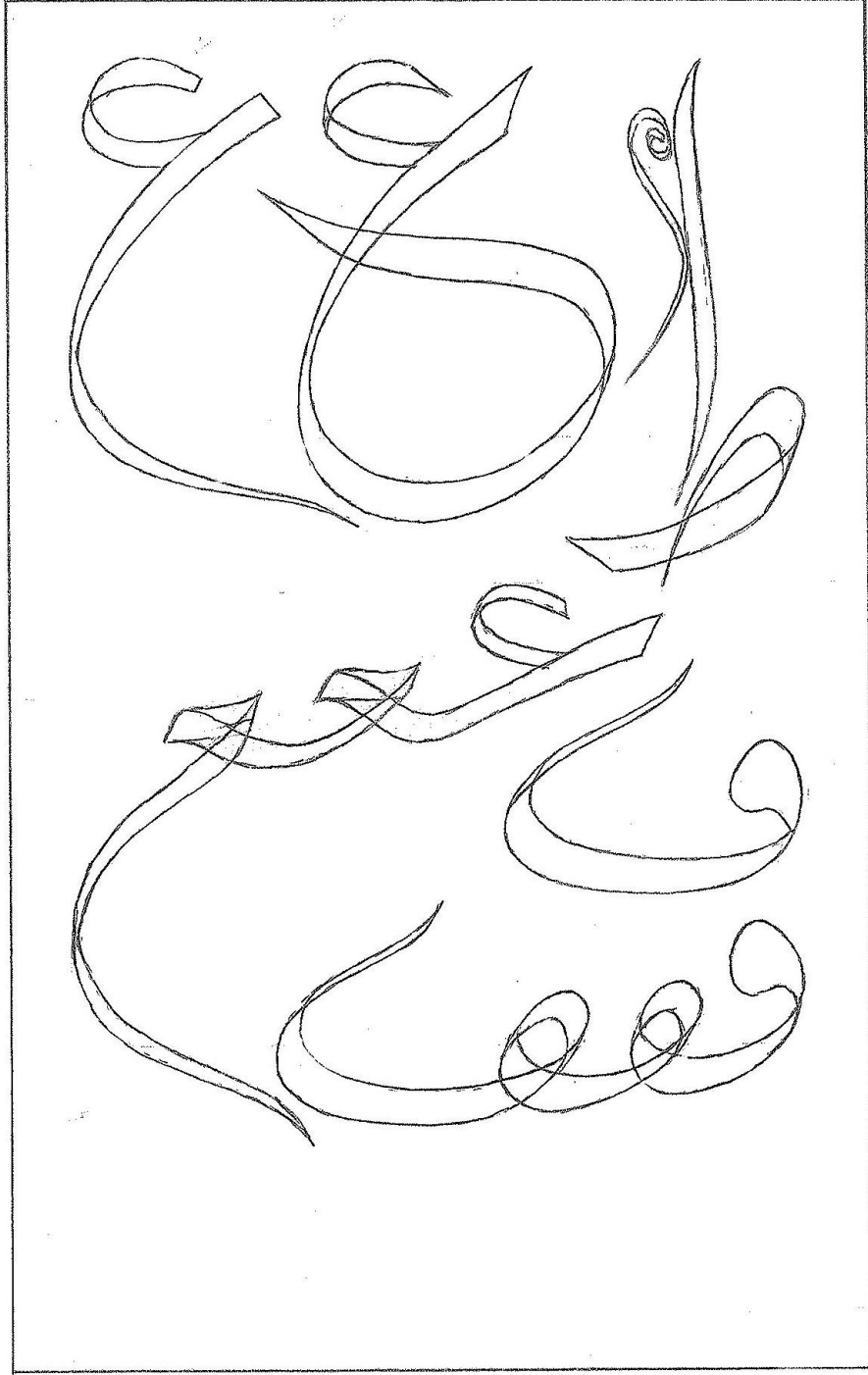
237: Celi divân çift kalem tekniği
“Ha” harfinin münferit ve küplü şekli ile başta, ortada ve sonda yazılışı,
“Dal” ve “ra” harfinin münferit ve mürsel olarak yazılışı

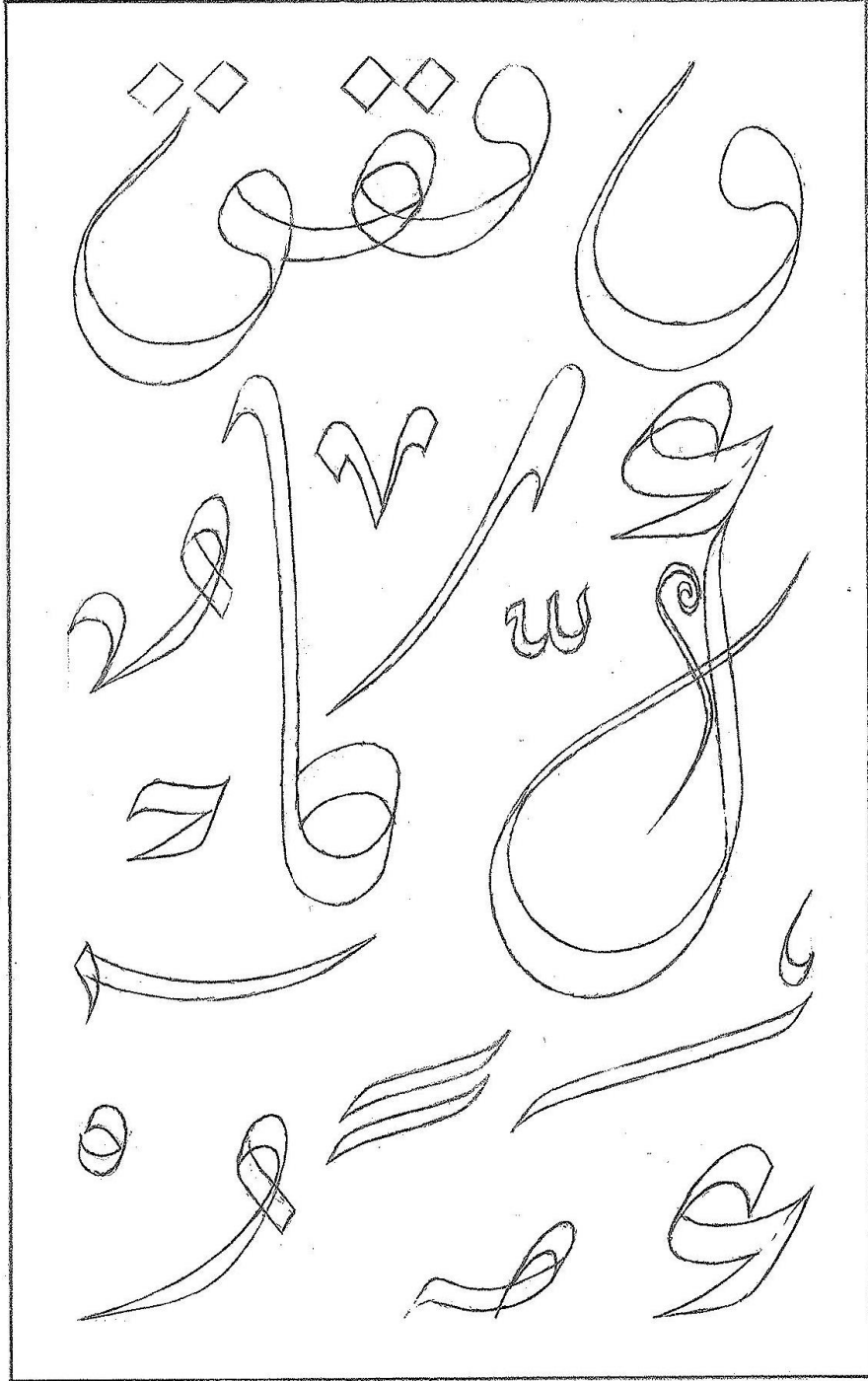
238: Celi divân çift kalem tekniği
“Ra” harfinin sonda yazılışı ile münferit çengelli “ra” yazılışı,
“Sin” harfinin başta, ortada ve sonda yazılışı ile “sin” harfinin keşideli ilintilenmiş şekli

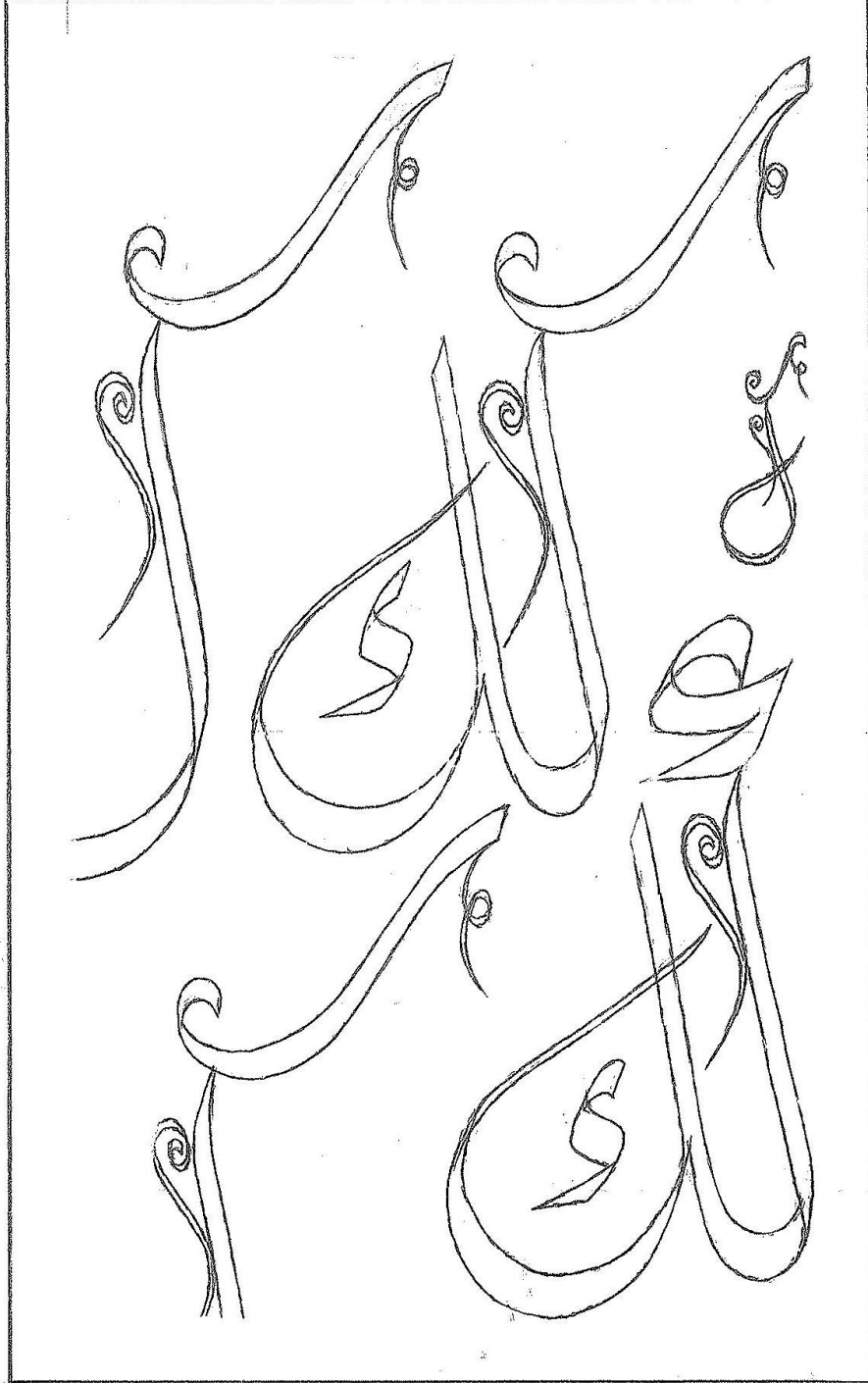
239: Celi divân çift kalem tekniği
“Sad” ve “ta” harfinin başta, ortada ve sonda yazılışı

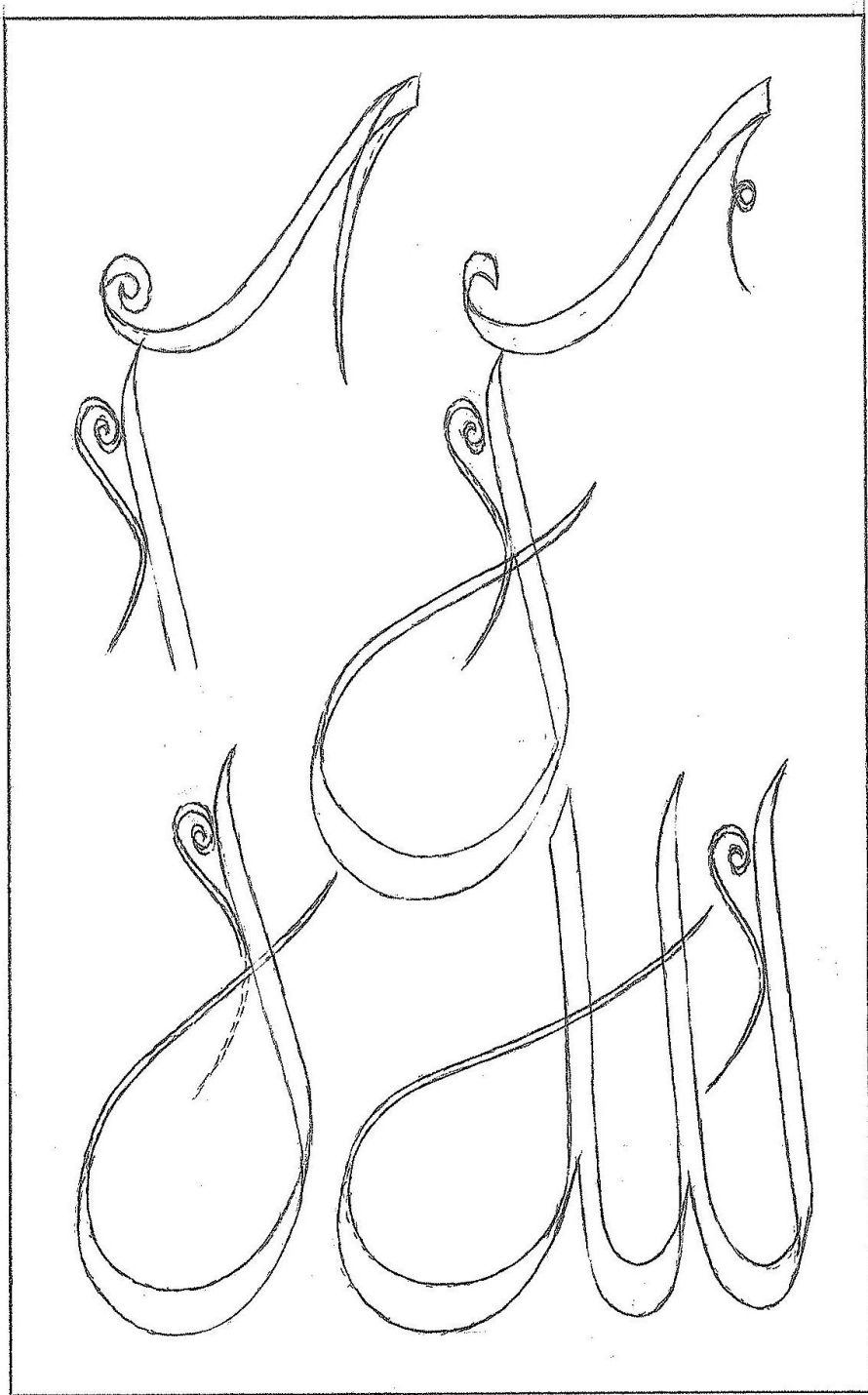
240: Celi divân çift kalem tekniği
“Ta” harfinin münferit, “ayn” harfinin münferit ve küplü şekli ile başta, ortada ve
sonda yazılışı, “fa” harfinin münferit yazılışı ile başta, ortada ve sonda yazılışı

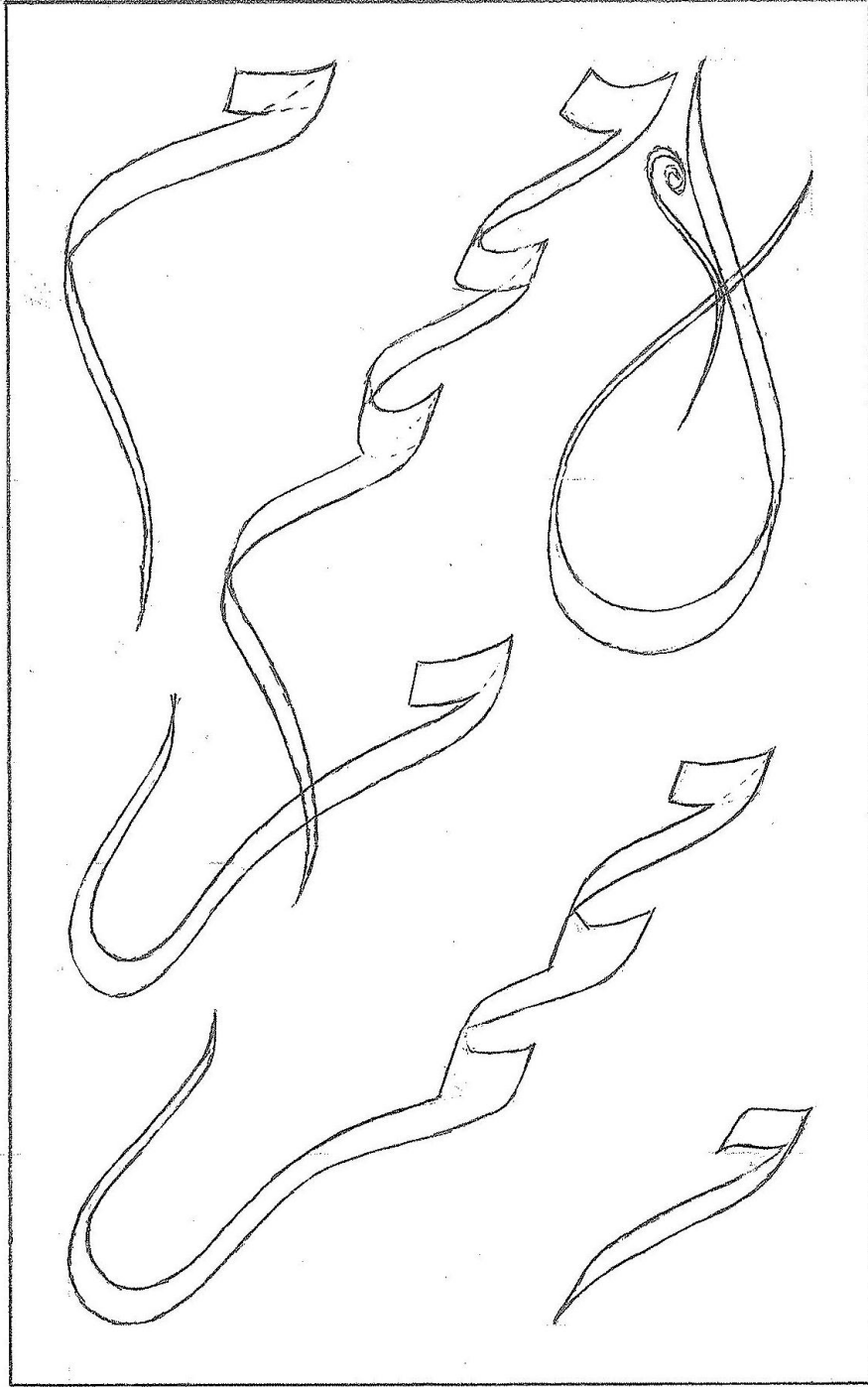
241: Celi divân çift kalem tekniği
“Kaf” harfinin münferit, başta, ortada ve sonda yazılışı ile
Bazı harekeleme ve işaretler

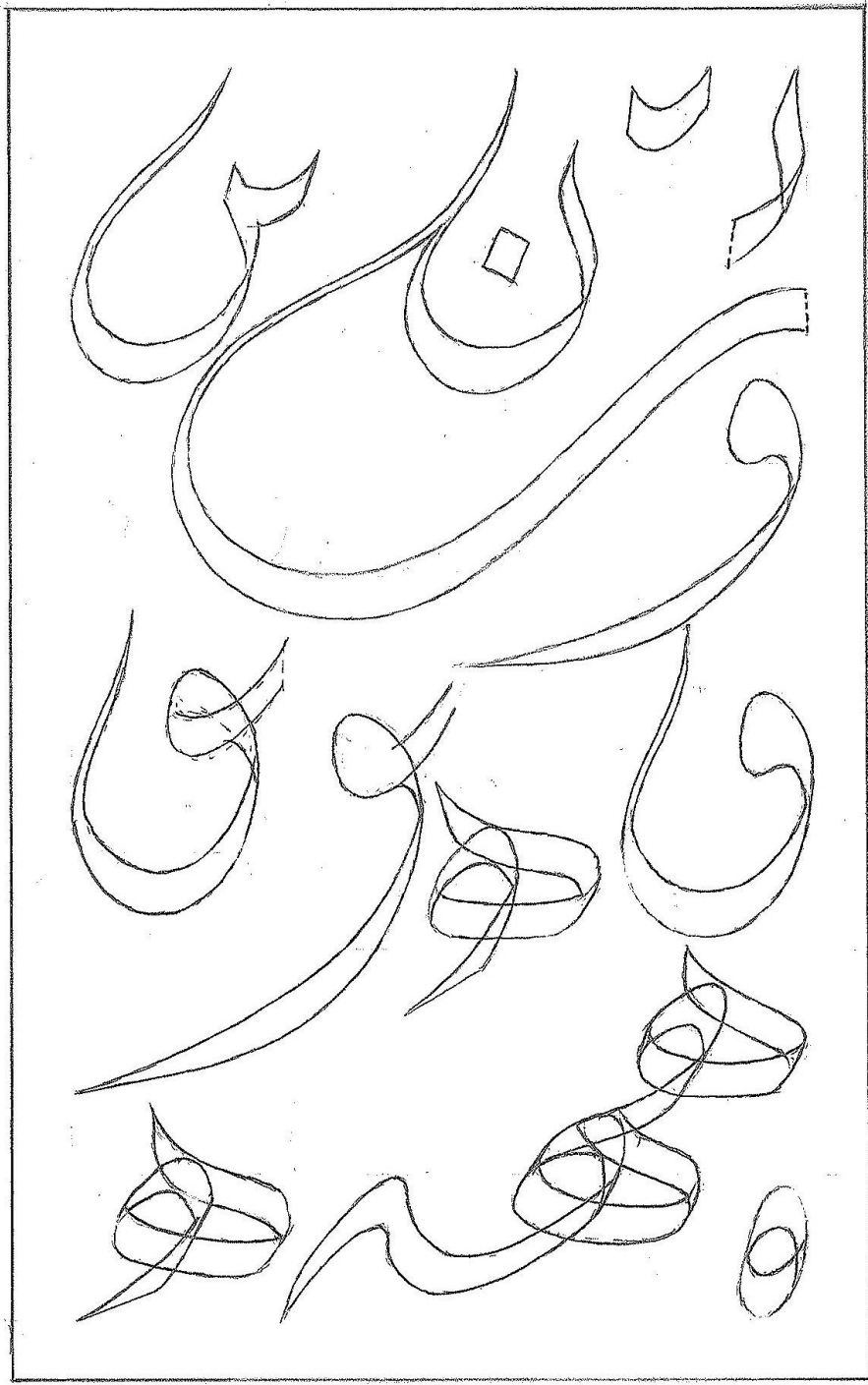
242: Celi divân çift kalem tekniği
“Kef” harfi, kef harfinin kolu, bacağı, hemzesi ve
zülfü (bacağa bağlanan kıvrımsı)

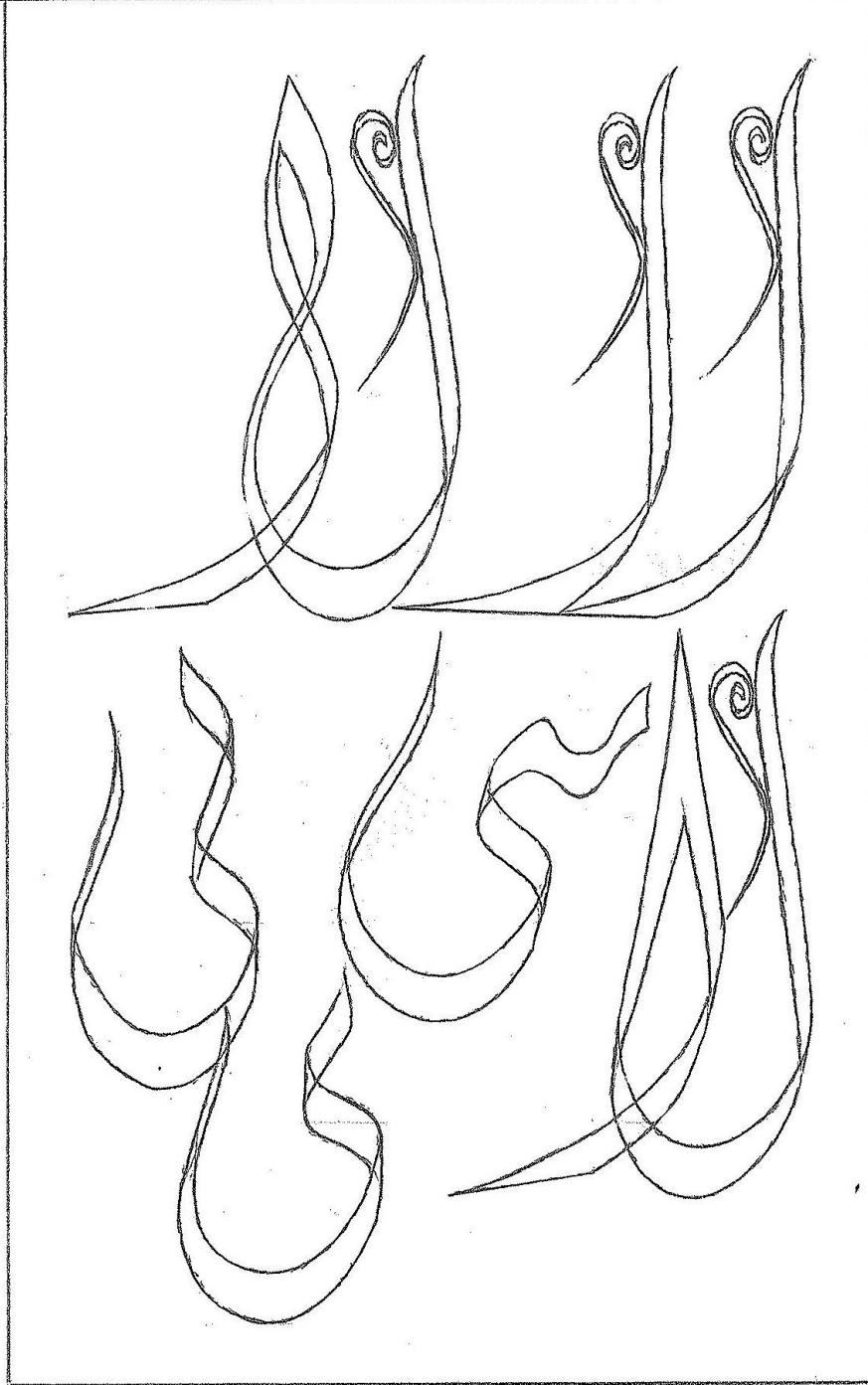
243: Celi divân çift kalem tekniği
Münferit kollu “lam” harfi başta, ortada ve sonda yazılışı

244: Celi divân çift kalem tekniği
Münferit kollu “lam” harfi ve “mim” harfinin başta, ortada ve sonda yazılışı ile
sonda çengelli mim harfinin yazılışı

245: Celi divân çift kalem tekniği
“Nûn” harfinin başı, münferit “nûn”, sonda nûn ve sonda keşideli nûn harfinin yazılışı,
“Vav” ve “he” harfinin yazılışı

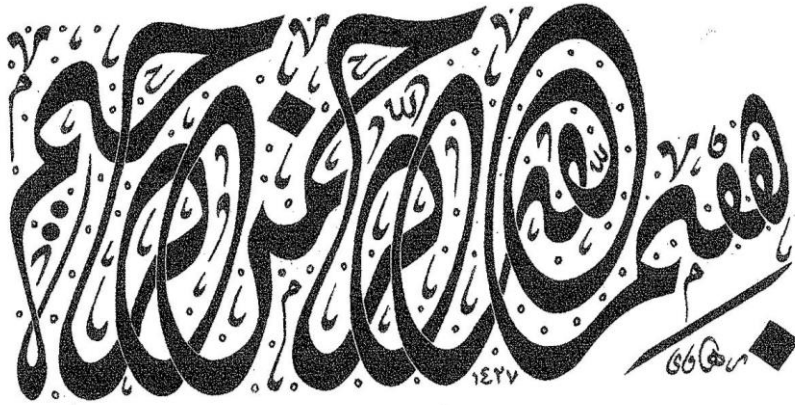

246: Celi divân çift kalem tekniği
“Elif”, “lam” harfleri ile “ya” harfinin münferit ve sonda yazılışı

1. 7. 2. DİVÂN KALEM ÖRNEKLERİ

247: Celi divân hattıyla “Besmele”

248: Celi divân hattıyla “Besmele”
(Harfler birbirine zincirleme olarak bağlantılı)
Yazılış tarihi: 1427/2006

249: Hadîs-i Şerîf
“men tevada’a refaallah ve men tekebbera da’allah”
(Resulullah buyurdu ki; Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir,
kim de kibirlenirse Allah onu alçaltır)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1417/1996

250: Besmele - Bakara sûresi, âyet: 185
“Şehr-ü Ramazanü'l-lezi ünzile fihi'l-Kur'an”
(Biz Kur'an'ı Ramazan ayında indirdik)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1417/1996

251: Nisa sûresi, âyet: 78
“Eyne ma tekünü yüdrikkümü'l-mevt”
(Yüce Allah buyurdu ki; nerede olursanız ölüm size ulaşır”
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1424/2003

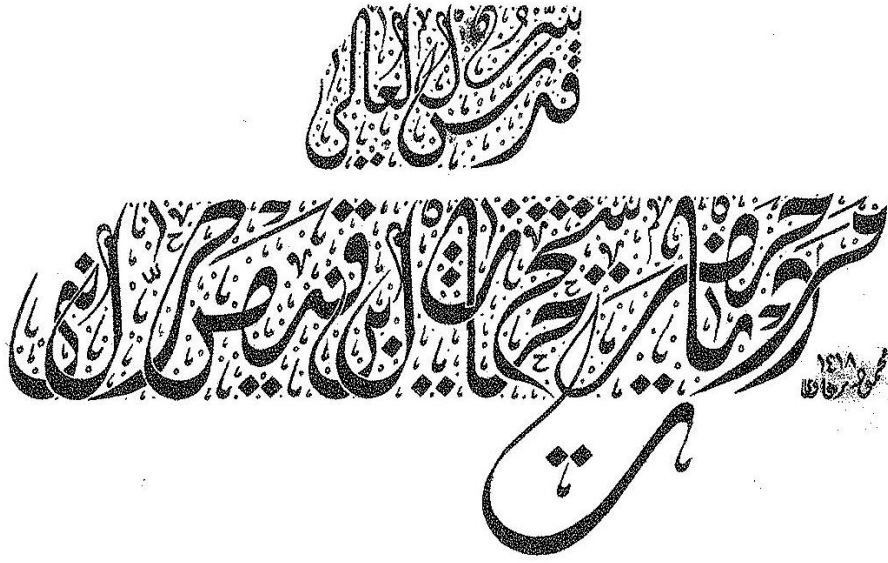
252: Ra'd sûresi, âyet: 11
“İnnellahe la yuğayyirü ma bi kavmin hatta yuğeyyirü ma bi enfüsihim”
(Bir millet kendini değiştirmedikçe Allah o milleti değiştirmez)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1424/2003

253: Fâtiha sûresi, âyet: 5
“İyyake ne’büdü ve iyyake neste’in”
(Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1430/2008

254: Al-i İmran sûresi, âyet: 132
“ve etiullahe verrasule lealleküm türhamun”
(Allah’a ve Resulüne itaat edin, umulur ki merhamete erersiniz)
Yazı türü: Büyük yazı celi divân, en altta aynı yazı rık’a
Yazılış tarihi: 1430/2008

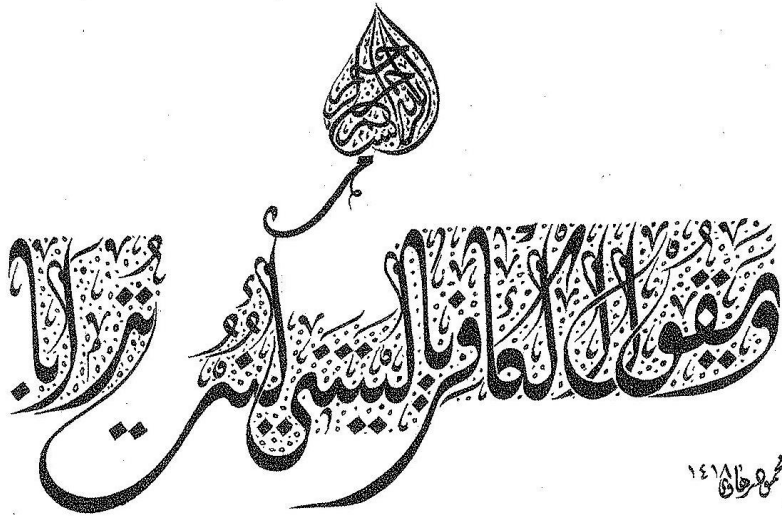

255:

“Meded ya hazreti şeyh Hayat ibn Kays Harrani-Kuddise sirrühü’l ali”

Yazı türü: Celi divân

Yazılış tarihi: 1418/1997

256: Nebe sûresi, âyet: 40

“ve yekulü’l kâfiru ya leyteni küntü türâbâ”
(ve kâfirler keşke toprak olsaydık derler)

Yazı türü: Celi divân

Yazılış tarihi: 1418/1997

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَارَكْنَا فِيهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَارَكْنَا فِيهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

257: Asr sûresi
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1418/1997

حَدِيثِ شَرِيفٍ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

258: Hadîs-i Şerîf
“İnnellahe Teâlâ Sâniûn külli saniin ve san’atehü”
(Şüphesiz ki Allah, bütün sanatçıların ve onların eserlerinin de sanatçısıdır)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1418/1997

259: Hadîs-i Şerîf

“kale rasulullahi sallallahu aleyhi vesellem:

El müslimü men selime'l müslimune min lisanihi ve yedihi”

(Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki; Müslüman o kimsedir ki,
diğer Müslümanlar onun elinden ve dilinden selamettedir)

Yazı türü: Celi divân

Yazılış tarihi: 1417/1996

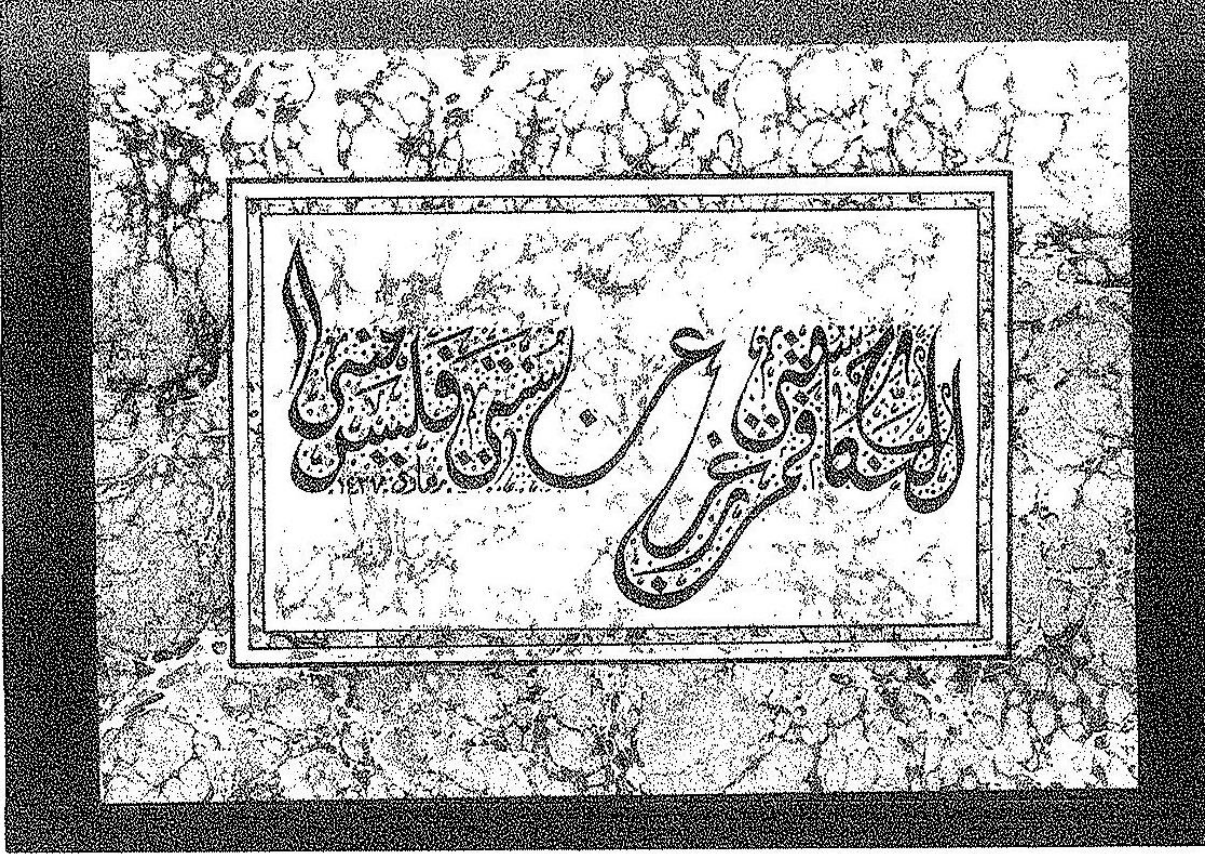
260: Enfâl sûresi, âyet: 73

“vellezine keferü ba'dühüm evliyaü ba'd”

(Kâfirler birbirlerinin dostudurlar)

Yazı türü: Celi divân

Yazılış tarihi: 1429/2008

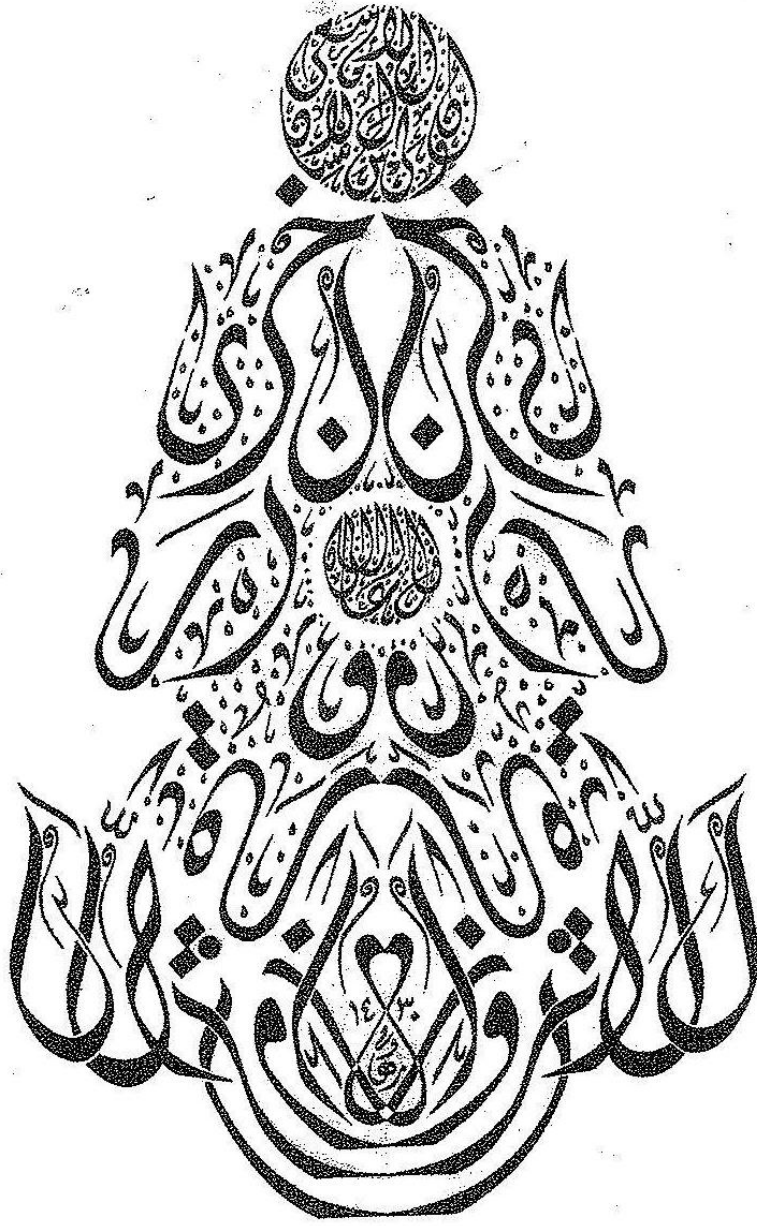
261: Hadîs-i Şerîf (Matbu ebrû üzerine yazılmış)
“En-nikâhü sünnetî fe men raġibe an sünnetî feleyse minnî”
(Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1427/2006

وَاللَّهُ يَسِّرُ
وَاللَّهُ يَسِّرُ

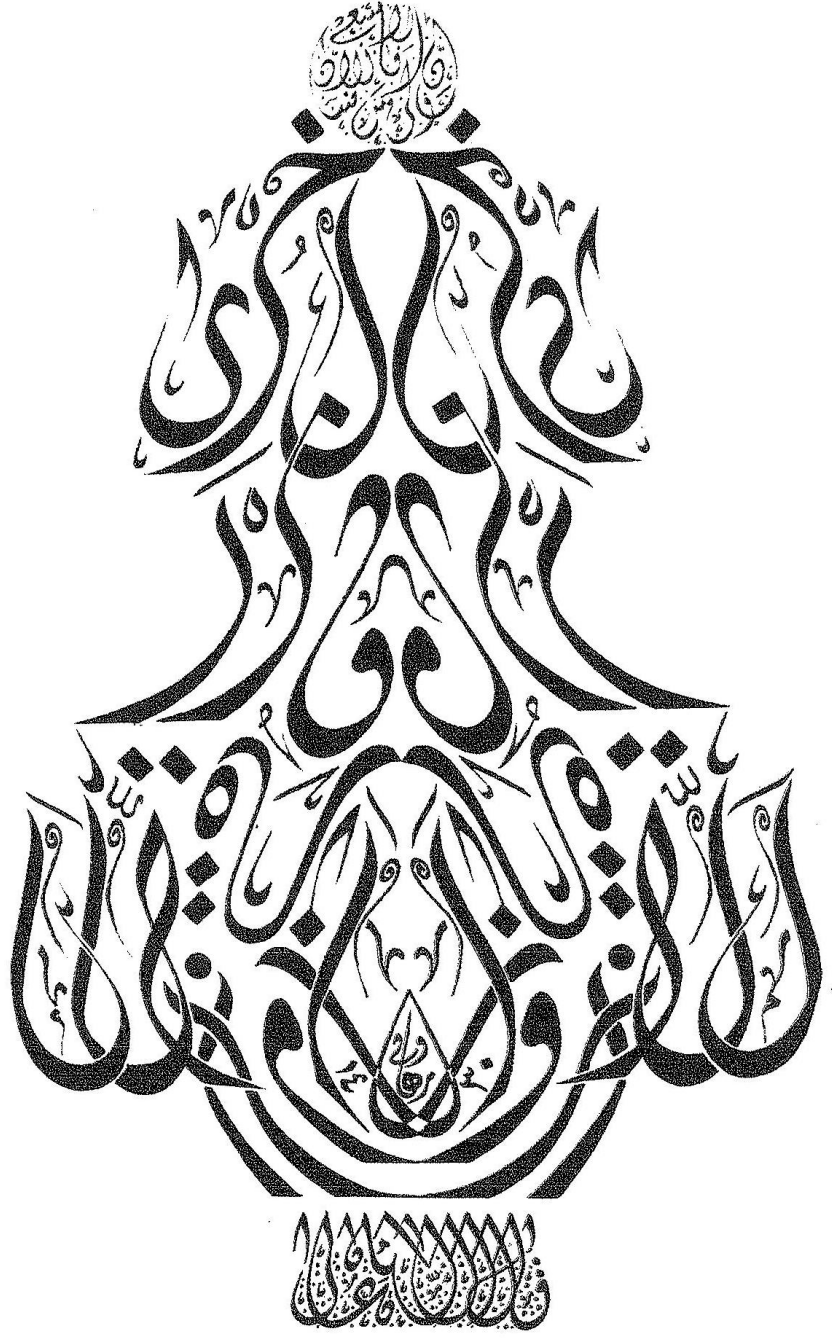
وَاللَّهُ يَسِّرُ
وَاللَّهُ يَسِّرُ

وَاللَّهُ يَسِّرُ
وَاللَّهُ يَسِّرُ

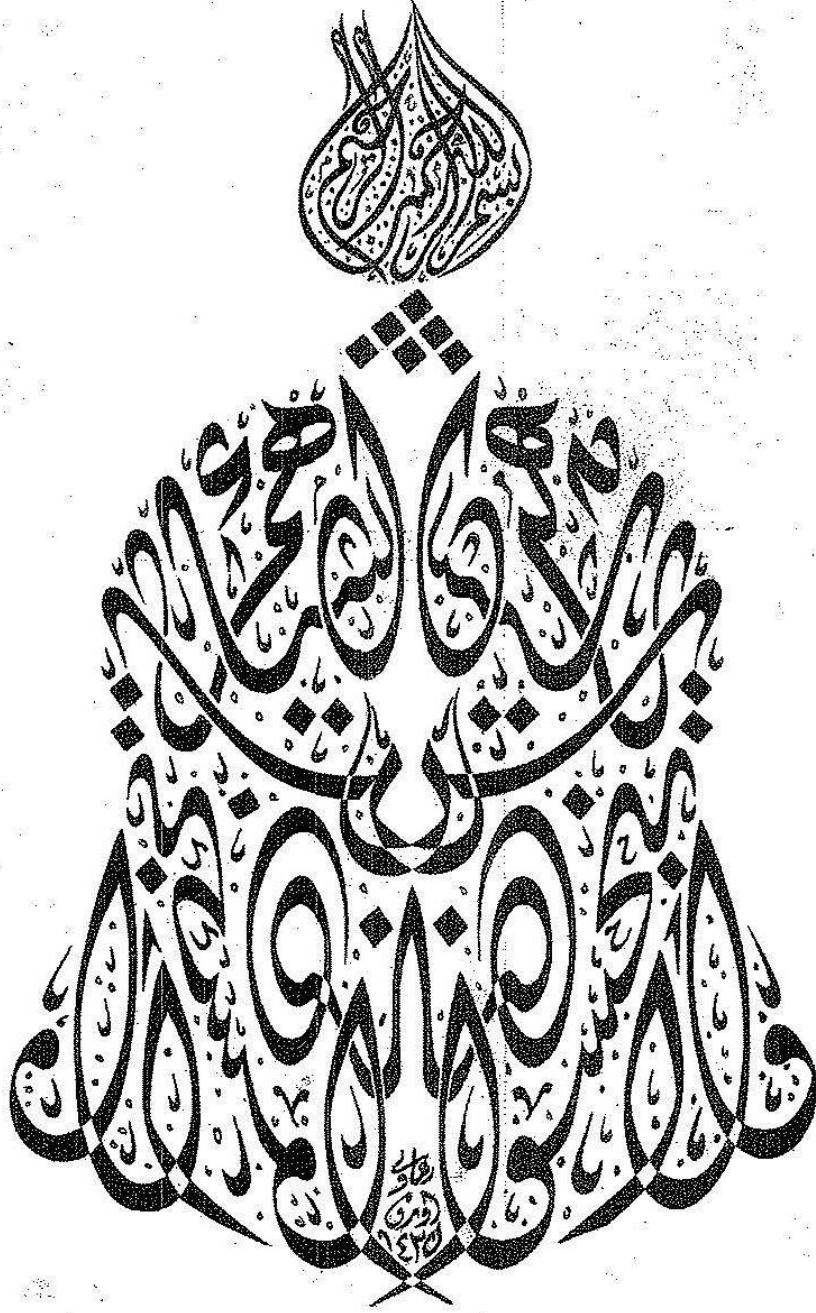
262: Hadîs-i Şerîf
“Yessirü ve lâ tüassirü ve beşşirü ve lâ tüneffirü”
(Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiniz nefret ettirmeyiniz)
Yazı türü: Celi divân
Yazılış tarihi: 1417/1996

263: İsrâ sûresi, âyet: 15
“Velâ teziru vaziretün vizra uhra”
(Hiç kimse başkasının günahından sorumlu tutulmaz)
Yazı türü: Mūsenna Celi divân
Yazılış tarihi: 1430/2008

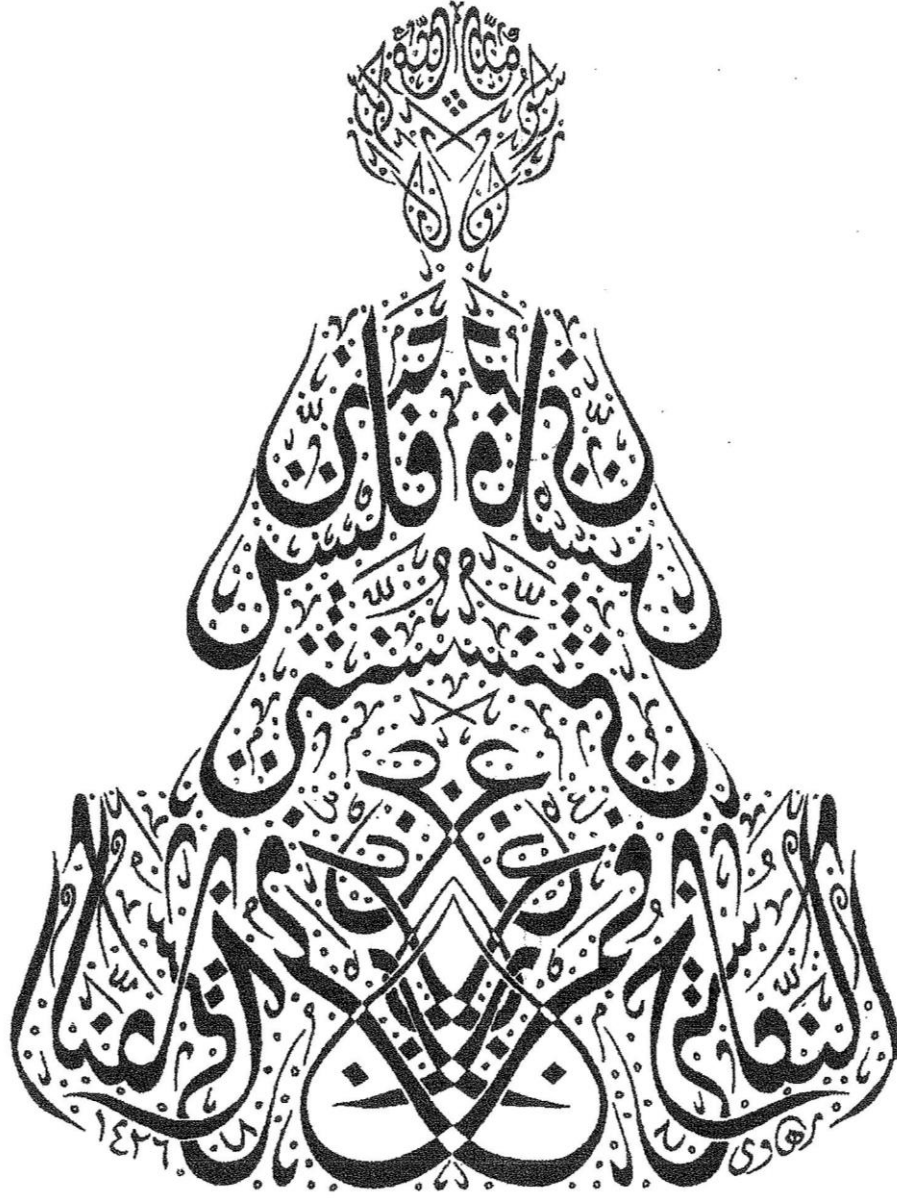
264: İsrâ sûresi, âyet: 15
“Velâ teziru vaziretün vizra uhra”
(Hiç kimse başkasının günahından sorumlu tutulmaz)
Yazı türü: Müsenna Celi divân
Yazılış tarihi: 1430/2008

265: Hûd sûresi, âyet: 85
“Besmele-Ve lâ tebhassünnaşe eşyaehüm”
(İnsanların hakkını vermemezlik etmeyin)
Yazı türü: Müsenna Celi divân
Yazılış tarihi: 1425/2004

266: “Besmele- Maşâallahu kâne”
(Allah’ın dilediği olur)
Yazı türü: Müsenna Celi divân
Yazılış tarihi: 1424/2003

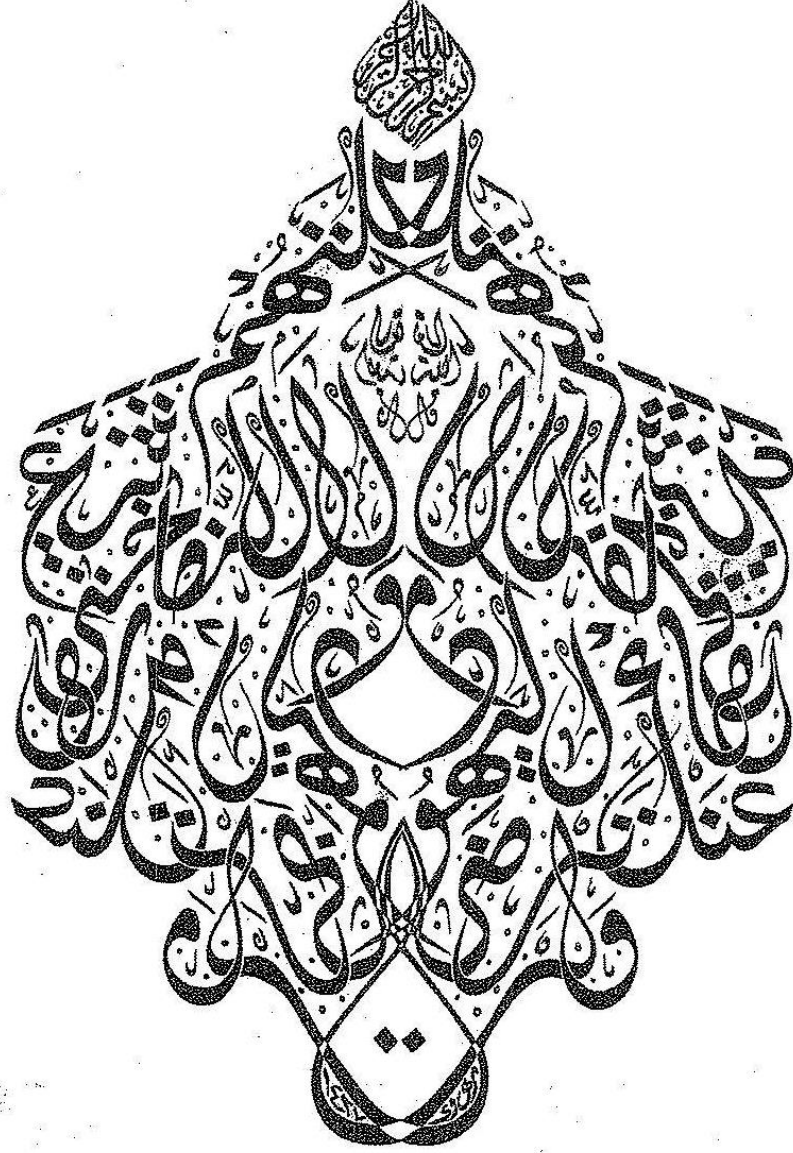
267: Hadîs-i Şerîf

“En-nikâhü sünnetî fe men rağibe an sünnetî feleyse minnî”

(Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirse benden değildir)

Yazı türü: Müsenna Celi divân

Yazılış tarihi: 1426/2005

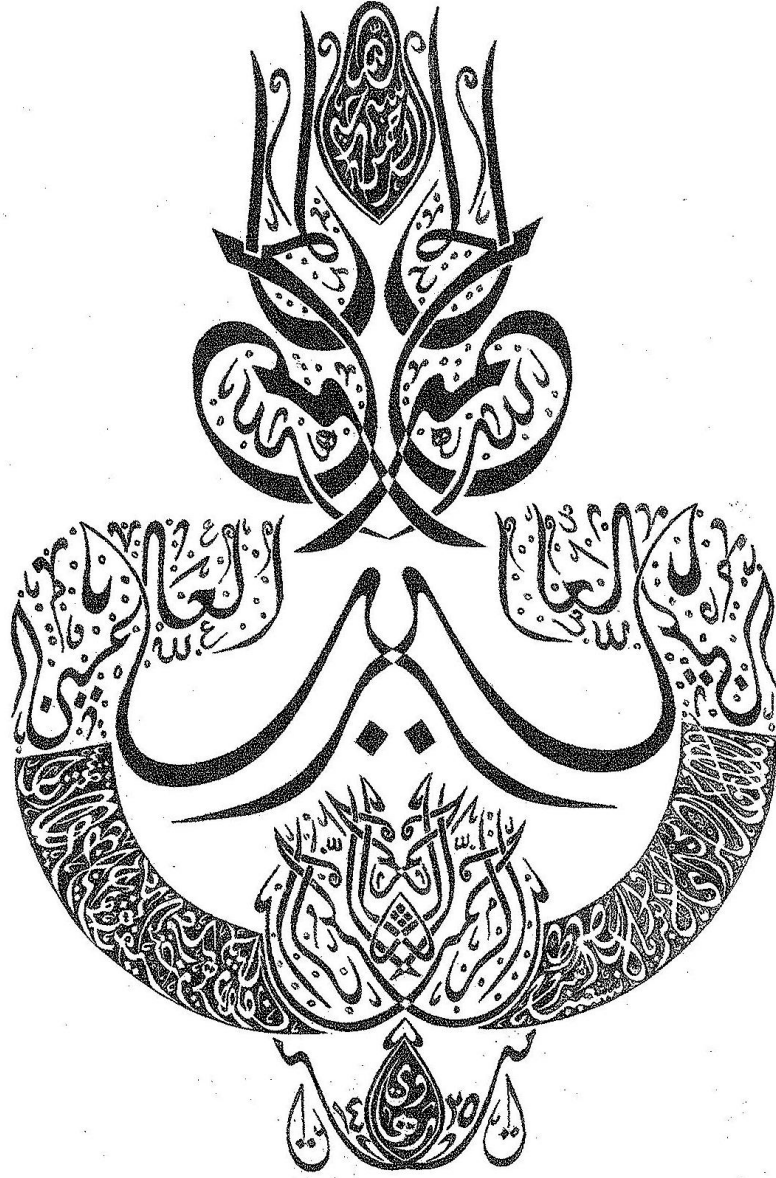

268: Bakara sûresi, âyet: 120

“Ve len terda anke’l-yehude ve len nesara hatta tettebia milletehüm”
(Yahudi ve Hristiyanlara tabi olmadıkça onları memnun edemezsiniz)

Yazı türü: Müsenna Celi divân

Yazılış tarihi: 1427/2006

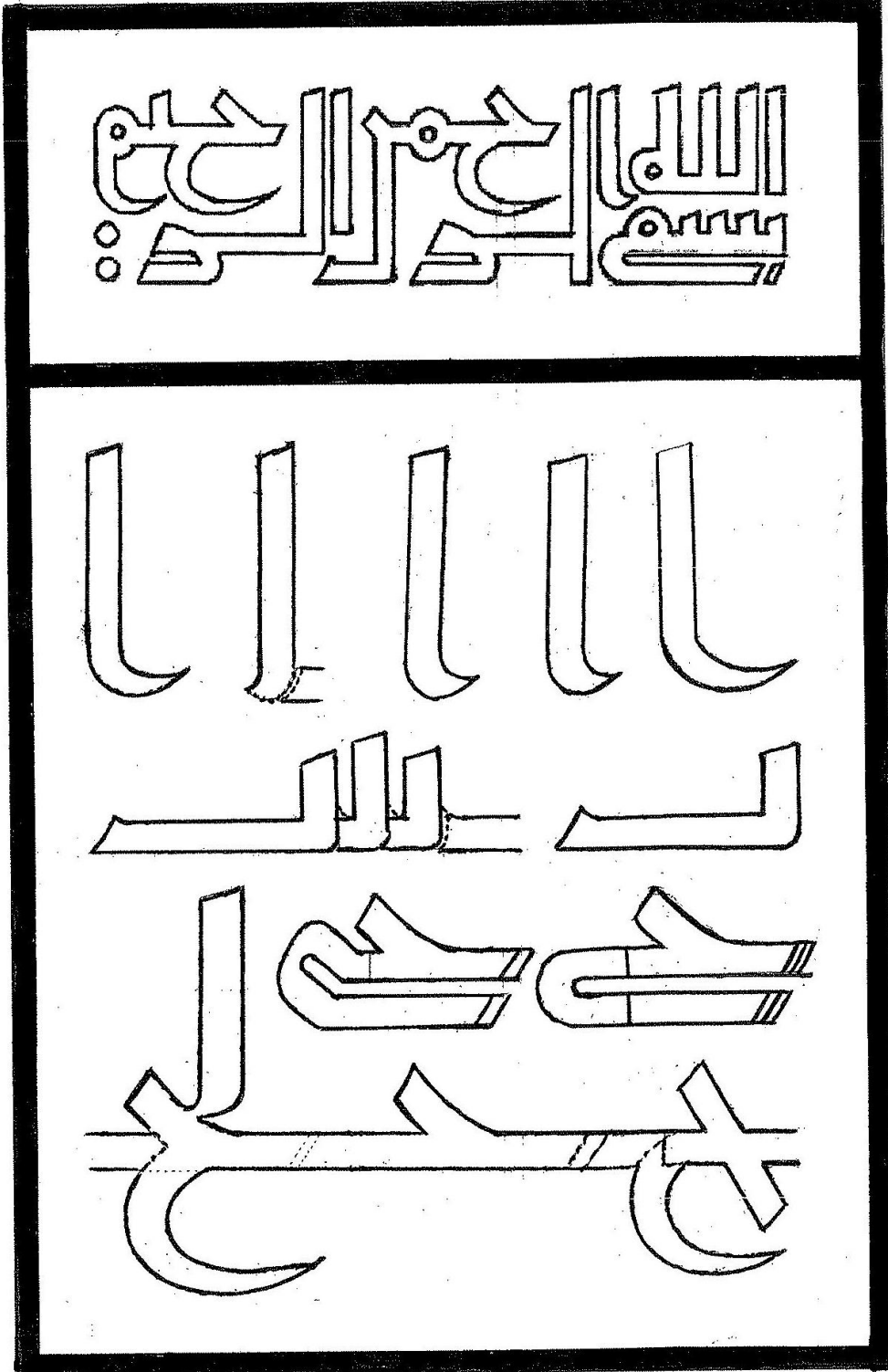
269: Fâtiha sūresi

Besmele (Muhata),

Elhamdülillahi Rabbi'l âlemin er-Rahmani'r Rahim (Müsenna Celi divân),
Maliki yevmiddin iyyâke ne'büdü ve iyyâke neste'in, ihdine's sirate'l müstekim (Muhata divân),
Sıratel'lezine en'ânte aleyhim ğayri'l mağdubi aleyhim vele'd-dallin (Muhata aynalı divân),
En altta âmin ve onun içerisinde ruhavi imzası ile tarih (divân).

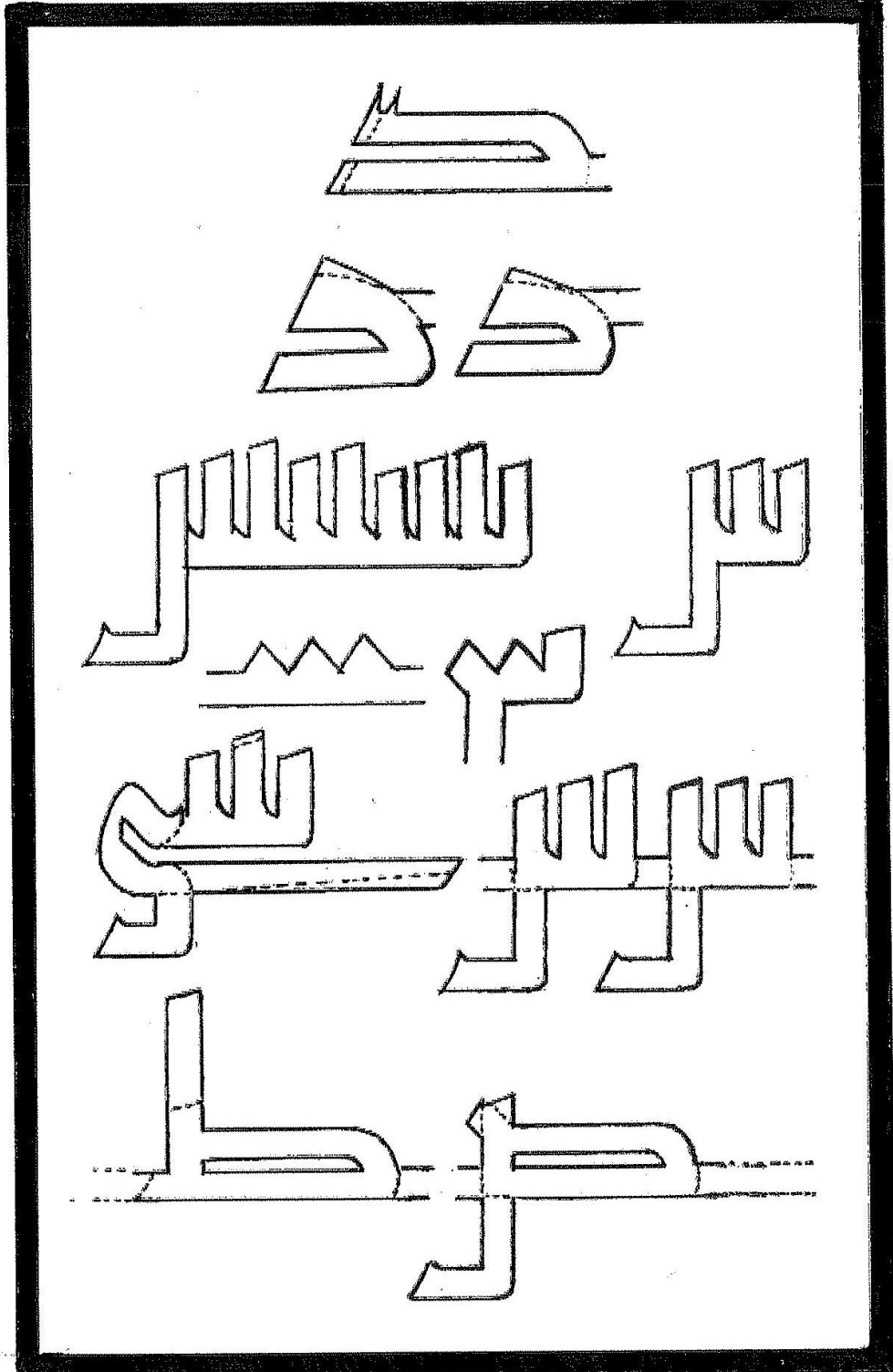
Yazılış tarihi: 1425/2004

1. 8. KÛFİ

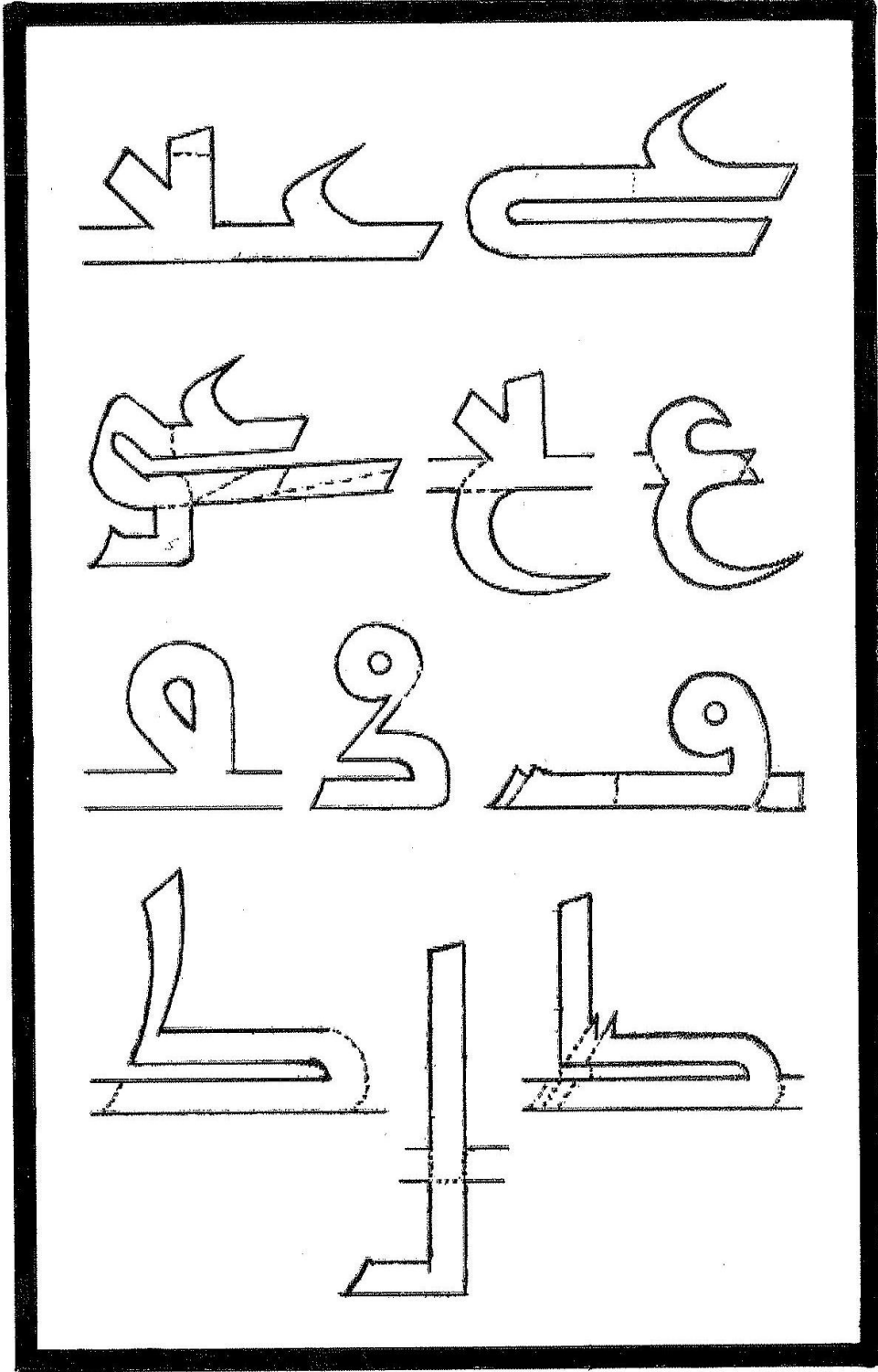

270:

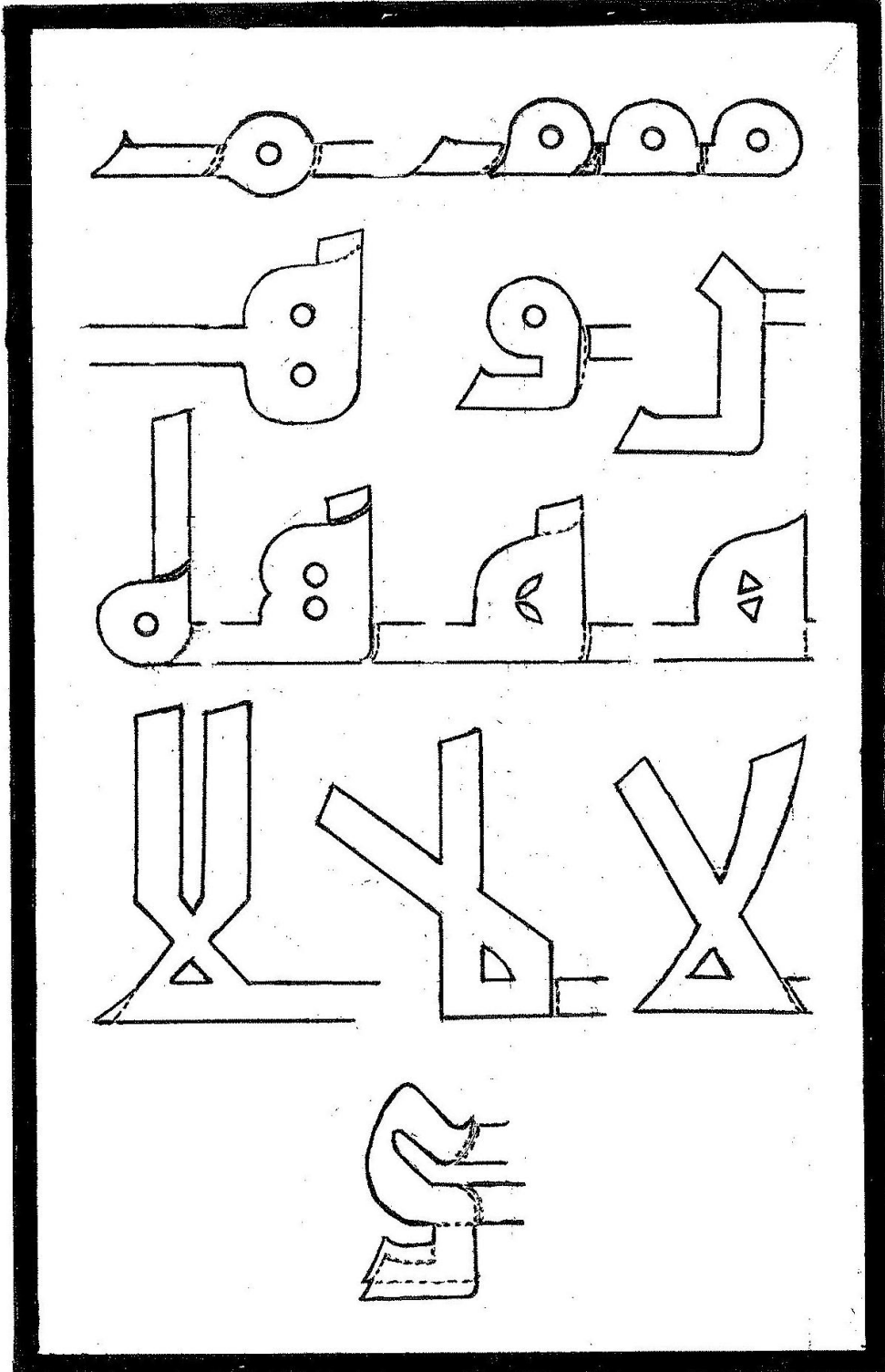
“Elif”, “ba”, “cim” ve “ha” harflerinin yazılması

271:
“Dal”, “ra”, “sin”, “sad” ve “ta” harflerinin yazılması

272:
“Ayn”, “fe”, “kaf”, “kef” ve “lam” harflerinin yazılması

273:
“Mim”, “nûn”, “vav”, “he”, “lâmelif” ve “ya” harflerinin yazılması

1. 8. 1. TEZYİNÎ KÛFİ

(Fâtımî)¹

274:

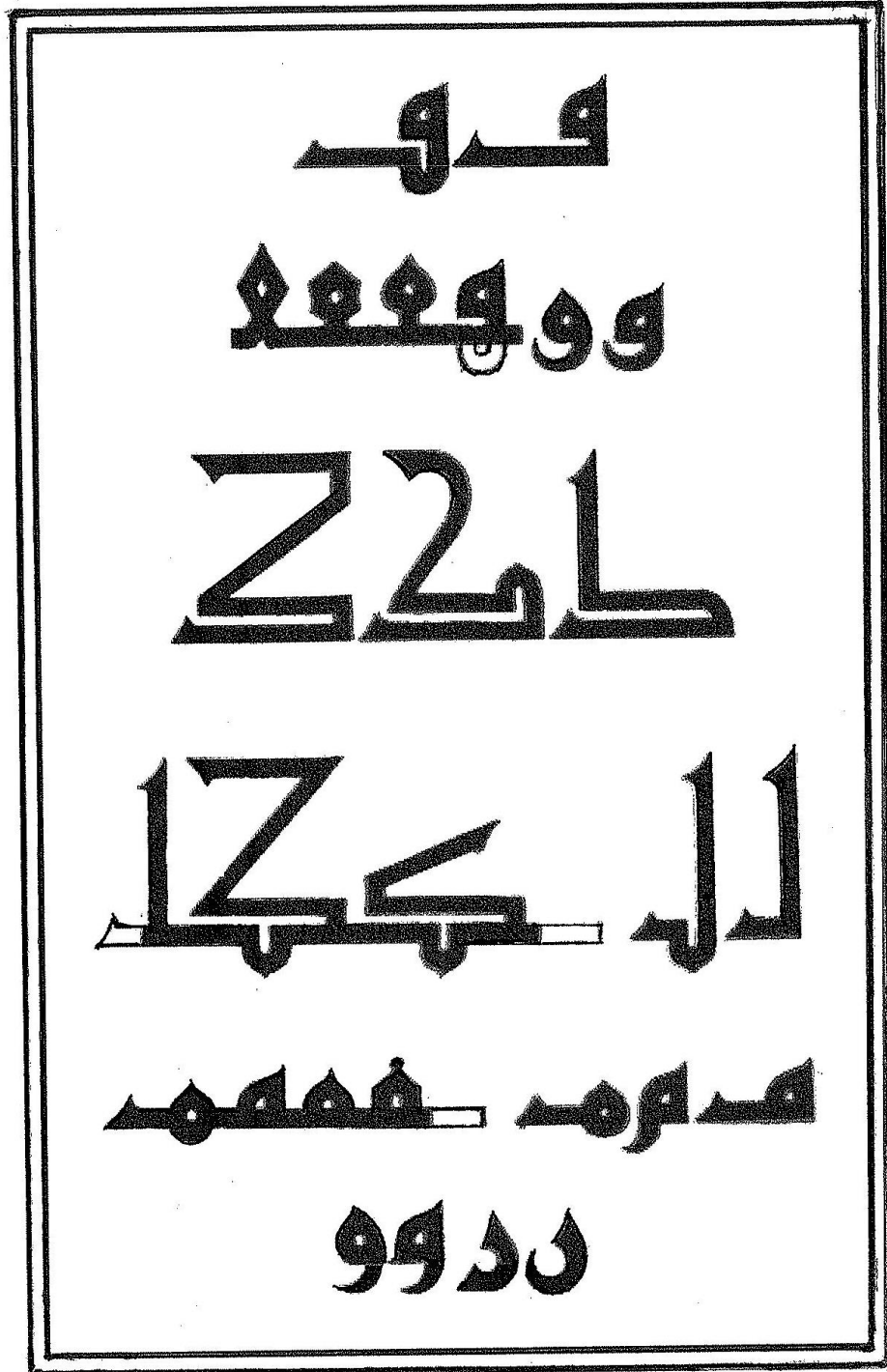
“Elif”, “ba”, “cim” ve “ha” harflerinin yazılması

¹ Fatimiler döneminde kullanımı yaygın olduğundan bu adla da anılmaktadır.

275:

“Dal”, “ra”, “sin”, “sad”, “ta”, “ayn” harfleriyle bazı harflerin birbirine bağlanması

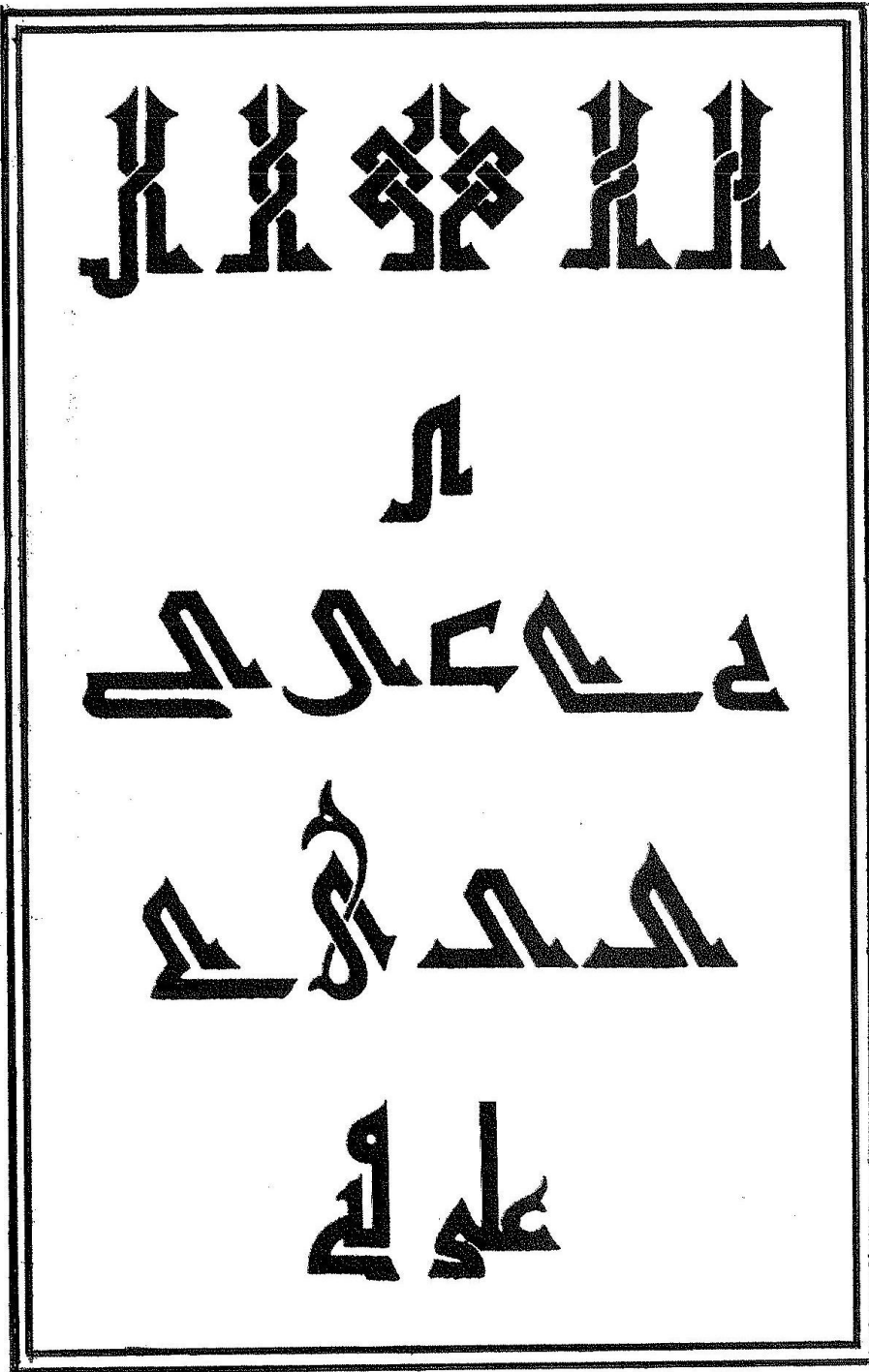
276:

“Fe”, “kaf”, “kef” ile “lam” ve “kef” harflerinin bitişik yazılması
“Mim” harfinin başta, ortada ve sonda yazılışı ile
“Nun” ve “vav” harflerinin yazılması

277:

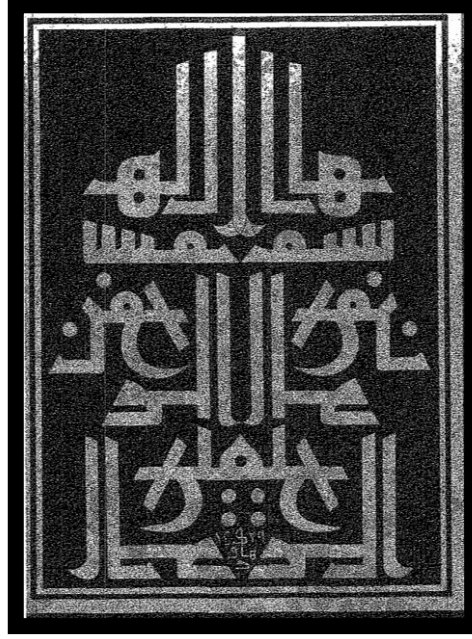
“He” ve “lâmelif” harfinin değişik yazılışları

278:

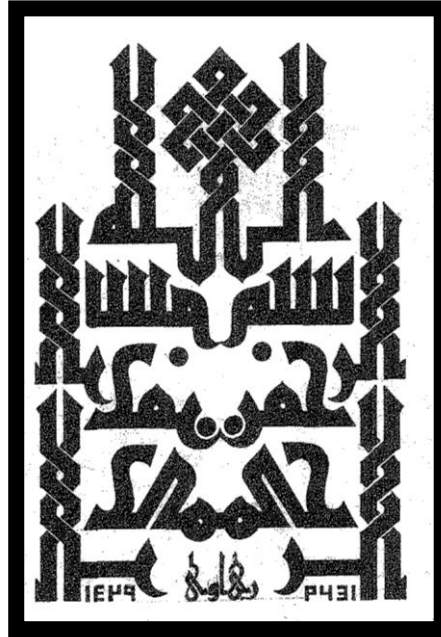
“Elif” harfinin “lam” harfine zincirlenerek yazılması,
“Ya” harfinin müstakil, başta, ortada ve sonda yazılışı ile
“Ya” harfinin “lam” ve “fa” harfine bitişik olarak yazılması

1. 8. 2. KÛFÎ KALEM ÖRNEKLERİ

279: Besmele

Yazı türü: Muhata müsenna kûfi
Yazılış tarihi: 1429/2008

280: Besmele

Yazı türü: Müsenna kûfi
Yazılış tarihi: 1429/2008

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

281:

“Eûzübillâhimineşşeytânirracîm, Bismillâhirrahmanirrahim”

Yazı türü: Kûfi

Yazılış tarihi: 1417/1996

أمركم بالسنن
التي

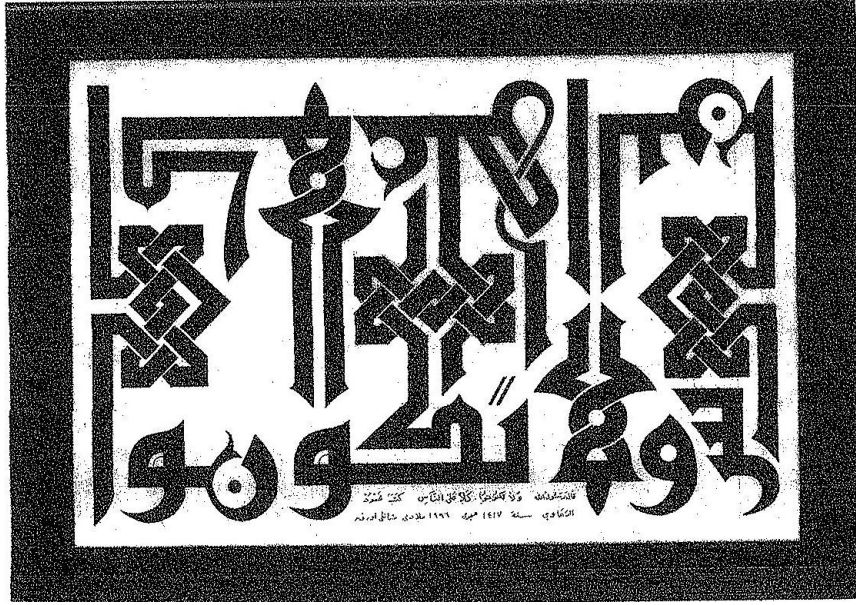
282: Hadîs-i Şerîf

“Hıyarüküm ehasinüküm ahlakan”

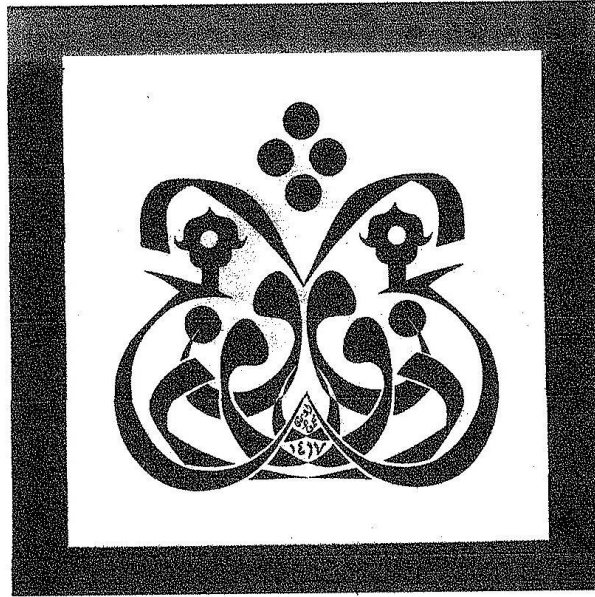
(Yazı içerisinde en altta rıka hattıyla tekrarı vardır)

Yazı türü: Tezyinî kûfi

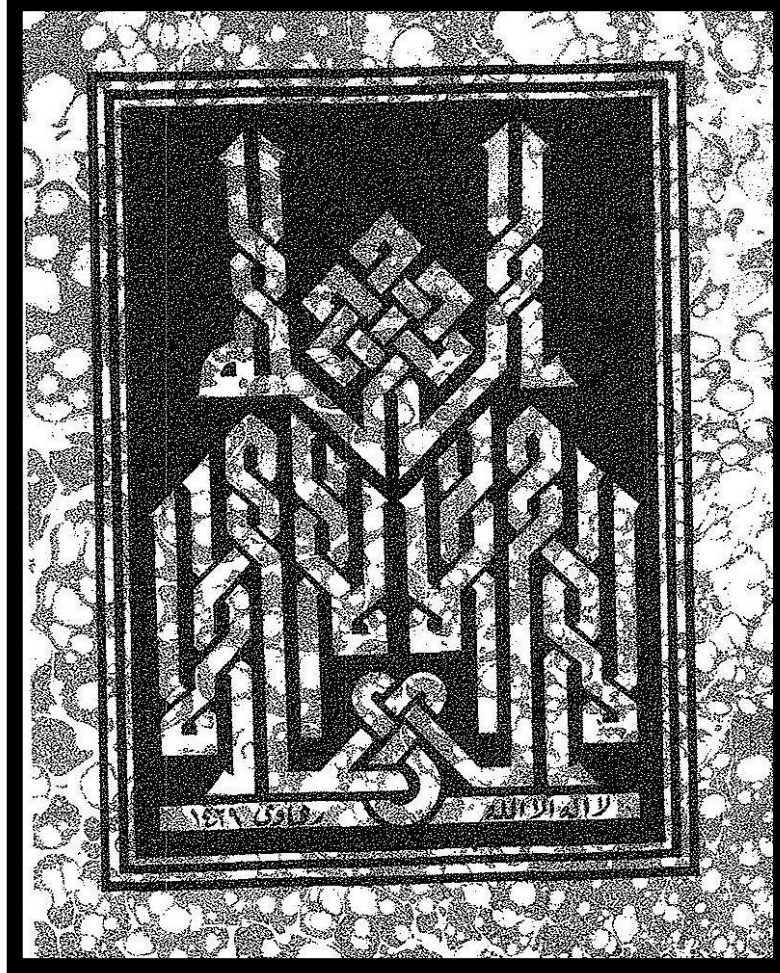
Yazılış tarihi: 1417/1996

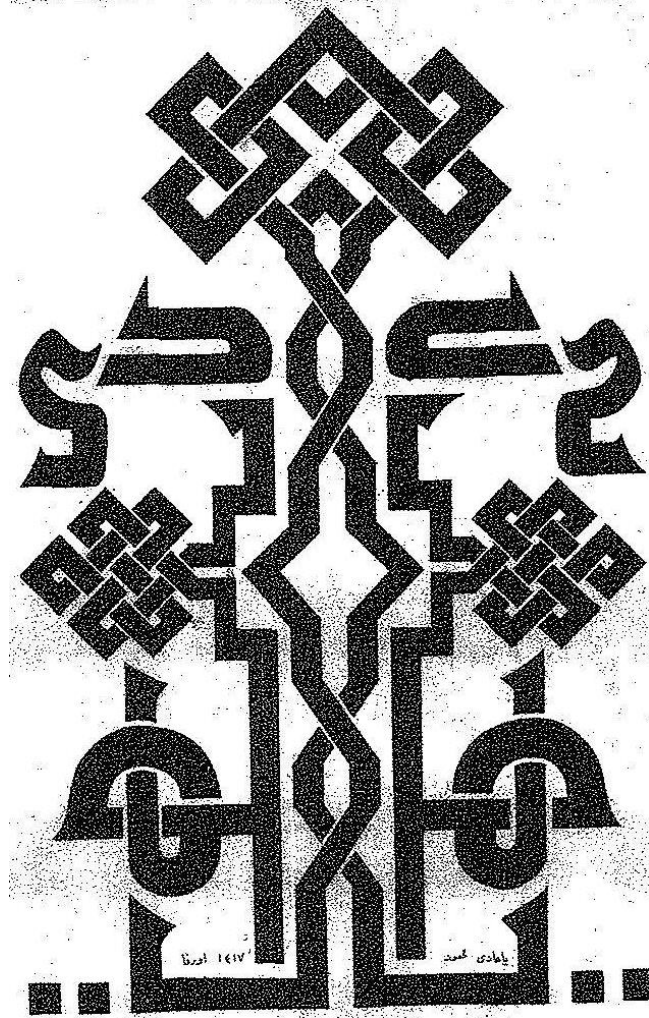
283: Hadîs-i Şerîf
“Ve la tekûnü kellen ala'n-nâs”
(İnsanlara yük olmayın)
Yazı türü: Tezyinî kûfi
Yazılış tarihi: 1417/1996

284: Hadîs-i Şerîf
“men dakka dukka”
(Çalma kapıyı, çalarlar kapımı)
Yazı türü: Bezemeli girift (divân tarzında)
Yazılış tarihi: 1417/1996

285: La ilahe illallah
Yazı türü: Muhata Müsenna tezyinî kûfi
Yazılış tarihi: 1421/2000

286: Ya Hâdî
Yazı türü: Müsenna tezyinî kûfi
Yazılış tarihi: 1417/1996

287: Al-i İmrân sûresi, âyet: 19
“inne’ d-dine indallâhi’ l-İslâm”
(Allah katında din sadece İslâmdır)
(Alt siyah zemin içerisinde muhata rık’a hattıyla aynı yazı, imza ve tarih yer alır)
Yazı türü: Müsenna tezyinî kûfi
Yazılış tarihi: 1427/2006

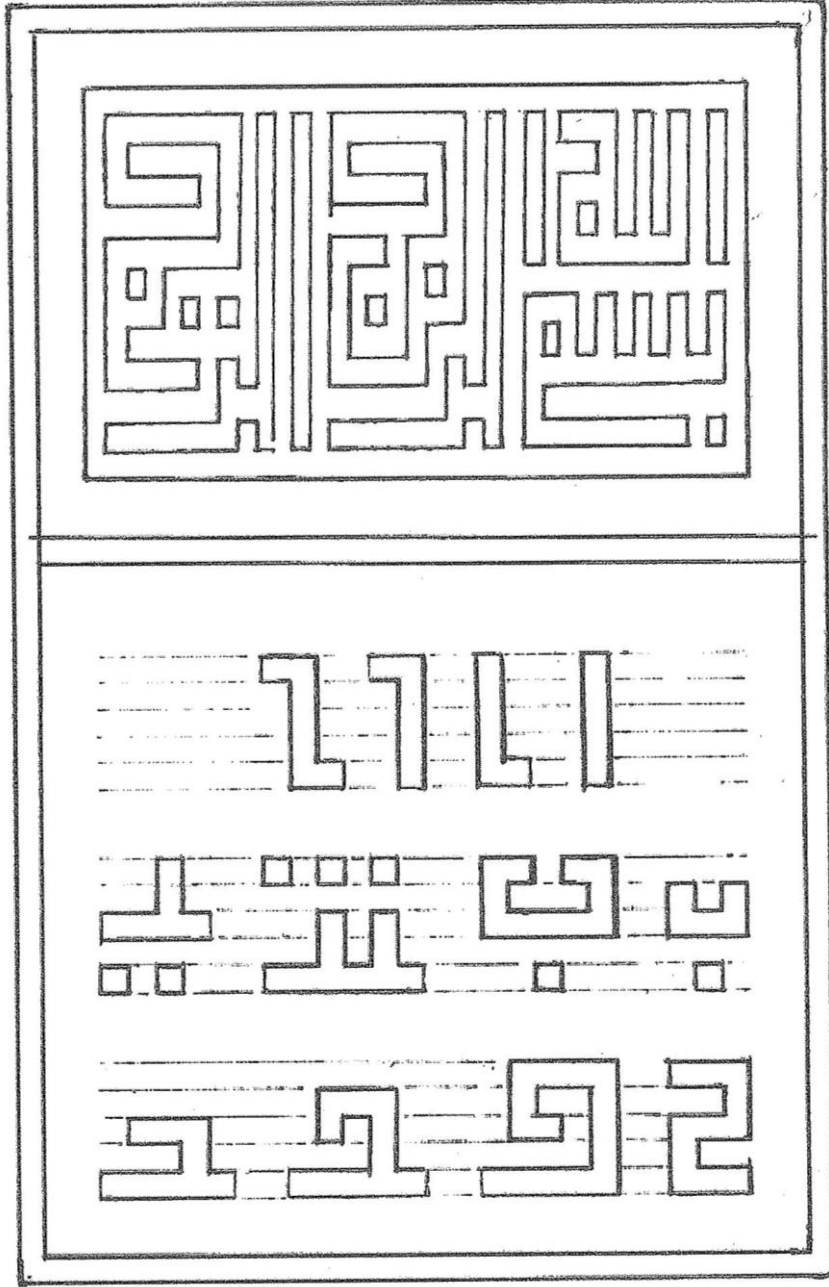
288: Besmele-Fâtiha sûresi

Yazı türü: Müsenna tezyinîkûfi (Besmele ile Fâtiha'nın ilk âyeti)

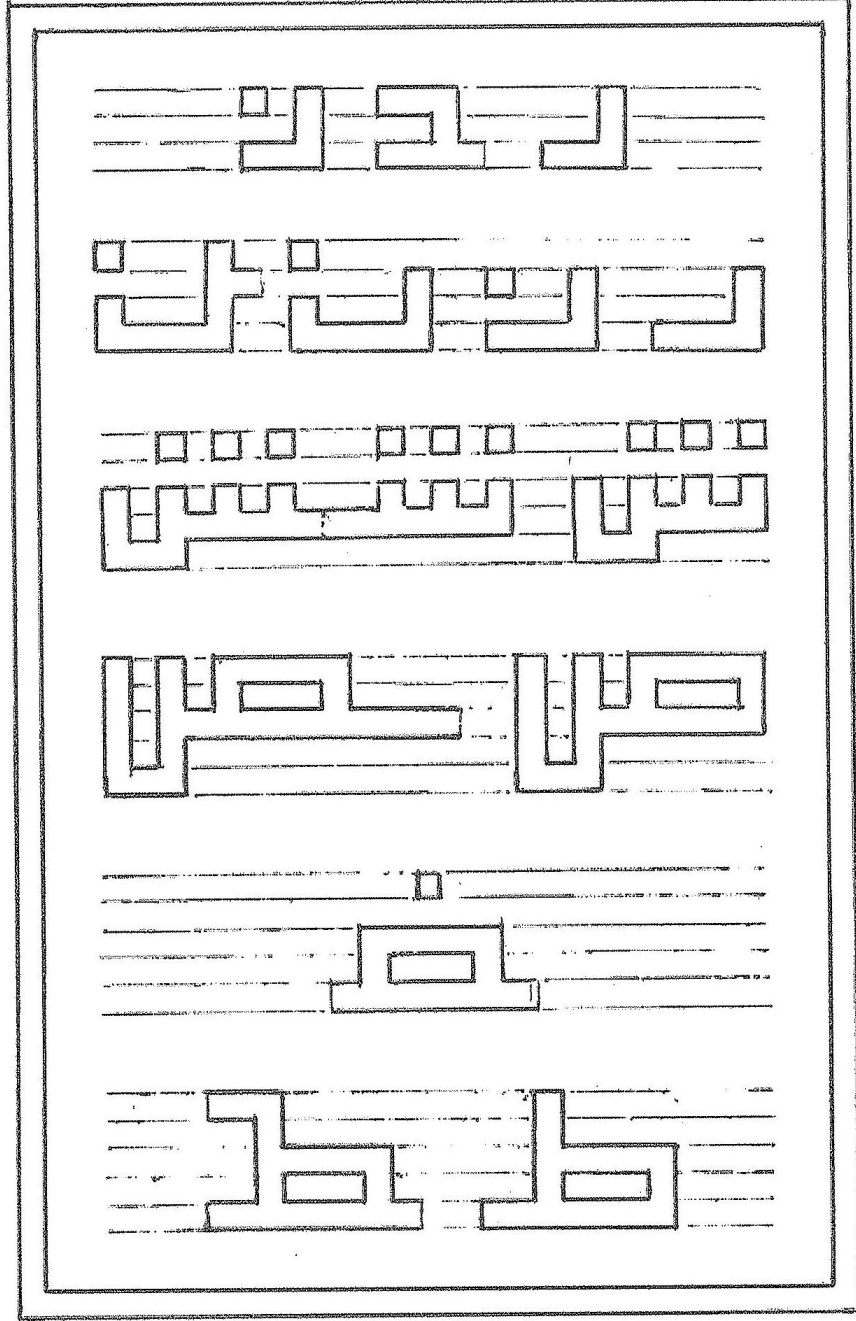
Çerçeve Muhata kûfi (Fâtiha 2-7)

Yazılış tarihi: 1425/2004

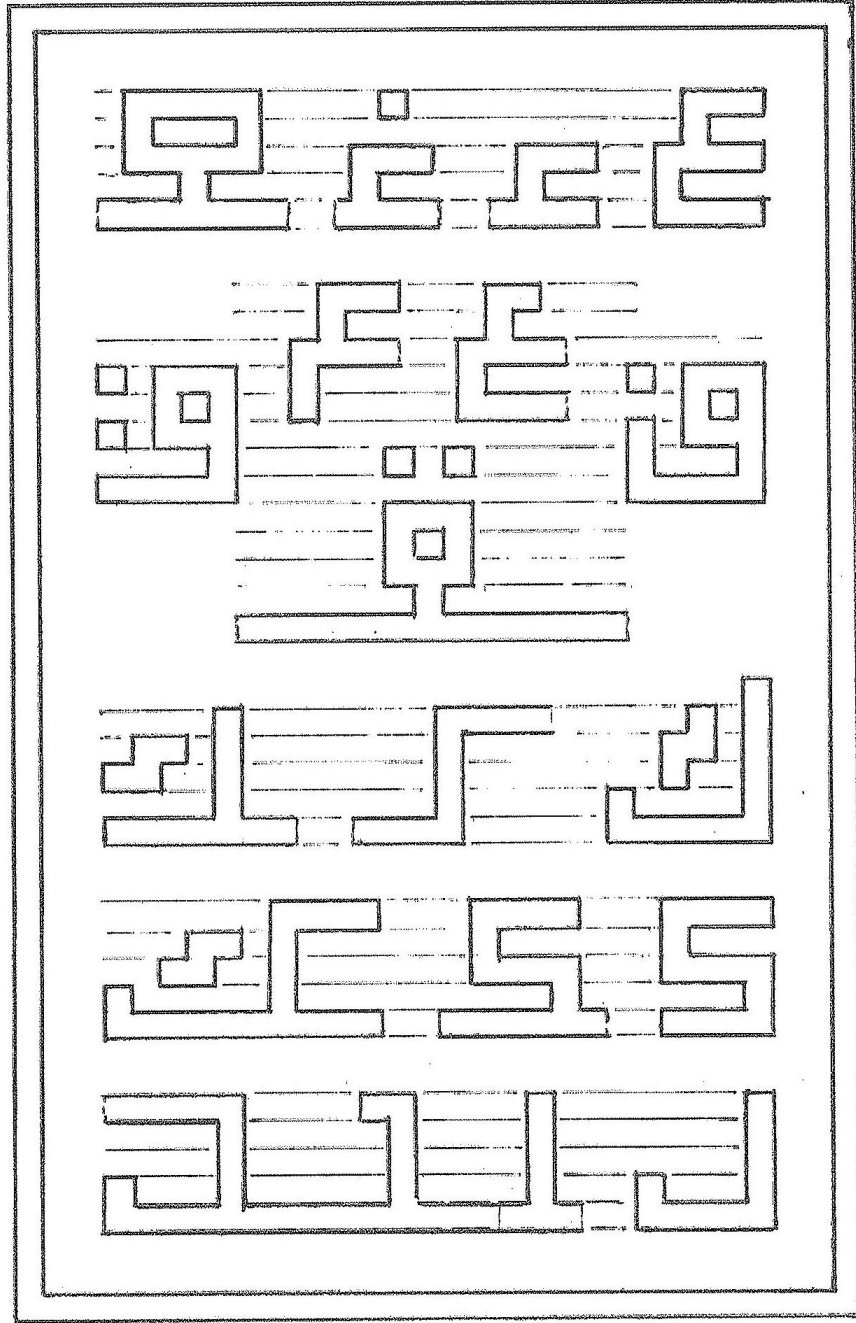
1. 9. MA'KİLİ

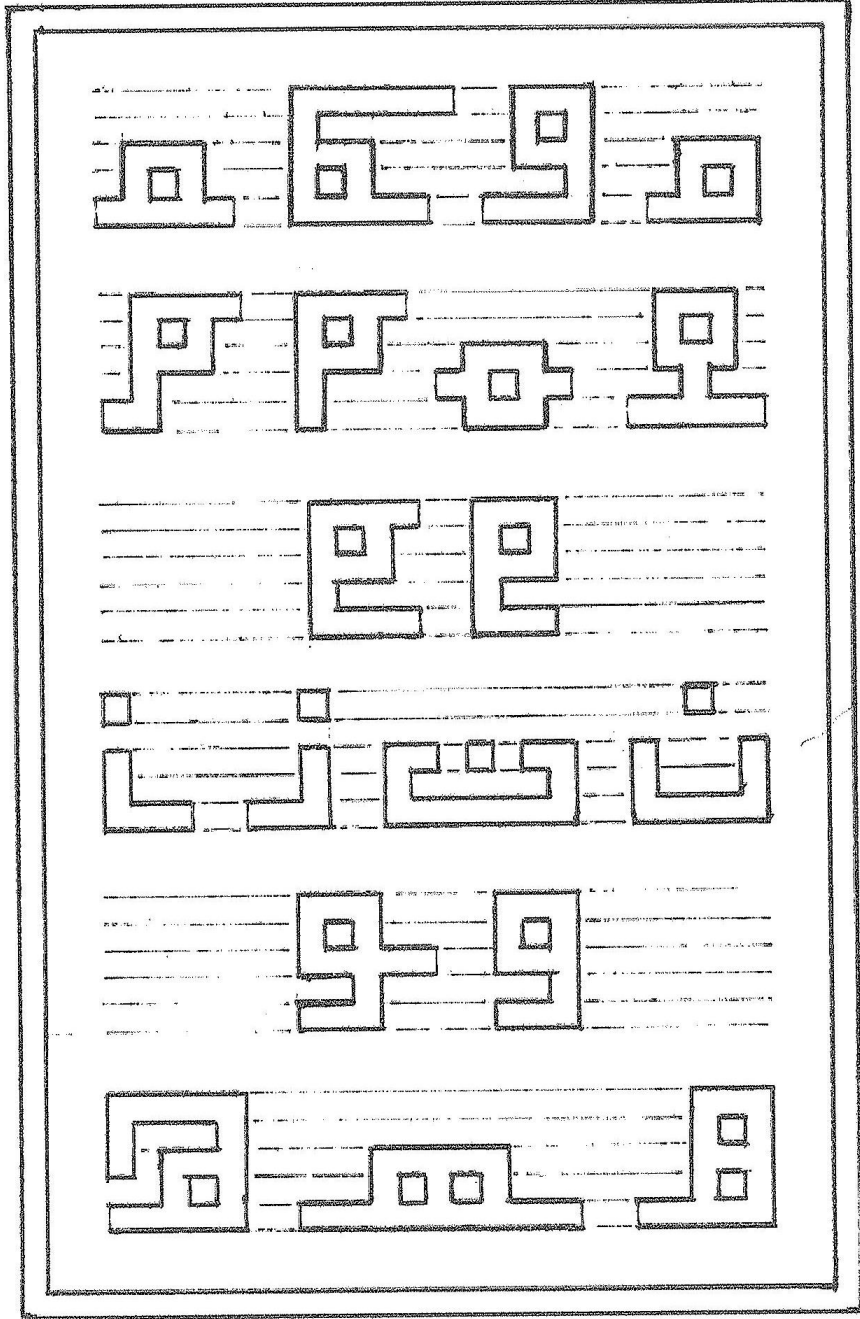
289: Ma'kili
Besmele - "elif", "ba" ve "cim" harflerinin başta ortada ve sonda yazılış leri

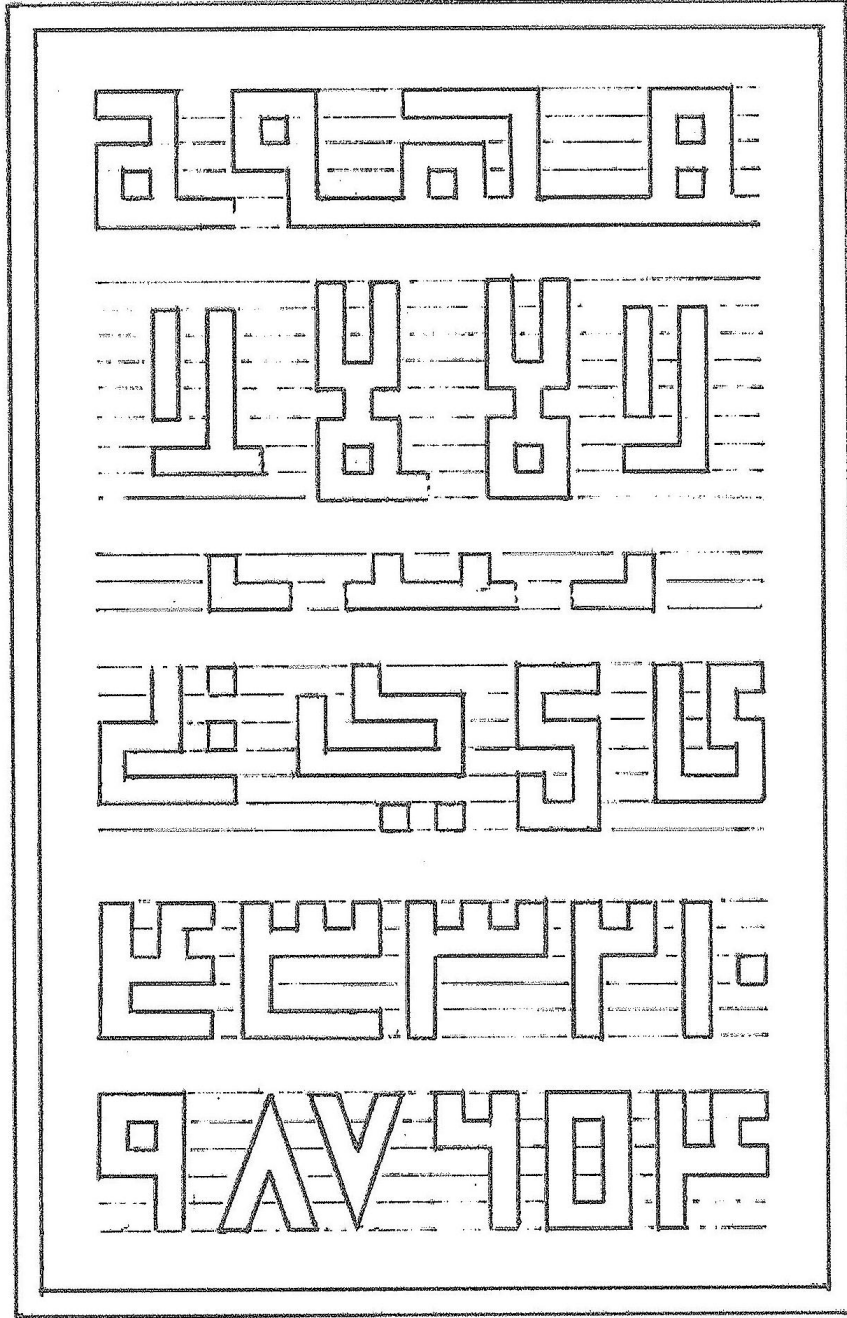
290: Ma'kili
“Dal-zel”, “sin-şin”, “sad-dad” ve “ta-za” harflerinin başta, ortada ve sonda yazılış leri

291: Ma'kili
“Ayn-ğayn”, “fe- kaf”, “kef” ve “lam” harflerinin başta, ortada ve sonda yazılış leri

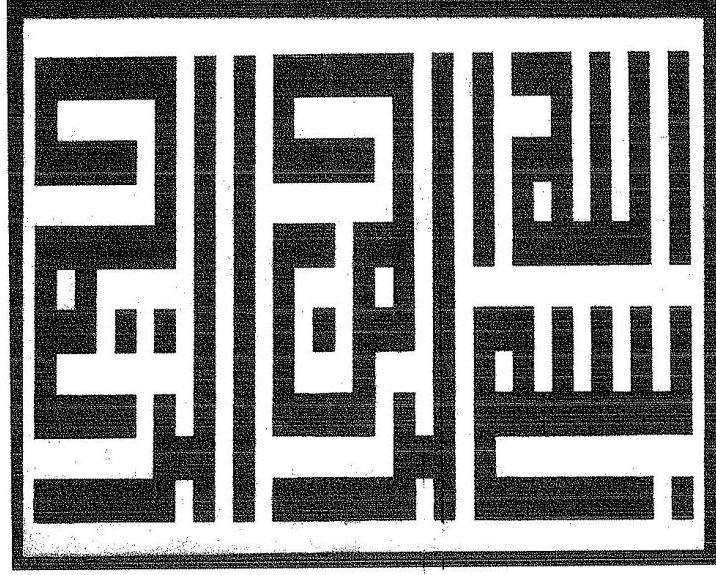
292: Ma'kili
“Mim”, “nûn”, “vav” ve “he” harflerinin başta, ortada ve sonda yazılış leri

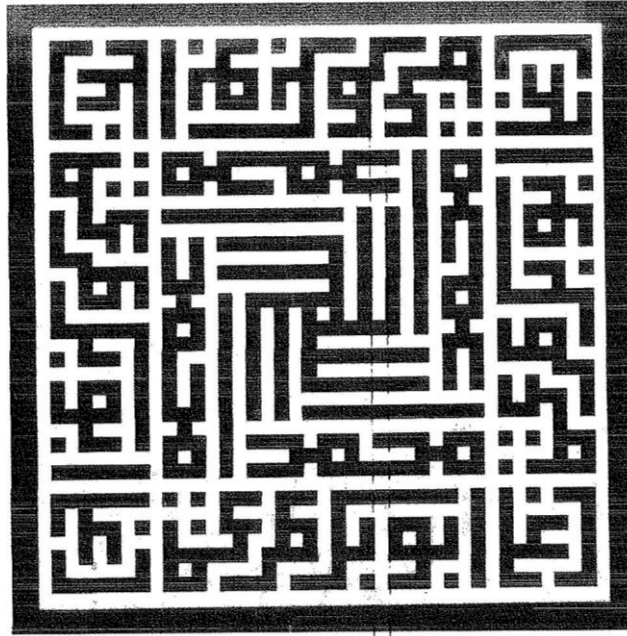
293: Ma'kili

“He” harfinin ortada ve sonda yazılışı, “lamelif” başta ve sonda yazılışı,
“Ya” harfinin başta, ortada ve sonda muhtelif yazılış leri ile
rakamların yazılışları

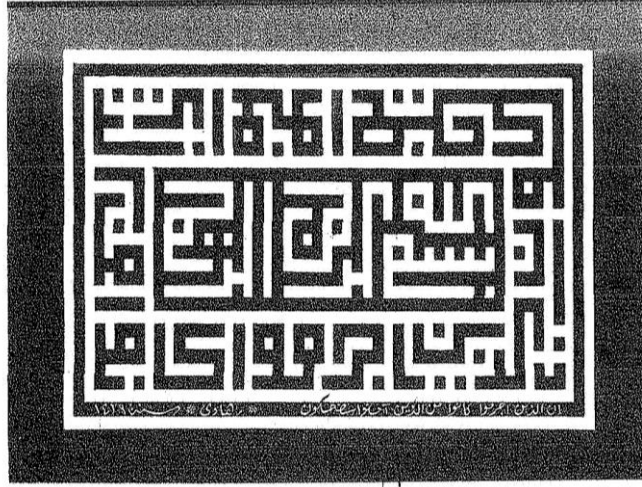
1. 9. 1. MA'KİLİ KALEM ÖRNEKLERİ

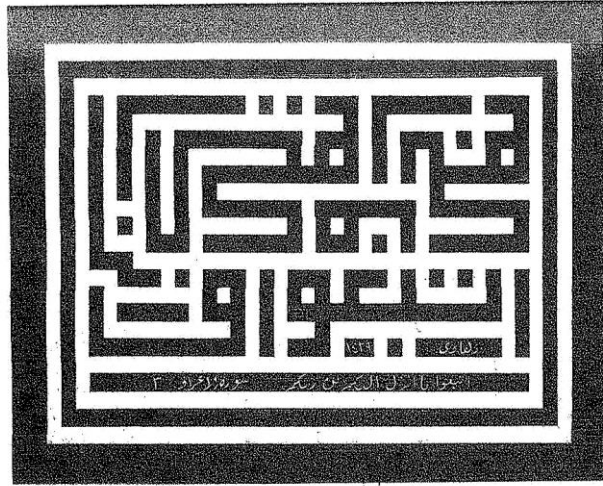
294: Bismillahirrahmanirrahim
Yazı türü: Ma'kili

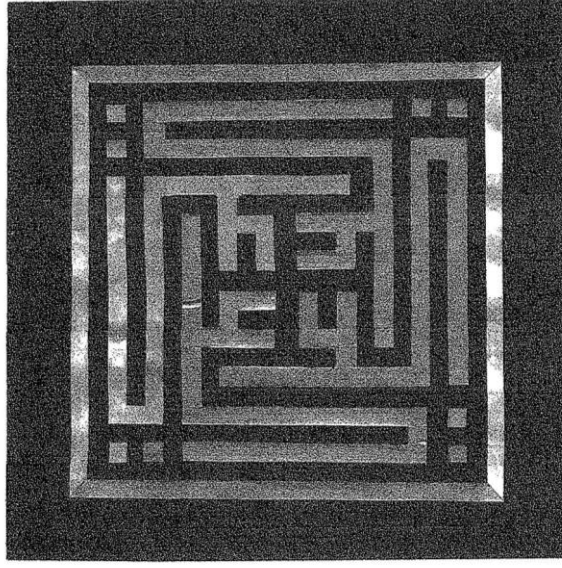
295: Ortada Allah lafzı, etrafında Muhammed,
onunda etrafında Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali yazısı
Yazı türü: Ma'kili

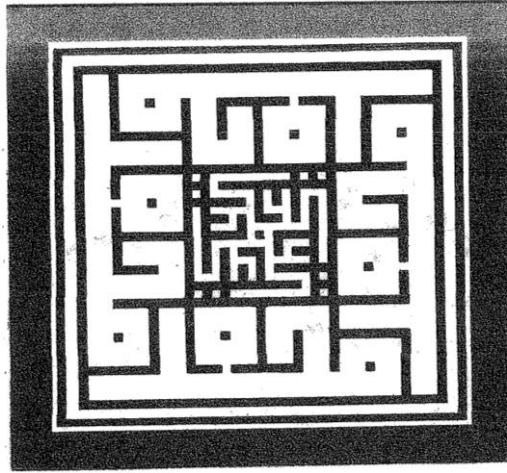
296: Mutaffifin sûresi, âyet: 29
“İnnellezine ecemü kânü minellezine amenü yedhekün”
(Suçlular, şüphesiz, inanmış olanlara gülerlerdi)
Yazı türü: Ma’kili
Yazılış tarihi: 1429/2008

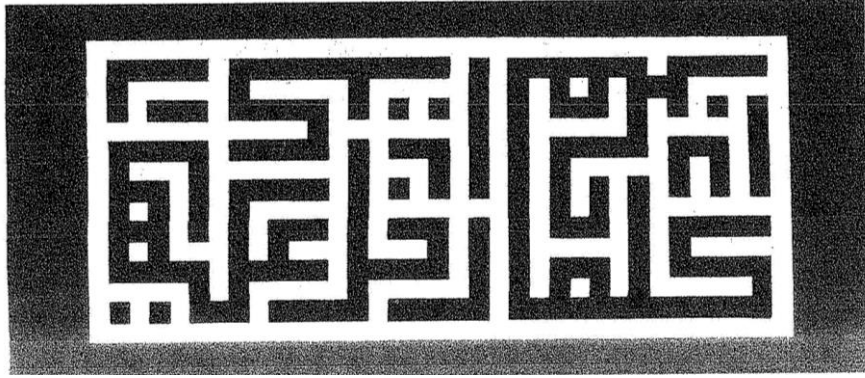
297: Araf sûresi, âyet: 3
“İttebiu ma ünzile ileyküm min Rabbiküm”
Yazı türü: Ma’kili
Yazılış tarihi: 1429/2008

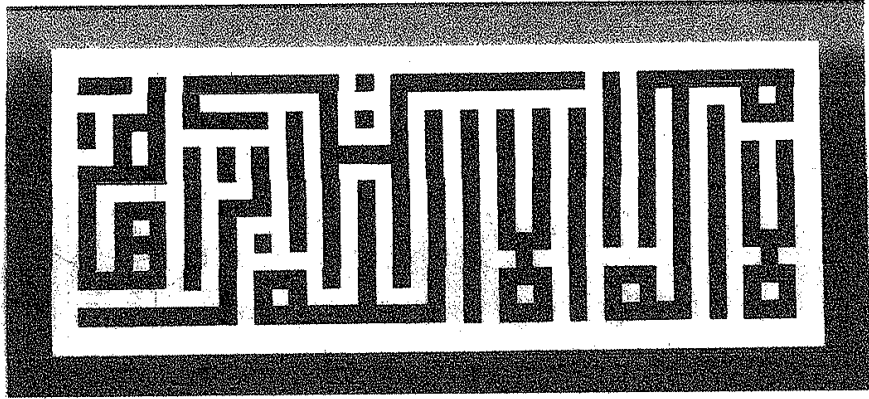
298: "Ali"
Yazı türü: Ma'kili

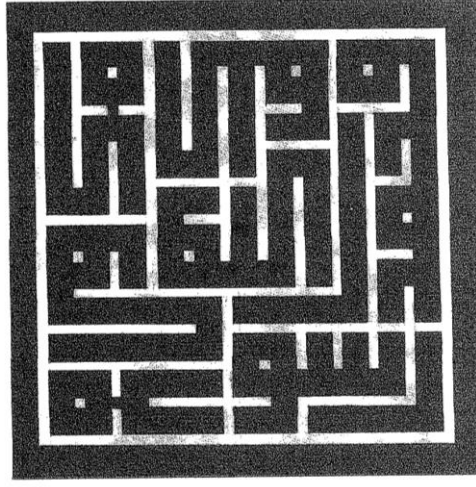
299: Ortada "Ali", dış çerçevede "Muhammed"
Yazı türü: Ma'kili

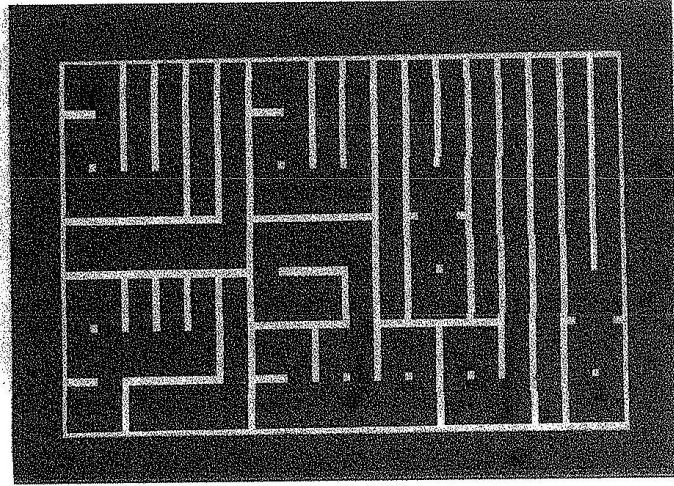
300: Al-i İmran sûresi, âyet: 37
“Küllema dehalet aleyha zekeriyya'l mihrab ”
(Zekeriya onun yanına her girişinde...)
(Şanlıurfa Dabakhane Camii mihrabı üzerindedir)
Yazı türü: Ma'kili

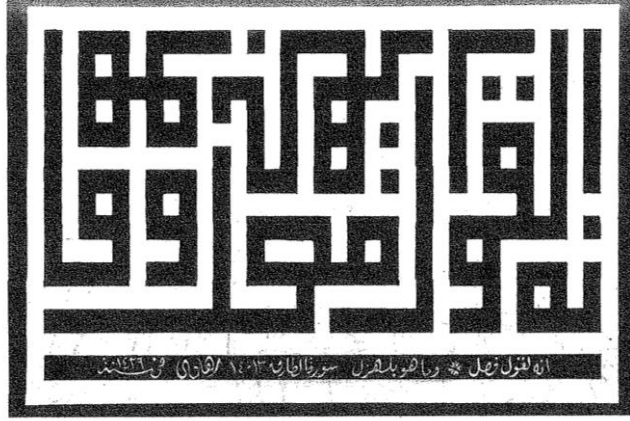
301: “Lailahe illallah, İbrahim Halilullah ”
Yazı türü: Ma'kili

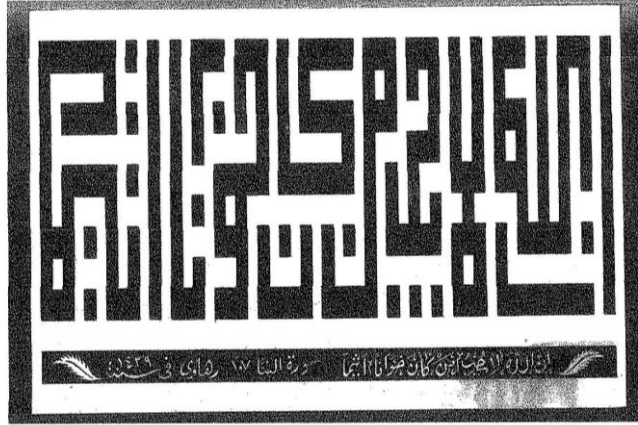
302: "Lailahe illallah, Muhammedün rasulullah"
Yazı türü: Ma'kili

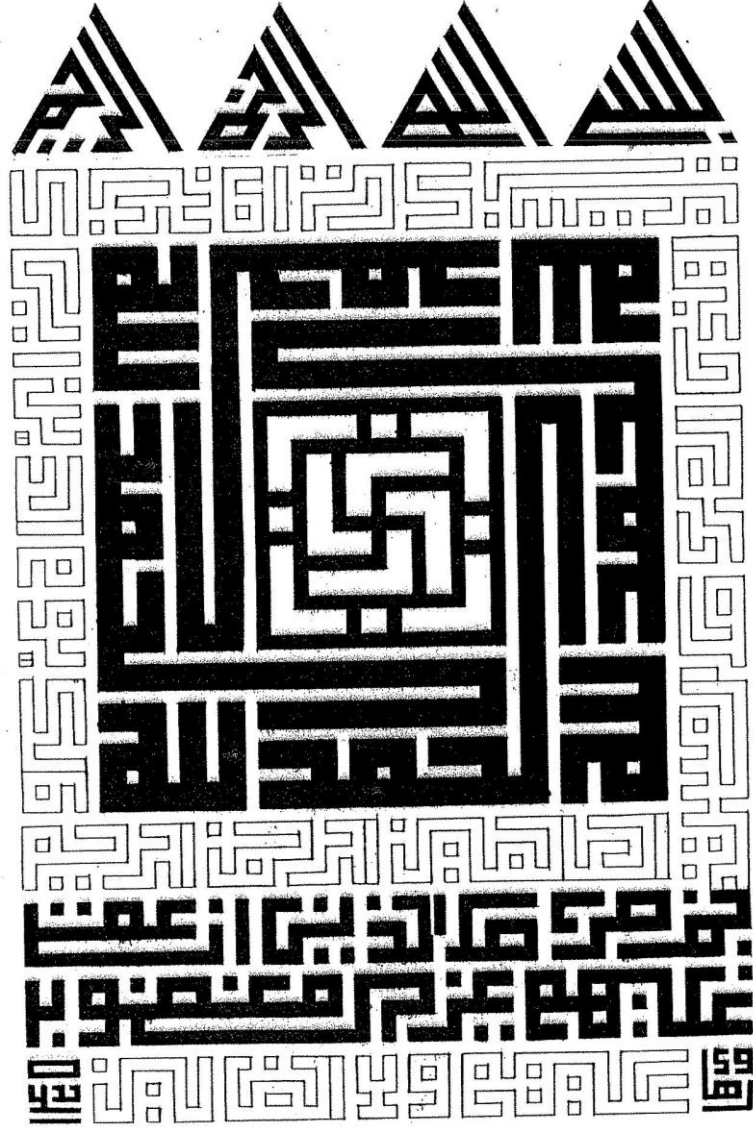
303: "Lailahe illallah, Muhammedü'r rasulullah"
Yazı türü: Ma'kili

304: Tarık sûresi, âyet: 13-14
“İnnehü lekavlün faslün ve ma hüve bil hezlün”
(Şüphesiz Kur’ân ayırt edici bir sözdür, O bir şaka değildir)
Yazı türü: Ma’kili
Yazılış tarihi: 1429 h.

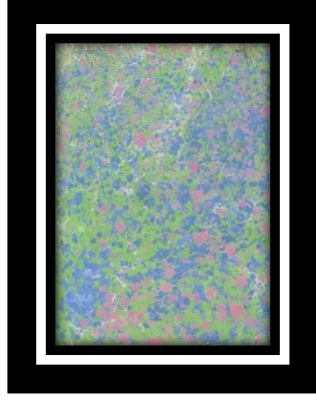

305: Nisâ sûresi, âyet: 107
“İnnallahe la yuhibbü men kâne havvanen esima”
(Muhakkak Allah hainliği meslek edinenleri sevmez)
Yazı türü: Ma’kili
Yazılış tarihi: 1429/2008

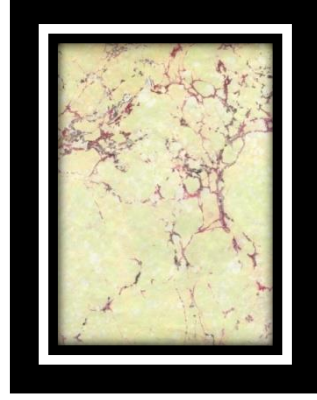

306: Besmele-Fâtiha sûresi
Yazı türü: Ma'kili
Yazılış tarihi: 1435/2013

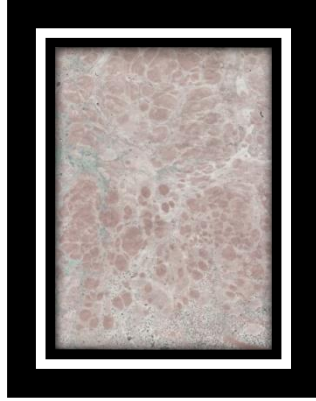
1. 10. MAHMUT DÖRTBUDAK'IN EBRÛ ÇALIŞMALARI

1: Battal

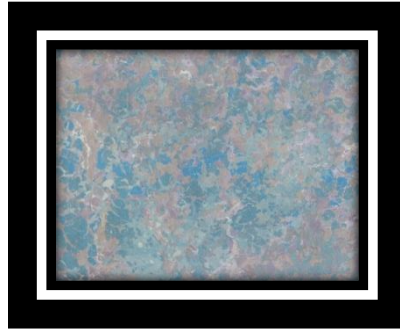
2: Battal damarlı

3: Serpmeli

4: Özgün çalışma

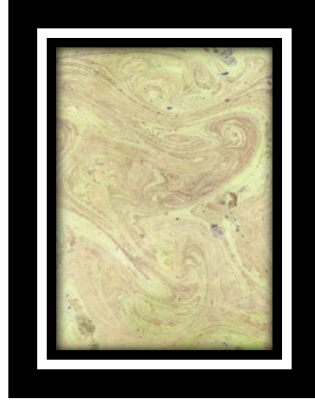
5: Özgün çalışma

6: Özgün çalışma

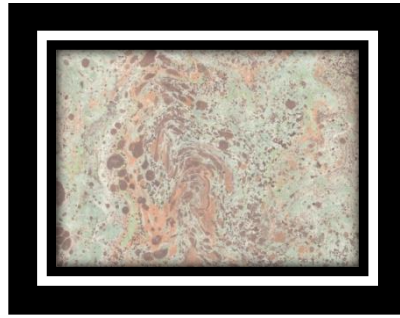
7: Özgün çalışma

8: Özgün çalışma

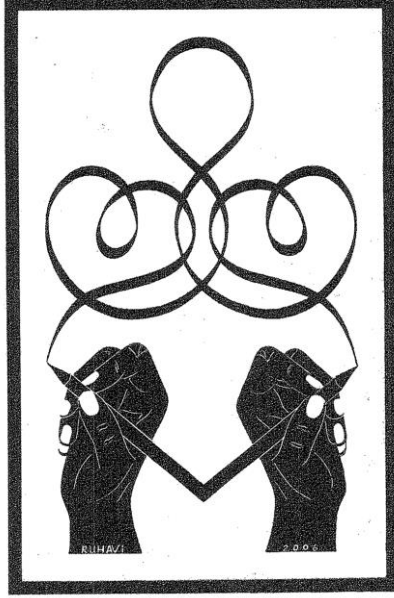
9: Özgün çalışma

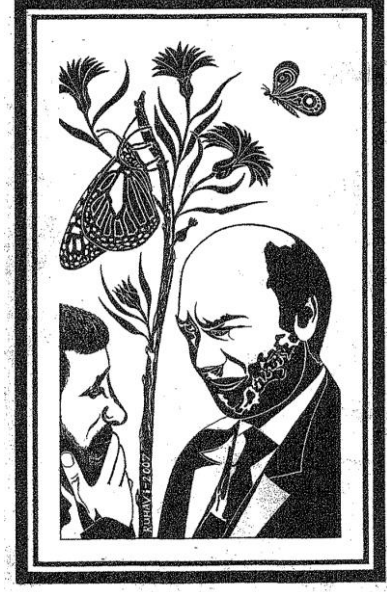
10: Özgün çalışma

1. 11. MAHMUT DÖRTBUDAK'IN ÖZGÜN RESİM ÇALIŞMALARI

(Sokaktan Kâğıda Dünya Halleri)

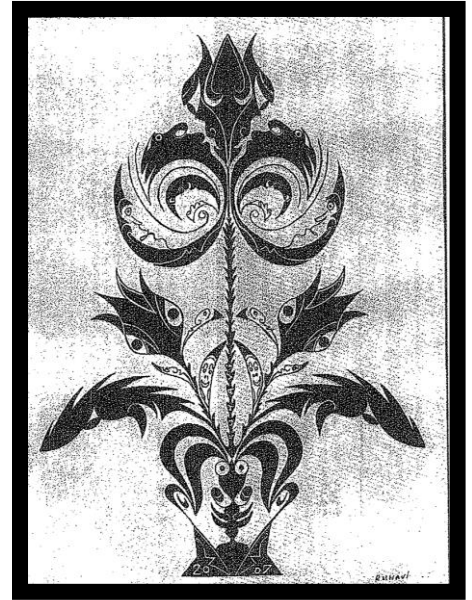
1

2

3

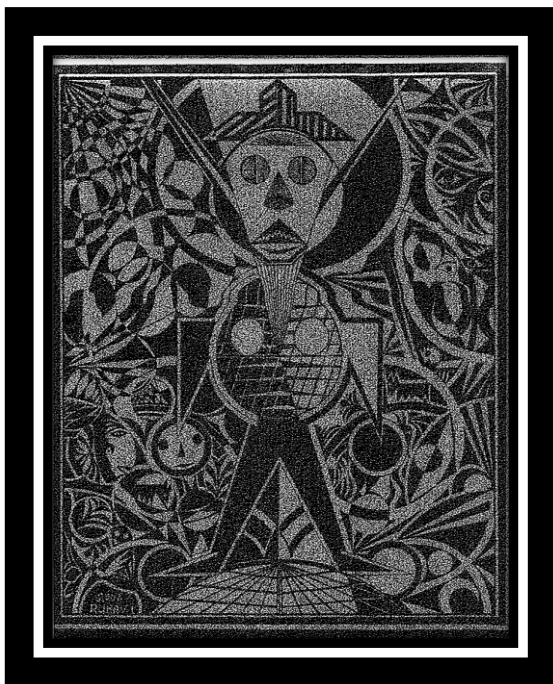
4

5

6

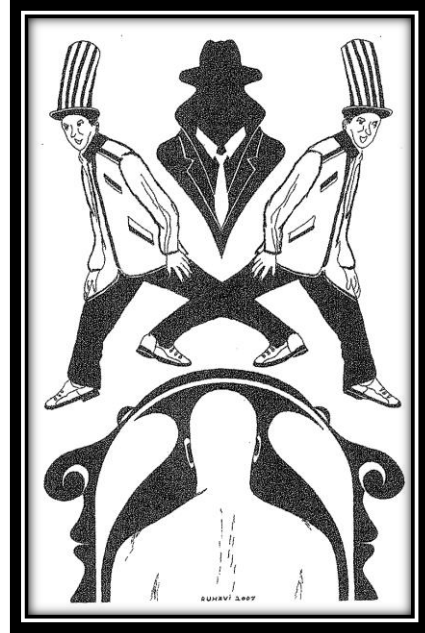
7

8

9

10

11

12

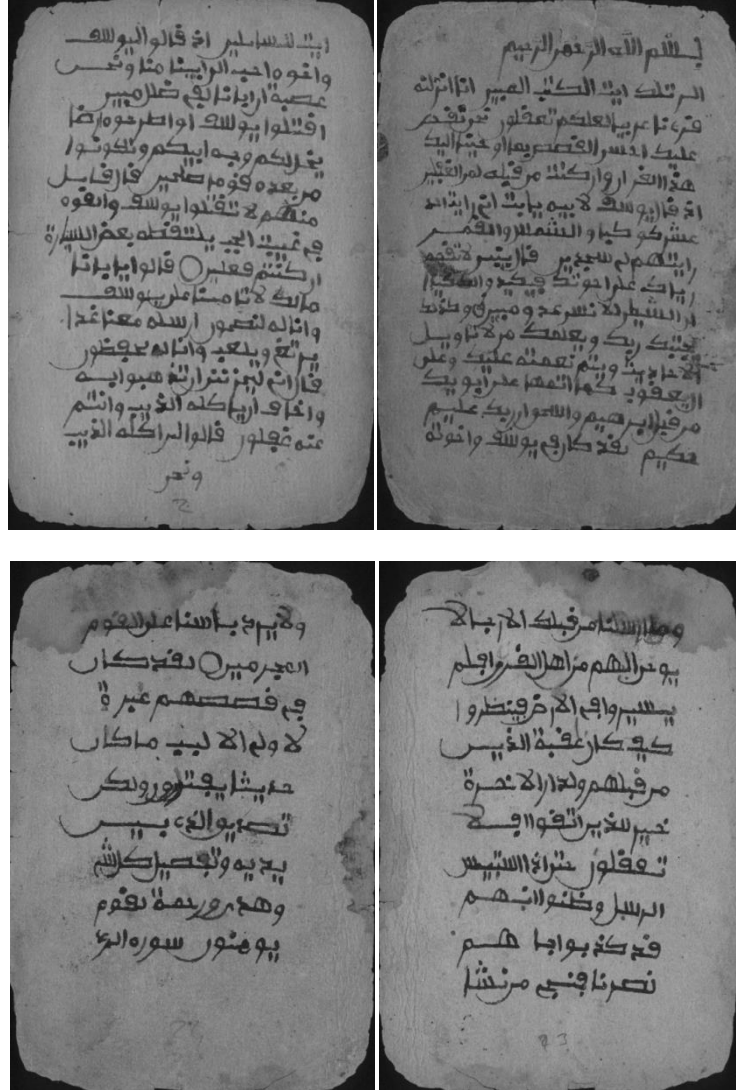

13

14

MAHMUT DÖRTBUDAK'IN KİTAP VE MEŞK
KOLEKSİYONLARI

Emevi dönemine ait (hicri I. asır) inceltilmiş deri üzerine küfi hatıyla yazılmış Yusuf Süresi Cumhuriyet'in ilk yıllarında arapça eserlerin yasaklanması sebebiyle bir müddet toprak altında saklanarak koruma altına alınmış ama toplam 13 varak olan sürenin 1 varak'ı zayi olmuştur. Şu halde sadece 12 varak Mahmut Dörtbudak'ın koleksiyonundadır.

Urfalı hattat Ali Halife'nin yazmış olduğu altın varak çerçeveli Kur'an-ı Kerim'den sadece iki sayfa Mahmut Dörtbudak'ın koleksiyonundadır.

Mahmut Dörtbudak'ın koleksiyonunda bulunan Süryanice bir kitap Kitap hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

MISTAR

Satır yapmaya yarayan alet anlamına gelen veya yazılacak sayfa satırlarının bir çizgi üzerinde belirli aralıklarla düzgün ve estetik görünümde olması için kullanılan araca “mıstar” veya Farsça olarak “hat-keş” denilir.

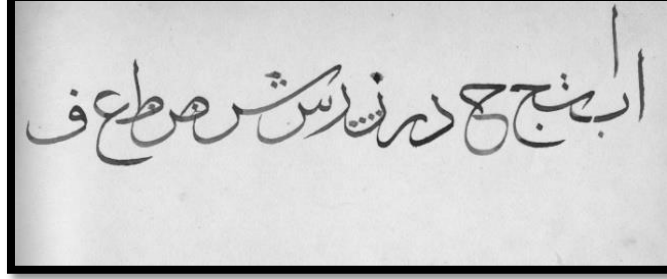
Yazının türüne ve yazılacak sayfanın ölçüsüne uygun olarak hazırlanır. Mıstar’ın tamamlanmadan önceki haline (tasarımına) “satır düzeni”, kullanılacak duruma getirilmiş şekline de “kürsü” denilir.

18

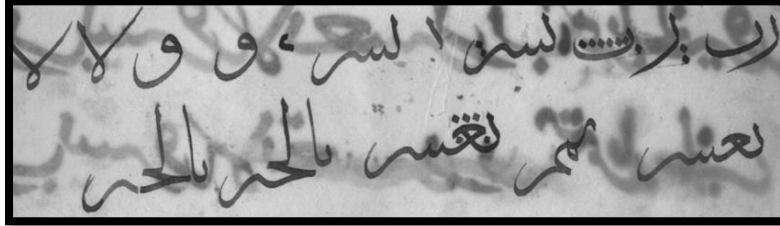
Hattat Behçet Arabî'nin Mahmut Dörtbudak'a hediye ettiği
bir mıstar örneği

BEHÇET ARABÎ'NİN MAHMUT DÖRTBUDAK'A TALİM ETTİRDİĞİ MEŞK
ÇALIŞMASINDAN ÖRNEKLER

19

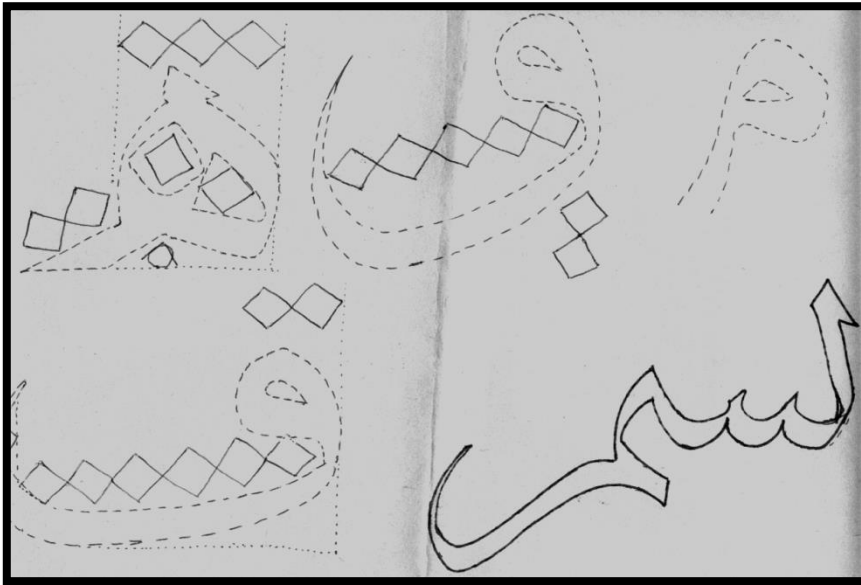
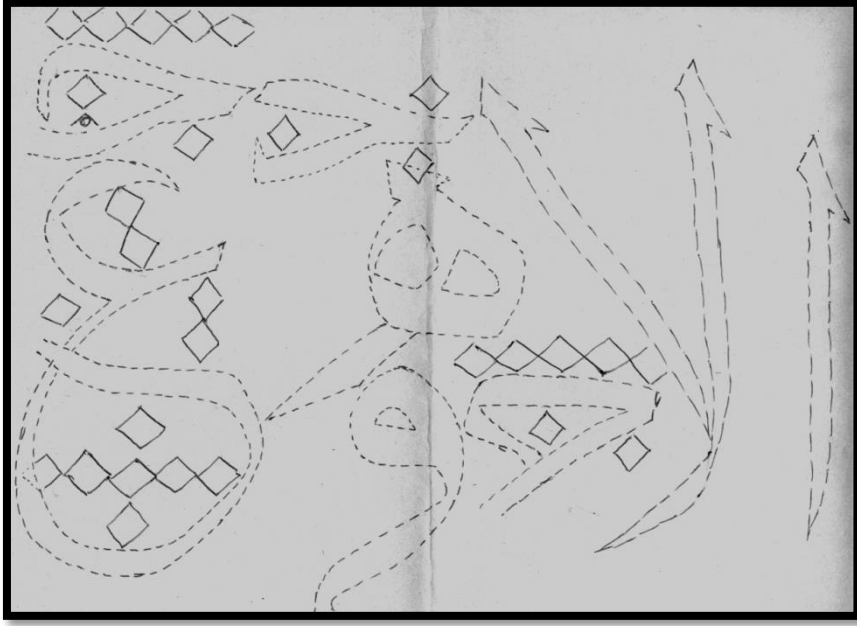
Behçet Arabî'nin elif harfini tashih ettiği
Mahmut Dörtbudak'ın ilk sülüs meşk çalışması (1963)

20

Sülüs Meşki

**İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN SÜLÜS MEŞK
ÇALIŞMASINDAN ÖRNEKLER**

21
Yazılış tarihi: 1969

EK - 3

MAHMUT DÖRTBUDAK'A TAKDİM EDİLEN TEŞEKKÜR BELGELERİ

22

23

371

T. C.
ŞANLIURFA İLİ
MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

SAYI : Pers.Sic.232/
KONU : Mahmut DÖRTBUDAK

27962

ŞANLIURFA

...../...../199.....
02 KASIM 1994

CUMHURİYET ORTAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE

ŞANLIURFA

Okulunuz Müdürü Mahmut Dörtbudak'a ait derece terfi kararname-
sinin fotokopileri ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ek: 2 Adet Oray Fotok.

4.11.1994
241

Mustafa Yalçın EKREN
MILLİ EĞİTİM MÜDÜRÜ

NOT : Verilecek cevaplarda dosya numaramın kayıt numarası ile beraber bildirilmesi.

ŞEREF BELGESİ

Sayı : 70

Tarih : 24.11.1995

SAYIN : Mahmut.....
D.Ö.R.T.BUDAK....

Türk Millî Eğitimine uzun yıllar şerefli ve fedakarlıklarla dolu hizmetiniz sonucu emekli olarak aramızdan ayrılmış bulunmaktasınız.

Her türlü takdirin üstünde olan kutsal hizmetinizden dolayı, Millî Eğitim camiası adına sizlere şükranlarımızı arz eder; emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dileriz.

Öner ERGENÇ.....
Millî Eğitim Müdürü

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü
ŞANLIURFA

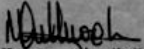
Sayı : GAL.MD.63.6.632/280
Konu : Teşekkür

28 KASIM 1990

Mehmet DOĞRUBAK
Cumhuriyet Ortaokulu
.....
..ŞANLIURFA

İlimiz Belediye Başkanlığının desteğinde 16-30.Ağustos.1990 tarihlerinde Müdürlüğümüz ve İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesi Müdürlüğü organizasyonu ile gerçekleştirilen "Şanlıurmalı Sanatçılar Kültür Etkinlikleri" Sergisi İzmir'de yerli ve yabancı sanatseverlerin büyük ilgi ve beğenisiyle gerçekleşmiş, tatil devresi olmasına rağmen 12 gün gibi kısa süre içerisinde izleyici sayısı 13 bine ulaşmıştır.

İlimizin zengin kültür değerlerinin tanıtımında önemli rol oynayan sergimize katkılarınızdan dolayı teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunar çalışmalarınızda başarılar dilerim.

F.Nevin GULLUOĞLU
Devlet Güzel Sanatlar
Galerisi Müdürü

T.C.
SINOP VALİLİĞİ
Kültür Müdürlüğü
Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü

SAYI : B.16.0.GSE.4.57.00.00- 642 / 49
KONU : Teşekkür

6 Mayıs 1997

SAYIN
Mahmut DÖRTBUDAK

8-22 Nisan 1997 tarihleri arasında, Müdürlüğümüz Galerisinde, Şanlıurfa Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü işbirliğiyle gerçekleştirdiğimiz hat serginiz, açık kaldığı süre içinde Sinop halkı ve sanatseverler tarafından ilgiyle izlenmiş ve beğeni kazanmıştır.

Serginiz, Sinop'ta açılan ilk hat sergisi olması nedeniyle, Müdürlüğümüz çalışmaları açısından çok büyük değer arz etmektedir.

Kaybolmaya yüzütan bu önemli sanat dalımızın unutulmaması ve yaşatılması için göstermiş olduğunuz çaba, sadece takdire değer bulunmaktadır.

Sizi bu önemli çalışmalarınızdan dolayı kutlar, başarılarınızın devamını diler, teşekkürlerimizle birlikte saygılarımı sunarım.

Zeynep TATLİCAN
Galeri Müdürü

Kültür Merkezi Binası - Karantina Sok. No: 12
Tel: 2616762
2613023
Fax : 2614868

57000 SINOP

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ŞANLIURFA
DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ MÜDÜRLÜĞÜ

SAYIN
.....**MAHMET DÖRTBÖK**.....

25 MART - 3 NİSAN 1998

TARİHLERİ ARASINDA

.....**MALATYA** DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ VE GALERİMİZ
İŞBİRLİĞİ İLE **MALATYA/DA**.....

DÜZENLENEN SERGİNİZ'İN

SANATSEVERLERCE BEĞENİYLE İZLENDİĞİ
İLGİLİ MÜDÜRLÜKÇE TARAFIMIZ'A BİLDİRİLMİŞTİR.
SİZİ KUTLAR , BAŞARILARINIZIN DEVAMINI DİLERİM.

SAYGILARIMLA

.....**1998**.....

Nevin Güllüoğlu
NEVİN GÜLLÜOĞLU
GALERİ MÜDÜRÜ

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
ŞANLIURFA
DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ MÜDÜRLÜĞÜ

SAYIN
.....MAHMUT DÖRTBUDAK.....

...16-31 OCAK 1998....

TARİHLERİ ARASINDA
MÜDÜRLÜĞÜMÜZCE DÜZENLENEN
SERGİNİZ
SANATSEVERLERCE İLGİ VE BEĞENİYLE İZLENMİŞTİR
SİZİ KUTLAR, BAŞARILARINIZIN DEVAMINI DİLERİM
SAYGILARIMLA

NEVIN GÜLLÜOĞLU
GALERİ MÜDÜRÜ
.....1998.....

101

30

378

103

31

379

32

33

380

EK - 4

SERGİLERİNE DAİR KATILIMCI GÖRÜŞLERİ

Muhterem Kardeşim, Değerli Hocam
Mahmut Beyin ikinci sergisini zevkle
gördüm. Yapmış olduğu çalışmalar tamamıyla
gör nuru ve elemesi niteliğindedir.
Bu emeğini kutlamamalıyız herkes
için mümkünse deyin. Siz değerli hoca-
larımızın çalışmaları gelecekteki nesiller
için bir ışık, bir ilham olmalıdır
kesindir. Gayretinizi tebrik ediyor
saygılarımı iletiyorum. Değerli Nevriş
Hanım efendinin bu sergi sergilerinde
samimi ilgilerini kutluyorum.
Allah (cc) rızasını olsun.
Ahmet BAHÇIVAN
Şanlı URFA Belediye Başkanı
11.01.1997

Sanat; Sanatkarların Sanatkarına
tanınması ile anlam bulur.
Sanatkarların Sanatkarını, Sanatının
her hatresinde doyasıya yazayan Sün'î
hocama
Selam, Sevgi ve Saygılar,
A. Kadir AÇAR

35

(2) Mahmut Dörtkudat Hoca'nın sevgisini ağız
eserleri doyasıya doyasıya inilerek gönlüne arma unisi.
İyi vaxsın Mahmut hoca...
Sevgisi: YILDIR
17 Kışkırtıcı Tarih md.
Kışkırtıcı eserleri sahifesinde

36

Pek çok insanın sadece kenararak zayıf
olduğu zamanı, dayan Hoca'mızın İnsanlaşma
mucizesi son derece ince bir estetik
duyguya ilatmaya çalışarak doldurduğu
bu kendisine teşekkür eder, çabalarının
gizemi dileğiyle saygılarımla sunarım.
A. Kadir AÇAR

37

Türk-İslam Kültürüne katkılarınızdan
dolayı teşekkür eder, başarılarınızın devamını
dileriz. 21.5.2008
Ramazan Demir
Emekli Öğretmen

38

382

Değerli Sanatkar

Eserlerinizdeki incelikler o kadar etkilerdim ki
hani bu işi karıncaya, bomaluten, abis korkunç
muttaliler veya masbiler yapabilir ama
Sizi bu essiz ve padua bifikilme (bu eser-
leminde ortaya koyduğunuz incelik ve detaylarla)
dolaylı olarak tebrik eder, bu yolda sanatın gerçek
erbabına ve onun sorumluluğuna, bir sergi
haline olarak yayınlamanızı dilerim.

Saygılarımla.
Dr. Yusuf GEB
Renn-13. Etim ve
Grafik An. S. D. Öğrencisi

39

Had sanatı sergisi dolayısıyla öncelikle
güzel bir dostla tanıştığım için şanslı ve
mutluyum.

Daha sonrada Türk-İslam kültürünün
seçkin örneklerini görüp tanıdığım için
mutluyum. Ülkemizin halkını kültürümüzün
güzel örnekleri ile tanıştırdığını için
teşekkür ediyorum.

Sayın hocam seçkin eserlerinizin
devamını dilerken, hayırlı bir ömür dileriminizi
sunuyorum.

Rifat Karaduman
21.05.2008

40

Kadim Dostum Mehmet Bey;

İon iki yıldır Silişk Kültür haftasına büyük bir heyecanla katılmamız, değerli eserlerinizi Silişkçilere gösterişine sunmanız perçemler tutuldu. Değerli Türk İslam kültürünün günümüz perspektifine kavratılmaları ve tanıtılmaları için zorlu bir uğraş veriyorsunuz. Herhangi bir eseri yazmaya hayal gücünüzü" göstermeniz, bunları kâğıda ve yazıya dökmeyi hatta matematiksel bir ortam yaratmayı herhalde kolay bir şey değildir. Serginizi gördükten sonraki hayran bakışları ve takdirleri sunmaları, diğerim yazınlığını atmaya geçerken olmaktadır. Sizin katkılarıyla Silişkli sanatseverlerin hüsnü hat sanatını beğenileri ve takdirle izlemeleri, serginizi gözlemeleri ne ölçüde katkıları olursa kendinizi mutlu addedeceğiz.

Bu dünyada bahi kalan sizin gibi değerli sanatçıların eserleri olacaktır. Ömrünüz yettiğince bu sanata yarınları taşıyacağınız ümidiyle size nice sağlıklı ve başarılı çalışmalar dilerim, saygı ve sevgilerimi iletiyorum.

Karşınız
Mustafa Ak
21.05.2008

41

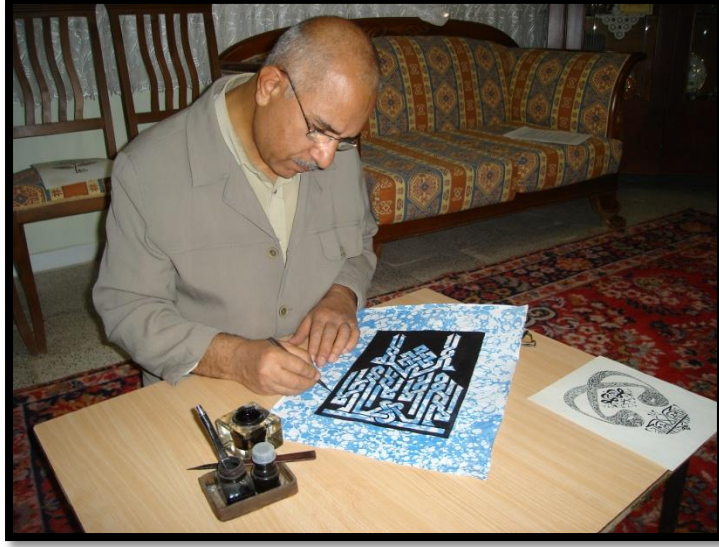
Sayın : Mahmut DORTMUTLUK, İbrahim Sarıhan'ın ulkelerini ve içeriklerini Silişkçilere gösterişine serentilere anlattığımız için size ve sizin gibi bu sanata ısrarla adanmış kişilere teşekkür ederim. Nice bu sergileri düzenleyeceklerinizden başarılar dilerim.

21.05.2008
Gani Coşkun
Değerli Dost. Mehmet Bey

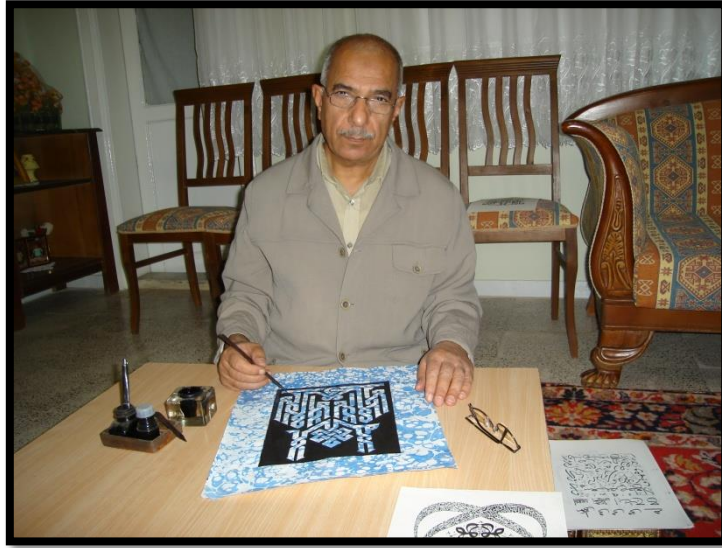
42

EK - 5

ÇALIŞMA VE SERGİLERİNDEN BAZI FOTOĞRAFLAR

43

44

385

45

46

386

47

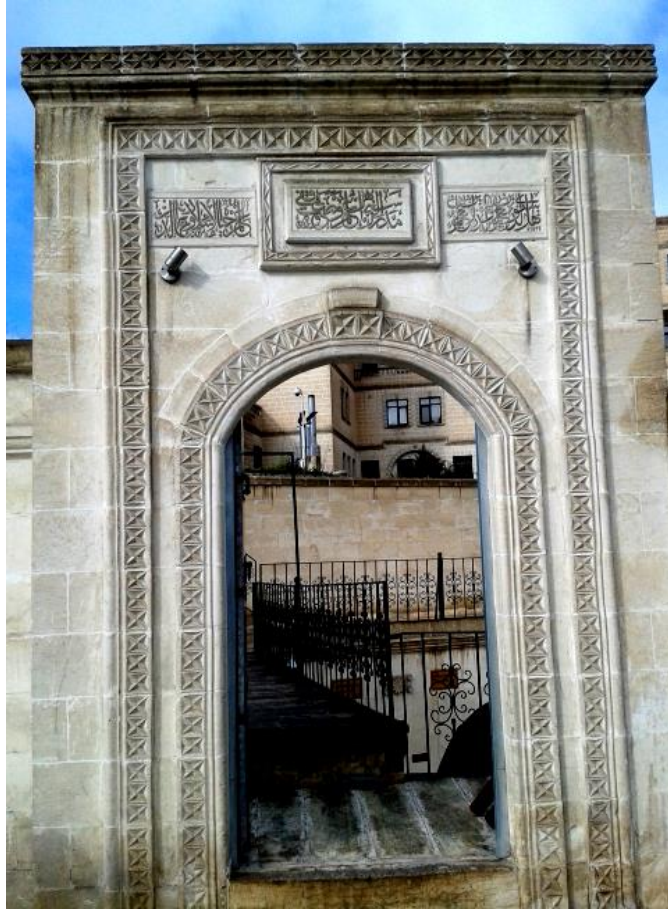
48

Hasan Paşa Camii girişı

387

49

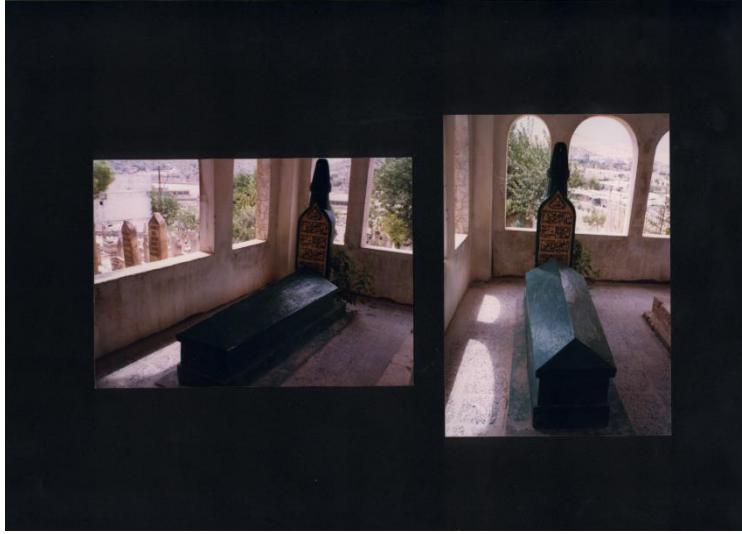
50

Medresetüzzebra Bilim Sanat Vakfı girişı

51

Dabakhane Camii mihrap üstü

52

Rufai Şeyhi Ahmet (Kar) Efendi'nin kabri üzerine
hakk edilmiş (oyulmuş) Mahmut Dörtbudak'ın yazısı

ŞANLIURFA DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ
9. KİŞİSEL HAT SERGİSİ (11 Ekim 2006)

53

Şanlıurfa Kültür Müdürü Selami YILDIZ,
İl Müftüsü Hıdır BAYRAK ve vatandaşlar sergiyi gezerken

ŞANLIURFA VALİLİĞİ – ŞURKAV HAT SERGİSİ
(06-13 Haziran 2013)

54

Şanlıurfa valiliği ile ŞURKAV'ın düzenlemiş olduğu hat sergisinin açılışı
ve sergide katılımcılara eserler hakkında bilgi verirken

MEDRESETÜZZEHRA VAKFI HAT SERGİSİ
(1-8 Ekim 2013)

55

56

Hattat Mahmut DÖRTBUDAK medresetüzzehra vakfında
katılımcılarla birlikte

ŞANLIURFA İL MÜFTÜLÜĞÜ HAT SERGİSİ
(01-07 Ağustos 2013)

57

Şanlıurfa il müftüsü İhsan AÇIK ile Hattat Mahmut DÖRTBUDAK
yerel basına röportaj verirken